

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

CZASOPISMO
PUNKTOWANE

100 PKT

III/2022

ISSN 1689-6122

e-ISSN 2719-311X

www.probacja.com

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

Zgodnie z ujednoliconym wykazem czasopism MNiSW z dnia 1 grudnia 2021 roku
za publikację w kwartalniku PROBACJA z dziedzin nauki prawne,
nauki socjologiczne i psychologia przyznawanych będzie 100 punktów

www.probacja.com

III/2022
ISSN 1689-6122
e-ISSN 2719-311X

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

Wydawca:

Ministerstwo Sprawiedliwości

Adres Wydawcy:

00-950 Warszawa, Al. Ujazdowskie 11
tel. 22 521 27 69

Nakład:

3 500 egz.

Redakcja, korekta i łamanie:

Pracownia C&C Sp. z o.o.

Druk i dystrybucja:

Wojskowe Zakłady Kartograficzne Sp. z o.o.

PROBACJA

REDAKCJA:

Redaktor Naczelny:

dr Anna Dalkowska, Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego

Zastępca Redaktora Naczelnego:

Witold Cieśla

Redaktorzy tematyczni:

dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ

dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

dr Małgorzata Żbikowska, USz

dr Krzysztof Stasiak, UG

dr Paweł Opitek, prokurator del. do Prokuratury Krajowej

Redaktor statystyczny:

Justyna Kowalczyk

Redaktorzy językowi:

dr Anna Sporzycyk-Popielarczyk

dr Mariusz Bobiński

Marcin Marciniak

Kolegium Doradcze Redakcji:

Agnieszka Puchalska

Karol K. Rzęsiewicz

Erwin Rytter, UŁ

Małgorzata Boczkowska

Daniel Mielnik, SWWS

Adam Pawłyta

Sylwia Mielnik

Katarzyna Styś

Krzysztof Piotrowski

Zastępca Sekretarza Redakcji:

Magdalena Woźniak

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA:

Przewodniczący Rady:

Zbigniew Ziobro

Zastępcy Przewodniczącego:

dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS

dr hab. Henryk Haak, prof. USz, sędzia

dr hab. Kamil Zaradkiewicz, SSN

dr hab. Czesław Kłak, prof. KPSW

Członkowie:

prof. zw. dr hab. Wiesław Ambrozik

prof. zw. dr hab. Stefan Lelental, UŁ

prof. zw. dr hab. Andrzej Baładynowicz, SGGW

prof. zw. dr hab. Leon Chełmicki-Tyszkiewicz

ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL

ks. dr hab. Henryk Skorowski, prof. UKSW

dr hab. Sławomir Przybyliński, prof. UWM

dr hab. Barbara Stańdo-Kawecka, prof. UJ

dr hab. Tomasz Demendecki, prof. nadzw. UMCS

dr hab. Rafał Sura, prof. KUL

dr hab. Andrzej Sakowicz, prof. UwB

dr hab. Anna Błachnio-Parzych, prof. ALK

dr hab. Krystyna Ostrowska, prof. UW

dr hab. Anna Fidelus, prof. UKSW

dr hab. Magdalena Błażek, GUMed

Prof. DDr Janusz Surzykiewicz,

Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt

SSO Paweł Zwołak

dr Marcin Romanowski

dr Marcin Wielec, UKSW

dr Piotr Chrzczonowicz, UMK

dr Wojciech Sych, sędzia TK

Andrzej Martuszewicz

Recenzenci zewnętrzni:

prof. zw. dr hab. Karol Poznański, APS

prof. zw. dr hab. med. Antoni Florkowski

prof. zw. dr hab. Jarosław Majewski, UKSW

dr hab. Leszek Korporowicz, UJ

dr hab. Barbara Janusz-Pohl, UAM

dr hab. Paweł Łuków, UW

dr hab. Andrzej Hankała, prof. UW

dr hab. Robert Opora, prof. UG

dr hab. Beata Maria Nowak, prof. SWWS

dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UP

dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. UR

dr hab. Jerzy Nikolajew, prof. UO

dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

dr hab. Witold Mazurek, prof. AIK

ks. dr hab. Mirosław Kosek, UKSW

ks. dr hab. Kazimierz Pierzchała, prof. KUL

dr hab. Mieczysław Dudek, prof. SAN

dr hab. Norbert Malec, prof. UPH

dr hab. Małgorzata Michel, prof. UJ

dr hab. Mariusz Nawrocki, USz

dr hab. Igor Zgoliński, prof. KPSW

dr Magdalena Kowalewska-Łukuć, USz

dr Konrad Burdziak, USz

dr Sylwia Jaskuła-Korporowicz, PWSliP

dr Mariusz Kuryłowicz, SWWS

dr Karina Szafrńska, CHAT

dr Paweł Czarnecki, UJ

dr Valeri Vachev, UW

dr Paweł Dzienis, SSR

dr Krzysztof Stasiak, UG

dr Grzegorz Fuchs, Areszt Śledczy w Mysłowicach

dr Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz, prof. ASzWoj

dr Piotr Rogoziński, UG, SSR

dr Krzysztof Masło, Prokurator

dr Wojciech Federczyk, dyrektor KSAP

dr Monika Bieniek-Ciarcińska, INP – PAN

dr n. med. Alicja Kozłowska, Centralny Zarząd Służby

Więziennej

dr n. med. Katarzyna Jermakow, UM im. Piastów Śląskich

we Wrocławiu

dr Konrad Wierzbicki, SWWS

dr Łukasz Wirkus, UG

dr Piotr Zakrzewski, UKSW

dr Paweł Opitek, prokurator del. do Prokuratury

Krajowej

dr Anna Sporzycyk-Popielarczyk, UMK

Redaktorzy tematyczni

Dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych, Katedra Antropologii Kultury Współczesnej

Obszar tematyczny: Przemiany kulturowe społeczeństw współczesnych

Procesy globalizacji, wzrastającej w coraz większym stopniu mobilności osób, grup i treści kultury, powodują daleko idące zmiany w sile i charakterze więzi społecznych, modelu relacji międzyludzkich i osobowości kulturowej człowieka w dobie późnej nowoczesności. Sytuacja ta kształtuje postrzegane i ukryte dynamizmy zarówno przekazu, przemiany, ale także tworzenia nowego porządku w działaniach indywidualnych, grupowych i instytucjonalnych w cywilizacji coraz częściej określanej jako medialna, informacyjna lub konceptualna. Aby zrozumieć dylematy, potencjały, ale także zagrożenia w sferze tożsamości, rozwoju i kondycji uwikłanych w nie osób oraz społeczności, a więc przemiany kulturowe współczesności, warto pytać o ich przyczyny, sposoby poznawania i konsekwencje.

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent,

prof. UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej

Obszar tematyczny: Otwartość na zmiany osobowe a zmiany systemowe i społeczne. Wychowanie. Profilaktyka. Wsparcie

- Wszelchonność funkcjonowania nieletnich i dorosłych osób nieprzystosowanych społecznie w środowisku instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym w aspekcie ich zasobów osobowych i społecznych oraz czynników ryzyka.
- Zmiany osobowe u osób nieprzystosowanych społecznie i zagrożonych nieprzystosowaniem:
 - przyczyny, determinanty, skutki, sposoby ich aktywowania i utrwalania, gotowość do zmiany;
 - uzasadnienie ich wprowadzania, wymiar interdyscyplinarności i współdziałania, zakres zmian systemowych, propozycje rozwiązań systemowych i ich efektywność;
 - siła i kierunek zależności, predyktory, charakterystyczne zjawiska – ich przyczyny i skutki;
 - konflikty i sposoby ich rozwiązywania, założenia, zasady i skuteczność mediacji sądowych;

- motywacja do zmiany, skutki zmiany i jej braku, zmiana a skuteczność udzielania pomocy, współpraca specjalistów, różnorodne formy wsparcia specjalistów;
- konwencjonalne i innowacyjne sposoby wsparcia a ich efektywność (pomoc, interwencja, terapia, konsultacja, tutoring itd.);
- oddziaływania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku społecznym;
- oddziaływania resocjalizacyjne.

Dr hab. Aldona Nawój-Sleszyński,

prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego, Wydział Prawa i Administracji

Obszar tematyczny: Prawo karne wykonawcze

Podstawowe problemy tego obszaru to:

- badania empiryczne nad problematyką orzekania tych środków oraz ich skuteczności;
- szukanie odpowiedzi na pytanie – na ile aktualny stan prawny regulujący stosowanie środków probacyjnych jest efektywny;
- efekty zmian instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary;
- skuteczność warunkowego przedterminowego zwolnienia różnych grup penitencjarnych (młodociani, pierwszy raz odbywający karę pozbawienia wolności, recydywiści penitencjarni);
- rola poszczególnych oddziaływań penitencjarnych w toku odbywania kary pozbawienia wolności (art. 67 § 3 k.k.w.) na pozytywny przebieg okresu próby w czasie warunkowego przedterminowego zwolnienia;
- czy i jakie występują problemy przy wykonywaniu dozoru wobec sprawców przestępstw seksualnych, w szczególności tych, których czyny popełnione są w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych;
- jaki powinien być model wykonywania dozoru wobec skazanych na kary długoterminowe;
- rola Służby Więziennej w przygotowaniu osób pozbawionych wolności do funkcjonowania w systemie probacyjnym po odbyciu kary.

Ważnym problemem, który wymaga wciąż dyskusji jest rola polityki kryminalnej w kształtowaniu racjonalnej struktury kar kryminalnych ze szczególnym uwzględnieniem kar nieizolacyjnych.

Dr Małgorzata Żbikowska, USZ

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Postępowania Karnego

Obszar tematyczny: Prawo karne procesowe

Zakres zagadnień, które mogą aktualizować się na tle prawa karnego procesowego obejmuje problematykę:

- praw i obowiązków osób tymczasowo aresztowanych i skazanych, a także funkcji tymczasowego aresztowania (w tym funkcji prewencyjnej);
- roli postępowania mediacyjnego w rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy stronami postępowania karnego oraz wpływu mediacji na zakończenie tego postępowania;
- instytucji karnoprosesowych związanych z ochroną pokrzywdzonego w procesie karnym;
- roli nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w prewencji indywidualnej i generalnej;
- zapobiegania przestępczości na tle seksualnym poprzez wprowadzenie Rejestrów Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym oraz Policijnej Mapy Zagrożeń;
- konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego z perspektywy ochrony społeczeństwa przed przestępcą i przestępczością;
- prawa dowodowego, w tym ciężaru dowodu i obowiązku dowodzenia organów procesowych, swobodnej oceny dowodów w procesie karnym oraz zakazów dowodowych;
- roli pokrzywdzonego w procesie karnym, w tym statusu pokrzywdzonego, jego praw i obowiązków, praktycznych aspektów związanych z ochroną pokrzywdzonego przed zjawiskiem wtórnej wiktymizacji oraz sposobu przesłuchiwania małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym;
- wyodrębnienia oraz opisu zasad procesu karnego, w tym zwłaszcza statusu ontologicznego zasad procesowych, kryteriów wyodrębniania zasad prawa oraz znaczenia zasad prawa we wnioskowaniach prawnych.

Dr Krzysztof Stasiak, UG

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii, Kurator Okręgowy w Sądzie Okręgowym w Gdańsku

Obszar tematyczny:

- prawo karne i prawo karne wykonawcze, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie sankcji karnych (wolnościowych)
- prawo karne nieletnich, w tym w szczególności wykonywanie środków wychowawczych wobec nieletnich
- prawo rodzinne, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie orzeczeń sądów rodzinnych przez kuratorów rodzinnych
- kuratela sądowa w Polsce – jej historia, ustrój, sposób funkcjonowania, model zarządzania

Dr Paweł Opitek

prokurator Prokuratury Okręgowej w Krakowie del. do Prokuratury Krajowej
Członek Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego oraz Rady Naukowej Stowarzyszenia Ekspertów Blockchain; ekspert Instytutu Kościuszki. Wykładowca i egzaminator w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Wykładowca na studiach podyplomowych na Uniwersytecie Jagiellońskim, Akademii Górniczo-Hutniczej, Uczelni Łazarskiego i w Szkole Głównej Handlowej. Recenzent w czasopismach naukowych „Nieruchomości@” i „Wojskowy Przegląd Prawniczy”.

Zainteresowania badawcze: wykładnia i stosowanie przepisów prawa karnego materialnego w zakresie znamion przestępstwa, kryminalistyka, cyberprzestępczość, dowody cyfrowe i informatyka śledcza, czynności operacyjno-rozpoznawcze, pranie pieniędzy, waluty wirtualne i blockchain, przestępczość zorganizowana.

Obszary tematyczne: prawnokarna analiza przestępstw związanych z systemem wykonywania kar i środków karnych (bezprawne samouwolnienie, uwolnienie osoby pozbawionej wolności, niestosowanie się do orzeczonych środków karnych, manipulacja danymi informatycznymi w systemie dozoru elektronicznego itp.), uzyskiwanie informacji i dowodów od osadzonego, wykorzystanie metod biometrycznych i monitoringu w zakładach karnych, udział i rola osób karanych w przestępczości zorganizowanej, wirtualna subkultura cyberprzestępców, prewencyjny charakter odzyskiwania mienia pochodzącego z czynów zabronionych, technologia blockchain w sądownictwie i systemie penitencjarnym, narażenie funkcjonariuszy publicznych na przemoc, korupcja.

Thematic editors

Leszek Korporowicz, PhD, professor of the Jagiellonian University

Jagiellonian University in Krakow, Faculty of International and Political Studies, Institute of Intercultural Studies, Department of Contemporary Culture Anthropology

Thematic area: Cultural changes in contemporary societies

Globalization processes, mobility of individuals, groups and cultural content that has been emerging increasingly, cause excessive changes in the strength and type of social bonds, interpersonal relationships and cultural personality of man in the times of late modernity. The situation shapes both the visible and hidden dynamisms of the message, the change, as well as of the creation of the new order in individual, group and institutional actions in the civilization, which is now more often described as medial, informative or conceptual. To understand the dilemmas, potentials and threats in the field of identity, development and shape of the persons and communities involved, i.e. the contemporary cultural changes, it is worth asking about their causes, methods of cognition and about their consequences.

Agnieszka Lewicka-Zelent, PhD, professor of the Maria Curie Skłodowska University in Lublin

Maria Curie Skłodowska University in Lublin, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Rehabilitation Pedagogy

Thematic area: Readiness for personal changes in the scope of systemic and social changes. Education. Prevention. Support.

- Versatility of the functioning of minors and adults who are socially maladjusted in an institutional and non-institutional environment in terms of their personal and social resources and risk factors;
- Personal changes regarding the individuals who are socially maladjusted or endangered of maladjustment:
 - causes, determinants, effects, methods of their activation and consolidation, readiness to change,
 - justification for the implementation, dimension of interdisciplinarity and cooperation, suggestions of systemic solutions and their effectiveness,
 - the strength and the direction of the dependence, predictors, typical phenomena – their causes and effects;

- conflicts and methods of their resolving, assumptions, rules and effectiveness of court mediations;
- motivation to a change, effects of a change and of a lack of it, change and the effectiveness of providing help, cooperation of specialists, various types of specialist support;
- conventional and innovative methods of support and their effectiveness (aid, intervention, therapy, consultancy, tutoring, etc.);
- educational and preventive influences in the social environment;
- rehabilitation influences.

Aldona Nawój-Sleszyński, PhD, professor of the University of Lodz

Department of Executive Criminal Law, Faculty of Law and Administration, University of Lodz

Thematic area: Executive Criminal Law The basic problems of the area are:

- empirical research in the field of the judgment of those measures and their effectiveness;
- finding an answer to: how effective is the contemporary legal state regulating the use of probation measures;
- the effects of changes in the institution of conditional suspension of the execution of the sentence;
- the effectiveness of parole in different penitentiary groups (juveniles, imprisoned for the first time, penitentiary repeat offenders);
- the role of various penitentiary influences within the deprivation of liberty [Art. 67 § 3 k.k.w. (Executive Penal Code)] on the positive course of the probation period during parole;
- are there and what are the problems while supervising sexual offenders, especially those, whose acts have been committed due to the sexual preference disorders;
- what shall be the model for the enforcement of supervision over those punished with long-term sentences;
- the role of the Prison Service in the preparation of inmates to function in the probation system after serving the sentence.

An important problem that still needs to be discussed is the role of the criminal policy in shaping the rational structure of criminal punishments with the impact on non-custodial punishments.

Dr Małgorzata Żbikowska, PhD, University of Szczecin

University of Szczecin, Faculty of Law and Administration, Department of Criminal Procedure

Thematic area: Procedural criminal law

The scope of issues that may be updated in the light of procedural criminal law includes the following topics:

- the rights and obligations of persons under temporary arrest and conviction, as well as the role of temporary arrest (including its preventive function);
- the role of mediation in resolving conflicts between parties to criminal proceedings and the impact of mediation on the conclusion of such proceedings;
- criminal-trial institutions related to the protection of the victim in a criminal trial;
- the role of non-custodial preventive measures in individual and general prevention;
- prevention of sexual crime by introducing the Registers of Sex Offenders and the Police Map of the Threats;
- consensual ways of concluding criminal proceedings from the perspective of society protection against a criminal and crime;
- evidence law, including the burden of proof and the evidential obligation of procedural organs, facultative assessment of evidence in a criminal trial and prohibitions on evidence;
- the role of the victim in a criminal trial, including the status of the victim, the rights and obligations of the victim, practical aspects related to the protection of the victim against secondary victimization and the way of interrogating a minor victim in a criminal trial;
- extracting and describing the principles of the criminal trial, including in particular the ontological status of procedural rules, criteria for distinguishing the principles of law and the importance of legal principles in legal inferences.

Krzysztof Stasiak, PhD

University of Gdańsk, Faculty of Law and Administration, Department of Material Criminal Law and Criminology, District Probation Officer of the District Court in Gdańsk

Thematic area:

- Criminal law and executive criminal law, including in particular the imposition and enforcement of criminal penalties (custodial)
- Juvenile criminal law, in particular the implementation of juvenile educational measures
- Family law, including in particular ruling and enforcement of judgments of family courts by family guardians
- Probation system in Poland – its history, structure, way of functioning, management model

Paweł Opitek, PhD

public prosecutor of the Regional Prosecutor's Office in Kraków delegated to the National Public Prosecutor's Office

Member of the Polish Forensic Association and the Scientific Council of the Blockchain Experts Association; expert of the Kosciuszko Institute. Lecturer and examiner at the National School of Judiciary and Public Prosecution. Lecturer at postgraduate studies at the Jagiellonian University, AGH University of Science and Technology, Lazarski University and the Warsaw School of Economics. Reviewer in scientific journals „Nieruchomości@” and „Wojskowy Przegląd Prawniczy”.

Research interests: interpretation and application of substantive criminal law provisions in the field of crime premises, forensics, cybercrime, digital evidence and IT investigation, operational and intelligence activities, money laundering, virtual currencies and blockchain, organized crime.

Preferred subjects: criminal and legal analysis of crimes related to the system of execution of penalties and penal measures (illegal self-release, release of a person deprived of liberty, failure to comply with the imposed penal measures, manipulation of IT data in the electronic supervision system, etc.), obtaining information and evidence from an inmate, use of biometric methods and monitoring in prisons, participation and role of convicted persons in organized crime, a virtual subculture of cybercriminals, the preventive nature of recovering property from prohibited acts, blockchain technology in the judiciary and penitentiary system, exposure of public officials to violence, corruption.

SPIS TREŚCI

WSTĘP..... 11

Mgr Jan Kluza

asesor sądowy w Sądzie Rejonowym w Kielcach, II Wydział Karny,
absolwent studiów doktoranckich w Katedrze Postępowania Karnego
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

**ANALIZA ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ NA GRUNCIE PRZEPISÓW KODEKSU
KARNEGO ZA DZIAŁANIE POLEGAJĄCE NA WYRZUCENIU LOKATORÓW
ZAJMUJĄCYCH LOKAL BEZ PŁACENIA CZYNSZU 15**

Alan Kosecki

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**IDEA WZAJEMNEGO UZNAWANIA ORZECZEŃ PROBACYJNYCH W RAMACH
UNII EUROPEJSKIEJ Z PERSPEKTYWY PAŃSTWA I SKAZANEGO 37**

Dr hab. prof. UP Czesław P. Kłak

Instytut Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN
w Krakowie, prokurator Prokuratury Krajowej, zastępca Dyrektora
Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem
Aplikacji Prokuratorskiej, członek Trybunału Stanu, członek Rady
Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów

**WYKONYWANIE KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W CZASIE EPIDEMII
COVID-19 65**

Dr hab. Aneta Łyżwa

doktor habilitowany w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki
prawne, absolwentka sekcji prawa Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego
i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła
II w Lublinie, nadkomisarz Policji w stanie spoczynku, w przeszłości
związana m.in. z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie, aktualnie nauczyciel
akademicki w Katedrze Kryminologii i Kryminalistyki WPiA
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; afiliacja: Uniwersytet
Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**DOZÓR ELEKTRONICZNY JAKO FORMA WYKONYWANIA KARY
POZBAWIENIA WOLNOŚCI 103**

Dr hab. Justyna Siemionow

profesor Uniwersytetu Gdańskiego, Wydział Nauk Społecznych,
Instytut Pedagogiki, Zakład Patologii Społecznej i Resocjalizacji

**REALIZACJA OBOWIĄZKU PROWADZENIA BADAŃ POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA
NIELETNICH W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH
I MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH SOCJOTERAPII 131**

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent

prof. uczelni w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej Uniwersytetu Marii
Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Dr Wojciech Marcin Czernski

adiunkt w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej Uniwersytetu Marii
Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**WYBRANE UWARUNKOWANIA GOTOWOŚCI DO ZMIANY U OSADZONYCH
OBJĘTYCH W PRZESZŁOŚCI SDE 149**

Mgr Katarzyna Osiak-Krynicka

asystent w Katedrze Postępowania Karnego, Instytut Nauk Prawnych
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Mgr Mateusz Derdak

asystent w Katedrze Postępowania Cywilnego i Międzynarodowego
Prawa Handlowego, Instytut Nauk Prawnych Uniwersytetu Marii Curie-
-Skłodowskiej w Lublinie

**REFLECTIONS ON THE FUNCTIONING OF THE GUARDIAN AD LITEM
APPOINTED FOR A CHILD VICTIM DURING A CRIMINAL TRIAL:
PROSPECTS FOR CHANGE. 171**

Mgr Daniel Mielnik

asystent w Pracowni Prawa i Porządku Publicznego Instytutu
Penitencjarystyki Stosowanej, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości

**SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ –
„FUNKCJONOWANIE SYSTEMU PENITENCJARNEGO I KURATELI SĄDOWEJ” . . . 199**

INFORMACJA DLA AUTORÓW 205

DR ANNA DALKOWSKA

Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego
Redaktor Naczelny kwartalnika „Probacja”

Szanowni Państwo,

z satysfakcją przekazuję Czytelnikom kolejny numer „Probacji”, kwartalnika, którego wartość naukową i wysoki poziom publikacji, odzwierciedla jego miejsce w czołówce czasopism naukowych w Polsce.

Z przyjemnością informuję o zakończeniu „Konkursu Debiutantów”, który adresowany był do osób będących studentami czwartego lub piątego roku studiów oraz osób z tytułem zawodowym magistra. Kapituła Konkursowa wyłoniła 3 laureatów, którymi zostali:

I miejsce: Jan Kluza, *Analiza odpowiedzialności karnej na gruncie przepisów kodeksu karnego za działanie polegające na wyrzuceniu lokatorów zajmujących lokal bez płacenia czynszu.*

II miejsce: Alan Kosecki, *Idea wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej z perspektywy państwa i skazanego.*

III miejsce: Natalia Szymczyk, *Koncepcja nadużycia prawa procesowego a proces karny.*

Serdecznie gratuluję laureatom konkursu i życzę dalszych sukcesów naukowych. Dziękuję również wszystkim uczestnikom za udział w konkursie i interesujące prace. Dwa pierwsze zwycięskie artykuły znajdują się na łamach niniejszego wydania „Probacji”, trzeci zostanie opublikowany w kolejnym numerze czasopisma oraz w wersji elektronicznej na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości i stronie kwartalnika www.probacja.com w języku polskim i angielskim.

Kwartalnik „Probacja”, zgodnie z komunikatem Ministra Edukacji i Nauki z 1 grudnia 2021 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, uzyskał 100 pkt.

Jako pierwszy w niniejszym wydaniu „Probacji” polecam zwycięski, konkursowy artykuł *Analiza odpowiedzialności karnej na gruncie przepisów kodeksu karnego za działanie polegające na wyrzuceniu lokatorów*

zajmujących lokal bez płacenia czynszu. Przedmiotem artykułu jest interesująca kwestia, niebędąca dotychczas przedmiotem analizy w doktrynie i orzecznictwie, a dotycząca odpowiedzi na pytanie, czy sprawcą czynu zabronionego z art. 193 lub art. 191 § 1a kodeksu karnego za naruszenie miru domowego może być właściciel mieszkania w sytuacji, gdy lokatorzy zajmują jego lokal bez tytułu prawnego.

Wartość naukową czasopisma wzbogaca kolejny zwycięski artykuł w „Konkursie Debiutantów”, dotyczący problematyki wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej z perspektywy państwa i skazanego. Autor dokonał interesującego przeglądu aktów prawnych, orzecznictwa oraz raportów z praktycznego zastosowania przepisów przedmiotowej materii, wskazując na potrzebę dalszego rozwoju współpracy międzynarodowej w sprawach karnych. Artykuł zawiera kompleksową charakterystykę kształtowania się współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej w obszarze wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych z uwzględnieniem procesu resocjalizacji i wpływ opisywanej instytucji na prewencję ogólną i indywidualną. Autor wskazuje, że opracowanie stanowi reakcję na coraz to szybciej postępujący proces globalizacji, upowszechniania się swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej oraz tendencji rozwojowych Wspólnoty.

Przedmiotem kolejnego artykułu jest analiza rozwiązań dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 – przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym oraz „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego. Autor, wskazując na szczególny reżim ich obowiązywania postuluje pozostawienie „na stałe” możliwości odbywania posiedzeń w formie „zdalnej” przez sąd w postępowaniu wykonawczym.

Kolejne opracowanie poświęcone jest problematyce dozoru elektronicznego jako jednej z form wykonywania kary pozbawienia wolności z perspektywy jej przydatności dla realizacji ustawowych celów kary. W publikacji wskazano, że dozór ten stanowi istotny element współczesnej polityki penitencjarnej naszego państwa. Autorka dokonała omówienia istoty wskazanej instytucji oraz zasad jej wykonywania, formułując przy tym postulat *de lege ferenda* w zakresie ograniczenia możliwości korzystania z przedmiotowego dozoru przez skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach penitencjarnych. Zaprezentowała ciekawe wyniki badań przeprowadzonych dwukrotnie na zlecenie Instytutu

Wymiaru Sprawiedliwości oraz kontroli zrealizowanej przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2013 r., służących dokonaniu oceny funkcjonowania dozoru elektronicznego.

Zachęcam także do lektury artykułu dotyczącego realizacji obowiązku prowadzenia badań w zakresie poczucia bezpieczeństwa nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii – w perspektywie istniejących uwarunkowań prawnych. Badanie poczucia bezpieczeństwa nieletnich, ma kluczowe znaczenie dla przebiegu procesu resocjalizacji oraz stopnia jego efektywności. W artykule omówione zostały badania ilościowe oraz ich wyniki, które doprowadziły autorkę do wniosków, że Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze i Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii systematycznie wypełniają obowiązek badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków.

W bieżącym numerze, został również opublikowany interesujący tekst dotyczący wybranych uwarunkowań gotowości do zmiany u osadzonych objętych w przeszłości karą w systemie dozoru elektronicznego SDE. Zawiera on wyniki badania przeprowadzonego w 2019 r. w 8 jednostkach penitencjarnych wśród 229 osadzonych, w którym zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Wyniki wskazują, że uczestniczące w badaniu osoby uzyskały wynik świadczący o ich dużej gotowości do zmiany.

W niniejszym numerze znajdują Państwo także artykuł, który zawiera szczegółową analizę instytucji kuratora procesowego i studium nad zasadnością wprowadzenia dodatkowego podmiotu uprawnionego do ochrony praw pokrzywdzonego dziecka, który jako małoletni nie może samodzielnie działać w procesie karnym.

Publikację zamyka sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Funkcjonowanie systemu penitencjarnego i kurateli sądowej”.

Kwartalnik „Probacja” jest zbiorem merytorycznych stanowisk i poglądów naukowców, a także forum do wymiany doświadczeń praktyków wykorzystujących swoją wiedzę z zakresu nauk prawnych, nauk o bezpieczeństwie, nauk socjologicznych, pedagogiki, psychologii, filozofii, nauk medycznych oraz nauk o zdrowiu – dotyczących zagadnień związanych z penitencjarystyką i resocjalizacją.

Zapraszam wszystkich specjalistów, naukowców i praktyków do publikowania na łamach „Probacji”. Zapraszam również Państwa – kuratorów zawodowych do udziału w cyklicznie organizowanych przez redakcję czasopisma webinarach.

Dziękuję wszystkim autorom, recenzentom, Radzie Programowo-Naukowej i całemu zespołowi kwartalnika za dotychczasowe zaangażowanie i pracę naukową.

Informacji na temat kwartalnika i bieżącej działalności redakcji, możecie Państwo znaleźć na stronie internetowej www.probacja.com.

Z życzeniami przyjemnej lektury
Redaktor Naczelny

Anno Dalkowska

Sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego

Jan Kluza¹

**ANALIZA ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ
NA GRUNCIE PRZEPISÓW KODEKSU KARNEGO
ZA DZIAŁANIE POLEGAJĄCE NA WYRZUCENIU
LOKATORÓW ZAJMUJĄCYCH LOKAL BEZ PŁACENIA
CZYNSZU**

**ANALYSIS OF CRIMINAL LIABILITY UNDER
CRIMINAL CODE FOR THE ACT OF THROWING
OUT TENANTS WHO NOT PAY RENT**

Otrzymano: 12.03.2022 Zaakceptowano: 02.08.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/ 01.3001.0015.9666

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy sprawcą czynu zabronionego z art. 193 lub art. 191 § 1a kodeksu karnego może być właściciel mieszkania podejmujący się przymusowego wyrzucenia z mieszkania lokatorów, którzy zaprzestali dokonywania opłat za mieszkanie i którym wypowiedziana została umowa najmu. W doktrynie i orzecznictwie przesądzone już w zasadzie zostało, że właściciel mieszkania może odpowiadać za naruszenie miru domowego w czasie trwania łączącej go umowy z pokrzywdzonym. Kwestia tego jak sytuacja ta się przedstawia w razie

¹ Mgr Jan Kluza, asesor sądowy w Sądzie Rejonowym w Kielcach, II Wydział Karny, absolwent studiów doktoranckich w Katedrze Postępowania Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, adres do korespondencji: Jan Kluza, jan.kluza@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0929-6093.

skutecznego wypowiedzenia umowy nie była jednak szerzej komentowana. Zagadnienie to wymaga bliższego przedstawienia.

Słowa kluczowe: mir domowy, prawo własności, posiadanie zależne, prawo do wolności.

Summary

The subject of the article is to answer the question whether the perpetrator of a prohibited act under Art. 193 or 191 § 1a of the Criminal Code may be the owner of an apartment who undertakes the forced eviction from the apartment of tenants who have stopped paying for the apartment and whose tenancy has been terminated. In the doctrine and jurisprudence, it has already been settled in principle that the owner of the apartment may be responsible for the violation of the home life during the term of the contract between him and the aggrieved party. However, the issue of what the situation looks like in the event of an effective termination of the contract was not commented on in greater detail. This issue requires a closer look.

Key words: domestic trespass., ownership, dependent possession, right to freedom.

1. Wstęp

W ostatnich czasach pojawiały się medialne doniesienia na temat procedury wyrzucania przez wynajmujących uciążliwych lokatorów, którzy zaprzestali uiszczania czynszu. Na rynku pojawiły się nawet firmy specjalizujące się w tym procederze. W skrócie polega to na wprowadzeniu innych lokatorów do nieruchomości, którzy utrudniając codziennie funkcjonowanie dotychczasowym lokatorom zmuszają ich w ten sposób do opuszczenia nieruchomości. Zagadnienie to nie spotkało się do tej pory z szerszym omówieniem, a wymaga bliższego przedstawienia, w szczególności pod kątem odpowiedzialności za przestępstwo z art. 193 i art. 191 § 1a k.k. Kwestia ta miała zaś szczególnie istotne znaczenie w ostatnich czasach, albowiem na podstawie art. 15z ust. 1 ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji

kryzysowych², w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 nie wykonywało się tytułów wykonawczych nakazujących opróżnienie lokalu mieszkalnego. Stan zagrożenia epidemicznego został zaś w Polsce ogłoszony 13 marca 2020 r.³, który został następnie 20 marca 2020 r. zastąpiony stanem epidemii⁴. Przez ten czas, a więc niemal dwóch lat, nie są wykonywane orzeczenie nakazujące opróżnienie lokalu. Przepis ten został uchylony dopiero z dniem 15 kwietnia 2022 r.⁵

2. Ochrona na gruncie prawa cywilnego najemcy

Przestępstwo z art. 193 k.k. wymaga ustalenia, komu przysługuje prawo do korzystania z lokalu. Jak stwierdził Sąd Najwyższy „Specyfika przestępstwa z art. 193 k.k. polega m.in. na tym, że przy prawnokarnej ocenie zachowania sprawcy niezbędne jest uwzględnienie regulacji normatywnych funkcjonujących w innych – pozakarnych – dziedzinach prawa, kształtujących prawną relację sprawcy do obiektu będącego przedmiotem zamachu”⁶. Na gruncie prawa cywilnego najemca, jest posiadaczem zależnym zajmowanej nieruchomości (art. 336 k.c.). Zgodnie zaś z art. 344 § 1 k.c. przeciwko temu, kto samowolnie naruszył posiadanie, jak również przeciwko temu, na czyją korzyść naruszenie nastąpiło, przysługuje posiadaczowi roszczenie o przywrócenie stanu poprzedniego i o zaniechanie naruszeń. Roszczenie to nie jest zależne od dobrej wiary posiadacza ani od zgodności posiadania ze stanem prawnym, chyba że prawomocne orzeczenie sądu lub innego powołanego do rozpoznawania spraw tego rodzaju organu państwowego stwierdziło, że stan posiadania powstały na skutek naruszenia jest zgodny z prawem. Realizacja tego uprawnienia odbywa

² Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2021 r. poz. 2095).

³ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. poz. 433).

⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. poz. 491).

⁵ Ustawa z dnia 8 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r. poz. 830).

⁶ Wyrok SN z 3.02.2016 r., III KK 347/15, LEX nr 1976247.

się w drodze procesu w postępowaniu odrębnym o naruszenie posiadania (dział IV k.p.c. w tytule VII w księdze pierwszej). Zgodnie z art. 478 k.p.c. w sprawach o naruszenie posiadania sąd bada jedynie ostatni stan posiadania i fakt jego naruszenia, nie rozpoznając samego prawa ani dobrej wiary pozwanego. Istotnym jest tu także art. 343¹ k.c., który wskazuje, że do ochrony władania lokalem stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie posiadania.

Jak wskazuje się w doktrynie „Samowolne naruszenie polega na bezprawnym wkroczeniu w sferę władztwa faktycznego posiadacza. Kwalifikacja naruszenia jako samowolnego wymaga więc ustalenia, że osoba dokonująca naruszenia nie była do tego upoważniona, tzn. że było ono obiektywnie bezprawne, przy czym zła lub dobra wiara nie ma żadnego znaczenia. Naruszenie posiadania tylko wtedy nie będzie samowolne, gdy istnieje podstawa prawna usprawiedliwiająca wkroczenie w zakres cudzego posiadania. Podstawą taką może być wyraźny przepis prawa, orzeczenie sądowe, decyzja administracyjna, a także zgoda samego posiadacza”⁷. W doktrynie wprost również wskazano, że „naruszenie posiadania występuje wówczas, gdy osoba dopuszczająca się naruszenia w ogóle nie ma prawa do jakiegokolwiek ingerencji w sferę cudzego władztwa nad rzeczą, ale także wówczas, gdy dokonywane jest z przekroczeniem granic dozwolonej samopomocy – „odbieranie swojej rzeczy” posiadaczowi przez osobę uprawnioną z tytułu prawa podmiotowego, bez wykorzystania drogi sądowej”⁸. W sytuacji, kiedy „właściciel po zakończeniu obowiązywania umowy użyczenia wymienił zamki w drzwiach budynku i w ten sposób uniemożliwił posiadaczowi (byłemu już biorącemu do użytkowania) wejście do przedmiotu użyczenia. W takim przypadku trudno przyjąć, że w ogóle mogło dojść do zastosowania dozwolonej samopomocy, ponieważ nie było przecież wcześniej żadnego naruszenia posiadania właściciela, a właściciel dobrowolnie oddał rzecz biorącemu do użytkowania, zaś odbierając ją, naruszył posiadanie zależne istniejące już bez tytułu prawnego”⁹. Oznacza to, że

⁷ J. Gudowski, J. Rudnicka, G. Rudnicki, S. Rudnicki, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. J. Gudowski, Warszawa 2016, s. 805.

⁸ J. Kozińska, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126-352)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018, s. 834.

⁹ *Ibidem*.

„samodzielne «odbieranie swojej rzeczy» jest samowolnym naruszeniem posiadania i nie ma znaczenia fakt, że czyni to uprawniony”¹⁰.

Dlatego też zakres rozpoznania w postępowaniu o przywrócenie posiadania jest mocno ograniczony. Jak wskazał, Sąd Apelacyjny we Wrocławiu „Kognicja sądu w sprawach o naruszenie posiadania ograniczona została (art. 478 k.p.c.) do badania ostatniego stanu posiadania i faktu jego naruszenia, co zostało podyktowane potrzebą udzielenia posiadaczowi szybkiej ochrony. Ostatni stan posiadania to stan posiadania istniejący w chwili naruszenia. W procesie posesoryjnym roszczenie powoda oparte jest wyłącznie na posiadaniu, i to niezależnie od tego, czy jest to posiadanie samoistne, czy zależne, wadliwe, czy niewadliwe, w dobrej, czy w złej wierze, zgodne, czy też niezgodne z prawem, a wydany wyrok ma charakter tymczasowy w tym znaczeniu, że nie rozstrzyga o prawach stron i nie zamyka drogi do ich dochodzenia. Żądanie przywrócenia naruszonego posiadania nie jest żądaniem skierowanym do prawa, lecz dotyczy stanu faktycznego, i nie zmierza do pozbawienia osoby naruszającej prawa posiadania rzeczy, lecz do odzyskania przez dotychczasowego posiadacza faktycznego władztwa nad rzeczą w związku z samowolą uprawnionego w realizowaniu przysługującego mu prawa do rzeczy. Uwzględnienie powództwa posesoryjnego nie przesądza samego prawa do posiadania, o którym może orzec sąd w innym postępowaniu”¹¹. Trzeba jednak dodać, że ograniczenie zakresu kognicji w postępowaniu petytoryjnym spotyka się także z krytyką – jak wskazuje A. Góra-Błaszczkowska „tego typu regulacja postępowania, zwłaszcza gdy dotyczy nieruchomości, zaprzecza konstytucyjnie chronionemu prawu własności i wymaga od sądu orzekającego udzielenia ochrony (także) posiadaczom w złej wierze, których szczególne przywileje wynikają z treści 478 i 479 K.p.c.”¹².

¹⁰ *Ibidem*; zob. też wyrok SO w Gdańsku z 10.02.2011 r., III Ca 1576/10, LEX nr 1713734, w którym stwierdzono, że „Samowolne naruszenie posiadania występuje wówczas, gdy osoba dopuszczająca się naruszenia w ogóle nie ma prawa do jakiegokolwiek ingerencji w sferę cudzego władztwa nad rzeczą, ale także wówczas gdy dokonywane jest z przekroczeniem granic dozwolonej samopomocy – „odbieranie swojej rzeczy” posiadaczowi przez osobę uprawnioną z tytułu prawa podmiotowego, bez wykorzystania drogi sądowej, co miało miejsce w przedmiotowej sprawie”.

¹¹ Wyrok SA we Wrocławiu z 22.12.2016 r., I ACa 1306/16, LEX nr 3082492.

¹² A. Góra-Błaszczkowska, *Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania, czyli o konieczności ograniczenia ilości postępowań odrębnych w Kodeksie postępowania cywilnego. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawnicze KUL” 2021, nr 3, s. 91.

3. Charakter czynu zabronionego z art. 193 k.k.

Zgodnie z art. 193 k.k. kto wdzierając się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Dobrem prawnym chronionym tym przepisem jest „wolność jednostki od naruszeń jej prawa do decydowania o tym, kto może przebywać w miejscach, w których jednostka ta jest gospodarzem”¹³. Zakres przedmiotowy tego czynu zabronionego ma charakter zamknięty i ogranicza się do taksatywnie wymienionych w tym przepisie nieruchomości, tj. do domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu. Jak wskazuje J. Lachowski „Dom to budynek przeznaczony do zamieszkiwania ludzi – wolnostojący albo bliźniaczy. Mieszkanie to lokal wyznaczony ścianami w budynku wielorodzinnym, przeznaczony do zamieszkiwania. Przez pojęcie lokalu należy rozumieć pomieszczenie przeznaczone do wykorzystywania przez ludzi w innych celach niż zamieszkiwanie. Pomieszczenie to pewna powierzchnia wyznaczona ścianami, niezależnie od przeznaczenia”¹⁴. Z kolei ogrodzony teren stanowi „oddzieloną część powierzchni ziemi otoczoną parkanem, płotem, siatką, drutem, bandą, żywopłotem, w celu uczynienia go niedostępnym. Ogrodzenie ma wskazywać, że właściciel lub posiadacz nie życzy sobie, by na dany teren wchodziły osoby nieuprawnione”¹⁵. *A contrario* zatem, „Warunkiem karalności za przestępstwo z art. 193 k.k. jest ogrodzenie terenu (posiadłości, działki) – parkanem, murem, płotem, itp., nie zaś rowem – gdyż to ogrodzenie wskazuje na to, że właściciel czy posiadacz nie życzy sobie wstępu osób trzecich”¹⁶. W zasadniczej mierze przestępstwo z art. 193 k.k. odpowiada unormowaniu tego przestępstwa zawartym w kodeksie karnym z 1969 r.¹⁷, z tą jednak różnicą, że znamieniem czynu z art. 193 k.k. było wdarcie się na „ogrodzoną działkę gruntu związaną z ich używaniem [domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia – J.K.] lub służącej za miejsce pobytu”. Warto dodać, że art. 171

¹³ A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, s. 622.

¹⁴ J. Lachowski, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2021, s. 967.

¹⁵ J. Kosonoga, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2020, s. 1258.

¹⁶ Postanowienie SN z 9.07.2013 r., III KK 73/13, LEX nr 1353965.

¹⁷ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13 poz. 94).

k.k. z 1969 r. stanowi dosłowne powtórzenie art. 252 kodeksu karnego z 1932 r.¹⁸ Istotną różnicą między obecnym stanem prawnym, a poprzednimi regulacjami w tym zakresie jest to, że zarówno kodeks z 1969 r. jak i z 1932 r. przewidywały, że ściganie tego przestępstwa odbywało się z oskarżenia prywatnego (art. 171 § 2 d.k.k. art. 252 § 2 k.k. z 1932 r.), podczas gdy obecnie jest to przestępstwo publicznoskargowe. Zmienić to miała dopiero nowelizacja kodeksu karnego z 2019 r.¹⁹, zaś projekt nowelizacji kodeksu karnego z 2021 r. zakłada, że przestępstwo to będzie ścigane na wniosek pokrzywdzonego²⁰.

Jako czynność sprawczą czynu zabronionego z art. 193 k.k. określono „wdarcie się” oraz „nieopuszczenie” wskazanego terenu na żądanie osoby uprawnionej. Czyn ten więc może być popełniony zarówno przez działanie jak i zaniechanie²¹. S. Hyps wskazuje, że „Wdarcie w rozumieniu art. 193 KK to przede wszystkim wejście połączone z pokonaniem przeszkody, lecz nie chodzi tu o przeszkodę o charakterze fizycznym, ale o przełamanie woli osoby uprawnionej, która dla wdzierającego się stanowi barierę do pokonania”²². Z poglądem tym należy się zgodzić. Na gruncie słownikowym „wdzierać się” oznacza „siłą, przemocą dostawać się do środka czegoś; włamywać się: (...). 2. wspinając się i pokonując przeszkody, osiągać jakiś cel usytuowany w górze: (...) 3. o niektórych zjawiskach: gwałtownie przenikać przez coś do wnętrza czegoś”²³; „«wejść gdzieś, używając siły lub podstęp»”²⁴. Jak stwierdził Sąd Najwyższy, „Pod pojęciem «wdarcie się» użytym na gruncie art. 193 k.k. należy rozumieć przełamanie, przy wkroczeniu do miejsc określonych w tym przepisie, nie tyle przeszkody fizycznej, ile woli osoby uprawnionej. Wchodzą tu więc w grę wszelkie sposoby przedostania się do miejsca wymienionego w przepisie bez zgody

¹⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571).

¹⁹ Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, nieopublikowana w Dzienniku Ustaw na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 14.07.2020 r., Kp 1/19, M.P. z 2020 r. poz. 647.

²⁰ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815618/12815619/dokument521207.pdf>.

²¹ Zob. więcej na ten temat: M. Mozgawa, *Ustawowe znamiona przestępstwa naruszenia miru domowego (art. 193 k.k.)*, w: *Naruszenie miru domowego*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019, s. 130-131.

²² S. Hyps, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, s. 1159.

²³ *Współczesny słownik języka polskiego*, B. Dunaj (red.), Warszawa 1996, s. 1212.

²⁴ *Słownik języka polskiego PWN*: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wdzierac%20sie.html>.

osoby uprawnionej i to zgody chociażby domniemanej, a więc gwałtem, podstępem, pod fałszywym pozorem, czy też używając groźby”²⁵. Nie chodzi tu więc o włamanie, lecz o „każde wejście sprawcy do mieszkania, wbrew jawnemu lub dorozumianemu sprzeciwowi (...) niezależnie od tego, w jaki sposób sprawca dostał się do mieszkania”²⁶. Dlatego też „przedmiotem ochrony na gruncie przepisu art. 193 k.k. nie jest własność ani zakres uprawnień właściciela, ale wolność podmiotu i związane z nią prawo do spokojnego, niczym niezakłóconego zamieszkiwania w swoim centrum życia, gwarantujące nienaruszalność mieszkania jednostki oraz poszanowanie jej prywatności”²⁷.

4. Podmiot czynu zabronionego z art. 193 k.k. a realizacja prawa własności

Przestępstwo z art. 193 k.k. stanowi typ czynu powszechnego, co oznacza, że co do zasady jego sprawcą może być każdy. Jedyne ograniczenie co do osoby sprawcy wynika ze znamion przedmiotowych tego czynu, czyli osobie tej nie może przysługiwać uprawnienie do przebywania we wskazanym miejscu²⁸. W doktrynie panuje dość powszechna zgoda, że sprawcą tego przestępstwa może być również właściciel nieruchomości, który na podstawie umowy, np. najmu oddał rzecz do używania osobie uprawnionej, np. najemcy²⁹. S. Hypś na tym tle stwierdza, że „Właściciel, wynajmując mieszkanie, wyzbywa się przez to na rzecz najemcy uprawnień w zakresie korzystania z lokalu. Do ochrony praw najemcy lokalu stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności (art. 690 KC). W ten sposób urzeczywistnia się ochrona nietykalności mieszkania jako dobra osobistego. Treść art. 193 k.k. gwarantuje lokatorowi niezależną od właściciela

²⁵ Wyrok SN z 9.05.2018 r., V KK 406/17, LEX nr 2500546.

²⁶ W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1982, s. 520.

²⁷ P. Dyluś, K. Wiśniewska, *Właściciel jako podmiot czynności sprawczej przestępstwa z art. 193 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3, s. 25.

²⁸ A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II*, s. 622-623.

²⁹ *Ibidem*, t. 3; J. Lachowski, w: *Kodeks karny*, s. 966; M. Filar, M. Berent, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1195.

rzeczy prawnokarną ochronę wynajętego mieszkania.”³⁰. Stanowisko takie wyrażano już na gruncie poprzednich regulacji karnych³¹.

Również w orzecznictwie stwierdzono, że „Znamiona przestępstwa określonego w art. 193 k.k. może zrealizować jedynie sprawca, któremu nie przysługuje – na mocy obowiązujących przepisów lub istniejących między stronami relacji bądź umów – prawo dostępu do obiektu będącego formalnie mieniem «cudzym» w stosunku do niego, zaś osoba, która z mocy prawa lub w wyniku czynności cywilno-prawnych uzyskuje dostęp do takiego obiektu, staje się osobą uprawnioną w rozumieniu art. 193 k.k. – również w stosunku do właściciela obiektu z ograniczeniami wynikającymi z prawa cywilnego”³². Również w postanowieniu SN z 2011 r. wprost stwierdzono, że „Sprawcą przestępstwa naruszenia miru domowego określonego w art. 193 k.k. może być także właściciel domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu”³³. W orzeczeniu tym SN stwierdził, że „«Cudzym» mieszkaniem lub innym miejscem chronionym przez art. 193 k.k. jest miejsce, do którego zamieszkujący ma wyłączne lub większe uprawnienie niż wdzierający się. Uprawnienia do rozporządzania określonymi lokalami mogą wpływać z różnych tytułów. (...) Najemca zaś uzyskuje możliwość używania rzeczy (art. 659-668 k.c.). Właściciel, wynajmując mieszkanie, wyzbywa się przez to na rzecz najemcy uprawnień w zakresie korzystania z lokalu. Do ochrony praw najemcy lokalu stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności (art. 690 k.c.). W ten sposób urzeczywistnia się ochrona nietykalności mieszkania jako dobra osobistego. Treść art. 193 k.k. gwarantuje lokatorowi niezależną od właściciela rzeczy prawnokarną ochronę wynajętego mieszkania. W konsekwencji wynajęte czy oddane np. w dożywotnie użytkowanie mieszkanie staje się dla właściciela miejscem «cudzym», gdyż przekazał on część swoich uprawnień na inne osoby”³⁴. Z kolei w postanowieniu z 2010 r. SN stwierdził, że „osoba, która z mocy prawa lub w wyniku czynności cywilno-prawnych uzyskuje dostęp do takiego obiektu, staje

³⁰ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, s. 1161.

³¹ J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz. Tom II. Część szczególna*, Warszawa 1987, s. 144, gdzie jednak stwierdzono, że „Jednakże mieszkanie nie zajęte, które nie jest w rozumieniu art. 171 mieszkaniem cudzym, pozostającym już w rozporządzeniu osoby innej, ochronie wynikającej z art. 171 nie podlega”.

³² Wyrok SN z 7.05.2013 r., III KK 388/12, LEX nr 1319262.

³³ Postanowienie SN z 21.07.2011 r., I KZP 5/11, LEX nr 852213.

³⁴ *Ibidem*.

się osobą uprawnioną w rozumieniu art. 193 k.k. – również w stosunku do właściciela obiektu z ograniczeniami wynikającymi z prawa cywilnego. Nie ma natomiast żadnych podstaw do tego, aby do oceny wypełnienia znamion przestępstwa, przeprowadzanej w ramach procesu karnego, stosować dyrektywy zawarte w art. 5 k.c.”³⁵.

W odniesieniu do zagadnienia, które stanowi przedmiot niniejszego artykułu, tj. analizy odpowiedzialności karnej właściciela mieszkania, który próbuje „pozbyć się” lokatorów nie płacących czynszu, należy poczynić kilka uwag. W głosie do postanowienia z 2011 r. M. Kornak zauważa, że „wołą ustawodawcy było zamieszczenie regulacji dotyczącej ochrony miru domowego w ramach przestępstw przeciwko wolności, brak jest podstaw do jej wykładni w oparciu o interpretację właściwą dla przestępstw przeciwko mieniu. W pełni podzielić należy zatem zdanie Sądu Najwyższego wskazujące, że przedmiotem ochrony omawianego przepisu jest wolność, a nie mienie. Tak odmienny charakter dóbr prawnie chronionych powoduje, że z pozoru tożsame znamię „cudzy” nie tylko powinno się, ale wręcz należy odmiennie interpretować”³⁶. Z przywołanego orzecznictwa powyżej wynika, że oddanie nieruchomości na podstawie umowy w posiadanie innej osobie, powoduje, że osoba ta jest uprawniona do korzystania z nieruchomości, która „staje się” cudza w stosunku do jej właściciela. Powstaje jednak pytanie czy w sytuacji wypowiedzenia umowy najmu ze względu na zaległości w czynszu³⁷, właściciel nieruchomości nadal może odpowiadać za przestępstwo z art. 193 k.k. w razie zrealizowania znamion przedmiotowych w celu eksmisji lokatorów nie płacących czynszu. Po wypowiedzeniu umowy najmu, najemca jest obowiązany do zwrotu rzeczy (art. 675 § 1 k.c.). Jak stwierdza P. Zakrzewski „zakończenie najmu przekształca ex lege dotychczasowy stosunek najmu. Jego treścią przestaje być dalsze używanie rzeczy i zapłata czynszu (te prawa i obowiązki wygasają, a stosunek w tym zakresie ulega wygaśnięciu), a staje się nią jedynie obowiązek zwrotu rzeczy w stanie niepogorszonym ciążący

³⁵ Postanowienie SN z 3.02.2011 r., V KK 415/10, LEX nr 741113.

³⁶ M. Kornak, *Glosa do postanowienia SN z dnia 21 lipca 2011 r., I KZP 5/11*, LEX/el 2011.

³⁷ Wypowiedzenie najmu reguluje art. 685 k.c. (wypowiedzenie bez zachowania terminów wypowiedzenia ze względu na rażące lub uporczywe wykroczenie przeciwko porządkowi domowemu lub niewłaściwe zachowanie), art. 672 k.c. (wypowiedzenie ze względu na zwłokę w czynszu), art. 673 k.c. (wypowiedzenie na zasadach ogólnych), a także art. 11 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 611).

na najemcy i podnajemcy wobec wynajmującego³⁸. Powoduje to, że osoba w dalszym ciągu zajmująca lokal nie jest już uprawnioną do jego korzystania i na gruncie prawa cywilnego ponosi odpowiedzialność na zasadach bezumownego korzystania z rzeczy (art. 225 k.c.). Trafnie przeto stwierdza P. Petasz i P. Makurat, że „Osoba, której mir domowy jest objęty karnoprawną ochroną przez przepis art. 193 k.k., musi być prawnie uprawniona do władania daną nieruchomością³⁹. Wraz z wypowiedzeniem najmu po stronie najemcy przestaje istnieć prawo do dalszego zajmowania lokalu, które skutecznie wyłączałoby uprawnienia właścicielskie wynajmującego. Mimo, że w dalszym ciągu osoba ta pozostaje posiadaczem zależnym nieruchomości, a nawet może stać się posiadaczem samoistnym, w związku z czym jego posiadanie podlega ochronie na gruncie prawa cywilnego, a w razie naruszenia posiadania przysługuje mu powództwo petytoryjne, w którym nie bada się prawa własności, to na gruncie prawa karnego kwestia nie wygląda już tak samo.

S. Mana-Walasek na tym tle wyraża pogląd, że „W przypadku zajmowania lokalu bez tytułu prawnego także mamy do czynienia z zamieszkiwaniem, w związku z czym prawidłowe wydaje się uznanie osoby zajmującej lokal za osobę uprawnioną⁴⁰. W konsekwencji stwierdza ona, że „Ochrona posiadania przysługuje przy tym bez względu na tytuł prawny zajmowanego lokalu. Z całą stanowczością należy także podkreślić, że art. 193 k.k. nie stanowi i nie powinien stanowić podstawy prawnej do „obchodzenia” przepisów prawa cywilnego i przeprowadzania nielegalnych eksmisji. (...) Ustawodawca chroni więc tutaj posiadacza przed niezgodnymi z prawem praktykami właścicieli nieruchomości⁴¹. Pogląd podobny, nie podając jednak dalszych argumentów, wyraża M. Kućka stwierdzając, że „bardziej skomplikowaną kwestią jest określenie, czy ochrona posesoryjna przysługująca posiadaczowi nielegitymującemu się tytułem do władania nieruchomością wystarcza dla przyjęcia, że mamy do czynienia z osobą uprawnioną na gruncie art. 193 k.k. – biorąc pod

³⁸ P. Zakrzewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-7649)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018, s. 433.

³⁹ P. Petasz, P. Makurat, *Właściciel jako sprawca przestępstwa naruszenia miru domowego. Glosa do postanowienia SN z dnia 21 lipca 2011 r., I KZP 5/11*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, nr 1, s. 41.

⁴⁰ S. Mana-Walasek, *Zajmowanie lokalu bez tytułu prawnego a naruszenie miru domowego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 12, s. 75.

⁴¹ *Ibidem*, s. 84.

uwagę chronione dobro prawne, należałoby przyznać także takim podmiotom, władającym bez tytułu prawnego rzeczą⁴².

Stanowisko to jest jednak błędne. Podobny do omawianego zagadnienia stan faktyczny był przedmiotem rozpoznania Sądu Rejonowego, w którym oskarżone o przestępstwo z art. 193 k.k. zostały osoby bezprawnie zajmujące pustostan (tzw. squatersi), które po przymusowej ich eksmisji przez właściciela, dokonały ponownego wdarcia się na teren nieruchomości, o co właśnie zostały oskarżone. Sąd stwierdził, „że nie każde posiadanie, którego istotą jest władanie rzeczą, rodzi uprawnienie do przebywania w miejscach posiadanych. Wprawdzie każdy posiadacz może wystąpić o przywrócenie posiadania (art. 344 § 1 k.c.), ale to roszczenie nie służy potwierdzeniu praw do rzeczy, lecz chroni przed samowolnym naruszeniem posiadania (art. 342 k.c.). Bezprawne posiadanie nie stwarza uprawnienia do władania rzeczą wobec właściciela miejsca chronionego. Takie posiadanie łączy się ze świadomością posiadacza (w złej wierze), że prawo do rzeczy nie przysługuje⁴³. Stanowisko to zasługuje w pełni na aprobatę. Prawo karne pełni w systemie prawa rolę subsydiarną, co oznacza, że ma charakter „pomocniczy w stosunku do pozostałych dyscyplin należących do porządku prawnego⁴⁴, czyli powinno być zastosowane dopiero wówczas, gdy inne dziedziny prawa są niewystarczające. Wątpliwości jeszcze co do sytuacji, w której najemca posiada uprawnienie do korzystania z nieruchomości, wyraża M. Pyrcak, która zwróciła uwagę, że „karalność właściciela za wkroczenie do własnego pomieszczenia lub nieopuszczenie go wbrew żądaniu innej osoby uprawnionej do lokalu jest potrzebna i uzasadniona ze względu na konieczność ochrony prywatności wcale nie jest oczywiste, a przesądzenie tego problemu wymaga szerszej refleksji na temat kolizji prawa do prywatności z prawem do własności. W takiej sytuacji na problem nie można patrzeć jedynie z punktu widzenia lokatora, ale należy także spojrzeć przez pryzmat właściciela. **Wkraczanie prawa karnego w nieraz bardzo skomplikowane stosunki cywilnoprawne i stosowanie sankcji karnych, gdy istnieją**

⁴² M. Kućka, *Znamię „cudzy” i próba określenia normy sankcjonowanej: perspektywa prawa cywilnego* (*Głos do artykułu P. Dylus i K. Wiśniewskiej*), „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3, s. 34.

⁴³ Wyrok SR dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 12.01.2016 r., II K 286/14, treść orzeczenia dostępna na: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/usuniecie\\$0119cie\\$0020lokator\\$00f3w/154505300001006_II_K_000286_2014_Uz_2016-01-12_001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/usuniecie$0119cie$0020lokator$00f3w/154505300001006_II_K_000286_2014_Uz_2016-01-12_001).

⁴⁴ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 25.

środki ochrony o charakterze cywilnoprawnym powinno nastąpić po wszechstronnym rozważaniu, czy ingerencja taka jest konieczna i uzasadniona [podkr. – J.K.]⁴⁵.

Dodać do tego należy, że owszem, przestępstwo z art. 193 k.k. umiejscowione zostało w rozdziale poświęconym przestępstwom przeciwko wolności (rozdział XXIII k.k.), z czego wynika, że dobrem prawnym chronionym w tym przestępstwie jest wolność⁴⁶, jednak na gruncie prawa karnego nie może korzystać z ochrony prawnej osoba, która sama postępuje w sposób sprzeczny z prawem nie wydając przedmiotu najmu po jego wypowiedzeniu. Jak wskazywano wyżej, do istoty naruszenia miru domowego należy to, że sprawca narusza wolność osoby uprawnionej do korzystania z danego mienia. Warunkiem odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa jest to, ażeby czyn pozostawał bezprawny, tj. sprzeczny z normą sankcjonowaną zakazującą danego zachowania⁴⁷. Odpowiedzialność właściciela za naruszenie miru domowego wynika z tego, że oddał on daną rzecz najemcy do używania, przez co rzecz stała się „cudza” w stosunku do niego. W sytuacji, w której doszło do zakończenia stosunku prawnego łączącego właściciela i uprawnionego, trudno jest uznawać w dalszym ciągu, że dana rzecz pozostaje „cudza” w stosunku do jej prawowitego właściciela, kiedy dotychczasowy najemca zajmuje ją w sposób bezumowny i bezprawny. Nie można się zgodzić z S. Maną-Walasek, że sprawca czynu dokonując przymusowej eksmisji nie posiadając orzeczenia sądowego lub działając wbrew obecnemu uregulowaniu niepozwalającym na dokonywanie eksmisji, i w ten sposób obchodzącemu prawo, nie zasługuje na ochronę. Problem bowiem w tym, że autorka ta dokonuje nadinterpretacji na niekorzyść znamion czynu zabronionego. Prawo karne, jako ograniczające wolności i prawa osobiste, musi być wykładane w sposób ścisły przede wszystkim w oparciu o wykładnię językową⁴⁸. W żadnym miejscu art. 193 k.k. znamieniem czynu zabronionego nie jest „obchodzenie prawa”, lecz „wdzieranie się” lub „nie opuszczenie na żądanie osoby uprawnionej” cudzego domu. Dom ten przestaje być zaś „cudzy” w momencie wypowiedzenia umowy, a osoba dotychczas go zajmująca przestaje być osobą

⁴⁵ M. Pyrcak, *Czy właściciel powinien odpowiadać za przestępstwo naruszenie miru domowego? Uwagi na marginesie artykułu P. Dylus i K. Wiśniewskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3, s. 48.

⁴⁶ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 40.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 171.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 117.

uprawnioną. T. Bojarski wskazuje, że „Dla właściciela (wynajmującego) mieszkanie lub inne miejsce przez niego wynajęte przestaje być miejscem cudzym z ustaniem uprawnień najemcy lub dzierżawcy, wynikających z umowy, z koniecznym jednak wyrzeczeniem się przez najemcę władztwa do tego miejsca”⁴⁹. Trudno jednak uznać, ażeby realizacja prawa własności po ustaniu najmu była uzależniona od „wyrzeczenia się przez najemcę” z jego uprawnień, cokolwiek to by miało oznaczać.

Postulat przeciwny, dotyczący kryminalizacji działania właściciela po ustaniu stosunku najmu, stanowi raczej postulat *de lege ferenda* skierowany do ustawodawcy dotyczący tego, że w ten sposób właściciel może obchodzić zakaz przeprowadzania eksmisji, za co może ponosić jedynie odpowiedzialność za naruszenie posiadania lub ewentualnie odszkodowawczą na gruncie prawa cywilnego – w gruncie rzeczy należałoby się zastanowić czy nie zachodzi potrzeba ochrony również na gruncie prawa karnego łamania zakazu eksmisji w okresach, kiedy jest ona niedopuszczalna⁵⁰. Rację ma przeto wskazując, że „nie można określić lokalu mianem «cudzego» względem właściciela, jeżeli osoba zajmuje go bez podstawy prawnej i wbrew woli właściciela”⁵¹.

5. Ochrona zajmującego lokal na gruncie art. 191 § 1a k.k.

Prawnokarną ochronę lokalu mieszkalnego oprócz art. 193 k.k. realizuje również przestępstwo określone w art. 191 § 1a k.k. Zgodnie z tym przepisem, tej samej karze podlega [co w art. 191 § 1 k.k., czyli karze pozbawienia wolności do lat 3 – J.K.], kto w celu określonym w § 1 stosuje przemoc innego rodzaju uporczywie lub w sposób istotnie utrudniający innej osobie korzystanie z zajmowanego lokalu mieszkalnego. Przepis ten został wprowadzony do kodeksu karnego na mocy nowelizacji

⁴⁹ T. Bojarski, *Pojęcie uprawnionego przy przestępstwie naruszenia miru domowego*, w: *Naruszenie miru domowego*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019, s. 159.

⁵⁰ Oprócz wspomnianego art. 15zzu ustawy z 2 marca 2020 r., art. 16 ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego przewiduje, że wyroków sądowych nakazujących opróżnienie lokalu nie wykonuje się w okresie od 1 listopada do 31 marca roku następnego włącznie, jeżeli osobie eksmitowanej nie wskazano lokalu, do którego ma nastąpić przekwaterowanie.

⁵¹ M. Jakubiec, *O ochronie „praw lokatorów” i mirze domowym w kontekście lokali zajmowanych bez tytułu prawnego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 2, s. 76.

z 2015 r.⁵² W doktrynie wskazuje się, że na gruncie tego przepisu „Przedmiotem ochrony jest wolność wyrażająca się w swobodzie korzystania z zajmowanego lokalu mieszkalnego. Chodzi o wolność od bycia zmuszanym do niekorzystania lub ograniczonego korzystania z lokalu, niewykonywania niektórych uprawnień wynikających z korzystania z zajmowanego lokalu lub znoszenia określonego stanu rzeczy”⁵³. W uzasadnieniu projektu ustawy⁵⁴ wprost wskazano, że potrzebą jego wprowadzenia jest „problemem zachowania polegającego na wywieraniu przymusu na osobę za pośrednictwem oddziaływania na rzecz w kontekście praktyk stosowanych przez właścicieli kamienic, mających na celu zmuszenie lokatorów do opuszczenia mieszkań”⁵⁵. Przepięstwo to ma charakter wieloodmianowy, co oznacza, że czynność wykonawcza może zostać zrealizowana na kilka sposobów, bowiem przepis posługuje się stwierdzeniem, że przemoc innego rodzaju niż określona w art. 191 § 1 k.k. ma być uporczywa lub w sposób istotnie utrudniający korzystanie z zajmowanego lokalu, co oznacza, że „Będzie więc to przemoc kierowana wobec rzeczy (np. zmiana zamka w drzwiach, odcięcie gazu, wody, elektryczności, łączności telefonicznej lub internetowej). Ustawa posługuje się alternatywą zwykłą, stanowiąc, że chodzi o przemoc uporczywą lub w sposób istotny utrudniającą innej osobie korzystanie z zajmowanego mieszkania. Najczęściej przemoc uporczywa, a więc powtarzalna, długotrwała, będzie przemocą istotnie utrudniającą. Jednak także jednorazowe zastosowanie przemocy może istotnie utrudnić korzystanie z zajmowanego mieszkania (np. odcięcie wody na okres kilku dni)”⁵⁶. Trzeba też dodać, że art. 191 § 1a k.k. wyraźnie ogranicza zakres stosowania jedynie do „lokalu mieszkalnego”, co oznacza, że lokal ten powinien „więc być związany z przebywaniem innych osób w celach bytowych i noclegowych”⁵⁷. *A contrario*, nie podlega ochronie korzystanie z innego lokalu, np. pokoju hotelowego⁵⁸. I na tym tle rodzi się pytanie, czy znamiona czynu realizuje zachowanie właściciela

⁵² Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Prawo budowlane oraz ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. poz. 1549).

⁵³ J. Kosonoga, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, s. 1231.

⁵⁴ Druk sejmowy nr 2682, Sejm VII kadencji.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 1 uzasadnienia.

⁵⁶ A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a...*, s. 600-601.

⁵⁷ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 1150.

⁵⁸ Zob. wyrok Sądu Rejonowego w Zakopanem z 22 02. 2019 r., II K 673/18, LEX nr 2722399.

w stosunku do osoby, która zajmuje dany lokal bez tytułu prawnego. W tym kontekście S. Hyps zauważa, że „Ustawodawca zawęził zatem krąg pokrzywdzonych wyłącznie do osób korzystających z lokalu mieszkalnego. Wydaje się zatem, że dotyczy to przede wszystkim takich osób, które posiadają jakikolwiek tytuł do zajmowania lokalu (własność, ograniczone prawo rzeczowe lub najem), ewentualnie także takich, które przebywają w nim czasowo za zgodą osoby posiadającej tytuł do lokalu”⁵⁹. Następnie jednak dodaje, że „Ogólne określenie omawianego znamienia czynu zabronionego prowadzi jednak do wniosku, że status mieszkańca jako właściciela, lokatora-najemcy, czy osoby zamieszkującej wspólnie z właścicielem lub najemcą jest uznany za nieistotny. Można zatem mieć wątpliwości, czy poza zakresem ochrony pozostają także osoby, które zajęły lokal mieszkalny bez jakiegokolwiek tytułu do niego i przebywają w nim w sposób bezprawny”⁶⁰. Krytycznie co do tego odnosi się M. Jakubiec, który wskazuje, że „nieakceptowalne wydaje się objęcie ochroną osób przebywających w lokalu niezgodnie z prawem”⁶¹. Podobnie zauważa M. Romańczuk-Grącka, stwierdzając, że „Przepis wzmacnia bowiem pozycję lokatorów, nawet jeśli zajmują oni lokal niezgodnie z prawem. Oznacza to, że niektóre działania podjęte przez właściciela lokalu w celu odzyskania władania lokalem mogą spotkać się nie tylko z reakcją cywilnoprawną, lecz również prawnokarną”⁶². Z krytycznymi głosami zgadza się również Z. Kukuła, który stwierdził, że „trudno podważyć słuszność tych argumentów. Właściciel lokalu zajmowanego bezumownie, nie tylko nie otrzymuje żadnego ekwiwalentu od «dzikiego lokatora», ale jest dodatkowo obciążony ponoszeniem opłat chociażby z tytułu podatku od nieruchomości czy mediów. Uzyskanie zaś orzeczenia uprawniającego do eksmisji, staje się zarówno czasochłonne jak i powiązane z kosztami, które często nie zostaną mu zwrócone. Zarzut ten choć niepozbawiony słuszności, nie wpływa na skuteczność ochrony lokatorów, ale wskazuje na szerokie objęcie podmiotów korzystających z ochrony, w przypadku osób zajmujących lokal niezgodnie

⁵⁹ S. Hyps, w: *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 1149.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ M. Jakubiec, *Artykuł 191 § 1a k.k. (analiza krytyczna ze szczególnym uwzględnieniem znamienia „zajmowany lokal”)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, nr 1, s. 43-44.

⁶² M. Romańczuk-Grącka, *Powody i zakres kryminalizacji utrudniania korzystania z zajmowanego lokalu mieszkalnego – art. 191 § 1a k.k.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 41, s. 302.

z prawem – wątpliwej ze społecznego punktu widzenia”⁶³. Odnosząc się do powyższego, nie sposób nie zauważyć różnicy w literalnym brzmieniu art. 193 i art. 191 § 1a k.k. – na gruncie miru domowego wyraźnie zaakcentowano, że w stosunku do sprawcy mienie, o którym mowa w tym przepisie, ma być „cudze”, a więc nie może stanowić jego własności. Tymczasem w art. 191 § 1a k.k. przedmiotem czynności wykonawczej jest jedynie „zajmowany lokal” – dystynkcja ta musi mieć swoje konsekwencje. Różnie określonym przedmiotom czynności wykonawczej nie powinno się wszak nadawać takiego samego znaczenia (zakaz wykładni synonimicznej)⁶⁴. Tym niemniej prawo karne nie powinno służyć ochronie bezprawnych działań. W sytuacji przecież, gdy „dziki lokator”, czyli „osoba samowolnie zajmująca jakiś lokal”⁶⁵, bezprawnie wchodzi i zajmuje czyjś lokal, sama popełnia czyn zabroniony z art. 193 k.k. Dlatego też działanie właściciela zmierzające do odzyskania lokalu nie powinno spotykać się z reakcją karną z art. 191 § 1a k.k. Więcej problemów budzi jednak sytuacja, w której dany lokal jest zajmowany przez lokatora po wypowiedzeniu mu umowy. Sąd Rejonowy w Grudziądzu na tle tego przepisu stwierdził, że „celem kryminalizacji zachowań określonych w art. 191 § 1a k.k. było zapewnienie ochrony prawnokarnej osobom korzystającym z lokalu przed stosowaniem przemocy pośredniej w sposób uporczywy albo istotnie utrudniający korzystanie z lokalu. Chodziło w tym przypadku o wprowadzenie ochrony prawnokarnej przed tzw. samowolą, a więc zmuszaniem do opuszczenia lokalu z pominięciem legalnych instrumentów przewidzianych w prawie cywilnym. Po drugie, za objęciem ochroną przewidzianą w art. 191 § 1a k.k. osób nie mających tytułu prawnego do lokalu przemawia też argument z wykładni systemowej, a mianowicie uwzględnienie treści art. 191 § 2 k.k. dotyczącego podejmowania bezprawnego zachowania w celu zwrotu wierzytelności. W przypadku tego czynu zabronionego chodzi o kryminalizację bezprawnych „egzekucji” przeciwko dłużnikom, co przemawia za tym, aby podobną interpretację przyjąć w przypadku zachowań określonych w art. 191 § 1a k.k.”⁶⁶. Oznacza to, że właściciel w takiej sytuacji będzie odpowiadał za przestępstwo z art. 191 § 1a k.k. Wynika to z uznania przez ustawodawcę, że na gruncie

⁶³ Z. Kukuła, *Karnoprawna ochrona stron umowy najmu lokalu*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 9, s. 53.

⁶⁴ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 117.

⁶⁵ <https://sjp.pwn.pl/sjp/dziki-lokator;3028007.html>.

⁶⁶ Wyrok SR w Grudziądzu z 10.09.2021 r., II K 1083/18, LEX nr 3217588.

prawa karnego ważniejszym dobrem prawnym jest wolność osobista od prawa własności. Tym samym zapewnia również spójność między przepisami o postępowaniu egzekucyjnym i ochronie praw lokatorów a rozwiązaniami przewidzianymi w prawie karnym. Z tych względów realizują znamiona czynu zabronionego wszelkie działania właścicieli nieruchomości, które uporczywie lub istotnie utrudniają korzystanie z zajmowanego lokalu – np. wymiana zamków. Trzeba jednak dodać, że karna ochrona jest nazbyt szeroka – postulować należałoby dookreślenie tego przepisu w ten sposób, że nie obejmowałby ochroną prawną osób zajmujących lokal, które nigdy nie miały do niego prawa i zajęły go bezprawnie. Dodatkowo, nie można uznać za realizujące znamiona czynu zabronionego zachowanie polegające na wprowadzeniu do lokalu innych osób – właściciel ma wszak prawo dysponować swoją własnością, a skoro najemcy nie przysługuje już skuteczne prawo obligacyjne do zajmowanego lokalu, to nie może on się takiemu działaniu skutecznie sprzeciwić. Działanie takie owszem, może istotnie utrudniać korzystanie z lokalu dotychczasowym lokatorom, ale działanie właściciela jest zgodne z prawem. Warunkiem jest jedynie to, ażeby wprowadzone osoby nie stosowały przemocy.

6. Zakończenie

Podsumowując zatem powyższe rozważania należy stwierdzić, że właściciel nieruchomości może być osobą zdatną do popełnienia przestępstwa z art. 193 k.k., jeśli dana rzecz na podstawie umowy jest dla niego „cudza”, co oznacza, że oddał ją do używania innej osobie przez co nie może realizować uprawnień właścicielskich. W momencie jednak zakończenia stosunku prawnego jaki łączył właściciela z lokatorem, zajmujący nadal tą nieruchomość staje się jej posiadaczem w złej wierze i odpowiada za bezumowne korzystanie z nieruchomości. Na gruncie prawa cywilnego w dalszym ciągu przysługuje mu ochrona posiadania, którą może realizować w drodze powództwa petytoryjnego. Na gruncie prawa karnego jednak nie sposób jest uznać, że osoba ta dalej pozostaje uprawnioną do zajmowania nieruchomości z wyłączeniem właściciela, a rzecz ta dla właściciela nie jest dłużej „cudzą” w rozumieniu art. 193 k.k. Z przywołanego powyżej orzecznictwa jasno wynika, że o znamieniu „cudzego” domu decyduje łączący strony stosunek prawny. Dlatego też *a contrario* wypowiedzenie tego stosunku musi wpływać na sposób rozumienia tego

znamienia, co oznacza, że mienie to nie jest już dłużej cudze dla właściciela nieruchomości. Prawdą jest, że przestępstwo z art. 193 k.k. ma chronić wolność jednostki, jednak nie może to powodować wykładni znamion czynu zabronionego *contra legem*. Jest to raczej postulat *de lege ferenda* do ustawodawcy, który powinien rozważyć wprowadzenie nowego typu czynu zabronionego, który miałby zastosowanie w takich okolicznościach, tj. obejścia przepisów prawa cywilnego dotyczącego eksmisji w sytuacji braku orzeczenia sądowego nakazującego opróżnienie lokalu lub podejmowania takich czynności w okresach, kiedy jej przeprowadzenie jest niedopuszczalne. Częściowo jednak funkcję tą realizuje przestępstwo z art. 191 § 1a k.k. W tym przypadku jednak sprawa jest bardziej skomplikowana – stwierdzić należy, że ochronie karnej podlega również osoba zajmująca dany lokal już po wygaśnięciu umowy najmu. W sytuacji jednak, gdy takiej umowy nigdy nie było, osoba taka nie powinna korzystać z ochrony karnej skoro sama łamie prawo.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

1. Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz. Tom II. Część szczególna*, Warszawa 1987.
2. Bojarski T., *Pojęcie uprawnionego przy przestępstwie naruszenia miru domowego*, w: *Naruszenie miru domowego*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019.
3. Dyluś P., Wiśniewska K., *Właściciel jako podmiot czynności sprawczej przestępstwa z art. 193 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3.
4. Filar M., Berent M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
5. Góra-Błaszczkowska A., *Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania, czyli o konieczności ograniczenia ilości postępowań odrębnych w Kodeksie postępowania cywilnego. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawnicze KUL” 2021, nr 3, s. 91.
6. Gudowski J., Rudnicka J., Rudnicki G., Rudnicki S., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. J. Gudowski, Warszawa 2016.

7. Hyps S., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. Grześkowiak A., Wiak K., Warszawa 2021.
8. Jakubiec M., *Artykuł 191 § 1a k.k. (analiza krytyczna ze szczególnym uwzględnieniem znamienia „zajmowany lokal”)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, nr 1.
9. Jakubiec M., *O ochronie „praw lokatorów” i mirze domowym w kontekście lokali zajmowanych bez tytułu prawnego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 2.
10. Kornak M., *Glosa do postanowienia SN z dnia 21 lipca 2011 r., I KZP 5/11, LEX/el* 2011.
11. Kosonoga J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2020.
12. Kozińska J., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126-352)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
13. Kućka M., *Znamię „cudzy” i próba określenia normy sankcjonowanej: perspektywa prawa cywilnego (Głos do artykułu P. Dyluś i K. Wiśniewskiej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3.
14. Kukuła Z., *Karnoprawna ochrona stron umowy najmu lokalu*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 9.
15. Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2021.
16. Mana-Walasek S., *Zajmowanie lokalu bez tytułu prawnego a naruszenie miru domowego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 12.
17. Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
18. Mozgawa M., *Ustawowe znamiona przestępstwa naruszenia miru domowego (art. 193 k.k.)*, w: *Naruszenie miru domowego*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019.
19. Petasz P., Makurat P., *Właściciel jako sprawca przestępstwa naruszenia miru domowego. Glosa do postanowienia SN z dnia 21 lipca 2011 r., I KZP 5/11, „Gdańskie Studia Prawnicze”* 2012, nr 1.
20. Pyrcak M., *Czy właściciel powinien odpowiadać za przestępstwo naruszenie miru domowego? Uwagi na marginesie artykułu P. Dyluś i K. Wiśniewskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3.
21. Romańczuk-Grącka M., *Powody i zakres kryminalizacji utrudniania korzystania z zajmowanego lokalu mieszkalnego – art. 191 § 1a k.k.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 41.

22. Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1982.
23. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
Współczesny słownik języka polskiego, B. Dunaj (red.), Warszawa 1996.
24. Zakrzewski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-7649)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
25. Zoll A., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13 poz. 94).
2. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 611).
3. Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Prawo budowlane oraz ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. poz. 1549).
4. Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, nieopublikowana w Dzienniku Ustaw.
5. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2021 r. poz. 2095).
6. Ustawa z dnia 8 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r. poz. 830).
7. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571).
8. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. poz. 433).
9. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. poz. 491).

Orzecznictwo

1. Wyrok TK z 14.7.2020 r., Kp 1/19, M.P. z 2020 r. poz. 647.
2. Wyrok SN z 7.05.2013 r., III KK 388/12, LEX nr 1319262
3. Wyrok SN z 3.02.2016 r., III KK 347/15, LEX nr 1976247.
4. Wyrok SN z 9.05.2018 r., V KK 406/17, LEX nr 2500546.
5. Postanowienie SN z 3.02.2011 r., V KK 415/10, LEX nr 741113.
6. Postanowienie SN z 21.07.2011 r., I KZP 5/11, LEX nr 852213.
7. Postanowienie SN z 9.07.2013 r., III KK 73/13, LEX nr 1353965.
8. Wyrok SA we Wrocławiu z 22.12.2016 r., I ACa 1306/16, LEX nr 3082492.
9. Wyrok SO w Gdańsku z 10.02.2011 r., III Ca 1576/10, LEX nr 1713734.
10. Wyrok SR dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 12.01.2016 r., II K 286/14, treść dostępna na: [http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/usuni\\$0119cie\\$0020lokator\\$00f3w/154505300001006_II_K_000286_2014_Uz_2016-01-12_001](http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/usuni$0119cie$0020lokator$00f3w/154505300001006_II_K_000286_2014_Uz_2016-01-12_001).
11. Wyrok SR w Zakopanem z 22.02.2019 r., II K 673/18, LEX nr 2722399.
12. Wyrok SR w Grudziądzu z 10.09.2021 r., II K 1083/18, LEX nr 3217588.

Źródła internetowe:

1. Projekt nowelizacji kodeksu karnego z 2021 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815618/12815619/dokument521207.pdf>.
2. *Słownik języka polskiego PWN*: <https://sjp.pwn.pl/sjp/dziki-lokator;3028007.html>.
3. *Słownik języka polskiego PWN*: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wdzie-rac%20sie.html>.

Alan Kosecki¹

**IDEA WZAJEMNEGO UZNAWANIA ORZECZEŃ
PROBACYJNYCH W RAMACH UNII EUROPEJSKIEJ
Z PERSPEKTYWY PAŃSTWA I SKAZANEGO**

**THE IDEA OF MUTUAL RECOGNITION OF
PROBATION DECISIONS WITHIN THE EUROPEAN
UNION FROM THE PERSPECTIVE OF THE STATE
AND THE CONVICTED PERSON**

Otrzymano: 26.04.2022 Zaakceptowano: 02.08.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9667

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Autor w niniejszym opracowaniu podejmuje problematykę wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej z perspektywy państwa i skazanego. Dążąc do przedstawienia korzyści i niebezpieczeństw wynikających z tej instytucji dla obu tych podmiotów charakteryzuje ideę oraz ogólne uregulowanie tego aspektu transgranicznej współpracy. Przez analizę aktów prawnych, orzecznictwa oraz raportów z praktycznego zastosowania przepisów przedmiotowej materii wskazuje na potrzebę dalszego rozwoju współpracy międzynarodowej w sprawach karnych, ale także i zmiany w tym zakresie stawiając tezę, że obecnie instytucja ta jest niedoceniana i niedopracowana w aspekcie praktycznym. Artykuł zawiera przy tym kompleksową charakterystykę zarówno kształtowania się współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej w obszarze

¹ Alan Kosecki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, e-mail: alan8085@wp.pl, ORCID: 0000-0002-9544-9905.

wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych, jak i zasad na jakich opiera się owa współpraca. Szczególną uwagę zwrócono również na proces resocjalizacji i wpływ opisywanej instytucji na prewencję ogólną i indywidualną, odnosząc się przede wszystkim do warunków osobistych skazanego, w tym do rodziny będącej podstawową komórką społeczną. Analiza powyższego zagadnienia prowadzi do postulatów mających na celu znalezienie remedium przynajmniej na część z podniesionych w pracy problemów ze stosowaniem tej instytucji w praktyce. Opracowanie stanowi również reakcję na coraz to szybciej postępujący proces globalizacji, upowszechniania się swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej oraz tendencji rozwojowych Wspólnoty co implikuje sytuację, w której coraz więcej przestępstw popełnianych jest przez obcokrajowców korzystających z otwartości granic. Wymiar sprawiedliwości nie może pozostać bierny na stawiane przed nim w związku z tym wyzwania. Niezbędne jest zatem korzystanie i rozbudowywanie współpracy w zakresie wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń probacyjnych.

Zdanie rekomendujące treść pracy: Niniejszy artykuł przedstawia w szerszym świetle instytucję wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń probacyjnych pokazując zarówno korzyści jak i niebezpieczeństwa wynikające ze stosowania tej procedury, a ponadto zawiera propozycje i kierunki zmian w przedmiotowej dziedzinie.

Słowa kluczowe: transgraniczne postępowanie karne, przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, Unia Europejska, orzeczenia probacyjne, wzajemne uznawanie i wykonywanie orzeczeń, resocjalizacja

Abstract

In this paper the author addresses the issue of mutual recognition of probation decisions within the European Union from the perspective of the State and the convicted person. He characterizes the idea and general regulation of this aspect of cross-border cooperation in order to present the benefits and dangers of this institution for both entities. Through the analysis of legal acts, jurisprudence and reports on the practical application of these provisions, it points out the need for further development of international cooperation in criminal matters but also for changes in this area, putting forward the thesis that this institution is currently underestimated and underdeveloped in practical terms. The article contains

a comprehensive characterization of both the formation of cooperation between European Union Member States in the area of mutual recognition of probation decisions and the principles on which it is based. It pays particular attention to the process of social resocialization and the influence of this institution on general and individual prevention. The analysis of the above issue will lead to postulates aimed at finding a remedy for at least some of the problems raised in the paper with the application of the institution in practice. The article is also a response to the accelerating process of globalization, the spreading of free movement of people within the European Union and the development trends of the Community, which implies a situation in which more and more crimes are committed by foreigners taking advantage of the openness of borders.

Sentence recommending the content of the work: This article puts in a broader light the institution of mutual recognition and enforcement of probation decisions showing both the benefits and dangers of the application of this procedure and, moreover, provides proposals and directions for changes in the field in question.

Keywords: cross-border criminal proceedings, area of freedom, security and justice, European Union, probation decisions, mutual recognition and enforcement of decisions, resocialization

1. Wstęp

Wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej nie wzięło się znikąd. Można powiedzieć, że stanowi jedynie część wieloaspektowej struktury mechanizmu odpowiadającego za Przestrzeń Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej zamiennie: PWBis). Na potrzeby niniejszego artykułu przedstawiony zostanie jedynie skrócony proces kształtowania się współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych pomiędzy państwami UE na potrzeby ogólnego zrozumienia tematu, a także intencji stojących za obecnym stanem współpracy sądowej w sprawach karnych.

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie w ogólnym zarysie instytucję wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej, a także charakterystykę skutków wynikających z tej

współpracy zarówno dla państwa jak i dla skazanego. Mając bowiem na uwadze fakt częstego orzekania środków probacyjnych, a także samą ideę resocjalizacji, zagadnienie to jawi się jako niezwykle istotne w praktyce. Głównym założeniem artykułu jest analiza korzyści i zagrożeń wiążących się ze stosowaniem opisywanej instytucji, co z kolei implikuje konieczność poszukiwania rozwiązań eliminujących owe niebezpieczeństwa. Autor za pomocą analizy teoretycznej norm prawnych oraz odniesienia do badań nad ich stosowaniem w praktyce formułuje tezę, że choć niedoceniana i być może niedopracowana, współpraca państw członkowskich w Unii Europejskiej powinna zmierzać ku dalszemu rozwojowi. Zastosowana metodologia pozwoliła na interpretację, której wyniki opisane zostały we wnioskach kończących opracowanie.

W efekcie przyjęcia w 1992 r. traktatu z Maastricht, w którym ustanowiono Unię Europejską, utworzono tak zwany trzeci filar Unii Europejskiej. Jednym z celów, określonym w nowym traktacie, było rozwijanie bliskiej współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Utworzenie trzeciego filaru wynikało z zamiaru uporządkowania rozwijających się form współpracy państw członkowskich w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego, która wcześniej odbywała się poza ramami wspólnotowymi². Nie dokonując w tym miejscu szczegółowej analizy, gdyż nie to jest celem niniejszej pracy, można stwierdzić, że trzeci filar w ówczesnym kształcie nie spełniał swojej roli, przede wszystkim z powodu reform traktatowych i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości. Dochodziło w nim do pomieszania ze sobą prawa wspólnotowego i prawa międzynarodowego publicznego.

W związku z tym, w 1997 r. traktat z Amsterdamu w art. 2 określił wyraźnie, że Unia będzie rozwijać się jako Przestrzeń Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości. Traktat ten doprowadził jednak do zróżnicowania ustrojowego części składowych trzeciego filaru, który po przeniesieniu do obszaru Wspólnoty Europejskiej współpracy w dziedzinie wiz, azyłu i imigracji, a także współpracy sądowej w sprawach cywilnych, stał się wyłącznie obszarem dotyczącym współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych³. Dzięki zmianom wprowadzonym przez ten traktat przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości zaczęła obejmować swoimi

² T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych*, w: *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, karnych i współpraca policyjna. System Prawa Unii Europejskiej*, t. 8, red. J. Barcz, Warszawa 2021, s. 252.

³ *Ibidem*, s. 254-255.

działaniami realizację zapobiegania i zwalczania przestępczości zorganizowanej lub innej poprzez ściślejszą współpracę organów sądowych oraz zbliżanie w miarę potrzeby norm prawa karnego.

Kolejne większe zmiany, a właściwie rewolucyjne reformy ustrojowe, przyniósł dopiero traktat z Lizbony przyjęty w 2009 r. Akt ten dokonał całościowej reformy architektury instytucjonalnej Unii Europejskiej. Likwidacja struktury filarowej wpłynęła na usytuowanie ustrojowe współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach cywilnych oraz karnych, które ponownie wraz z kontrolą graniczną, azylem, imigracją i współpracą policyjną znalazły się w jednym obszarze tj. Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości.

Kres odrębności ustrojowej trzeciego filaru UE doprowadził do ujednoczenia instrumentarium prawnego, zasad ogólnych oraz poszerzenia kompetencji instytucji⁴.

Przechodząc do krótkiej charakterystyki PWBis należy zwrócić uwagę na to, że Unia Europejska postawiła sobie za cel rozwój tego obszaru. Cel ten zakłada identyczne pojmowanie przez państwa członkowskie zasadniczych elementów pojęć wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, opierające się na zasadach wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności oraz praworządności. Natomiast celem współpracy policyjnej i sądowej w Unii Europejskiej jest zapewnienie wszystkim obywatelom wysokiego poziomu bezpieczeństwa⁵.

Elementem tak rozumianej PWBis jest właśnie współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych, a ta z kolei zawiera w sobie wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych przez państwa członkowskie Unii Europejskiej. Orzeczenia te zasługują na szczególną uwagę z racji tego, że Polska należy do grupy państw europejskich, w których liczba osób poddanych probacji jest najwyższa⁶. Oznacza to, że państwo powinno być zainteresowane wpływem współpracy w tym zakresie zarówno w aspekcie pozytywnym jak i negatywnym, a instytucje wymiaru sprawiedliwości powinny posiadać wiedzę i umiejętności niezbędne do inicjowania oraz wykonywania procedury wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych.

⁴ T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości...*, s. 257-259.

⁵ Preambuła ust. 1 decyzji ramowej Rady 2008/947/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008).

⁶ E. Zielińska, A. Serzysko, *Wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych*, Warszawa 2015, s. 6.

Działania, których celem było umożliwienie przekazywania do wykonania pomiędzy państwami orzeczeń probacyjnych, podejmowane były pierwotnie przez Radę Europy. Świadczy o tym przede wszystkim Konwencja Rady Europy z 30 listopada 1964 r. o nadzorze nad warunkowo skazanymi lub warunkowo zwolnionymi⁷. Jednakże ze względu na nie-dużą liczbę państw, które ratyfikowały powyższą Konwencję nie odniosła ona spektakularnego sukcesu jeśli chodzi o współpracę w tym zakresie. Postanowienia Konwencji zastąpiła wydana w ramach Unii Europejskiej decyzja ramowa 2008/947/WSiSW⁸ (dalej zamiennie: decyzja lub decyzja ramowa).

Zgodnie z preambułą powyższej decyzji, na skutek ratyfikacji tej Konwencji tylko przez 12 państw członkowskich UE, i to z licznymi zastrzeżeniami, zdecydowano się na sporządzenie decyzji ramowej w zakresie wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych. Ma ona tworzyć skuteczniejszy instrument w realizacji wyżej przytoczonych przez mnie celów Unii w zakresie współpracy sądowej w sprawach karnych, a tym samym przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Argumentami wskazującymi na rację takiego stanu rzeczy jest odwołanie się do faktu, iż przedmiotowa decyzja ramowa oparta jest na zasadzie wzajemnego uznawania i uczestniczą w niej wszystkie państwa członkowskie.

Po powyższym wstępie, warto odnieść się do podstawowej kwestii jaką są ogólne zasady mające zastosowanie we wzajemnym uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach karnych.

2. Zasady ogólne współpracy

Transgraniczne postępowanie karne, którego elementem jest wzajemne uznawanie orzeczeń z zakresu prawa karnego w ramach Unii Europejskiej, opiera się na wielu naczelnych zasadach, które zarówno tworzą jak i konkretyzują formę współdziałania w tym zakresie. Do takich zasad ogólnych zaliczyć możemy przede wszystkim zasady:

a) wzajemności i wzajemnej lojalności we współpracy,

⁷ *Ibidem*, s. 3.

⁸ Art. 23 ust. 1 decyzji ramowej Rady 2008/947/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008).

- b) specjalności,
- c) rzetelnego procesu karnego,
- d) nieudzielania pomocy w sprawach o przestępstwa „wrażliwe”,
- e) wzajemnego uznawania,
- f) podwójnej karalności.

Na potrzeby niniejszego artykułu, mającego wyjaśnić ideę wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych i wpływ tej instytucji zarówno na sytuację skazanego jak i państwa, w dalszej części poddane analizie zostaną tylko dwie z wyżej wymienionych zasad tj. zasada wzajemnego uznawania oraz podwójnej karalności.

2.1. Zasada wzajemnego uznawania

Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń postrzegana jest jako fundament współpracy wymiarów sprawiedliwości w Unii Europejskiej. Jak określono ją w programie z Tampere, jest ona kamieniem węgielnym współpracy, której celem jest budowa PWBis⁹.

Przed poddaniem tej zasady szczegółowej analizie konieczne jest jej zdefiniowanie. Zasada ta jest zatem dyrektywą, zgodnie z którą państwa członkowskie Unii Europejskiej uznają i wykonują orzeczenia wydane zgodnie z prawem przez organy innych państw członkowskich w takiej formie w jakiej orzeczenia te zapadły¹⁰.

Implementacja omawianej zasady w ramach dawnego III filaru UE doznawała licznych ograniczeń i trudności, które w głównej mierze były następstwem międzyrządowego charakteru tego obszaru współpracy¹¹. W tej sytuacji na jaw wychodziła ograniczona rola Trybunału Sprawiedliwości, słaba pozycja Komisji w III filarze, a także ograniczony do opiniowania udział Parlamentu Europejskiego, który rodził zarzut braku demokratycznej legitymacji do stanowienia prawa w sprawach karnych. Wymóg jednomyślności w podejmowaniu decyzji w Radzie implikował sytuację, w której prace nad projektami aktów prawnych trwały długo¹².

Rola wzajemnego uznawania była podkreślana także w innych programach, takich jak program haski czy sztokholmski. Warto wskazać,

⁹ T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości...*, s. 291.

¹⁰ M. Kusak, *Postępowanie karne w sprawach ze stosunków międzynarodowych. Podręcznik praktyczny*, Warszawa 2017, s. 37.

¹¹ G. Krysztofciuk, *Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych w Traktacie Lizbońskim*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7-8, s. 190.

¹² *Ibidem*, s. 191.

że zasada wzajemnego uznawania nie jest żadnym nowym wytworem Unii Europejskiej, bowiem podobny model stanowił podstawę współpracy sądowej na przykład między państwami nordyckimi czy państwami Beneluxu.

Za sprawą traktatu z Lizbony zasada wzajemnego uznawania została umiejscowiona w traktacie założycielskim, a więc jest skodyfikowaną zasadą prawa. Uregulowanie tej kwestii w traktacie nie jest natomiast wolne od wad, gdyż jak wskazuje G. Krysztofiuk w artykule dotyczącym tej konkretnej zasady, odznacza się ona w znacznym stopniu ogólnością i nie przynosi rozstrzygnięcia części problemów, które zostały ujawnione podczas jej implementacji do traktatu¹³.

W kontekście zasady wzajemnego uznawania orzeczeń warto zwrócić uwagę na argument części doktryny, że zasada ta stanowi przeszkodę dla harmonizacji prawa i jest konkurencyjną metodą ułatwiania przebiegu współpracy wymiarów sprawiedliwości. Można doszukiwać się racji w takim stanowisku, ponieważ wzajemne uznawanie orzeczeń nie oznacza ich „swobodnego przepływu” w ramach Unii. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że już w programie z Tampere wskazano, iż wzmocnienie wzajemnego uznawania orzeczeń i niezbędna w związku z tym harmonizacja ułatwiłaby współpracę między organami państw członkowskich i ochronę sądową praw jednostki¹⁴. Także Komisja Europejska wielokrotnie i konsekwentnie wskazywała, że rozwój zasady wzajemnego uznawania oraz harmonizacja prawa to komplementarne metody integracji. Co więcej, z przepisów traktatu z Lizbony, odnoszących się do PWBIS, wynika wprost, że zapewnienie bezpieczeństwa w Unii następuje za pomocą wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych w sprawach karnych i w miarę potrzeby przez zbliżanie przepisów karnych. Dokonując wykładni tak sformułowanego przepisu należy dojść do wniosku, że harmonizacja prawa i zasada wzajemnego uznawania nie stoją do siebie w kontrze, a wręcz przeciwnie, są komplementarne, uzupełniają się, służą jednemu celowi nadrzędnemu jakim jest bezpieczeństwo wspólnoty. Chociaż T. Ostropolski zwraca uwagę, że dochodzi w tej sytuacji do relatywizowania harmonizacji, gdyż w pierwszej kolejności reguluje się mechanizm współpracy, tj. zasadę wzajemnego uznawania, a w drugiej umożliwia zbliżanie norm minimalnych w obszarze prawa procesowego to trzeba mieć na względzie mimo

¹³ *Ibidem*, s. 192.

¹⁴ T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości...*, s. 295.

wszystko cel nadrzędny, a tym samym dokonać poza wykładnią językową także wykładni celowościowej i stanąć na stanowisku, iż zamiar traktatowy był taki, że oba wymienione sposoby dążenia do osiągnięcia stanu bezpieczeństwa są równoważne.

Skoro wspomniana została wykładnia celowościowa, należałoby się w tym momencie zastanowić nad celami zasady wzajemnego uznawania samej w sobie. Na skutek powyższej charakterystyki wiadomo już, że jest to jeden ze środków służących zapewnieniu Unii Europejskiej wysokiego poziomu bezpieczeństwa, natomiast traktat nie wskazuje w jaki sposób wzajemne uznawanie orzeczeń ma przyczynić się do jego zwiększenia¹⁵. Choć wyjaśnienie tej kwestii pozostawię do analizy na dalszym etapie artykułu, już teraz należy zwrócić uwagę na to, że dzięki tej zasadzie usuwane są dotychczas istniejące bariery, które współpracę w zakresie uznawania orzeczeń karnych – w tym probacyjnych – utrudniają.

Zasada ta funkcjonuje w całym obszarze Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, dlatego niezrozumiałym byłoby przedstawienie wyłącznie elementu bezpieczeństwa. Poprawna realizacja tej zasady, ma być dokonywana w taki sposób aby zapewnić czy też – wyrażając się precyzyjniej – nie naruszać praw podstawowych. Jest więc to narzędzie wzmacniające ochronę podstawowych wolności obywateli Unii Europejskiej. Opiera się ona na założeniu, że państwa członkowskie decydując się na uznanie i wykonanie orzeczenia wydanego przez organ innego państwa członkowskiego UE mają zaufanie do systemu prawnego państwa obcego. Przyjęcie takiego stanowiska pozwala państwom członkowskim na dokonywanie tego z pominięciem badania zgodności tych orzeczeń z własnym porządkiem prawnym.

2.2. Zasada podwójnej karalności

Niemniej ważną od wyżej opisanej zasadą, na której opiera się współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych jest zasada podwójnej karalności czy też zamiennie określana jako zasada podwójnej przestępności. Zasadę tę można zdefiniować jako dyrektywę zgodnie z którą państwa dokonują czynności procesowych w ramach współpracy międzynarodowej, o ile czyny, których ta współpraca dotyczy, są penalizowane w każdym z tych państw¹⁶.

¹⁵ G. Krysztofciuk, *Zasada wzajemnego uznawania...*, s. 203.

¹⁶ M. Kusak, *Postępowanie karne w sprawach...*, s. 29.

Przedmiotowa zasada została wprowadzona jako mechanizm ochrony państwa przed dokonywaniem działań w sprawach o czyny, które według prawa krajowego nie są penalizowane¹⁷. Ujmując rzecz inaczej, wyrażeniem tej zasady jest możliwość odmówienia przez państwo wezwane do współpracy udzielenia pomocy prawnej innemu państwu, o ile przedmiotem postępowania w państwie wzywającym jest czyn niestanowiący przestępstwa w państwie wezwanym. Weryfikacja czy przesłanki odmowy zachodzące w konkretnej sytuacji uważane są za prerogatywę państwa¹⁸.

Opisywana zasada znajduje w pełni swój wyraz w przepisach odnoszących się do postępowania karnego w sprawach ze stosunków międzynarodowych *in genere*. Natomiast doznaje pewnych modyfikacji, czy też ograniczeń jeśli chodzi o funkcjonowanie w ramach systemu Unii Europejskiej. Ograniczenia te mają zmierzać do ułatwienia współpracy w sprawach karnych. Jednym z przejawów modyfikacji zasady jest katalog 32 „europrzestępstw”, wobec których zniesiono wymóg podwójnej karalności, na przykład w odniesieniu do Europejskiego Nakazu Aresztowania, jeśli co do zasady w państwie wydającym są zagrożone karą pozbawienia wolności o górnej granicy co najmniej 3 lat¹⁹.

Konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na rzecz ważniejszą z punktu widzenia niniejszego opracowania. Zasada podwójnej karalności stanowi bowiem jedną z przesłanek odmowy uznania i wykonania orzeczenia wydanego przez organ sądowy innego państwa członkowskiego²⁰.

Zasada podwójnej przestępczości powoduje w swoim zakresie wiele nieścisłości, do których przyjdzie mi się odnieść w dalszej części artykułu. W tym miejscu warto natomiast zwrócić uwagę na to, że powodują one problemy w ustalaniu podwójnej karalności niektórych przestępstw i prawidłowego działania w zgodzie z przedmiotową zasadą, a także – co zdaje się być ważniejsze – większej chęci danego państwa członkowskiego do skorzystania ze swojej prerogatywy, a tym samym pełnego stosowania zasady podwójnej karalności.

W doktrynie często przyjmuje się podział zasady podwójnej przestępczości na *in abstracto*, tj. wymóg, aby czyn był penalizowany w obu

¹⁷ *Ibidem*, s. 29-30.

¹⁸ T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości...*, s. 307.

¹⁹ Art. 2 ust. 2 decyzji ramowej Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi (Dz. Urz. UE L 190/1 z 18.07.2002).

²⁰ T. Ostropolski, *Współpraca wymiarów sprawiedliwości...*, s. 307-308.

współpracujących państwach oraz *in concreto* tj. aby dana osoba również mogła zostać poddana odpowiedzialności karnej gdyby czyn został dokonany na terenie państwa wezwanego²¹. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z 11.11.2017 r. niejako wprost odmówił zastosowania takiej koncepcji odwołując się do decyzji ramowej 2008/909/WSiSW, tj. do decyzji regulującej wzajemne uznawanie kar pozbawienia wolności. Trybunał wskazał, iż dokument powyższy nie odnosi się do takiego podziału, nie statuuje go, a ponadto pojęcia te mogą być różnie rozumiane w państwach członkowskich. Zgodnie z tym wyrokiem, decydującą okolicznością dla oceny podwójnej karalności jest pokrywanie się okoliczności faktycznych leżących u podstaw przestępstwa oraz definicji określonej w prawie państwa wykonującego. Organ państwa wykonującego nie powinien przy tym rozpatrywać, czy został naruszony interes chroniony przez państwo wydające, lecz czy – w wypadku gdyby przestępstwo miało miejsce na terytorium państwa wykonującego – uznano by, że został naruszony podobny interes chroniony prawem krajowym tego państwa²².

Niezasadnym jawi się poddawanie ocenie założeń i faktycznego stosowania wyżej scharakteryzowanych zasad przed analizą głównego tematu tego artykułu tj. wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych, wobec czego ocena stanowić będzie element składowy części podsumowującej.

3. Charakterystyka uznawania i wykonywania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej

Jak już określono we wstępie, pierwszym instrumentem prawnym podejmującym próbę uregulowania współpracy międzynarodowej w zakresie orzeczeń probacyjnych jest Konwencja Rady Europy z 1964 r. o nadzorze nad warunkowo skazanymi lub warunkowo zwolnionymi. Obecnie jednak aktem prawnym regulującym tę kwestię pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej jest decyzja ramowa 2008/947/WSiSW.

Przekazywanie sankcji i środków probacyjnych lub alternatywnych do wykonania w innym państwie jest zadaniem złożonym i wiąże się z wieloma trudnościami prawnymi i faktycznymi. Każde państwo członkowskie operuje własnym katalogiem środków probacyjnych lub sankcji

²¹ M. Kusak, *Postępowanie karne w sprawach...*, s. 30.

²² Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 11.11.2017 r. „Grundza”, C-289/15, pkt 25-50.

i odmiennie reguluje związane z nimi obowiązki. Często też możemy spotkać się z odrębną regulacją prawa procesowego, stanowiącego o tym kiedy i które środki zostaną orzeczone oraz w jakim stadium postępowania karnego. Te i wiele innych sytuacji powodować może znaczne utrudnienia we wzajemnym uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach karnych. Głównym pytaniem, które wysuwa się na pierwszy plan jest pytanie o to, który z konkurencyjnych reżimów prawnych powinien znaleźć zastosowanie w sytuacji gdy w trakcie wykonywania kary zajdzie potrzeba modyfikacji nałożonych na sprawcę obowiązków bądź wystąpi konieczność zarządzenia wykonania zawieszony kary.

Remedium na powyższe problemy ma stanowić właśnie decyzja ramowa 2008/947/WSiSW. Decyzja ta należy do zbioru aktów uchwalonych w ramach tworzenia jednolitego systemu uznawania i przekazywania do wykonania orzeczeń sądowych nakładających różnego rodzaju sankcje karne.

Zakres przedmiotowy decyzji ramowej zawarty jest w art. 1 ust. 2 i art. 2. Wynika z nich, że może być ona stosowana do uznawania wyroków, decyzji probacyjnych, do przekazania odpowiedzialności za sprawowanie nadzoru w związku z zastosowanym środkiem probacyjnym lub sankcją alternatywną, jak też do wszelkich innych decyzji związanych z takim uznawaniem lub transferem.

Wobec tego, decyzję ramową stosuje się do:

- a) orzeczeń wymierzających karę lub środek związany z pozbawieniem wolności, z ustalonym z góry warunkowym zwolnieniem,
- b) kar orzeczonych z zawieszeniem wykonania w części lub w całości z równoczesnym nałożeniem na skazanego jednego lub więcej obowiązków próby,
- c) wyroków warunkowych, tj. odstępujących warunkowo od orzeczenia kary nakładając w nich na osoby skazane określone środki probacyjne,
- d) wyroków skazujących na kary alternatywne, czyli inne niż kara więzienia lub środek związany z pozbawieniem wolności albo kara pieniężna, połączone z nałożeniem obowiązku lub określonego nakazu czy zakazu²³.

Mając na uwadze przywołane problemy i wątpliwości co do różnic systemów prawnych poszczególnych państw członkowskich, poważnym niedopatrzeniem prawodawcy unijnego byłoby nieuregulowanie jednolitej

²³ E. Zielińska, A. Serzysko, *Wzajemne uznawanie...*, s. 11-12.

definicji środka probacyjnego. Legalna definicja została w decyzji ramowej jednak zawarta, co z pewnością pozwala wyeliminować część rozbieżności systemowych. Za środek probacyjny w myśl art. 2 ust. 7 decyzji ramowej uważa się zatem jakiegokolwiek zobowiązanie lub nakaz nałożony na osobę fizyczną przez uprawniony organ państwa wydaniem orzeczenia, zgodnie z jego prawem wewnętrznym, w związku z wydaniem rozstrzygnięcia skazującego z zawieszeniem wykonania orzeczonej kary z wyrokiem warunkowym lub warunkowym zwolnieniem.

Artykuł 4 decyzji ramowej 2008/947/WSiSW zawiera katalog środków probacyjnych, do których zastosowanie znajduje dana decyzja, a tym samym reguluje, które orzeczenia bądź decyzje powinny być uznawane i wykonywane w innym państwie członkowskim. Warto wskazać, że nie jest to wyczerpujące, bowiem zgodnie z ust. 2 tego artykułu państwa członkowskie mogą rozszerzyć listę środków probacyjnych powiadamiając o tym Sekretariat Generalny Rady.

Na gruncie polskiego porządku prawnego, w efekcie uchwalenia decyzji ramowej, problematyka ta została uregulowana przez przepisy Kodeksu postępowania karnego (dalej zamiennie k.p.k.) zawartych w rozdziałach 66h-66i.

Jeśli natomiast chodzi o samą procedurę przekazywania orzeczeń probacyjnych do wykonania, to konieczne jest wskazanie, że inicjatywa wystąpienia z wnioskiem o wykonanie takiego orzeczenia należy do sądu z urzędu bądź do sprawcy, w przypadku kiedy wnosi on o wykonanie kary w innym państwie członkowskim niż państwo legalnego stałego pobytu. Sąd rozpoznaje sprawę w przedmiocie takiego wystąpienia na posiedzeniu, w którym ma prawo wziąć udział prokurator, pokrzywdzony oraz sprawca, o ile przebywa na terytorium RP, a także jego obrońca, jeśli się stawi. Wystąpienie powinno zawierać poświadczony za zgodność z oryginałem odpis orzeczenia, zaświadczenie zawierające wszystkie istotne informacje umożliwiające prawidłowe wykonanie orzeczenia sporządzone według wzoru i przetłumaczone na język wskazany przez państwo wykonujące. Sąd każdorazowo może skierować wystąpienie tylko do jednego państwa. Jeżeli organ wykonujący nie znajdzie podstaw do odmowy wykonania takiego orzeczenia to jest ono przekazywane do wykonania. Z uwagi na rozbieżności w porządkach prawnych prawdopodobnie konieczne będzie dostosowanie orzeczonej kary do porządku krajowego w państwie wykonującym, tj. czas próby może zostać obniżony, zmieniony może też zostać nałożony na sprawcę obowiązek. W razie konieczności wprowadzenia zmian sąd

występujący z wnioskiem ma prawo odstąpić od wystąpienia w terminie 10 dni od dnia otrzymania informacji o dostosowaniu orzeczenia. Postępowanie wykonawcze w państwie występującym jest zawieszane gdy orzeczenie probacyjne zacznie być wykonywane w państwie wykonującym. Warto również wskazać, że postanowienie w przedmiocie wystąpienia nie jest zaskarżalne²⁴.

Warte uwagi jest przejście do wykonania orzeczeń probacyjnych na terytorium Polski., Zgodnie z art. 611 ug § 1 k.p.k., w tej procedurze występują przede wszystkim dwie obligatoryjne przesłanki odmowy przejścia do wykonania. Zaliczają się do nich:

- a) brak podwójnej przestępności (karalności),
- b) sytuacja, w której sprawca nie przebywa na terytorium RP.

Szczególnie ciekawa jest pierwsza przesłanka, gdyż dotyczy ona wcześniej opisywanej już problematyki. Polska na podstawie art. 10 ust. 4 decyzji ramowej skorzystała z procedury „opt-out”, co oznacza, iż ta przesłanka jest bezwzględna, nie dotyczy ona, zgodnie ze stanowiskiem większości doktryny, nawet poprzednio wspomnianych „europrzestępstw”. Zgodnie z przywołanym przepisem decyzji ramowej każde państwo członkowskie może złożyć deklarację, że nie będzie stosować wyłączenia zasady podwójnej przestępności w odniesieniu do tych przestępstw.

Poza obligatoryjnymi przesłankami odmowy, kodeks postępowania karnego przewiduje także przesłanki fakultatywne²⁵. Wśród nich możemy wymienić między innymi:

- a) brak lub niekompletność zaświadczenia,
- b) przedawnienie wykonania kary,
- c) brak odpowiedzialności karnej z powodu wieku,
- d) immunitet.

Jeżeli żadna z powyższych przesłanek nie zostanie spełniona, sąd rejonowy wydaje postanowienie o dopuszczalności wykonania orzeczenia w Polsce oraz w przedmiocie dostosowania tego orzeczenia do polskiego porządku prawnego, gdyż jest ono wykonywane według prawa polskiego²⁶. Sąd w takim postanowieniu na nowo określa kwalifikację prawną czynu, rodzaj kary, środka lub obowiązku, okres próby oraz zalicza okres rzeczywistego wykonywania kar, środków lub obowiązku w państwie

²⁴ M. Kusak, *Postępowanie karne w sprawach...*, s. 199-201.

²⁵ *Ibidem*, s. 204.

²⁶ *Ibidem*, s. 205.

wydającym. Na to postanowienie, inaczej niż na postanowienie w przedmiocie wystąpienia, służy zażalenie.

Chociaż państwo wykonujące dane orzeczenie może dokonać (i najprawdopodobniej dokona) dostosowania go do porządku krajowego, to zasadą jest wprowadzenie jak najmniejszych modyfikacji wobec pierwotnego orzeczenia. Jeżeli modyfikacja ta polegać będzie na zmianie okresu obowiązywania kary, to należy pamiętać, że nie może ona prowadzić do skrócenia, poniżej maksymalnej, długości takich okresów przewidzianych w prawie państwa wykonania w odniesieniu do takich samych przestępstw²⁷.

Skoro wykonanie kary odbywa się według prawa krajowego państwa wykonującego dane orzeczenie, a postępowanie wykonawcze w państwie wnioskującym zawieszają się, oznacza to, że z chwilą uznania przekazanego wyroku przez właściwy organ państwa do wykonania, państwo to nabywa właściwość także do podejmowania dalszych decyzji związanych z poddaniem sprawcy próbie²⁸. Dotyczyć to będzie także zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej lub odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary.

Decyzja ramowa przewiduje wyjątki od powyższego. Pierwsze odstępstwo zostało już opisane wyżej, tj. państwo wnioskujące może wycofać wniosek w ciągu 10 dni po otrzymaniu informacji o tym w jaki sposób zostanie dostosowane orzeczenie w państwie wykonującym. Drugie kryterium tyczy się natomiast utraty przez skazanego stałego miejsca pobytu w państwie wykonania bądź sytuacji, gdy na wniosek państwa wydania orzeczenia następuje zwrotne przekazanie właściwości do tego państwa. Taki wniosek musi zostać uzasadniony wszczęciem nowego postępowania karnego przeciwko skazanemu²⁹.

²⁷ R. Kierzyńska, *Wzajemne uznawanie wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych*, w: *Europejskie prawo karne*, red. A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz, Warszawa 2012, <https://pulpit.uksw.edu.pl/go/sip.legalis.pl-ssl/document-full.seam?documentId=mjxw62zozegzdambuha2tkmjogexdslrv#tabstocarea>, dostęp: 30.03.2022.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Art. 7 ust. 2 decyzji ramowej Rady 2008/947/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008).

Wymagające szerszego komentarza jest trzecie kryterium umożliwiające odstąpienie od wyłącznej jurysdykcji nad wykonaniem przejętego orzeczenia probacyjnego. Związane jest ono ze względną prawomocnością tych orzeczeń. Ich specyfika polega na tym, że w razie zmiany bądź wystąpienia określonych okoliczności, orzeczenia te mogą zostać zmienione. Ponownie więc pojawia się problem, który nieustannie powraca w trakcie całego opracowania, a mianowicie, jaki porządek prawny wybrać przy zmianie orzeczenia probacyjnego na skutek zmiany bądź wystąpienia określonych okoliczności szczególnych. Z pomocą w rozwiązaniu tego problemu ponownie przychodzi decyzja ramowa zawierająca klauzulę „opt-out”. Zgodnie z nią każde państwo członkowskie jest uprawnione do złożenia oświadczenia, iż jako państwo wykonania może odmówić przejęcia kompetencji do zarządzania wykonania kary warunkowo zawieszanej lub odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz do orzeczenia zastępczej kary pozbawienia wolności w określonych kategoriach spraw³⁰.

W przypadku nieokreślenia w orzeczeniu probacyjnym konsekwencji ziszczenia się okoliczności prowadzących do orzeczenia zastępczej kary pozbawienia wolności i nie tylko, państwo wykonujące zwraca się do państwa wydania orzeczenia informując o okoliczności uzasadniającej podjęcie odpowiednich środków³¹. Do podjęcia takiej decyzji uprawniony jest organ państwa wydania co stanowi wyjątek od zawieszenia postępowania wykonawczego w państwie wydania orzeczenia.

4. Cele instytucji, korzyści i zagrożenia z nią związane dla państwa i skazanego

Po scharakteryzowaniu obszaru współpracy międzynarodowej, którego dotyczy niniejsze opracowanie, a także zasad ogólnych, należałoby dalsze rozważania skierować ku celom uregulowania wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych, korzyściom, a także zagrożeniom łączącym się z tą instytucją.

Warto na początek dokonać analizy *ratio legis* wprowadzenia do porządku prawnego środków probacyjnych. Celem zastosowania środków związanych z poddaniem sprawcy próbie jest przede wszystkim resocjalizacja

³⁰ R. Kierzyńska, *Wzajemne uznawanie wyroków...*

³¹ *Ibidem*.

osób skazanych lub zagrożonych karą. Orzeczenie takich środków ma dać szansę sprawcy na poprawę swojej sytuacji karnej w warunkach wolnościowych. Co ważne, przy ich orzekaniu należy wziąć pod uwagę dotychczasową postawę oraz zachowanie po popełnieniu przestępstwa. Ma to na celu zbadanie prognozy kryminologicznej, która to, aby można było orzec środek probacyjny, musi być pozytywna. Taka prognoza oznacza, że sprawca swoim zachowaniem daje gwarancję, tj. zachodzi wysokie prawdopodobieństwo przestrzegania porządku prawnego w przyszłości. Sąd powinien brać pod uwagę również prewencję indywidualną i generalną, choć z naciskiem na tą pierwszą. Jest to ważne z punktu widzenia celu stosowania kary, której celem, zgodnie z art. 67 Kodeksu karnego wykonawczego, jest przede wszystkim wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymywania się od powrotu do przestępstwa.

Idea wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach Unii Europejskiej również zakłada osiągnięcie takiego celu. Wzajemne uznawanie i nadzorowanie wykonywania kar z zawieszeniem wykonania kar warunkowych i alternatywnych oraz decyzji o warunkowym zwolnieniu ma służyć zarówno zwiększeniu szans osoby skazanej na resocjalizację, umożliwiając jej zachowanie więzi rodzinnych, językowych, kulturowych i innych, jak też poprawie kontroli przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych, a dzięki temu przeciwdziałać powrotowi do przestępstwa i tym samym odpowiednio służyć ochronie ofiar i ogółu społeczeństwa³².

Z decyzji i pozostałych przepisów dostosowujących prawo krajowe do decyzji unijnych wyraźnie wynika, że wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych służyć ma przede wszystkim skazanemu oraz ogółowi społeczeństwa. Zasadniczą podstawą uznania i wykonania na terytorium RP orzeczenia probacyjnego jest to, aby wykonanie orzeczenia na tym terytorium w większym stopniu pozwoliło zrealizować wychowawcze i zapobiegawcze cele kary lub środka, w tym także w odniesieniu do osób, które nie posiadają w kraju legalnego, stałego miejsca pobytu. Nie ulega wątpliwości, że większe efekty zastosowania środków probacyjnych

³² Preambuła ust. 8 decyzji ramowej Rady 2008/947/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008).

wobec obywatela polskiego zostaną osiągnięte, gdy będzie on wykonywał je w państwie stanowiącym jego centrum życiowe, tj. w którym prowadzi życie rodzinne oraz zawodowe. Ważne jest także, aby wystąpienie o przekazanie orzeczenia do wykonania zostało skierowane do państwa, w którym skazany posiada określone więzi lub które traktuje jako miejsce, z którym łączy go więzi rodzinne, językowe, kulturowe, społeczne, gospodarcze bądź więzi innego rodzaju³³. Przeniesienie wykonania orzeczenia do Polski umożliwi skazanemu kontakt z rodziną, pozwoli mu angażować się w życie społeczne, a także wykonywać zawód, prowadzić działalność gospodarczą czy kontynuować wcześniej podjęte studia. Możliwości te bez wątpienia będą miały pozytywny wpływ na prewencję indywidualną, a tym samym znacznie zwiększą szansę na resocjalizację skazanego.

Potrzeba zastosowania instytucji wzajemnego uznawania i wykonania orzeczeń probacyjnych wielokrotnie łączyć się może z innymi aktami prawnymi dotyczącymi przede wszystkim ochrony praw człowieka. Takim aktem jest m.in. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawy wolności i jej art. 8, z którego wywodzi się prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego.

Jak wskazano w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Gluhaković v. Chorwacja z 12.04.2011 r., skarga nr 21188/09, oraz M. i M. v. Chorwacja w sferze prawa do poszanowania życia rodzinnego obowiązki pozytywne obejmują np. podejmowanie przez władze działań mających doprowadzić do ponownego połączenia – oraz ułatwienie tego – rodziców z dziećmi. Do pojęcia życia prywatnego zdaniem Trybunału zalicza się również działalność zawodową i prowadzenie interesów. W wyroku Niemietz przeciwko Niemcom z 16.12.1992 r., skarga nr 13710/88, Trybunał zwrócił uwagę, że większość ludzi rozwija swoje kontakty głównie w życiu zawodowym. Również w innych sprawach, tak jak na przykład w wyroku Özpınar v. Turcja z 19.10.2010 r., skarga nr 20999/04, Trybunał uznał za ważne podkreślenie, że większość ludzi ma możliwość zacieśniania swoich związków ze światem zewnętrznym właśnie poprzez pracę. Życie zawodowe przenika się bardzo często z życiem prywatnym w ścisłym tego słowa znaczeniu, tak że nie zawsze da się rozróżnić charakter, w jakim jednostka w danym momencie działa.

³³ B. Augustyniak, Komentarz do art. 611t, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2022, LEX teza nr 3.

Stanowisko Trybunału w poszczególnych orzeczeniach pokazuje, że niezwrócenie się z wnioskiem o przeniesienie wykonania orzeczenia probacyjnego do państwa, w którym skoncentrowane jest życie prywatne i rodzinne skazanego, czy też niewyrażenie zgody na powyższe, skutkować może naruszeniem art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ponieważ skazany zostanie pozbawiony kontaktu z rodziną, bądź kontakt ten zostanie mu znacznie ograniczony.

Nie jest to bynajmniej jedyny akt normatywny, z którym związana jest instytucja wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych. Chociaż głównym założeniem jest wzmocnienie resocjalizacji skazanego, to przekazanie do wykonania orzeczenia ma wywoływać pozytywne skutki również dla ogółu społeczeństwa. Dlatego ważnym aktem prawnym jest Konwencja o prawach dziecka, biorąc pod uwagę także społeczną wartość i rolę rodziny. Włączając bowiem do kwestii resocjalizacji i społecznego oddziaływania wyroku dobro dzieci skazanego i utrzymanie więzi rodzinnych, konieczne jest uwzględnienie treści art. 3 i art. 9 tejże Konwencji. Statuują one, że nadrzędną sprawą we wszystkich działaniach dotyczących dzieci jest najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, a także, że państwa-strony Konwencji zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli. Przeniesienie wykonania orzeczenia probacyjnego pozwala w takim wypadku w pełni zabezpieczyć potrzeby dzieci, a także więzi rodzinne.

Co natomiast tyczy się Państwa, dzięki uchwaleniu decyzji ramowej i wprowadzeniu instytucji wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych w ramach UE współpraca sądowa w sprawach karnych zostaje znacznie uproszczona, co łączy się z istotnym przyspieszeniem procedowania w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych. Instrumenty Unii Europejskiej opierające się na zasadzie wzajemnego uznawania orzeczeń, zakładają, iż sąd krajowy ma obowiązek spowodować wykonania orzeczenia organu państwa obcego „w najkrótszym możliwym terminie”. Przyspieszenie procedowania wiąże się przede wszystkim:

- a) ze zmianą metody przekazywania skazanych z klasycznej pomocy prawnej na wzajemne uznawanie orzeczeń,
- b) z wyłączeniem roli organu centralnego (tj. Ministra Sprawiedliwości) i przekazaniem obrotu bezpośrednio sądom lub innym właściwym organom,
- c) z wyłączeniem, co do zasady, warunku zgody państwa wykonania,
- d) ze znacznym ograniczeniem warunku zgody skazanego,

e) z określeniem wiążących terminów podjęcia decyzji w przedmiocie uznania wyroku i wykonania kary (90 dni) oraz transferu skazanego (30 dni)³⁴.

Wprowadzenie ujednoczonych przepisów dotyczących współpracy państw członkowskich UE przyczynia się do pogłębiania relacji między tymi państwami, rozwijania wzajemnego zaufania do systemów prawnych innych państw członkowskich i przekłada się na dalszą integrację w ramach wspólnoty.

Wejście w życie decyzji ramowej 2008/947/WSiSW a także znowelizowanych na jej skutek przepisów krajowych, przede wszystkim Kodeksu postępowania karnego, ma bezpośredni wpływ na wszystkich uczestników procesu karnego, w tym na funkcjonowanie sądów i prokuratorów. Ułatwia również powrót do kraju polskim obywatelom skazanym na kary związane z poddaniem sprawcy próbie³⁵.

Opisywana instytucja ma znaczenie szczególne w kontekście Polski, jeśli weźmiemy pod uwagę tendencję wzrostową liczby obywateli polskich tymczasowo aresztowanych w państwach UE³⁶, a także fakt wspomniany we wstępie do niniejszej pracy, że Polska należy do grupy państw europejskich, w których liczba osób poddanych probacji jest najwyższa³⁷. Polacy często emigrują, korzystając z zasady swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej, co powoduje często trudności z wykonywaniem środków probacyjnych. Możliwość przekazania orzeczenia do wykonania innemu państwu członkowskiemu UE, która polega w pierwszym rzędzie na transferze nadzoru nad warunkami i obowiązkami nałożonymi na skazanego w związku z poddaniem go próbie, może tym problemom zapobiec, co wskazuje na duży potencjał praktyczny transferu kar i środków probacyjnych³⁸.

Jeśli natomiast chodzi o zagrożenia związane z rozszerzeniem współpracy państw członkowskich UE w tym obszarze, to należy wskazać, że wątpliwy w kontekście prawa do obrony formalnej skazanego wydaje się być brak zaskarżalności postanowienia polskiego sądu w sprawie wystąpienia o wykonanie kary do innego państwa. I chociaż w uzasadnieniu

³⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, druk nr 4583 z dnia 17 sierpnia 2011, s. 3.

³⁵ *Ibidem*, s. 32.

³⁶ *Ibidem*, s. 33.

³⁷ E. Zielińska, A. Serzysko, *Wzajemne uznawanie...*, s. 6.

³⁸ *Ibidem*.

do nowelizowanych na podstawie decyzji ramowej zmian argumentuje się, że nie są naruszane gwarancje procesowe przysługujące sprawcy, ponieważ przekazanie następuje po wydaniu prawomocnego orzeczenia, to twierdzenie takie nie jest do końca trafne. Gwarancje procesowe przysługują bowiem skazanemu także na etapie postępowania, w którym decyduje się o tym gdzie, według jakiego prawa i w jaki sposób nałożone na niego sankcje będą realizowane. Po drugie, nie jest słuszne stwierdzenie, że sprawca, przenosząc się do innego państwa, wyraża wolę przekazania tam orzeczenia do wykonania, a zatem przyznanie mu prawa do zaskarżenia jest zbędne. Z jednej strony sprawca może zakładać, że z określonych przyczyn orzeczenie nie będzie jednak podlegało wykonaniu na terenie państwa, w którym przebywa, z drugiej strony nie uwzględnia decyzji negatywnych w przypadku gdy organ, wbrew jego woli, nie decyduje się na przekazanie³⁹. Pomimo założenia, że większość obywateli polskich skazanych za granicą nie będzie wyrażało chęci wykonania kary na terytorium Polski z racji swojego zamieszkiwania w państwie wydania orzeczenia, to nie można założyć, że sytuacja taka zajdzie w każdym przypadku. Nie zawsze skazany będzie przecież zamieszkiwał w państwie wydania orzeczenia. Decyzje negatywne będą prowadzić najczęściej do sytuacji, w której skazany będzie zmuszony do pozostania na terenie państwa skazującego, opuszczenia kraju swojego stałego pobytu i do utrzymania się w nowym miejscu⁴⁰ co najprawdopodobniej nie wpłynie pozytywnie na proces resocjalizacji.

Zagrożenia dla państwa w związku z zacieśnianiem współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych, czy szerzej – w ramach PWBIS – zostały już po części wspomniane. Należałoby jednak odnieść się do niektórych z nich szerzej.

Wracając do zasady wzajemnego uznawania orzeczeń i kwestii braku uregulowania w traktacie sposobu w jaki miałyby się ona przyczynić do zapewnienia bezpieczeństwa w Unii konieczne jest oczywiście przyjęcie stanowiska, iż zabrakło w tym dokumencie stwierdzenia, że zasada wzajemnego uznawania przyczynia się do zapewnienia bezpieczeństwa w ten

³⁹ A. Demenko, *Wnioski*, w: *Prawo do obrony formalnej w transgranicznym postępowaniu karnym w Unii Europejskiej*, Warszawa 2013, <https://https-sip-lex-pl.pulpit.uksw.edu.pl/#/monograph/369269051/22?keyword=A.%20Demenko,%20Wnioski,%20w:%20Prawo%20do%20obrony%20formalnej%20w%20transgranicznym%20post%C4%99powaniu%20karnym%20w%20Unii%20Europejskiej&tocHit=1&cm=STOP> (dostęp: 2022-04-24).

⁴⁰ *Ibidem*.

sposób, że upraszcza i przyspiesza współpracę między organami postępowania karnego⁴¹. Dzięki zasadzie usuwane są bariery, które dotychczas dość jasno wpływały na tempo współpracy czy na jej podjęcie w ogóle. Z przyspieszeniem takiej współpracy i jej uwspólnowaniem łączy się natomiast kolejne zagrożenie, zarówno dla państwa jak i dla stron procesu. Jest to m.in. automatyzm i szybkość wykonywania obcych decyzji, powiązana z redukcją tradycyjnych przyczyn odmowy współpracy. Takie sytuacje powstałe na skutek wprowadzenia wzajemnego uznawania orzeczeń mogą prowadzić do naruszenia zagwarantowanych obywatelom Unii podstawowych wolności. Z racji tego, iż PWBIS zgodnie z art. 67 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej budowana ma być w poszanowaniu praw podstawowych, niezwykle istotne jest takie stanowienie jak i stosowanie przepisów mających na celu wzajemne uznawanie orzeczeń aby te prawa były gwarantowane⁴². Chociaż zagrożenie to może być na pierwszy rzut oka rozpatrywane w kontekście stron postępowania, a nie państwa, to warto zwrócić uwagę na fakt, iż nakładany jest w ten sposób obowiązek na państwa członkowskie polegający na zagwarantowaniu jednakowo wysokiego poziomu ochrony praw jednostki w postępowaniach karnych we wszystkich państwach członkowskich Unii.

Zagrożeniem dla państwa może być także niewystarczająco wyszkolona w tym zakresie kadra sędziowska oraz inni pracownicy wymiaru sprawiedliwości. Dla zapewnienia prawidłowego działania zasady wzajemnego uznawania orzeczeń i prawidłowej współpracy w sprawach karnych pomiędzy organami procesowymi różnych państw, działających w różnych językach i na podstawie własnych przepisów postępowania, konieczne jest cykliczne organizowanie szkoleń pozwalających przygotować kadre do rozwoju współpracy w ramach PWBIS.

Z omawianą zasadą łączy się bezsprzecznie zasada wzajemnego zaufania. Decydując się na uznanie i wykonanie orzeczenia organu sądowego państwa obcego, czy to probacyjnego czy skazującego na karę pozbawienia wolności, sąd musi mieć pewność, że system prawny danego państwa członkowskiego spełnia kryteria postawione przed nim przez Unię Europejską. Zasada wzajemnego zaufania jest niezbędna dla efektywnego sposobu stosowania zasady *ne bis in idem*, a to z tego względu, że przy braku znacznej harmonizacji ustawodawstw nie byłoby możliwe

⁴¹ G. Krysztofiuk, *Zasada wzajemnego uznawania...*, s. 203.

⁴² *Ibidem*, s. 204.

wzajemne uznawanie orzeczeń w sprawach karnych i dalszy rozwój współpracy w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, a być może i w całej Unii Europejskiej. Zasada wzajemnego zaufania odwołuje się do wspólnych dla państw członkowskich zasad tj. poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, zasady rządów prawa, poszanowania praw człowieka. Niebezpieczeństwem, które może się pojawić w odniesieniu do tej zasady jest sytuacja, w której dane państwo nie spełnia którejś, kilku bądź żadnej z tych zasad czy wartości. Idea rządów prawa oraz stopień poszanowania praw podstawowych miały być dla państw członkowskich węzłem co do zasady nierozzerwalnym⁴³. Zarówno z orzecznictwa jak i doktryny wynika, że Sąd bądź inny organ sądowy powinien dokonać oceny istnienia niebezpieczeństwa naruszenia prawa podstawowego przed podjęciem decyzji o uznaniu i wykonaniu orzeczenia. Trybunał wskazał, że źródłem wiedzy służącym do wiarygodnej oceny są dokumenty wskazujące na obiektywne, wiarygodne, dokładne i należycie zaktualizowane dane o sytuacji w wydającym nakaz państwie członkowskim, które dowodzą istnienia nieprawidłowości – czy to systemowych lub ogólnych, czy dotyczących niektórych grup osób⁴⁴. Warto także wskazać na pozostałe zobowiązania międzynarodowe wynikające chociażby ze związania się Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: EKPC). Państwa przed wydaniem jakiegokolwiek osoby zobowiązane są do szczegółowej oceny sytuacji w państwie, któremu wydana ma zostać ta osoba, w taki sposób aby zapobiegać naruszeniu art. 3 EKPC.

Opisywane powyżej zagadnienie skłania ku wnioskowi, prowadzącym do tego, że na państwach członkowskich spoczywa obowiązek co do zasady realizacji wzajemnego zaufania do systemu prawa państwa obcego, natomiast nie może to być zasada bezwzględna, realizowana nawet w przypadku jasnych sygnałów wskazujących na naruszenie podstawowych zasad i wartości Unii Europejskiej, gdyż występuje ryzyko naruszenia innych zobowiązań międzynarodowych.

Jeśli natomiast rozważaniom poddana zostanie zasada podwójnej karalności i wynikające z niej niebezpieczeństwa, trzeba skupić się przede wszystkim na klauzulach, które badanie podwójnej karalności pozwalają

⁴³ A. Grzelak, *Wzajemne zaufanie jako podstawa współpracy sądów państw członkowskich UE w sprawach karnych (uwagi na marginesie odesłania prejudycjalnego w sprawie C-216/18 PPU Celmer)*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 10, s. 61.

⁴⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 5.04.2016 r. „Aranyosi”, C-404/15, pkt 89.

wyłączyć bądź znacznie ograniczyć. Przy szukaniu odpowiedzi na pytanie czy zasadę podwójnej przestępczości należy oceniać pozytywnie czy też negatywnie nierozsądne byłoby opowiedzenie się po jednej bądź drugiej stronie. Zasada ta na pewno może być oceniona pozytywnie w kontekście ochrony praw jednostki tj. oskarżonego czy skazanego, a także biorąc pod uwagę zasadę suwerenności państw członkowskich, która pomimo daleko idącej harmonizacji i ujednolicania przepisów w ramach Unii Europejskiej, nadal głośno i wyraźnie wybrzmiewa ze sceny Wspólnoty. Nie można jednak nie zauważyć faktu, że zasada suwerenności w znacznym stopniu ogranicza postęp integracji unijnej, co decyduje o wolniejszym rozwoju współpracy w sprawach karnych zwłaszcza, biorąc pod uwagę również fakt, że to właśnie sfera prawa karnego od lat pozostaje tym obszarem, którego zasada suwerenności trzyma się kurczowo. Ograniczenie integracji zdecydowanie należy do negatywnych aspektów zasady podwójnej karalności. Natomiast odnosząc się do zagrożeń związanych z tą zasadą, należy ich szukać właśnie w klauzulach zezwalających na jej rozluźnienie. Tworzenie katalogów czynów bądź tworzenie sytuacji, które umożliwiają wyłączenie ich spod weryfikacji pod kątem podwójnej przestępczości, a także przesunięcie tego wymogu do grupy fakultatywnych podstaw współpracy powodować może realne zagrożenia dla państwa, które obowiązane jest zapewnić prawidłową ochronę praw podstawowych. Rozluźnienie reżimu zasady podwójnej karalności czynu może również naruszać fundamentalne zasady krajowego porządku prawnego, a nawet zagrozić porządkowi publicznemu.

5. Wnioski

Aby sprostać wyzwaniu, jakim jest stale rozwijająca się przestępczość transgraniczna, będąca wynikiem przede wszystkim swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej, do Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości włączono środki wspierające współpracę sądową w sprawach karnych między państwami członkowskimi. Jednym z ważniejszych aspektów transgranicznej współpracy w sprawach karnych jest wzajemne wykonywanie orzeczeń, które mają zapewnić skuteczną reakcję na popełnione przestępstwa, a także w pełni realizować podstawowe założenia wynikające z celów procedury karnej. Ideę wzajemnego uznawania orzeczeń probacyjnych należy ocenić w istocie pozytywnie. Przyczynia

się ona bowiem do większej resocjalizacji skazanych, którzy mogą wykonywać nałożone obowiązki w warunkach sprzyjających wykształceniu czy też odnowieniu aktywnej społecznej postawy. Dzięki przekazaniu skazanego możliwe jest przez niego dalsze prowadzenie życia zawodowego oraz rodzinnego. Treść omawianej w niniejszym artykule decyzji ramowej dowodzi, że możliwe jest znalezienie wspólnego mianownika dla różnych systemów probacyjnych obowiązujących w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej⁴⁵. Idea wprowadzenia tej instytucji, jej ogólne założenie jest dobre i zasługuje na aprobatę, praktyka natomiast kieruje nas ku innym wnioskom.

Odnosząc się do badań aktowych przeprowadzonych przez E. Zielińską oraz A. Serzysko warte uwagi okazują się obserwacje, iż instytucja przekazania do wykonania w innym państwie członkowskim UE orzeczenia dotyczącego środków probacyjnych jest stosowana niezwykle rzadko⁴⁶. Budzić może to zdziwienie chociażby w kontekście, wyżej wspomnianej, dużej liczby spraw w Polsce, w których orzekane są środki probacyjne. W raporcie z powyższych badań wskazane zostały potencjalne przyczyny tego stanu rzeczy. Wskazuje się, że przyczyną może być niechęćne orzekanie wobec cudzoziemców kar probacyjnych, z uwagi na potencjalne trudności z ich wykonaniem w kraju oraz obawami, że przekazanie orzeczenia do wykonania w państwie stałego miejsca zamieszkania skazanego wymaga dużego nakładu pracy i czasu. Wiąże się to także ze sporymi kosztami np. tłumaczenia. Kolejną przyczyną mogą być także obawy, że przekazanie sprawy nie będzie miało charakteru ostatecznego, ze względu na możliwość zwrotnego otrzymania sprawy⁴⁷.

W raporcie z badań przeprowadzonych przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości z 2018 r. postawiono tezę, iż procedura ustalania przez polskie sądy organu właściwego do realizacji instytucji uznawania środków probacyjnych jest żmudna, długotrwała i nietransparentna. Celowe byłoby w związku z tym udoskonalenie systemu informacyjnego, udrożnienie kanałów przepływu informacji i ewentualne stworzenie algorytmu postępowania, który ułatwiałby polskim sądom stosującym omawianą instytucję ustalenie zarówno organu, który został przez dane państwo wskazany jako właściwy do realizacji postanowień decyzji ramowej 2008/947/WSiSW,

⁴⁵ E. Zielińska, A. Serzysko, *Wzajemne uznawanie...*, s. 77.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 78.

⁴⁷ *Ibidem*.

jak też konkretnie tego, który będzie właściwy miejscowo do wykonania orzeczenia w przekazywanej sprawie⁴⁸.

Wobec powyższych rozważań, trafne będzie stwierdzenie zakładające, iż praktyka nie dotrzymuje kroku założeniom teoretycznym, które mogłyby być wykorzystywane sprawniej, częściej i zgodnie ze swoim przeznaczeniem. Sam rozwój Przestrzeni Wolności Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, współpracy w sprawach karnych, w szczególności poprzez wzajemne uznawanie orzeczeń, zasługuje na aprobatę i w dobie globalizacji oraz rozwoju coraz to nowszych form przestępstw popełnianych na szeroka, międzynarodową skalę, powinien być w dalszym ciągu wzmacniany. Postulować wobec tego należy przede wszystkim rozwój świadomości sędziów, prokuratorów i obrońców w zakresie dostępności i funkcjonowania takich procedur, które pozwalają na współpracę transgraniczną i większą skuteczność w obszarze resocjalizacji skazanych.

Bibliografia

Literatura

1. Augustyniak B., Komentarz do art. 611t, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2022.
2. Demenko A., *Wnioski*, w: *Prawo do obrony formalnej w transgranicznym postępowaniu karnym w Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.
3. Grzelak A., *Wzajemne zaufanie jako podstawa współpracy sądów państw członkowskich UE w sprawach karnych (uwagi na marginesie odesłania prejudycjalnego w sprawie C-216/18 PPU Celmer)*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 10.
4. Kierzyńska R., *Wzajemne uznawanie wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych*, w: *Europejskie prawo karne*, red. A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz, Warszawa 2012.

⁴⁸ E. Zielińska, J. Klimczak, *Wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych w praktyce. II Etap badań*, Warszawa 2018, s. 62.

5. Kryztofiuk G., *Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych w Traktacie Lizbońskim*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7-8.
6. Kusak M., *Postępowanie karne w sprawach ze stosunków międzynarodowych. Podręcznik praktyczny*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
7. Ostropolski T., *Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych*, w: *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, karnych i współpraca policyjna. System Prawa Unii Europejskiej tom 8*, red. J. Barcz, Warszawa 2021.
8. Zielińska E., Klimczak J., *Wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych w praktyce. II Etap badań*, Warszawa 2018.
9. Zielińska E., Serzysko A., *Wzajemne uznawanie orzeczeń probacyjnych*, Warszawa 2015.

Akty prawne

1. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.).
2. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 202 z 7.6.2016, ze zm.).
3. Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi (Dz. Urz. UE L 190/1 z 18.07.2002).
4. Decyzja ramowa Rady 2008/947/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008).
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2021 r. poz. 53, ze zm.).
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 534, ze zm.).

Materiały legislacyjne

1. Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, druk nr 4583 z dnia 17 sierpnia 2011.

Orzecznictwo

1. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 12.04.2011 r. „Gluhaković v. Chorwacja”, skarga nr 21188/09.
2. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 16.12.1992 r. „Niemietz v. Niemcy”, skarga nr 13710/88.
3. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19.10.2010 r. „Özpınar v. Turcja”, skarga nr 20999/04.
4. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 3.12.2015 r. „M. i M. v. Chorwacja”, skarga 10161/13.
5. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 5.04.2016 r. „Aranyosi”, C-404/15.
6. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z 11.01.2017 r. „Grundza”, C-289/15.

Czesław P. Kłak¹

**WYKONYWANIE KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI
W CZASIE EPIDEMII COVID-19**

**EXECUTION OF IMPRISONMENT DURING THE
COVID-19 EPIDEMIC**

Otrzymano: 27.05.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9668

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę rozwiązań dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 – przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym oraz „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego. Rozwiązania te obecnie obowiązują, przy czym postuluje się pozostawienie „na stałe” możliwości odbywania posiedzeń w formie „zdalnej” przez sąd w postępowaniu wykonawczym.

¹ Dr hab. prof. UP Czesław P. Kłak, Instytut Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, prokurator Prokuratury Regionalnej w Rzeszowie, zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej, członek Trybunału Stanu, członek Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, ORCID: 000-0002-2886-4770.

* Autor składa podziękowania Panu gen. Jackowi Kitlińskiemu, Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej oraz Pani płk. Elżbiecie Krakowskiej, Dyrektorowi Biura Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, za pomoc w uzyskaniu danych statystycznych niezbędnych do napisania artykułu.

Słowa kluczowe: skazany, sąd penitencjarny, przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności, stan zagrożenia epidemicznego, stan epidemii, COVID-19.

Summary

The article presents an analysis of the relationships related to the execution of a custodial sentence in the period of an epidemic threat or state of epidemic announced due to COVID-19 – a break in the execution of a custodial sentence, placing a convict in an appropriate treatment facility and "remote" treatment penitentiary court. These solutions have been in force until now, but it is postulated that the court will not be able to hold meetings in executive proceedings in a "remote" form "permanently".

Keywords: convicted person, penitentiary court, interruption in the execution of a prison sentence, state of epidemic threat, state of epidemic, COVID-19.

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych² (dalej: u.COVID-19) wprowadziła rozwiązania odnoszące się do wykonywania kary pozbawienia wolności „w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, ogłoszonego z powodu COVID-19”, tj. instytucję przerwy (art. 14c), instytucję wykonywania kary poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym (art. 14d) oraz możliwość odbycia się posiedzenia sądu penitencjarnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym przekazem obrazu i dźwięku (art. 14f). Wskazane przepisy weszły w życie 31 marca 2020 r. i obowiązują nadal (czerwiec 2022 r.), gdyż obowiązuje stan zagrożenia epidemicznego, ogłoszony rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 12 maja 2022 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego³ (§ 1). Poprzednio

² Dz. U. z 2021 r. poz. 2095, ze zm.

³ Dz. U. poz. 1028.

obowiązywał stan epidemii, ogłoszony rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii⁴ (§ 1), który został odwołany rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 12 maja 2022 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii⁵. Oba stany ogłoszone zostały w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2.

Głównym celem publikacji jest analiza nadal obowiązujących regulacji, zawartych w art. 14c, art. 14d i art. 14f u.COVID-19, po to aby wyjaśnić ich istotę, charakter, *ratio legis*, a finalnie udzielić odpowiedzi na pytanie, czy wprowadzone rozwiązania o charakterze szczególnym (wyjątkowym) mogą i powinny obowiązywać na stałe, po odwołaniu stanu zagrożenia epidemicznego?. Zdaniem autora odpowiedź na tak sformułowane pytanie powinna być pozytywna.

Instytucja przerwy, o której mowa w art. 14c u.COVID-19, *expressis verbis* dotyczy „wykonania kary pozbawienia wolności”, a zatem nie może ulegać żadnej wątpliwości, że jest ona związana z procesem wykonywania kary pozbawienia wolności. Art. 14d ust. 1 u.COVID-19 dotyczy „wykonywania kary w postaci umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym”, co odnosi się do kary pozbawienia wolności (art. 14d ust. 2 u.COVID-19). W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, że art. 14d u.COVID-19 reguluje „wykonywanie kary pozbawienia wolności”⁶. „Zdalne” procedowanie sądu, uregulowane w art. 14f w/w ustawy, dotyczy „sądu penitencjarnego”, a więc organu postępowania wykonawczego w rozumieniu art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁷ (dalej: k.k.w.) i reguluje udział w takim posiedzeniu „skazanego pozbawionego wolności”. Nie może zatem ulegać wątpliwości, że instytucja ta – o charakterze procesowym – dotyczy orzekania w przedmiocie wykonywania kary pozbawienia wolności, a ściślej trybu jej orzekania przez sąd penitencjarny, w tym forum, na jakim sąd rozpoznaje sprawę (posiedzenie „zdalne”).

W związku z powyższym nie można podzielić poglądu, że wskazane instytucje nie odnoszą się do „wykonywania kary pozbawienia wolności”, będąc „nowymi rozwiązaniami legislacyjnymi”. Niewątpliwie są to „nowe rozwiązania legislacyjne”, co wynika przede wszystkim z tego, że weszły

⁴ Dz. U. poz. 491.

⁵ Dz. U. poz. 1027.

⁶ Wyrok SN z 19.04.2021 r., I KK 92/20, LEX nr 3232169.

⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 53, ze zm.

w życie w czasie walki z zagrożeniem COVID-19, a ich zakres regulacji ma charakter szczególny (specjalny), determinowany uwarunkowaniami epidemicznymi, ale powyższe okoliczności nie powodują, że art. 14c, art. 14d i 14f u.COVID-19 nie wykazują związku z „wykonywaniem kary pozbawienia wolności”. Związek ten wynika z literalnego brzmienia wskazanych przepisów, z odesłania do przepisów kodeksu karnego wykonawczego (art. 14c ust. 8 i art. 14d ust. 5 u.COVID-19) – dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności, z ich *ratio legis*, z brzmienia art. 14e powołanej ustawy (stosowanie art. 14d u.COVID-19 do skazanych, w odniesieniu do których „wykonywane” są kary i środki przymusu określone w art. 243 § 2 k.k.w.), jak również z charakteru instytucji prawnych, które uregulowane zostały w tych przepisach. Ów charakter wykazuje ścisły i nierozzerwalny związek z izolacją penitencjarną, związaną z „wykonywaniem kary pozbawienia wolności”. Dla zupełności wyводу należy wskazać, że „wykonywaniu kary pozbawienia wolności” poświęcony jest rozdział X k.k.w. – zatytułowany „Kara pozbawienia wolności”⁸. W rozdziale tym uregulowana jest instytucja przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności (oddział 10 rozdziału X k.k.w.), z kolei umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym dotyczy „wykonywania kary” przy odpowiednim stosowaniu art. 260 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁹ (dalej: k.p.k.), a przepis ten jednoznacznie związanym jest z „wykonywaniem” izolacji w warunkach leczniczych. Nie może zatem ulegać wątpliwości „wykonawczy” charakter instytucji, o których mowa w art. 14c i 14d u.COVID-19.

Ze względu na istotę i charakter rozwiązań przyjętych w u.COVID-19 uznać należy, że uzupełniają one rozwiązania znane prawu karnemu wykonawczemu, nie modyfikując ich w żadnym zakresie. Są to rozwiązania obowiązujące obok tych, które przewiduje k.k.w. Nie mają one przy tym charakteru obligatoryjnego, a to oznacza, że ustawodawca nie wyłączył możliwości stosowania instytucji uregulowanych w k.k.w., ani też nie nakazał stosowania wyłącznie rozwiązań zawartych w u.COVID-19. W tym sensie mają one charakter subsydiarny, dodatkowy, a ich zastosowanie ma charakter fakultatywny. Uzupełniają one zatem system prawny, określając warunki do ich zastosowania, a ustawodawca nie zdecydował się

⁸ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 309.

⁹ Dz. U. z 2021 r. poz. 534, ze zm.

na wyłączenie stosowania przepisów k.k.w. w czasie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii.

Jak wskazano w uzasadnieniu do Rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych – projekt z 1 marca 2020 r. 10 (dalej: uzasadnienie do u.COVID-19) – „W związku z zagrożeniem rozprzestrzeniania się zakażeń wirusem SARS CoV-2 istnieje konieczność wprowadzenia szczególnych rozwiązań, umożliwiających podejmowanie działań minimalizujących zagrożenie dla zdrowia publicznego stanowiące uzupełnienie podstawowych regulacji zawartych w szczególności w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2019 r. poz. 1239, z późn. zm.)”. Jak podkreślono w tym uzasadnieniu, „Nowy koronawirus nazwany SARS-CoV-2 jest wirusem mogącym wywołać zespół niewydolności oddechowej, a wywołana nim choroba jest określana jako COVID-19” (s. 1). Biorąc pod uwagę charakter zagrożenia zakażeniem wirusem SARS-CoV-2, skalę tego zagrożenia (pandemia), jak również konieczność wprowadzenia zmian do systemu prawa, w tym tych niezbędnych do unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się choroby (na co trafnie zwrócono uwagę we wskazanym powyżej uzasadnieniu, s. 1), ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie w u.COVID-19 rozwiązań, które – w jego ocenie – realizować miały wskazany cel. Dotyczy to także przepisów regulujących wykonywanie kary pozbawienia wolności. Rozwiązania zawarte w art. 14c, art. 14d i art. 14f tej ustawy mają w swym założeniu ograniczać kontakt skazanych z innymi osobami, co minimalizować ma zagrożenie rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2, w tym jego rozprzestrzenianie się w warunkach izolacji penitencjarnej.

Wprowadzane rozwiązania szczególne – determinowane zagrożeniem epidemicznym – muszą również cechować się skutecznością, umożliwiając właściwą (odpowiednią) reakcję na dany problem społeczny (w analizowanym przypadku – związany z rozwojem epidemii). Wprowadzenie ich musi przy tym wynikać ze stwierdzenia, że obowiązujące dotychczas przepisy nie tworzą ku temu optymalnych warunków, należy zatem uzupełnić system prawny o nowe przepisy, które zrealizują ten cel lub dokonać zmiany już obowiązujących, dostosowując ich do zmienionej rzeczywistości.

¹⁰ Druk sejmowy nr 265, publikacja na stronie www.sejm.gov.pl, dostęp: 15.06.2022 r.

Prawodawca musi mieć przy tym świadomość, że reagując na daną sytuację – poprzez wprowadzenie do systemu prawnego nowych rozwiązań prawnych i to o charakterze szczególnym – nie można wykluczyć potrzeby dokonania ich zmiany czy też uzupełnienia, w zależności od rozwoju sytuacji, która jest regulowana. Jej dynamizm, zmiana obrazu, czy też prognozowana zmiana charakteru zagrożenia, itp. z pewnością przemawiać będą za dokonaniem oceny wprowadzonych rozwiązań, w tym ich zupełności i skuteczności. W związku z tym może pojawić się konieczność wprowadzenia rozwiązań, które pierwotnie nie były nawet postulowane, ale w zmienionej sytuacji ich wejście w życie jawi się jako w pełni zasadne. Może również pojawić się konieczność modyfikacji przyjętych rozwiązań, tak aby były adekwatne do aktualnej i zmieniającej się rzeczywistości.

Jak wskazano w uzasadnieniu do u.COVID-19, określa ona „w szczególności zasady i tryb zapobiegania oraz zwalczania zakażenia i rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej u ludzi, wywołanej wirusem SARS-CoV-2, w tym zasady i tryb podejmowania działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się choroby, zadania organów administracji publicznej w zakresie zapobiegania oraz zwalczania tej choroby, uprawnienia i obowiązki świadczeniobiorców, świadczeniodawców oraz osób przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie zapobiegania oraz jej zwalczania oraz zasady pokrywania kosztów realizacji zadań związanych przeciwdziałaniem COVID-19, w szczególności tryb finansowania świadczeń opieki zdrowotnej dla osób z podejrzeniem zakażenia lub zakażeniem tą chorobą w celu zapewnienia tym osobom właściwego dostępu do diagnostyki i leczenia” (s. 1), dodając przy tym, że „przedkładane regulacje wychodzą naprzeciw wszystkim sytuacjom, w których narasta zagrożenie epidemii i rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych u ludzi i wprowadzają niezbędne mechanizmy działania” (s. 1).

W pierwotnym brzmieniu u.COVID-19 nie było przepisów dotyczących problematyki penitencjarnej, w tym dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności. W wyniku jej nowelizacji – ustawą z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw¹¹ (dalej: ustawa z 31 marca 2020 r. nowe-

¹¹ Dz. U. poz. 568, ze zm.

lizująca u.COVID-19) – dodano m.in. art. 14c, art. 14d i art. 14f (art. 1 pkt 13). Tym samym ustawodawca rozszerzył zakres regulacji zawarty w u.COVID-19 o przepisy odnoszące się do wykonywania kary pozbawienia wolności. Przepisy te obowiązują – jak już wskazano – od 31 marca 2020 r. (art. 101 ustawy z 31 marca 2020 r. nowelizującej u.COVID-19). Kolejne jej nowelizacje nie wprowadziły żadnych zmian w odniesieniu do art. 14c, art. 14d i 14f. Wynika z tego, że ustawodawca uznał, iż nie ma uzasadnienia do wprowadzenia żadnych modyfikacji przepisów regulujących wskazaną w nich materię. Z dniem 12 lutego 2021 r. do u.COVID-19 dodano nowy art. 14ea, który przewiduje m.in., że w okresie stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, ogłoszonego z powodu COVID-19, badaniom kontrolnym podmiotowym (wywiad chorobowy) i przedmiotowym (fizykalnym) poddaje się osobę pozbawioną wolności przed jej zwolnieniem z zakładu karnego, a osobę pozbawioną wolności przed jej przetransportowaniem tylko wtedy, gdy według oceny personelu medycznego stan zdrowia osoby pozbawionej wolności tego wymaga lub osoba pozbawiona wolności zgłasza dolegliwości zdrowotne (ust. 3). Przepis ten także odnosi się do „wykonywania kary pozbawienia wolności”, dotyczy bowiem badania osoby pozbawionej wolności, przy czym nakłada on obowiązek przeprowadzenia takiego badania (co wynika z posłużenia się sformułowaniem „poddaje się osobę pozbawioną wolności”) i określa jego zakres, precyzując w jakim przypadku jest to wymagane. Wskazany przepis dodany został przez art. 3 ustawy z dnia 21 stycznia 2021 r. o zmianie ustawy o Służbie Więziennej, ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi oraz ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹². Co istotne, ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie rozwiązań, które uregulowałyby szczególnie reżim „wykonywania kary pozbawienia wolności” przez skazanych zakażonych wirusem SARS-CoV-2, w tym nakładających na nich określone obowiązki.

Art. 14c, art. 14d i 14f dotyczą sytuacji epidemicznej z powodu COVID-19, a odwołanie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, spowoduje brak możliwości ich stosowania. Mają zatem charakter epizodyczny (czasowy). Innymi słowy, obowiązywanie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii

¹² Dz. U. poz. 180.

ogłoszonego z powodu COVID-19 jest warunkiem (przesłanką) stosowania wskazanych przepisów, tj. nie znajdują one zastosowania bez wcześniejszego ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, przy czym musi być on związany – tylko i wyłącznie – z COVID-19. Inne niebezpieczeństwo epidemiczne, determinujące ogłoszenie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, nie daje podstawy do zastosowania wskazanych przepisów. Wykluczone jest przy tym sięgnięcie do *analogia legis*, u.COVID-19 nie znajduje bowiem zastosowania do innych zagrożeń, niż te wynikające z rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2, a tym samym zawarte w tej ustawie przepisy o charakterze szczególnym nie mogą być odnoszone do innych przypadków epidemicznych, choćby równie, albo i nawet bardziej, niebezpiecznych.

Brak w pierwotnej wersji u.COVID-19 przepisów dotyczących kwestii wykonywania kary pozbawienia wolności nie może być przedmiotem zarzutu wobec ustawodawcy. Wprawdzie projektodawca (Rada Ministrów) wskazał w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 1 marca 2020 r., iż „przedkładane regulacje wychodzą naprzeciw wszystkim sytuacjom, w których narasta zagrożenie epidemii i rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych u ludzi i wprowadzają niezbędne mechanizmy działania” (s. 1), niemniej jednak dopiero rozwój zagrożenia COVID-19, a w szczególności pojawienie się w Polsce przypadków zarażenia wirusem SARS-CoV-2, wymusił konieczność dokonania szerszej analizy obowiązującego stanu prawnego w kontekście wprowadzenia istotnych zmian z punktu widzenia przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się SARS-CoV-2. Nie bez znaczenia jest również fakt, że już po wejściu w życie ustawy pojawiły się w przestrzeni publicznej m.in. informacje o zakłóceniu funkcjonowania systemu penitencjarnego we Włoszech, w wyniku zamieszek (protestów osadzonych), do których miało dojść – według informacji aktualnych na dzień 10 marca 2020 r. – w 27 jednostkach penitencjarnych na terenie całego kraju¹³. Z kolei według kolejnej informacji – z 18 marca 2020 r. – do zamieszek miało dojść w 40 jednostkach penitencjarnych na terenie Włoch¹⁴. Według oświadczenia włoskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, „Protesty dotyczyły stanu nadzwyczajnego związanego z koronawirusem, a także specjalnych środków podjętych przez władze, aby zmniejszyć ryzyko zarażenia

¹³ <https://infosecurity24.pl/koronawirus-i-zamieszki-atakuja-wloskie-wiezienia>, dostęp: 23.05.2022 r.

¹⁴ <https://www.liberties.eu/pl/news/wlochy-wiezienia-koronawirus/18951>, dostęp: 23.05.2022 r.

się i chronić tych, którzy żyją i pracują w więzieniach”¹⁵. Wydarzenia te skłoniły rząd włoski do wprowadzenia zmian normatywnych w obszarze prawa karnego wykonawczego, w tym wprowadzono możliwość opuszczenia jednostek penitencjarnych przez osadzonych (m.in. rozszerzenie okresu aresztu domowego dla osadzonych z problemami zdrowotnymi) oraz umożliwiono osadzonym przebywającym na przepustce w ciągu dnia pozostanie na noc w miejscu zamieszkania – brak obowiązku powrotu do jednostki penitencjarnej na noc. Przyjęte rozwiązania miały ograniczyć ilość osób przebywających w izolacji w ramach systemu penitencjarnego, umożliwiając opuszczenie jednostek penitencjarnych przez osadzonych, którzy spełnili ku temu warunki, a zarazem przemawiają za tym uwarunkowania epidemiczne. W ten sposób starano się ograniczyć możliwe kontakty między osadzonymi i wynikające z tego ryzyko rozprzestrzeniania się SARS-CoV-2. Miały one zatem nie tylko ograniczyć ryzyko wybuchu kolejnych zamieszek (protestów) osadzonych, ale także umożliwić osadzonym z problemami zdrowotnymi pobyt w warunkach domowych (areszt domowy), czy też ograniczyć liczbę skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych (brak obowiązku powrotu z przepustki), co z kolei miało minimalizować ryzyko pojawienia się i rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 w jednostkach penitencjarnych.

Uwzględniając dynamikę związaną z rozprzestrzenianiem się w Polsce wirusa SARS-CoV-2 oraz doświadczenia obce (włoskie) uznać należy, że prawidłowo zdiagnozowano potrzebę wprowadzenia rozwiązań, które w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, umożliwiłyby podejmowanie w indywidualnych przypadkach decyzji o opuszczeniu przez skazanego jednostki penitencjarnej, ze względu na potrzebę ograniczenia lub wyeliminowania rozwoju epidemii (czemu służyć ma przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19) lub decyzji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w postaci umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym, co dotyczy przypadku, w którym ograniczenie lub wyeliminowanie ryzyka zarażenia przez skazanego innej osoby nie jest możliwe w ramach działań podejmowanych w zakładzie karnym (art. 14d ust. 1 u.COVID-19). Wprawdzie uzasadnienie tych zmian

¹⁵ <https://www.rp.pl/Koronawirus-2019-nCoV/200309345-Wirus-we-Wloszech-zamieszkiw-wiezieniach-Sa-ofiary.html>, dostęp: 15.06.2022 r.

jest bardzo lakoniczne¹⁶ (co ocenić należy niezwykle krytycznie), nie wyjaśniając precyzyjnie motywów legislacyjnych leżących u podstaw wprowadzenia tych rozwiązań, niemniej jednak analiza poszczególnych przepisów (art. 14c, art. 14d i art. 14f u.COVID-19), w powiązaniu z ogólnym przedstawieniem uzasadnienia tych zmian, pozwala na ustalenie ich *ratio legis*. Powyższej oceny nie podważa fakt, iż prezentując cele i potrzebę uchwalenia ustawy nowelizującej u.COVID-19¹⁷ w ogóle nie wspomniano o tym, że dotyczy ona także kwestii odnoszących się do wykonywania kary pozbawienia wolności, koncentrując się na materii gospodarczej. Głównym bowiem założeniem tej nowelizacji było stworzenie szczególnych rozwiązań mających na celu przeciwdziałanie negatywnym skutkom gospodarczym rozprzestrzeniania się COVID-19¹⁸. Realizacja tego celu nie kłóci się z *ratio legis* rozwiązań odnoszących się do wykonywania kary pozbawienia wolności, albowiem ich uzasadnienie wpisuje się w szeroko rozumiane działania prewencyjne, minimalizujące rozprzestrzenianie się COVID-19, czemu służy właśnie ta ustawa¹⁹. Zasadnie zatem właśnie do tej ustawy wprowadzono odpowiednie przepisy – art. 14c, art. 14d i art. 14f, które wpisują się w istotę zwalczania zakażenia i rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej u ludzi, wywołanej wirusem SARS-CoV-2²⁰.

2. Przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym

Art. 14c ust. 1 u.COVID-19 przewiduje specjalną, temporalną przerwę w wykonaniu kary pozbawienia wolności, na co trafnie zwrócono uwagę w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy

¹⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustawy – projekt z dnia 26 marca 2020 r., druk sejmowy nr 299, s. 10, p. 2.14, publikacja na stronie www.sejm.gov.pl, dostęp: 15.06.2022 r.

¹⁷ *Ibidem*, s. 1, pkt 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych – projekt z dnia 1 marca 2020 r., druk sejmowy nr 265, s. 1, publikacja na stronie www.sejm.gov.pl, dostęp: 15.06.2022 r.

o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw²¹. Jest to istotnie przerwa specjalna, albowiem przesłanki jej udzielenia są odmienne od tych, które stanowią podstawę udzielenia przerwy na podstawie art. 153 § 1 k.k.w. (przerwa obligatoryjna) i art. 153 § 2 k.k.w. (przerwa fakultatywna). Tym samym ustawodawca wprowadził do polskiego systemu prawa szczególną przerwę w wykonaniu kary pozbawienia wolności, związaną tylko i wyłącznie z sytuacją epidemiczną z powodu COVID-19. Jest to instytucja wyjątkowa, ograniczona do konkretnego rodzaju zagrożenia i związana z przeciwdziałaniem jego rozwojowi, jak również stosowana w ostateczności – gdy inne środki nie mogą osiągnąć tego celu (arg. *ex art.* 14d ust. 1 u.COVID-19). Nie ulega wątpliwości, że ma ona charakter czasowy – sąd udziela przerwy na czas oznaczony (art. 14c ust. 1 zd. pierwsze u.COVID-19), przy czym nie może ona trwać dłużej niż do czasu odwołania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 (art. 14c ust. 3 zd. trzecie u.COVID-19). Z dniem odwołania przez właściwe władze stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, który stanowił przesłankę udzielenia skazanemu przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, udzielona uprzednio przerwa ustaje z mocy prawa (art. 14c ust. 7 zd. pierwsze u.COVID-19). Nie przewidziano więc w tym przypadku odwołania przerwy przez sąd penitencjarny, decydujące znaczenie ma bowiem obowiązywanie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii z powodu COVID-19 (warunek obiektywny). Wskazane rozwiązanie wynika z założenia, że okres przerwy udzielonej na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19 „może trwać nie dłużej niż do ustania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19”. Ustawa określa zatem w sposób wyraźny definitywne zakończenie takiej przerwy, łącząc ją z aktualną sytuacją epidemiczną. Po odwołaniu takiego stanu, nie jest możliwe, aby przerwa trwała nadal, a skazany jest zobowiązany do powrotu do zakładu karnego w terminie trzech dni od jego odwołania, chyba że nie jest to możliwe z uwagi

²¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustawy – projekt z dnia 26 marca 2020 r., druk sejmowy nr 299, s. 10, p. 2.14, publikacja na stronie www.sejm.gov.pl, dostęp: 15.06.2022 r.

na obowiązki nałożone na niego na podstawie przepisów o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (art. 14 ust. 7 zd. drugie u.COVID-19). Wskazany termin jest nieprzekraczalny i nie może ulec przedłużeniu, ale jednocześnie zastrzeżono, że w przypadku nałożenia na skazanego korzystającego z przerwy obowiązków na podstawie przepisów o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, jego powrót do jednostki penitencjarnej może nastąpić w terminie późniejszym, niż wskazany w ustawie, tj. po upływie wskazanych trzech dni. W takim przypadku termin powrotu do jednostki penitencjarnej uzależniony będzie od zakończenia obowiązywania obowiązków nałożonych na skazanego na podstawie ww. przepisów, przy czym ustawa nie reguluje jednoznacznie tej materii, tj. nie wynika z niej wyraźnie, w jakim czasie skazany powinien – w takim przypadku – powrócić do zakładu karnego. Uwzględniając *ratio legis* art. 14c ust. 7 u.COVID-19, jak również jego brzmienie, wyrazić należy pogląd, że po zakończeniu obowiązywania wskazanych obowiązków, uniemożliwiających powrót do jednostki penitencjarnej, skazany zobowiązany jest do powrotu do zakładu karnego w terminie trzech dni. Jest to bowiem podstawowy (a zarazem jedyny) termin, w którym skazany zobowiązany jest do powrotu do zakładu karnego z przerwy, która ustała z mocy prawa. Wystąpienie okoliczności uniemożliwiających powrót – z powodu nałożenia na skazanego określonych obowiązków o charakterze epidemicznym – powoduje, że termin ich obowiązywania po pierwsze – wydłuża okres, w którym skazany przebywa poza jednostką penitencjarną (z powodów epidemicznych), choć już nie w ramach przerwy, a po drugie – powoduje, że termin, o którym mowa w art. 14c ust. 7 zd. pierwsze u.COVID-19 nie rozpoczyna swego biegu. Termin ten będzie biegł dopiero od momentu, w którym skazany może spełnić ciężący na nim obowiązek powrotu do jednostki penitencjarnej, a więc gdy nie obowiązują go żadne ograniczenia, wynikające z nałożonych na niego obowiązków na podstawie przepisów epidemicznych. Wprawdzie z literalnego brzmienia art. 14c ust. 7 zd. pierwsze u.COVID-19 wynika, że termin ten należy liczyć od „ustania” stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii. Nie można jednak zapominać o zdaniu drugim tego przepisu, z którego wynika, że brak możliwości wykonania obowiązku powrotu do jednostki penitencjarnej w oznaczonym terminie, w sytuacji, o której w nim mowa, powoduje że należy go liczyć dopiero od momentu ustania „przeszkody” w postaci obowiązywania obowiązków epidemicznych. Wyjątek, o którym mowa w zdaniu drugim art. 14c ust. 7

u.COVID-19, nie dotyczy bowiem wyłącznie samego obowiązku powrotu do zakładu karnego, ale także terminu, w jakim ma to nastąpić. Przyjęcie zaproponowanej wykładni pozwoli na uniknięcie wątpliwości odnośnie do tego, w jakim czasie skazany ma powrócić z przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, zastosowanej na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19, w sytuacji gdy po jej „ustaniu” z mocy prawa nie mógł tego uczynić, że względu na obowiązujące go ograniczenia epidemiczne.

Przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19 może być udzielona wyłącznie w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego w powodu COVID-19. Rozwiązanie to nie tylko przesądza o jej czasowym charakterze, ale również wskazuje kiedy (w jakiej sytuacji prawnej) może być ona udzielona. Wykazuje ono ścisły związek ze zwalczaniem zakażenia i rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej u ludzi, wywołanej wirusem SARS-CoV-2. Co istotne, ustawa stanowi, że warunkiem złożenia wniosku przez dyrektora zakładu karnego o udzielenie skazanemu wskazanej przerwy, jest ocena, że udzielenie przerwy skazanemu „może przyczynić się do ograniczenia lub wyeliminowania epidemii” (art. 14c ust. 2 zd. pierwsze u.COVID-19). Tym samym udzielenie takiej przerwy wyraźnie powiązane z dokonaniem oceny odnoszącej się do bezpieczeństwa skazanych w danej jednostce penitencjarnej w kontekście zagrożenia COVID-19 (arg. *ex. art.* 14c ust. 1 i ust. 2 zd. pierwsze u.COVID-19). Dopiero więc stwierdzenie przez dyrektora zakładu karnego, iż opuszczenie przez skazanego jednostki penitencjarnej służyć będzie ograniczeniu lub wyeliminowaniu epidemii, umożliwi wszczęcie postępowania (poprzez złożenie wniosku) w przedmiocie udzielania przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. W konsekwencji przerwa, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, służy wyeliminowaniu zagrożenia ze strony danego skazanego dla innych osób, z którymi ma on styczność w jednostce penitencjarnej (w tym dla innych osadzonych oraz funkcjonariuszy Służby Więziennej). Wprawdzie art. 14c ust. 2 zd. pierwsze u.COVID-19 wyraźnie nie stanowi o ograniczeniu lub wyeliminowaniu zarażenia przez skazanego dla innej osoby (inaczej niż art. 14d ust. 1 zd. pierwsze u.COVID-19), niemniej jednak ograniczenie lub wyeliminowanie epidemii, o którym mowa w art. 14c ust. 2 zd. pierwsze u.COVID-19, odnosi się do działań podejmowanych w ramach jednostki penitencjarnej. W ich ramach – w ostateczności – możliwe jest złożenie wniosku o udzielenie przerwy na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19, co dotyczy jednak tylko

tych przypadków, gdy nie jest możliwe ograniczenie lub wyeliminowanie epidemii w inny sposób. Skoro udzielenie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności prowadzi do opuszczenia przez skazanego (czasowego) jednostki penitencjarnej, a decyzja ta – w ocenie dyrektora zakładu karnego – może przyczynić się do ograniczenia lub wyeliminowania epidemii, to nie powinno ulegać wątpliwości, że jej podjęcie determinowane jest zagrożeniem, które stwarza pozostanie danej osoby w warunkach izolacji w danej jednostce penitencjarnej. Jest przy tym oczywiste, że dyrektor danego zakładu karnego zobowiązany jest kierować się oceną w odniesieniu do konkretnej jednostki penitencjarnej, w której zobowiązany jest on zapewnić skazanym i innym osobom (w tym funkcjonariuszom Służby Więziennej) bezpieczeństwo, uwzględniając aktualną sytuację zdrowotną w niej panującą. Za powyższą wykładnią przemawia również odwołanie się do art. 14d ust. 1 zd. pierwsze u.COVID-19. W przepisie tym przewidziano możliwość orzeczenia przez sąd o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym, jeżeli nie można udzielić przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności na podstawie art. 14c, a ograniczenie albo wyeliminowanie ryzyka zarażenia przez skazanego innej osoby nie jest możliwe w ramach działań podejmowanych w zakładzie karnym. Wynika z tego, że jeżeli występuje wskazane ryzyko, to w pierwszej kolejności należy rozważyć, czy jego ograniczenie lub wyeliminowanie jest możliwe w ramach działań podejmowanych w zakładzie karnym. Dopiero gdy odpowiedź na to pytanie będzie negatywna, należy rozważyć wystąpienie z wnioskiem o udzielenie przerwy, o której mowa w art. 14c u.COVID-19, a w sytuacji, gdy nie jest to możliwe (tj. gdy skazanemu nie można jej udzielić), sąd może orzec o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym. Oznacza to, że wyłącznie wtedy, gdy nie można udzielić przerwy na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19 i nie jest też możliwe ograniczenie lub wyeliminowanie ryzyka zarażenia przez skazanego innej osoby w ramach działań podejmowanych w zakładzie karnym, można zastosować art. 14d tej ustawy. Patrząc z perspektywy art. 14d ust. 1 u.COVID-19 należy sformułować wniosek, że udzielenie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności na podstawie art.14c ust. 1 u.COVID-19 związane jest z zagrożeniem ze strony danego skazanego dla bezpieczeństwa zdrowotnego innych osób. To zagrożenie bowiem – ujęte przez ustawodawcę jako ryzyko zarażenia innych osób – determinuje wybór odpowiedniego środka reakcji, przy

czym z art. 14d ust. 1 u.COVID-19 wynika, jaki jest cel poszczególnych rozwiązań – przeciwdziałanie ryzyku zarażenia przez skazanego innych osób.

Podzielić należy pogląd, iż jeżeli nie jest możliwe udzielenie skazanemu przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19, a odseparowanie skazanego jest konieczne ze względów epidemicznych, przewidziano zmianę formy odbywania kary w postaci umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym²². Owa zmiana formy musi być poprzedzona oceną, czy przy zastosowaniu środków podejmowanych w zakładzie karnym, nie jest możliwe ograniczenie albo wyeliminowanie ryzyka zakażenia przez skazanego innej osoby. Zastosowanie art. 14d ust. 1 u.COVID-19 jest więc ostatecznością, a umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym może nastąpić, gdy inne środki (instrumenty) prawne nie pozwalają na przeciwdziałanie ryzyku zakażenia innych osób przez skazanego.

W świetle powyższych uwag wyrazić należy pogląd, że zastosowanie art. 14c ust. 1, jak również art. 14d ust. 1 i 2 ustawy COVID-19 jest uwarunkowane koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego w danej jednostce penitencjarnej. Nie jest możliwe ani orzeczenie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, ani też wykonywania kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym, wyłącznie ze względu na ryzyko jego zarażenia przez innego skazanego, czy też inną osobę. Wystąpienie w danej jednostce penitencjarnej przypadków zarażenia wirusem SARS-CoV-2 nie stanowi samoistnej przesłanki do orzeczenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, czy też zastosowania art. 14d u.COVID-19. Wskazane przepisy nie stanowią zatem podstawy do podejmowania na ich podstawie decyzji wobec skazanych, którzy nie stanowią zagrożenia dla innych osób, w sytuacji, gdy w danej jednostce penitencjarnej wystąpią przypadki zarażenia wirusem SARS-CoV-2 i w związku z tym istnieje ryzyko rozprzestrzeniania się tego wirusa. Ustawodawca nie przewidział w takim przypadku możliwości opuszczenia przez skazanego, który nie stwarza zagrożenia epidemiologicznego – w oparciu o art. 14c i 14d u.COVID-19 – jednostki penitencjarnej. Tym samym jednostkę penitencjarną – na podstawie wskazanych przepisów – opuścić mogą wyłącznie ci skazani, którzy stwarzają zagrożenie dla innych osób zarażeniem wirusem SARS-CoV-2,

²² M. Koralewski, *Zmiany w postępowaniach sądowych w związku z epidemią Covid-19*, LEX/el 2021, pkt II.3.

stanowiąc źródło tego zagrożenia, tj. gdy zachodzi potrzeba odseparowania ich od innych skazanych. Od strony podmiotowej, zastosowanie art. 14c i 14d u.COVID-19 zostało zatem ograniczone wyłącznie do tej grupy skazanych. Jest to ograniczenie o charakterze indywidualnym, albowiem związane jest ono ze stanem zdrowia danej osoby (i wynikającym z niego zagrożeniem dla innych osób).

Z u.COVID-19 wynika, że nie reguluje ona trybu postępowania w przypadku pojawienia się przypadków zarażenia wirusem SARS-CoV-2 w jednostce penitencjarnej, w tym np. przenoszenia skazanych do innych jednostek penitencjarnych. Gdy pojawi się taka potrzeba – w związku z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa skazanemu – odbędzie się to na podstawie art. 100 § 1 pkt 7 k.k.w. Ustawa ta nie przewiduje również możliwości wprowadzenia tymczasowych ograniczeń w funkcjonowaniu jednostki penitencjarnej, czy też wprowadzenia nakazów lub zakazów odnoszących do skazanych, a związanych z sytuacją epidemiczną z powodu COVID-19. Materia ta uregulowana jest – częściowo – w art. 247 § 1 k.k.w. Rozwiązanie, o którym mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19 nie przewiduje żadnego ograniczania praw skazanych ze względu na ich stan zdrowia, lecz umożliwić ma ograniczenie populacji skazanych w przypadku, w którym dalsze przebywanie skazanego w jednostce penitencjarnej, ze względu na stan jego zdrowia, stanowiłoby zagrożenie dla innych osób, w tym skazanych. Wynika z tego, że ustawodawca wprowadził regulacje, które mają pozwolić na opuszczenie jednostki penitencjarnej przez tych skazanych, których stan zdrowia może być źródłem rozprzestrzeniania się SARS-CoV-2, przy czym nie jest bezwzględny warunkiem zastosowania przerwy, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, stwierdzenie u skazanego zachorowania na COVID-19, czy też kontaktu z osobą zakażoną wirusem SARS-CoV-2. Art. 14c ust. 1 u.COVID-19 odczytywany w łączności z art. 14d ust. 1 tej ustawy stanowi podstawę do zarządzenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, jeżeli taka decyzja przyczyni się do „ograniczenia albo wyeliminowania epidemii” (art. 14c ust. 2 u.COVID-19), a zatem możliwe jest jej zarządzenie np. w odniesieniu do osób znajdujących się w tzw. grupie ryzyka ze względu na wiek lub stan zdrowia, w tym przebyte choroby, przy czym musi być to powiązane z ich obecnym stanem zdrowia i jednocześnie ryzykiem rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 w danej jednostce penitencjarnej. W odniesieniu do takich osób może zachodzić konieczność ich odseparowania od innych skazanych, mogą oni bowiem stanowić źródło zagrożenia rozprzestrzeniania

się wirusa SARS-CoV-2. Oczywiście, w przypadku kontaktu z osobą zakażoną wirusem SARS-CoV-2 tak że zagrożenie występuje, a opuszczenie jednostki penitencjarnej przez skazanego, który miał taki kontakt, może przyczynić się do „ograniczenia epidemii” – ze względu na wyeliminowanie możliwości jego kontaktu z innymi osobami, co stanowi przesłankę udzielenia przerwy.

Z przerwy, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, nie mogą skorzystać skazani, o których mowa w art. 14c ust. 6 tej ustawy. Dotyczy to: skazanych za przestępstwo umyślne zagrożone karą pozbawienia wolności przekraczającą 3 lata; skazanych za przestępstwo nieumyślne na karę przekraczającą 3 lata pozbawienia wolności; skazanych w warunkach określonych w art. 64 § 1 i 2 lub art. 65 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2019 r. poz. 1950, ze zm.). Przyjęte rozwiązanie nie budzi wątpliwości, trafnie wyłączyło bowiem taką możliwość w odniesieniu do tych grup skazanych, biorąc pod uwagę charakter czynu zabronionego, którego się dopuścili (art. 14c ust. 6 pkt 1 u.COVID-19), rodzaj i wymiar orzeczonej kary (art. 14c ust. 6 pkt 2 u.COVID-19) oraz warunki, w jakich doszło do popełnienia przestępstwa (art. 14c ust. 6 pkt 3 u.COVID-19). Wprowadzając jednak takie wyłączenie należało uregulować wykonywanie kary pozbawienia wolności w odniesieniu do tych skazanych, biorąc pod uwagę okoliczność, że może zachodzić ryzyko zarażenia przez takiego skazanego innej osoby. Dotyczy to również tych skazanych, co do których zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym nie będą przestrzegali porządku prawnego, w szczególności popełnią przestępstwo lub nie będą stosować się do wytycznych, poleceń lub decyzji właściwych organów związanych z przeciwdziałaniem COVID-19 lub leczeniem zakażeniem wirusem SARS-CoV-2. Decydując się na pozostawienie skazanego, który może stanowić zagrożenie epidemiczne dla innych osób oraz w przypadkach, w których udzielenie przerwy jest wyłączone, dyrektor zakładu karnego powinien mieć możliwość określenia warunków odbywania kary pozbawienia wolności przez takiego skazanego, a także poddania skazanego badaniom kontrolnym podmiotowym (wywiad chorobowy) i przedmiotowym (fizykalnym). Takie rozwiązania nie zostały wprowadzone, a obowiązujący kodeks karny wykonawczy nie reguluje wyraźnie tej materii.

Ustawa przewiduje, że przeciw prokuratora wobec wniosku dyrektora zakładu karnego w przedmiocie udzielenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności na podstawie art. 14c u.COVID-19 powoduje

konieczność umorzenia przez sąd postępowania (art. 14c ust. 5 u.COVID-19). Nie określono przesłanek wniesienia sprzeciwu przez prokuratora, ani też formy, w jakiej może złożyć swe oświadczenia. Ponieważ postępowanie w przedmiocie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności jest postępowaniem wykonawczym w rozumieniu art. 1 § 2 k.k.w., należy przyjąć, że prokurator może złożyć sprzeciw zarówno pisemnie, jak i ustnie (art. 116 k.p.k. w zw. z art. 1 § 2 k.k.w. i art. 14c ust. 8 u.COVID-19), nie będąc przy tym zobowiązany do ujawnienia motywów swego oświadczenia. Instytucja sprzeciwu prokuratora wobec wniosku o orzeczenie przerwy w wykonaniu kary na podstawie art. 14c u.COVID-19 wpisuje się w zadanie prokuratury, jakim jest stanie na straży praworządności (art. 2 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze²³), a realizacja tego zadania determinuje dokonywanie przez niego oceny, czy w odniesieniu do danego wniosku wniesić sprzeciw. Ustawa powinna regulować sposób postępowania wobec skazanego, który stanowi zagrożenie epidemiczne dla innych osób, a na skutek sprzeciwu prokuratora nie jest możliwe zarządzanie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19. Nie jest w takim przypadku wykluczone zastosowanie art. 14d ust. 1 u.COVID-19, oczywiście jeżeli będą spełnione przesłanki do wykonywania kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym. Co istotne, art. 14d u.COVID-19 nie przewiduje możliwości wniesienia sprzeciwu przez prokuratora w odniesieniu do umieszczenia skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym, może on jedynie złożyć zażalenie na postanowienie w tym przedmiocie (art. 14d ust. 4).

3. Zdalne posiedzenie sądu penitencjarnego

W art. 14f ust. 1 u.COVID-19 przyjęto, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, w wypadku gdy w posiedzeniu sądu penitencjarnego bierze udział skazany pozbawiony wolności, posiedzenie to może się odbyć przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W miejscu przebywania skazanego w czynności tej bierze

²³ Dz. U. z 2021 r. poz. 66, ze zm.

udział przedstawicieli administracji zakładu karnego lub aresztu śledczego. Przepisy art. 517ea k.p.k. stosuje się odpowiednio (art. 14f ust. 2 u.COVID-19). Tym samym przewidziano fakultatywną (co wynika ze sformułowania „posiedzenie ... może się odbyć”) możliwość procedowania sądu penitencjarnego (tylko tego sądu) w trybie „zdalnym” („na odległość”). Ustawa nie wskazuje żadnych przesłanek, które warunkować mają decyzję w przedmiocie zarządzenia „zdalnego” posiedzenia sądu penitencjarnego. Tym samym, literalnie rzecz ujmując, decyzja w tej materii pozostawiona została sądowi penitencjarnemu. Art. 14f ust. 1 u.COVID-19 powinien być jednak odczytywany w łączności z art. 22 § 1 i art. 23 k.k.w. Jak trafnie wskazano w orzecznictwie, formalne uprawnienie sądu do orzekania pod nieobecność skazanego na posiedzeniu, który w myśl art. 22 § 1 k.k.w. o jego terminie i celu został prawidłowo zawiadomiony, nie powinno być nadużywane w tych wypadkach, gdy bez wysłuchania skazanego nie można dokonać prawidłowych ustaleń²⁴. Z kolei w piśmiennictwie zasadnie wskazano, że możliwość odbycia posiedzenia sądu penitencjarnego w zakładzie karnym powinna oznaczać obowiązek sądu zawsze wtedy, gdy udział skazanego w posiedzeniu może mieć wpływ na treść postanowienia sądu – z uwagi na potrzebę jego wysłuchania celem wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy²⁵. Nie powinno zatem również dojść do rozpoznania sprawy, na podstawie art. 14f ust. 1 u.COVID-19 w ramach posiedzenia „zdalnego”, gdy zachodzi konieczność „stacjonarnego” wysłuchania skazanego, tj. bez tej czynności nie jest możliwe poczynienie prawidłowych ustaleń, istotnych z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy. Przemawiają za tym zarówno względy gwarancyjne, jak i potrzeba zapewnienia optymalnych warunków do prawidłowego rozpoznania sprawy.

Możliwość „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego ocenić należy pozytywnie, ponieważ z jednej strony zapewnia skazanemu możliwość udziału w posiedzeniu sądu, a jednocześnie z drugiej eliminuje zagrożenie zarażeniem SARS-CoV-2, związane z przemieszczaniem się osób i odbywaniem posiedzenia sądu z ich udziałem. Oczywiście, służy ono również racjonalizacji sił i środków Służby Więziennej, eliminując konieczność konwojowania skazanego na posiedzenie sądu, umożliwiając

²⁴ Postanowienie SA w Rzeszowie z 1.08.2013 r., II AKz w 439/13, LEX nr 1362816.

²⁵ K. Postulski, w: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2006, s. 511.

ich przeznaczenie na realizację innych zadań, w tym związanych ze zwalczaniem zagrożenia rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2.

Odpowiednie stosowanie przepisów art. 517ea k.p.k. zapewnia skazanemu możliwość składania wniosków i oświadczeń (§ 1), jak również odczytywania pism procesowych na posiedzeniu, z zagwarantowaniem wywołania przez fakt odczytania skutków procesowych (§ 2). Wnioski i inne oświadczenia mogą być składane wyłącznie ustnie do protokołu (art. 517ea § 1 k.p.k. w zw. z art. 14f ust. 2 u.COVID-19), co oznacza że ustawodawca wyłączył możliwość składania wniosków i innych oświadczeń w formie pisemnej (wyjątek od zasady przewidzianej w art. 116 k.p.k.)²⁶. Pozostawienie wyłącznie formy ustanej przy składaniu wniosków oraz innych oświadczeń nie pozbawia skazanego możliwości aktywnego udziału w postępowaniu, ma on bowiem zapewnioną – mimo braku obecności w siedzibie sądu – możliwość przedstawienia argumentacji na poparcie własnych twierdzeń i odniesienia się do np. opinii sporządzonej przez administrację zakładu karnego. Co istotne, sąd penitencjarny zobowiązany jest poinformować skazanego i jego obrońcę o treści wszystkich pism, które wpłynęły do sądu po wpłynięciu sprawy, a na ich żądanie – odczytać treść tych pism (art. 517ea § 1 k.p.k. w zw. z art. 14f ust. 2 u.COVID-19). Odpowiednie stosowanie art. 517ea § 1 k.p.k. oznacza – moim zdaniem – że sąd penitencjarny zobowiązany jest także poinformować skazanego i jego obrońcę o treści pism procesowych, które znajdują się w aktach sprawy, a które nie są znane skazanemu i jego obrońcy. W tym celu sąd penitencjarny powinien ustalić, czy skazany i jego obrońca znają treść poszczególnych pism, a jeżeli nie – poinformować ich o treści tych pism, a na ich żądanie – odczytać je. Możliwa jest bowiem sytuacja, że poszczególne pisma – dołączone do wniosku inicjującego postępowanie – nie będą znane skazanemu i jego obrońcy. „Zdalny” tryb procedowania sądu penitencjarnego nie może pozbawiać skazanego prawa do obrony, w tym odniesienia się do pism procesowych dotyczących jego sytuacji. Nie ulega wątpliwości, że art. 517ea § 1 k.p.k. nakazuje poinformowanie o treści „wszystkich pism procesowych”, przy czym przepis ten odpowiednio stosowany musi uwzględniać odmiennosć procedowania sądu penitencjarnego, w porównaniu do rozpoznania sprawy w postępowaniu przyspieszonym. O ile, w przypadku postępowania przyspieszonego oskarżonemu

²⁶ K. Eichstaedt, teza 2 do art. 517ea, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el 2022.

i jego obrońcy udostępnia się kopie wszystkich dokumentów materiału dowodowego przekazanych do sądu (art. 517e § 1a w zw. z art. 517d § 1a k.p.k.), o tyle regulacja ta nie ma zastosowania do postępowania przed sądem penitencjarnym w ramach postępowania „zdalnego” (art. 14f ust. 1 u.COVID-19). Względy gwarancyjne przemawiają jednak za przyjęciem, że skazany i jego obrońca muszą mieć możliwość poznania całości materiału dowodowego, zgromadzonego w sprawie, który stanowił będzie podstawę orzekania sądu. Tak należy odczytać art. 517ea § 1 k.p.k. w odniesieniu do „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego na podstawie art. 14f u.COVID-19. Odmierna wykładnia pozbawiałaby skazanego i jego obrońcy realnej możliwości aktywnego udziału w postępowaniu, w tym odniesienia się do okoliczności wynikających z pism procesowych zalegających w aktach sprawy.

Z danych przekazanych przez Służbę Więzienną wynika, że „zdalne” posiedzenia sądu penitencjarnego w pierwszych miesiącach po wejściu w życie art. 14f u.COVID-19 stały się regułą. Np. w okresie od kwietnia do czerwca 2020 r. w jednostkach penitencjarnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Rzeszowie zrealizowano łącznie 42 posiedzenia sądu penitencjarnego „na odległość”, zaś w jednostkach penitencjarnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Warszawie – 131. Z danych Służby Więziennej wynika również, że skazani nie wnioskowali o wysłuchanie w formie „stacjonarnej”, ani też nie składali skarg na „zdalne” procedowanie sądu penitencjarnego. Co do zasady nie odnotowano również skarg na organizację posiedzenia „zdalnego” przez Służbę Więzienną, w szczególności na zapewnienie odpowiednich warunków do udziału w takim posiedzeniu²⁷. W okresie od marca do czerwca łącznie odbyły się w całej Polsce 842 posiedzenia „zdalne” sądu penitencjarnego, przy czym tylko w przypadku jednego aresztu śledczego skazani zwrócili uwagę na słabą jakość obrazu i dźwięku, co – ich zdaniem – utrudniało im zrozumienie przekazu formułowanego przez sędziego, nikt nie złożył jednak formalnej skargi. Pamiętać jednak należy, że było to początki funkcjonowania systemu „zdalnego”, a wcześniej jednostki penitencjarne nie były przygotowywane do powszechnego stosowania urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie posiedzenia sądu penitencjarnego na odległość. Istotne jest to, że dzięki

²⁷ Informacja pisemna przekazana autorowi publikacji przez Biuro Dyrektora Generalnego Służby Więziennej.

wprowadzeniu możliwości „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego stworzono warunki do rozpoznawania wniosków skazanych i administracji jednostek penitencjarnych w najtrudniejszym okresie epidemii COVID-19, przy jednoczesnym umożliwieniu skazanym aktywnego udziału w takim posiedzeniu. W tym czasie (kwiecień-czerwiec 2020 r.) nie było wiadome, jak będzie rozwijać się epidemia, jak długo będzie trwać, a także nie było dostępnych szczepień ochronnych. Podstawowym instrumentem ochronnym było ograniczenie kontaktów międzyludzkich. W tych warunkach art. 14f u.COVID-19 spełnił swą rolę, nie doszło bowiem do zapaści w funkcjonowaniu sądownictwa penitencjarnego, jak również nie wystąpiły niepokoje skazanych, wynikające z braku warunków do rozpoznawania ich wniosków. Nie doszło również do zakłócenia funkcjonowania systemu penitencjarnego z powodu zachorowań na COVID-19. Ograniczenie możliwości transmisji wirusa SARS-CoV-2 w jednostkach penitencjarnych, wynikające m.in. z wprowadzenia systemu „zdalnego” procedowania sądu penitencjarnego, było jednym z tych czynników, który zapobiegł masowym zakażeniom w warunkach izolacji penitencjarnej. Obecnie „zdalne” procedowanie sądu penitencjarnego nie tyle determinowane jest uwarunkowaniami epidemicznymi (co oczywiście nie można porównywać sytuacji z czerwca 2020 r. i z czerwca 2022 r.), lecz faktem, że rozwiązanie wynikające z art. 14f u.COVID-19 sprawdziło się, nie pozabawiając przy tym skazanych możliwości udziału w postępowaniu. Nie pozostaje to w sprzeczności z *ratio legis* tego przepisu, obowiązuje bowiem stan zagrożenia epidemicznego, a to oznacza konieczność zachowania środków bezpieczeństwa i eliminowania możliwych (a więc potencjalnych) źródeł zakażenia. Nadal „zdalne” procedowanie sądu penitencjarnego jest regułą, zdarzają się natomiast przypadki, w których następuje to w trybie „stacjonarnym”, na wniosek skazanego lub podejmując taką decyzję z urzędu. Dotyczy to tych przypadków, w których sąd dostrzega konieczność szczegółowego wyjaśnienia poszczególnych okoliczności istotnych z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy, w tym odnoszących się do prognozy kryminologiczno-społecznej skazanego. Dotyczy to m.in. skazanych odbywających kary długoterminowe lub recydywistów penitencjarnych. Skazani wnioskuje o posiedzenie „stacjonarnie” – co do zasady – w przypadkach, w których nie zgadzają się opinią administracji zakładu karnego, jak również w przypadkach, w których doszło do zmiany ich sytuacji osobistej i rodzinnej.

4. Posumowanie. Uwagi de lege ferenda

Rozwiązania przyjęte w art. 14c, art. 14d i art. 14f u.COVID-19 dotyczą z całą pewnością problematyki wykonywania kary pozbawienia wolności w odniesieniu do sytuacji epidemicznej związanej z COVID-19.

W odniesieniu do przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności oraz orzeczenia o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym trzeba stwierdzić, że są to rozwiązania wykazujące ścisły związek z realizacją celów u.COVID-19. Dotyczy to również zdalnego procedowania sądu penitencjarnego, gdyż przeprowadzenie posiedzenia sądu „na odległość” ogranicza kontakt skazanego z innymi osobami, a to zmniejsza ryzyko rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2.

Wszystkie analizowane regulacje mają charakter szczególny, wprowadzając rozwiązania odmienne (różniące się) od dotychczas obowiązujących. Nie można jednak mówić o naruszeniu spójności wewnętrznej systemu prawa, wprowadzając one bowiem regulacje szczególne ze względu na stan zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii z powodu COVID-19, które obowiązują niezależnie od rozwiązań funkcjonujących dotychczas.

Instytucja przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, uwzględniając brzmienie art. 14d ust. 1 tej ustawy, służy ograniczeniu populacji skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w danej jednostce penitencjarnej, ze względów epidemicznych. W ten sposób stworzono instrument umożliwiający zmniejszenie zaludnienia w zakładzie karnym (areszcie śledczym), którego celem jest „ograniczenie albo wyeliminowanie epidemii” (art. 14c ust. 2 u.COVID-19), rozumiane jako „ograniczenie albo wyeliminowanie ryzyka zarażenia przez skazanego innej osoby” (art. 14d ust. 1 u.COVID-19). Tym samym instytucji przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, w rozumieniu art. 14c ust. 1 u.COVID-19, nadano inny charakter, niż ma przerwa znana z k.k.w. Celem przerwy w karze w rozumieniu k.k.w. jest likwidacja zbyt ciężkich (cięższych niż typowe) skutków, jakie niesie ze sobą pozbawienie wolności dla skazanego lub dla jego rodziny²⁸. Wprawdzie przerwa wynikająca z k.k.w. jest instytucją szczególną²⁹, tak

²⁸ Postanowienie SA w Krakowie z 8.06.2017 r., II AKZw 515/17, LEX nr 2521588; postanowienie SA w Krakowie z 9.09.2014 r., II AKZw 1008/14, LEX nr 1616022.

²⁹ Postanowienie SA w Krakowie z 14.01.2016 r., II AKZw 1136/15, LEX nr 2052698; postanowienie SA w Lublinie z 11.01.2012 r., II AKZw 1397/11, LEX nr 1210840.

jak przerwa, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, ale ta ostatnia służyć ma zwalczaniu zagrożenia epidemicznego i uzasadniona jest nie tylko względami indywidualnymi (jak w przypadku przerwy uregulowanej w k.k.w.), ale także uwarunkowaniami związanymi z sytuacją epidemiczną w danej jednostce penitencjarnej. To właśnie ta sytuacja, w powiązaniu z uwarunkowaniami indywidualnymi, stanowi podstawę zarządzenia przerwy „epidemicznej”. Nie chodzi tu o likwidację skutków odbywania kary pozbawienia wolności przez skazanego, które są zbyt ciężkie, lecz o zapobieżenie rozprzestrzeniania się epidemii w jednostce penitencjarnej. Skazany, będący źródłem zagrożenia epidemicznego, może uzyskać przerwę w wykonaniu kary pozbawienia wolności dlatego właśnie, że jego pozostanie w jednostce penitencjarnej może stanowić zagrożenie epidemiczne dla innych osób. Jego stan zdrowia ma zatem znaczenie, ale nie chodzi o to, że wymaga on przerywania wykonywania kary pozbawienia wolności, gdyż dalszy jego pobyt w warunkach izolacji penitencjarnej jest w tej sytuacji nadmierną dolegliwością, lecz o to, że skazany nie powinien mieć kontaktu z innymi osobami w jednostce penitencjarnej, gdyż to może prowadzić do pogorszenia sytuacji epidemicznej. Można uznać, że przerwa, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19, uwzględniając brzmienie art. 14d ust. 1 tej ustawy, jest instrumentem zarządzania jednostką penitencjarną w czasie zagrożenia epidemicznego lub epidemii z powodu COVID-19, uwarunkowanym koniecznością eliminacji źródła zagrożenia epidemicznego. Ustawodawca uznał, że lepiej będzie, gdy skazany, będący źródłem zagrożenia dla innych osób, opuści jednostkę penitencjarną i znajdzie się na wolności, niż pozostanie w niej, co może skutkować wzrostem liczny zakażeń w jej murach. Założenie to jest słuszne, uwzględniając niebezpieczeństwo rozwoju epidemii w zamkniętej strukturze, ale należało w konsekwencji wprowadzić rozwiązanie, że taki skazany po opuszczeniu jednostki penitencjarnej np. zobowiązany jest do poddania się – już w warunkach wolnościowych – badaniom w kierunku wykrycia COVID-19. Dodanie do u.COVID-19 art. 14ea pozwala na poddanie skazanego badaniom przed zwolnieniem z jednostki penitencjarnej, ale nie jest to obowiązek bezwzględny, a ponadto nadal nie jest uregulowana sytuacja prawna skazanego, który opuścił jednostkę penitencjarną, a zachodzi podejrzenie, iż jest zakażony wirusem SARS-CoV-2. W moim przekonaniu informacja o opuszczeniu jednostki penitencjarnej przez takiego skazanego powinna być przekazywana właściwemu inspektorowi sanitarnemu, z jednoczesnym

nałożeniem na skazanego obowiązku poddania się badaniom w kierunku COVID-19.

Przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której mowa w art. 14c ust. 1 u.COVID-19 nie można porównywać do instytucji fakultatywnego odroczenia wykonania kary, o której mowa w art. 151 § 2 k.k.w. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu, sąd może odroczyć wykonanie kary pozbawienia wolności w wymiarze do roku, jeżeli liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekracza w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (tzw. odroczenie z powodu przełudnienia)³⁰. Przerwa dotyczy bowiem kary, która jest wykonywana, a odroczenie, o którym mowa w art. 151 § 2 k.k.w. – kary, której wykonanie się jeszcze nie rozpoczęło. Ponadto, ww. odroczenie uwarunkowane jest wyłącznie względami obiektywnymi, niezależnymi od skazanego i nie wykazuje żadnego związku z jego stanem zdrowia, natomiast przerwa uregulowana w u.COVID-19 odnosi się do uwarunkowań indywidualnych i wynikającej z nich konieczności odseparowania skazanego od innych osób, oczywiście przy uwzględnieniu także i innych okoliczności, dotyczących sytuacji epidemicznej w jednostce penitencjarnej. Nie jest więc tak, że tylko względy obiektywne uzasadniają zastosowanie tej instytucji, jak w przypadku odroczenia wykonania kary na podstawie art. 151 § 2 k.k.w.

Przerwa w ujęciu art. 14c ust. 1 i 2 u.COVID-19 determinowana jest względami epidemiologicznymi. Można ją zatem określić mianem „epidemicznej”. Ma również charakter sanitarny, służąc ograniczeniu lub wyeliminowaniu zagrożenia epidemicznego, z czym nierozzerwalnie związane jest podejmowanie adekwatnych działań sanitarnych. Wskazać należy, że art. 14d ust. 1 powołanej ustawy posługuje się pojęciem „działań podejmowanych w zakładzie karnym”. Te działania to właśnie działania sanitarne, służące ograniczeniu lub eliminacji epidemii. Co istotne, jeżeli w ramach tych działań możliwe jest zapewnienie bezpieczeństwa skazanym i innym osobom w ramach danej jednostki penitencjarnej, to nie ma uzasadnienia do zastosowania instytucji przerwy „epidemicznej”. Nie tylko dlatego, że jest to instytucja fakultatywna, ale dlatego, że może być ona zastosowania wyłącznie wtedy, gdy „może przyczynić się do ograniczenia albo wyeliminowania epidemii”, co oznacza, że podjęcie odpowiednich

³⁰ G. Wiciński, *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012, s. 134-147.

działań sanitarnych może zrealizować ten cel i nie będzie konieczne (uzasadnione) sięgnięcie po art. 14c ust. 1 u.COVID-19.

Nie podzielam poglądu, iż można wyróżnić – w odniesieniu do instytucji przerwy „epidemicznej” – przesłankę utylitarną i oceną jej stosowania³¹. Ta pierwsza – zdaniem autorki tego poglądu związana jest z tym, że instytucja ta ma służyć przyczynieniu się do ograniczenia lub wyeliminowania epidemii. Ta druga zaś związana jest z pozytywną prognozą kryminologiczną. Po pierwsze, obie przesłanki mają charakter ocenny, co wynika wyraźnie z ustawy. Dyrektor zakładu karnego może złożyć wniosek na podstawie art. 14c ust. 1 u.COVID-19, jeżeli „w jego ocenie udzielenie przerwy skazanemu może przyczynić się do ograniczenia albo wyeliminowania epidemii”. Nie można zatem podkreślać ocenności w odniesieniu do prognozy kryminologicznej, a pomijać to, że samo złożenie wniosku przez dyrektora zakładu karnego poprzedzone musi być oceną epidemiczną, a więc ma charakter ocenny. Po drugie, przesłanka związana z oceną epidemiczną nie może być określona wyłącznie mianem utylitarnej. Takie rozumienie przesłanki udzielenia przerwy „epidemicznej” zubaża jej sens. Przerwa ta ma być nie tylko „użyteczna”, ale także – a raczej przede wszystkim – cechować się poszanowaniem godności człowieka i humanitaryzmem. Dostrzeżenie wyłącznie celu wprowadzenia tej instytucji, bez zrozumienia jej istoty i ograniczeń, wynikających z faktu, że dotyczy ona człowieka, nadaje jej wyłącznie „przedmiotowy” charakter, eliminując elementy indywidualne. A przecież instytucja ta znajduje zastosowanie w odniesieniu do danego skazanego, ze względu na jego uwarunkowania zdrowotne, oceniane w łączności z sytuacją epidemiczną w jednostce penitencjarnej. Gdyby ustawodawca kierował się wyłącznie utylitaryzmem, wprowadziłby rozwiązanie o charakterze generalnym, przewidując zwolnienie z odbywania kary (czasowe) konkretne grupy skazanych (np. osoby powyżej 60. roku życia, osoby chore, itp.), a nie wymagał dokonania indywidualnej oceny. Przesłanka ta winna być zatem rozumiana inaczej niż zaproponowano, a właściwy jej odbiór nakazuje przyjąć, że ma ona charakter „humanitarno-uitylitarny”, co wyklucza przedmiotowe traktowanie jednostki i nakazuje postrzeganie skazanego,

³¹ A. Ornowska, *Dozór elektroniczny w czasach epidemii koronawirusa i regulacji tzw. tarczy antykryzysowej oraz możliwość przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności*, LEX/el 2020, pkt 2.2.2. i 2.2.3.

jako podmiotu wolności i praw, objętego ochroną art. 30 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.³² (dalej: Konstytucja RP).

Przerwa „epidemiczna” powinna pozostać w polskim systemie prawa. Państwo powinno być przygotowane na wystąpienie epidemii, w tym jeżeli chodzi o zapewnienie funkcjonowania systemu penitencyjnego w sposób eliminujący lub ograniczający rozwój epidemii. Nie można wykluczyć, że wirus SARS-CoV-2 będzie stanowił jeszcze zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi w ujęciu powszechnym, ani też, że za jakiś czas pojawi się inny wirus stwarzający takie zagrożenie. Doświadczenia epidemii COVID-19 powinny służyć do przygotowania się na każdą sytuację powszechnego zagrożenia epidemicznego.

Za trafne należy uznać rozwiązanie zawarte w art. 14f u.COVID-19 („tryb zdalny” procedowania sądu penitencyjnego). Stworzenie podstawy prawnej do odbycia posiedzenia sądu penitencyjnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku jest racjonalne, a zarazem nie narusza praw skazanego. Ustawa zapewnia bowiem odpowiednie warunki do aktywnego udziału skazanego w takim posiedzeniu, co wyraźnie wynika z art. 517ea § 1 k.p.k. w zw. z art. 14f ust. 2 u.COVID-19. Podkreślić należy zatem, że posiedzenie sądu penitencyjnego w „trybie zdalnym” nie pozbawia skazanego prawa do udziału w czynnościach sądowych, nie eliminuje bowiem jego udziału w takich czynnościach, gwarantując możliwość aktywności procesowej. Należy również wskazać, że w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu uznano³³, że co do zasady udział oskarżonego w czynnościach sądowych w trybie wideokonferencji nie narusza art. 6 ust. 1 i 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: EKPC)³⁴. Jednocześnie w orzecznictwie strasburskim konsekwentnie przyjmuje się, że gwarancje płynące bezpośrednio i pośrednio z art. 6 EKPC nie mają zastosowania m.in. do postępowania w sprawie wznowienia postępowania karnego oraz postępowania w sprawie warunkowego

³² Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.

³³ Zob. szerzej: Cz. Kłak, *Rozprawa „odmiejszczona” w polskim procesie karnym a Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, „Gentes et Nationes” 2012, nr 2, s. 119-132.

³⁴ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.

przedterminowego zwolnienia³⁵. Inaczej rzecz ujmując, gwarancje proceduralne muszą przysługiwać tak długo, jak długo zasadność oskarżenia wytoczonego w sprawie karnej nie zostanie ostatecznie rozstrzygnięta, tj. jak długo trwa postępowanie dotyczące zasadności oskarżenia, stosuje się art. 6 EKPC³⁶. Na etapie postępowania wykonawczego nie bada się zasadności „oskarżenia w sprawie karnej”, w tym nie występuje problem udowodnienia winy oskarżonego i odniesienia się do jego linii obrony. Nie jest to postępowanie w „sprawie karnej” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, bowiem to zostało zakończone wydaniem prawomocnego wyroku. Skoro zatem w postępowaniu objętym gwarancjami art. 6 EKPC nie jest wykluczone procedowanie w „trybie zdalnym” – w ramach wideokonferencji, to także na etapie wykonawczym, który nie jest objęty tymi gwarancjami, jest to możliwe, zwłaszcza gdy zapewni się te same gwarancje procesowe, co w przypadku rozpoznawania „oskarżenia w sprawie karnej”. Zasadne jest, aby rozważyć możliwość wprowadzenia takiego rozwiązania do kodeksu karnego wykonawczego – w odniesieniu do posiedzeń sądu penitencjarnego – na stałe. Umożliwia ono bowiem zaoszczędzenie sił i środków Służby Więziennej, wobec braku konieczności konwojowania skazanego na posiedzenie sądu penitencjarnego, odbywające się w siedzibie sądu, stwarzając sądowi penitencjarnemu możliwość rozpoznania sprawy bez konieczności bezpośredniego udziału skazanego w takim posiedzeniu (w siedzibie sądu), przy jednoczesnym zagwarantowaniu mu możliwości przedstawienia sądowi oświadczeń i wniosków oraz argumentów na ich poparcie. Z pewnością nie tylko w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii może być ono wykorzystywane, nie przemawiają bowiem za nim wyłącznie argumenty natury epidemiologicznej, ale także względy prakseologiczne, związane z usprawnieniem funkcjonowania sądownictwa penitencjarnego. Nie jest niezbędne, aby skazany w każdym przypadku miał bezpośrednią styczność z sądem penitencjarnym, wyrażającą się udziałem w posiedzeniu sądu w siedzibie sądu lub w zakładzie, w którym przebywa (art. 23 § 3 k.k.w.). W przypadku „trybu zdalnego” może on przedstawić swoje oświadczenia i wnioski, jak również argumentację na ich poparcie za pomocą urządzeń umożliwiających przeprowadzenie posiedzenia sądu penitencjarnego

³⁵ Zob. szerzej: C. Nowak, *Prawo do rzetelnego procesu sądowego w świetle EKPC i orzecznictwa ETPC*, w: *Rzetelny proces karny*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009, s. 100.

³⁶ P. Hofmański, A. Wróbel, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, *Komentarz do art. 1-18*, pod red. L. Garlickiego, Warszawa 2010 s. 278.

na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, co realizuje jego prawo do wysłuchania przez sąd. Z art. 6 EKPC wynika prawo do ustnego postępowania, w ramach którego niezbędne jest zapewnienie oskarżonemu prawa do bycia wysłuchanym w swojej sprawie z możliwością m.in. przedstawienia dowodów w swojej obronie³⁷. Skoro prawo to jest zapewnione – poprzez udział w posiedzeniu sądu penitencjarnego „w trybie zdalnym” i możliwość składania oświadczeń i wniosków, to uznać należy, że na etapie postępowania wykonawczego zapewnione zostały gwarancje zbieżne z tymi, którymi dysponować powinien oskarżony „w sprawie karnej” w rozumieniu art. 6 EKPC. W tym zakresie zrealizowany jest zatem minimalny standard wynikający z art. 6 EKPC, mimo że postępowanie wykonawcze nie jest objęte zakresem tego przepisu. Z tych samych względów nie może być mowy o naruszeniu zasad rzetelnego procesu sądowego, wynikających z art. 45 Konstytucji RP. Skazany ma zapewnioną możliwość osobistego kontaktu z sądem (choć za pomocą „urządzeń technicznych”), sąd penitencjarny nie rozstrzyga zatem sprawy bez udziału skazanego (pod jego nieobecność, zaocznie) i bez zapoznania się z jego stanowiskiem, które może być zaprezentowane osobiście przez samego skazanego. Osobiste zetknięcie się sądu ze źródłem i środkiem dowodowym – stanowiące istotę zasady bezpośredniości³⁸ – jest zatem zapewnione. Sąd penitencjarny nie orzeka bowiem w oparciu o oświadczenia złożone przez skazanego na piśmie, czy też zakomunikowane przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, ale ma możliwość ich osobistego wysłuchania i ewentualnego zadania pytań skazanemu, jak też odebrania od niego oświadczeń, itp. W tym zakresie nie występuje zatem żadna „pośredniość”, rozumiana jako zapoznanie się przez sąd penitencjarny z zakomunikowanym stanowiskiem skazanego, bez możliwości wysłuchania jego własnej wypowiedzi³⁹. Zgodnie z zasadą bezpośredniości sąd powinien wysłuchać oskarżonego, co pokrywa się w pewnej mierze z formułowaną zasadą ustności procesu⁴⁰. Przyjmując, że również na etapie postępowania wykonawczego niezbędna jest realizacja zasady bezpośredniości, uznać należy, że skoro do owego wysłuchania skazanego

³⁷ *Ibidem*, s. 357.

³⁸ Zob. szerzej: S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 267 i n.; H. Paluszkiwicz, w: K. Dudka, K. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2016, s. 167.

³⁹ Zob. *ibidem*.

⁴⁰ S. Waltoś, P. Hofmański, *op. cit.*, s. 269.

dochodzi nie tylko w przypadku, gdy posiedzenie odbywa się w siedzibie sądu, ale także, gdy sąd proceduje „w trybie zdalnym”, albowiem w obu przypadkach sąd zapoznaje się z wypowiedzią samego skazanego, to wskazane powyżej założenie jest zrealizowane. Podkreślić przy tym należy, że zasada bezpośredniości na gruncie kodeksu postępowania karnego doznaje licznych i różnych ograniczeń, nie ma ona zatem charakteru bezwzględ- nego⁴¹. Istotne jest również to, że w postępowaniu wykonawczym uregu- lowanym w k.k.w, nie przewidziano obligatoryjnego udziału skazanego w posiedzeniu sądu. Jeżeli pozbawiony wolności skazany wyrazi wolę udziału w posiedzeniu, w którym zgodnie z kodeksem karnym wykonaw- czym ma prawo brać udział, wówczas sąd winien mu zapewnić udział w tej czynności procesowej i zarządzić sprowadzenie⁴², może jednak zlecić prze- słuchanie skazanego sądowi, w którego okręgu skazany przebywa (art. 23 § 2 k.k.w.), co stanowi wyjątek od zasady bezpośredniości przewidziany wyraźnie przez ustawę. Także zatem na gruncie kodeksu karnego wyko- nawczego nie można uznać, że zasada bezpośredniości ma charakter bez- względny i jednocześnie wynika z niej niedopuszczalność przeprowadzenia posiedzenia sądu penitencjarnego w „trybie zdalnym”. Nawet jednak gdy- by tak było, to ustawodawca może wprowadzić rozwiązanie szczególne, tak jak to uczynił w kodeksie postępowania karnego – w art. 517b § 2a k.p.k. W systemie prawa polskiego funkcjonują rozwiązania dalej idące, np. umożliwiające orzekanie o winie i karze na posiedzeniu bez udziału stron, co ma miejsce w postępowaniu nakazowym (art. 500 § 4 k.p.k.)⁴³. Z tej perspektywy patrząc, biorąc pod uwagę fakt, że udział skazanego w posiedzeniu sądu penitencjarnego nie jest nigdy obligatoryjny, a jego prawa są realizowane poprzez umożliwienie udziału w takim posiedzeniu, nie można przyjąć, że „tryb zdalny” jest niedopuszczalny, jest to bowiem forma, która pozwala na jego kontakt z sądem w ramach posiedzenia, bez „pośredników”, przy zachowaniu wymogu ustności postępowania, a po- stępowanie wykonawcze odbywa się po prawomocnym stwierdzeniu winy i orzeczeniu kary, siłą rzeczy zatem postępowanie dowodowe w jego ra- mach ma charakter ograniczony i nie dotyczy przypisania odpowiedzial- ności karnej.

⁴¹ S. Waltoś, P. Hofmański, *op. cit.*, s. 270-273.

⁴² I. Zgoliński, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, s. 109.

⁴³ Zob. szerzej: Cz. Kłak, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008.

Wskazać należy, że Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 22.03.2017 r., SK 13/14⁴⁴, uznał, iż z punktu widzenia konstytucyjnych standardów sprawiedliwego, rzetelnego i jawnego (w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) rozpoznania sprawy przez sąd, osobisty udział w posiedzeniu osoby, o której prawach lub obowiązkach sąd orzeka, uznać należy za zasadę, dodając że orzekanie „pod nieobecność” strony jest zatem wyjątkiem, który nie powinien być stosowany przez prawodawcę w sposób ekstensywny. Trybunał stwierdził również, że z zasadą udziału w posiedzeniu sądu funkcjonalnie związana jest konieczność poinformowania strony przez sąd o terminie i przedmiocie posiedzenia, a także zapewnienia jej możliwości wysłuchania. Gwarancje te powinny być przewidziane w ustawie niezależnie od tego, czy przepisy proceduralne przyznają prawo do udziału w posiedzeniu pełnomocnikowi procesowemu (obrońcy), ani też od tego, czy sąd ma kompetencję w zakresie wezwania lub sprowadzenia strony w celu uzyskania od niej wyjaśnień albo przesłuchania jej. Tego typu rozwiązania *per se* nie stanowią realizacji konstytucyjnej dyrektywy osobistego udziału w posiedzeniu osoby, której orzeczenie sądu dotyczy. Rzecz jasna, prawo do uczestniczenia w posiedzeniu sądu ani prawo do bycia wysłuchanym przez sąd nie mają charakteru absolutnego, a więc mogą podlegać ograniczeniom ustawowym, jednak w każdym wypadku ewentualne wyłączenie tych gwarancji proceduralnych spełniać musi – wynikające z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP – formalne i materialne przesłanki dopuszczalności ustanawiania ograniczeń korzystania z konstytucyjnych wolności i praw, w tym przesłankę proporcjonalności, a to każdorazowo podlega ocenie Trybunału. Rozpoznanie sprawy w „trybie zdalnym” (na posiedzeniu „na odległość”) gwarantuje skazanemu „obecność” na takim posiedzeniu i możliwość wysłuchania. Udział skazanego ma charakter „osobisty”, z tym że komunikacja z sądem odbyła się przy użyciu urządzeń umożliwiających przeprowadzenie tej czynności „na odległość” – z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Nie zachodzi tu zatem wyjątek, polegający na orzekaniu „pod nieobecność”, a i takie rozwiązanie nie jest zakazane konstytucyjnie. Skoro zaś zapewniono możliwość udziału w posiedzeniu sądu i skazany może być wysłuchany przez sąd, to „zdalność” jest jedynie formą przeprowadzenia posiedzenia z udziałem skazanego, gwarantującą mu możliwość aktywnego udziału w toku postępowania. „Zdalne” posiedzenie sądu penitencjarnego nie jest więc dopuszczalnym

⁴⁴ OTK ZU 2017/A, poz. 19.

przez Konstytucję RP wyjątkiem od zasady „osobistego” udziału osoby, o której wolnościach i prawach orzeka sąd, lecz mieści się w ramach owej zasady, która obejmuje nie tylko udział „stacjonarny” (w miejscu przebywania sądu), ale i „zdalny” („na odległość” z jednoczesnym przekazem obrazu i dźwięku), w obu bowiem przypadkach osoba taka bierze udział w czynnościach sądu – odbywają się one z jej udziałem.

We wskazanym wyroku Trybunał Konstytucyjny przyjął również, że aksjologia konstytucyjna, w tym zasady ochrony zaufania obywateli do państwa i dbałości o społeczne poczucie sprawiedliwości decyzji władzy publicznej, przemawia zaś za tym, by orzeczenia sądów określające zakres swobody korzystania z wolności osobistej, a zwłaszcza orzeczenia w sprawie pozbawienia tej wolności, nie zapadały pod nieobecność osoby, której dotyczą. Art. 14f u.COVID-19 nie pozostaje w sprzeczności ze wskazanymi wartościami i zasadami konstytucyjnymi. Sąd penitencjarny procedujący w trybie tego przepisu nie orzeka „pod nieobecność” skazanego, jego rozstrzygnięcie nie ma zatem charakteru zaocznego.

Rozwiązanie zawarte w art. 14f u.COVID-19 powinno obowiązywać nie tylko w okresie, o którym mowa w tym przepisie (stan zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii z powodu COVID-19), ale stać się rozwiązaniem znanym kodeksowi karnemu wykonawczemu w odniesieniu do uregulowanego w nim postępowania przed sądem penitencjarnym. „Tryb zdalny” nie jest bowiem wyłącznie związany ze szczególnymi warunkami, jakie występują w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii. To od decyzji sądu penitencjarnego powinno zależeć, czy zastosuje „tryb zdalny”, czy też rozwiązanie tradycyjne, związane z organizacją posiedzenia w siedzibie sądu lub ewentualnie w zakładzie karnym, w którym przebywa skazany. W przypadku, o którym mowa w art. 43le § 1 k.k.w. (orzekanie w przedmiocie wniosku skazanego o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, który odbywa już karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym) ustawodawca przyjął, że posiedzenie sądu penitencjarnego odbywa się w zakładzie karnym, w którym skazany przebywa. Także w tym przypadku powinna istnieć możliwość przeprowadzenia posiedzenia w „trybie zdalnym”, nie tylko w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, tak jak ma to miejsce obecnie.

W świetle powyższych uwag zasadne wydaje się *de lege ferenda* znowelizowanie kodeksu karnego wykonawczego i wprowadzenie przepisu w brzmieniu:

„Art. 23a § 1. Jeżeli postępowanie sądowe dotyczy skazanego pozbawionego wolności, posiedzenie sądu penitencjarnego może się odbyć przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W miejscu przebywania skazanego w czynności tej bierze udział przedstawiciel administracji zakładu karnego lub aresztu śledczego oraz obrońca, jeżeli został ustanowiony. Skazanemu należy zapewnić odpowiedni czas i warunki do bezpośredniej rozmowy z obrońcą przed posiedzeniem sądu.

§ 2. Przepisy art. 517ea ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego stosuje się odpowiednio”.

Z powyższej propozycji wynika fakultatywna możliwość odbycia się posiedzenia sądu penitencjarnego „w trybie zdalnym”, tak jak w obecnym stanie prawnym fakultatywnie sąd może odbyć posiedzenie w zakładzie, w którym przebywa skazany (art. 23 § 3 k.k.w.). W każdym przypadku to sąd będzie decydował, czy przeprowadzenie takiego posiedzenia jest uzasadnione, w tym np. czy takie procedowanie nie narusza praw skazanego. Zgłoszona propozycja nie uchyla rozwiązań zawartych w art. 23 § 1 i 3 k.k.w. Jest to zatem dodatkowe rozwiązanie odnoszące się do procedowania sądu penitencjarnego. Zastrzeżono przy tym, że skazanemu należy zapewnić odpowiednie warunki i czas do bezpośredniej rozmowy z obrońcą, co służy realizacji prawa do obrony, jak również, że obrońca musi przebywać w miejscu przebywania skazanego, co stanowi istotną gwarancję realizacji tego prawa. Skazany będzie miał zapewnioną możliwość składania wniosków i oświadczeń w toku posiedzenia, co wynika z odpowiedniego stosowania art. 517ea § 1 k.p.k. Wprowadzenie do kodeksu karnego wykonawczego rozwiązania polegającego na tym, że sąd penitencjarny może orzekać także w trybie „zdalnym” będzie służyło realizacji jego prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, stworzy bowiem możliwość wykorzystania urządzeń technicznych do kontaktu ze skazanym bez konieczności organizowania posiedzenia w siedzibie sądu lub w zakładzie karnym, w którym przebywa skazany, co skraca czas rozpoznania sprawy, umożliwiając szybkie i sprawne procedowanie sądu. Podkreślić przy tym należy, że procedowanie sądu penitencjarnego „w trybie zdalnym” (tak jak każdego sądu) nie może stać się zasadą,

powinno mieć charakter jedynie możliwości (fakultatywność), a każdorazowo powinno być determinowane poszanowaniem praw skazanego (praw człowieka). Tryb „zdalny” procedowania sądu penitencjarnego nie może zastąpić innych trybów procedowania – nie może być zatem jedynym trybem procedowania takiego sądu, a sięgnięcie po to rozwiązanie nie powinno mieć miejsca w przypadku, gdy niezbędny jest kontakt interpersonalny sądu ze skazanym. Sąd penitencjarny powinien każdorazowo odstąpić od „trybu zdalnego”, gdy powźmie wątpliwość odnośnie do celowości rozpoznania w ten sposób danej sprawy, jak również, gdy skazany wnioskował będzie o umożliwienie udziału w posiedzeniu sądu w siedzibie sądu lub w zakładzie karnym, w którym przebywa, a jednocześnie będzie to uzasadnione koniecznością zweryfikowania – w ramach „stacjonarnego” wysłuchania skazanego – istotnych okoliczności, mających znaczenie dla rozstrzygnięcia danej sprawy.

Wskazać należy, że projekt nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego z 29 października 2021 r.⁴⁵ przewiduje dodanie przepisu w brzmieniu:

„Art. 23a. § 1. Jeżeli postępowanie sądowe dotyczy skazanego pozbawionego wolności, posiedzenie sądu może odbyć się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W miejscu przebywania skazanego w czynności tej bierze udział przedstawiciel administracji zakładu karnego lub aresztu śledczego, obrońca, jeżeli został ustanowiony lub wyznaczony oraz tłumacz, jeżeli został powołany.

§ 2. W wypadku odstąpienia od odbycia posiedzenia sądu w sposób określony w § 1 prezes sądu lub upoważniony sędzia lub sędzia penitencjarny wydaje w tym przedmiocie zarządzenie. Zarządzenie wymaga uzasadnienia.

§ 3. Przepisy art. 517ea Kodeksu postępowania karnego stosuje się odpowiednio”.

Zgłoszona propozycja legislacyjna niewątpliwie nawiązuje do rozwiązania zawartego w art. 14f u.COVID-19, ale jest dalej idąca. Dotyczy bowiem każdego „posiedzenia sądu”, a nie tylko posiedzenia sądu penitencjarnego, a ponadto z brzmienia proponowanego art. 23a § 2 k.k.w. wynika, że zasadą powinno być posiedzenie „zdalne”, podczas gdy art. 14f wyraźnie przewiduje w tym zakresie fakultatywność. Jednocześnie propozycja

⁴⁵ Tekst projektu na stronie: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12353001/katalog/12826460#12826460>, dostęp: 15.06.2022 r.

ta nie przewiduje, że skazanemu należy zapewnić odpowiedni czas i warunki do bezpośredniej rozmowy z obrońcą przed posiedzeniem sądu, co należy ocenić krytycznie. Takie wyraźne rozwiązanie powinno znaleźć się w ustawie, celem stworzenia skazanemu optymalnych warunków do realizacji prawa do obrony na etapie postępowania wykonawczego.

Rozważyć należy, czy nie byłoby zasadnym pozostawienie rozwiązań zawartych w art. 14c i 14d u.COVID-19 na stałe, tj. w czasie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii w każdym przypadku ich ogłoszenia, a nie tylko w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. Doświadczenia walki z COVID-19 skłaniają do konieczności przygotowania się na inne przypadki epidemii, po to, aby gdy dojdzie do materializacji zagrożenia nie poszukiwać adekwatnych rozwiązań prawnych, lecz wykorzystać te, które funkcjonują w systemie prawa. Do czasu pojawienia się epidemii COVID-19 w systemie prawa karnego wykonawczego nie funkcjonowały rozwiązania, które pozwoliłyby na właściwą reakcję na rozwijającą się dynamicznie epidemię. Niezbędne było dopiero ich wprowadzenie i to w warunkach niepewności co do struktury i dynamiki zagrożenia. Z dzisiejszej perspektywy patrząc zasadne jest pozostawienie w systemie prawa przerwy „epidemicznej”, czy też instytucji wykonywania kary pozbawienia wolności poprzez umieszczenie skazanego w odpowiednim zakładzie leczniczym. Są to bowiem instrumenty, które w ostateczności, w sytuacji wzrastającego zagrożenia epidemicznego, mogą pozwolić na ograniczenie lub wyeliminowanie epidemii w danej jednostce penitencjarnej. Finalnie uważam, że należałoby wprowadzić całościowe rozwiązania odnoszące się do funkcjonowania systemu penitencjarnego w czasie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii. Odpowiednie przepisy powinny znaleźć się w k.k.w.

Dostrzec należy mankamenty legislacyjne analizowanych rozwiązań, zawartych w u.COVID-19. Np. w art. 14d ust. 1 posłużono się sformułowaniem „ryzyka zarażenia”, ale nie sprecyzowano, o jakie „zarażenie” chodzi. Oczywiście można – w ramach wykładni prawa – ustalić, że chodzi tu o zarażenie wirusem SARS-CoV-2, ale precyzja legislacyjna wymaga, aby wynikało to wyraźnie z ustawy, w przeciwnym bowiem wypadku po przeczytaniu tekstu prawnego mogą pojawić się wątpliwości odnośnie do zakresu przedmiotowego danej regulacji, co nie powinno mieć miejsca. Nie jest również prawidłowe sformułowanie „z dniem ogłoszenia przez właściwe władze o ustaniu stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii” (art. 14c ust. 7), albowiem w obowiązującym stanie prawnym stan

zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii jest „ogłaszany” i „odwoływany” (art. 46 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi⁴⁶), co oznacza, że nie „ogłasza się o ustaniu stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii”, lecz „odwołuje” dany stan. Taką też nomenklaturą powinna posługiwać się u.COVID-19, albowiem w przeciwnym wypadku wprowadzany jest niepotrzebny chaos terminologiczny. Nie wpływa to jednak na możliwość ustalenia terminu ustania z mocy prawa przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności udzielonej na podstawie art. 14c u.COVID-19. Prawidłowa wykładnia art. 14c ust. 7 u.COVID-19 – uwzględniająca wyraźnie brzmienie art. 46 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, przemawia za przyjęciem, że „ogłoszenie o ustaniu stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii” to w istocie odwołanie tych stanów na podstawie wskazanych przepisów ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Nie jest również trafne sformułowanie „w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemicznego ogłoszonego z powodu COVID-19” (art. 14c ust. 1, art. 14d ust. 1 oraz art. 14f ust. 1 u.COVID-19). Wskazane stany zostały bowiem ogłoszone „w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2” i taką też terminologią – ze względu na konieczność zachowania spójności w ramach systemu prawa – powinna posługiwać się u.COVID-19.

Bibliografia

Literatura

1. Eichstaedt K., w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el 2022, teza 2 do art. 517ea.
2. Hofmański P., Wróbel A., w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, *Komentarz do art. 1-18*, pod red. L. Garlickiego, Warszawa 2010.
3. Kłak Cz., *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008.

⁴⁶ Dz. U. z 2021 r. poz. 2069, ze zm.

4. Kłak Cz., *Rozprawa "odmiejszczona" w polskim procesie karnym a Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, „Gentes et Nationes” 2012, nr 2.
5. Koralewski M., *Zmiany w postępowaniach sądowych w związku z epidemią Covid-19*, LEX/el 2021.
6. Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
7. Nowak C., *Prawo do rzetelnego procesu sądowego w świetle EKPC i orzecznictwa ETPC*, w: *Rzetelny proces karny*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009.
8. Ornowska A., *Dozór elektroniczny w czasach epidemii koronawirusa i regulacji tzw. tarczy antykryzysowej oraz możliwość przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności*, LEX/el 2020, pkt 2.2.2. i 2.2.3.
9. Paluszkiewicz H., w: Dudka K., Paluszkiewicz K., *Postępowanie karne*, Warszawa 2016, s. 167.
10. Postulski K., w: Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2006.
11. Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016.
12. Wiciński G., *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012.
13. Zgoliński I., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018.

Orzecznictwo

1. Wyrok TK z 22.03.2017 r., SK 13/14, OTK ZU 2017/A, poz. 19.
2. Wyrok SN z 19.04.2021 r., I KK 92/20, LEX nr 3232169.
3. Postanowienie SA w Krakowie z 8.06.2017 r., II AKzw 515/17, LEX nr 2521588.
4. Postanowienie SA w Krakowie z 14.01.2016 r., II AKzw 1136/15, LEX nr 2052698.
5. Postanowienie SA w Krakowie z 9.09.2014 r., II AKzw 1008/14, LEX nr 1616022.
6. Postanowienie SA w Rzeszowie z 1.08.2013 r., II AKzw 439/13, LEX nr 1362816.
7. Postanowienie SA w Lublinie z 11.01.2012 r., II AKzw 1397/11, LEX nr 1210840.

Aneta Łyzwa¹

DOZÓR ELEKTRONICZNY JAKO FORMA WYKONYWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI

ELECTRONIC SUPERVISION AS A FORM OF IMPRISONMENT

Otrzymano: 02.06.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9669

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Artykuł został poświęcony problematyce dozoru elektronicznego jako jednej z form wykonywania kary pozbawienia wolności. Zamysłem autorki było ukazanie tej instytucji z perspektywy jej przydatności dla realizacji ustawowych celów kary, o której mowa. Tym samym udowodniona została hipoteza, że dozór ten stanowi istotny element współczesnej polityki penitencjarnej naszego państwa. Kolejnym celem prezentowanego opracowania było przedstawienie społecznych aspektów wykorzystania dozoru elektronicznego, w tym dobrodziejstw płynących z tej instytucji na rzecz skazanego. Autorka dokonała omówienia istoty wskazanej instytucji oraz zasad jej wykonywania, formułując przy tym postulat *de lege ferenda*

¹ Dr hab. Aneta Łyzwa, doktor habilitowany w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, absolwentka sekcji prawa Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, nadkomisarz Policji w stanie spoczynku, w przeszłości związana m.in. z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie, aktualnie nauczyciel akademicki w Katedrze Kryminologii i Kryminalistyki WPiA Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; afiliacja: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; e-mail: aneta.lyzwa@uwm.edu.pl; ORCID 0000-0003-3285-7714.

w zakresie ograniczenia możliwości korzystania z przedmiotowego dozoru przez skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach penitencjarnych. Zaprezentowała też wybrane wyniki badań przeprowadzonych dwukrotnie na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości oraz kontroli zrealizowanej przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2013 r., służących dokonaniu oceny funkcjonowania dozoru elektronicznego. Ponadto przywołała głosy niektórych przedstawicieli doktryny w aspekcie oceny przedmiotowego dozoru, w tym jako narzędzia polityki resocjalizacyjnej państwa. Sformułowała przy tym szereg wniosków i ocen własnych.

Słowa kluczowe: kara pozbawienia wolności, dozór elektroniczny, sąd penitencjarny, skazany, resocjalizacja, prewencja indywidualna

Abstract

The article deals with electronic surveillance as one of the forms of imprisonment. The author's intention was to present this institution as serving the realization of statutory goals of imprisonment. In this way, the hypothesis that this supervision is an important element of the contemporary penitentiary policy of our country has been proved. In addition, the aim of the presented study was to present the social aspects of the use of electronic surveillance, including the benefits that the prisoner achieves. The author has described the institution in question and the principles of its functioning. She also formulated a *de lege ferenda* postulate to limit the possibility of using the supervision in question by convicts serving their sentences in penitentiary institutions. She presented selected results of surveys conducted twice by the Justice Institute and an audit conducted by the Supreme Chamber of Control in 2013 to assess the functioning of electronic supervision. She referred to the opinions of some representatives of doctrine in the aspect of evaluation of the supervision in question, including as a tool of the state's re-socialisation policy. She also formulated a number of conclusions and her own assessments.

Keywords: prison sentence, penitentiary court, convict, electronic surveillance, resocialization, individual prevention

Wprowadzenie

Założeniem polskiego ustawodawcy było stworzenie takiego systemu kar i środków karnych, aby kara pozbawienia wolności miała charakter subsydiarny, tzn. była stosowana wówczas, gdy kary i środki karne niezwiązane z pozbawieniem wolności okazały się być niewystarczające². Kara pozbawienia wolności jest tym samym traktowana w kategoriach *ultima ratio* i taki jej status jest kompatybilny z ratyfikowanymi przez nasz kraj w tym obszarze normami prawa międzynarodowego oraz wpisuje się w nurt polityki penalnej Unii Europejskiej, Rady Europy, czy też Organizacji Narodów Zjednoczonych. W demokratycznych państwach prawnych zaleca się zatem ograniczanie stosowania rzeczonyj kary i rozwijanie środków alternatywnych, które pozwoliłyby uniknąć negatywnych skutków wiążących się z pobytem skazanego w izolacji penitencjarnej³. Do środków takich zalicza się dozór elektroniczny, służący kontroli zachowania skazanego. Na gruncie niniejszego artykułu autorka podejmie próbę udowodnienia, że jest to istotny element współczesnej polityki penitencjarnej naszego państwa i zagadnienie wymagające ciągłego dyskursu naukowego.

Obecnie dozór elektroniczny jest instytucją znajdującą zastosowanie m.in. w Stanach Zjednoczonych oraz w wielu państwach europejskich, w tym w: Wielkiej Brytanii, Danii, Szwecji, Niderlandach, Belgii, Szwajcarii, Hiszpanii, Portugalii, Francji, Niemczech, czy we Włoszech. Przybiera on przy tym zróżnicowaną postać, bowiem występuje jako: system wykonywania kary, narzędzie dozoru postpenitencjarnego, element systemu ochrony ofiar przestępstw, środek probacyjny, czy też zabezpieczający, a nawet rodzaj kary⁴. Od kilkunastu lat dozór ten jest również stosowany w Polsce.

² A. Zoll, *Założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 9/10, s. 47.

³ Zob. szerz. Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego (45/110) przyjęta 14 grudnia 1990 r. Tekst w: „Archiwum Kryminologii” 1994, t. XX, s. 193-203.

⁴ P. Moczydłowski, *Przestępca na uwieżi. Elektroniczny monitoring sprawców przestępstw*, Warszawa 2006, s. 66.

1. Istota instytucji dozoru elektronicznego

Poddając analizie zakres pojęcia „dozór elektroniczny” trzeba podnieść, że dotyczy ono ogólnego określenia wszelkich form inwigilacji wykorzystujących technologię radiową i satelitarną, za pomocą których można kontrolować daną osobę (w tym przez oznaczenie jej położenia geograficznego, aktywności, specyficznego zachowania czy też danych biometrycznych) i czynić to na potrzeby procesu karnego. Wykorzystywanie nowych technologii jako elementu nadzoru nad skazanymi, choć ma stosunkowo krótką tradycję, stanowi integralny element współczesnej polityki penitencjarnej⁵. Dozór elektroniczny, w świetle regulacji obowiązującego aktualnie Kodeksu karnego wykonawczego⁶, stanowi formę wykonywania, m.in. kary pozbawienia wolności i polega na kontrolowaniu zachowania skazanego, który przebywa poza zakładem karnym.

Prezentując nieodległą czasowo genezę funkcjonowania w naszym kraju instytucji dozoru elektronicznego, warto zaznaczyć, że pierwotnie stanowiła ona wyłącznie formę wykonywania kary pozbawienia wolności, lecz z biegiem czasu znalazła także zastosowanie w wykonywaniu niektórych środków karnych i zabezpieczających. Instytucję tę wprowadzono do polskiego systemu karnego ustawą z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego⁷ (dalej: SDE). Ustawa ta miała mieć charakter czasowy i z założenia obowiązywać do 30 czerwca 2013 r., ale na mocy ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego⁸ okres ten przedłużono do 31 sierpnia 2014 r. Był to więc rzadki w polskim porządku prawnym przypadek ustawy temporalnej⁹. Jak wskazuje Karol Borchólski, przepisy te zostały wprowadzone m.in. w celu zwalczania przestępczości pseudokibiców piłkarskich w związku ze zbliżającą się organizacją przez Polskę i Ukrainę Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej

⁵ M. Pieszczyk, *Odpowiedzialność karna za zachowania polegające na uchylaniu się od wykonywania dozoru elektronicznego*, „Probacja” 2021, nr 3, s. 29.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557, ze zm.); dalej: k.k.w.

⁷ Dz. U. Nr 191, poz. 1366, ze zm.

⁸ Dz. U. Nr 113, poz. 719.

⁹ R. Krajewski, *Odpowiedzialność karna za uszkodzenie urządzeń służących do wykonywania dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 2, s. 5-6.

Euro 2012¹⁰. Następnie ustawą z dnia 12 lipca 2013 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego¹¹ przewidziano dalsze wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie, o którym mowa. Ostatecznie ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹² uchylono ustawę z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, umieszczając przepisy dotyczące przedmiotowej instytucji w Kodeksie karnym wykonawczym z 6 czerwca 1997 r., poprzez wydzielenie dla tychże norm odrębnego rozdziału VIIa „System dozoru elektronicznego” obejmującego art. 43a-43zf.

Nadanie nowego prawnie kształtu i zakresu stosowania instytucji dozoru elektronicznego uczyniło koniecznym wprowadzenie systemu tego dozoru, przez który należy rozumieć ogół metod postępowania i środków technicznych służących do jego wykonywania¹³. W ramach wskazanego systemu, ustawodawca wprowadził trzy formy kontroli zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych, czyli dozór stacjonarny, mobilny i zbliżeniowy (art. 43b § 3 k.k.w.). Pierwsza z tych form, tj. dozór stacjonarny, polega na kontroli przebywania skazanego w określonych dniach tygodnia i godzinach, we wskazanym przez sąd miejscu. Kolejna – dozór mobilny, ma na celu kontrolowanie bieżącego miejsca pobytu skazanego, niezależnie od tego, gdzie on faktycznie przebywa. Z kolei dozór zbliżeniowy, dotyczy kontroli zachowywania przez skazanego określonej minimalnej odległości od osoby wskazanej przez sąd. Podkreślić jednak należy, że karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wykonuje się wyłącznie jako dozór stacjonarny (art. 43c k.k.w.) i w związku z tym nie ma potrzeby wskazywania danej formy w postanowieniu sądu penitencjarnego.

Dozór elektroniczny w płaszczyźnie formalnej jest zatem instytucją prawa karnego wykonawczego i jednym ze sposobów wykonywania kary pozbawienia wolności. Nie należy więc traktować go jako instrumentu kreującego karę odmienną rodzajowo, nieprzewidzianą w katalogu z art. 32 k.k. Przedmiotowy wniosek jest konsekwencją wykładni norm prawnych

¹⁰ K. Borchólski, *Nowelizacja przepisów karnych a przestępczość pseudokibiców piłkarskich*, „Diariusz Prawniczy” 2012, nr 18-19, s. 82-83.

¹¹ Dz. U. poz. 915.

¹² Dz. U. poz. 396.

¹³ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2020.

zawartych w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym. Obowiązujący system karny przewiduje bowiem jednolitą formę pozbawienia wolności i w tym kontekście istotne jest odróżnienie samego prawomocnego orzeczenia od sposobu jego egzekwowania. Stan pozbawienia wolności kreowany jest przez zakaz zawarty w orzeczeniu sądowym, natomiast w oparciu o inne rozstrzygnięcie procesowe, wydawane przez inny organ – tj. sąd penitencjarny, zapada decyzja o udzieleniu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego¹⁴.

2. Realizacja dozoru elektronicznego

Decyzja o odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego należy do sądu penitencjarnego i ma charakter fakultatywny. Zgodnie bowiem z art. 43la § 1 k.k.w., sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru, o ile zostaną spełnione łącznie wszystkie wskazane w tym przepisie warunki (wobec skazanego orzeczono karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą jednego roku i sześciu miesięcy, a nie zachodzą warunki przewidziane w art. 64 § 2 k.k.; jest to wystarczające do osiągnięcia celów kary; skazany posiada określone miejsce stałego pobytu; osoby pełnoletnie zamieszkujące wspólnie ze skazanym wyraziły zgodę, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w.; odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stoją na przeszkodzie warunki techniczne, wskazane w art. 43h § 1 k.k.w.). Fakultatywny charakter decyzji sądu penitencjarnego oznacza, że nawet łączne spełnienie przez skazanego wymienionych wyżej przesłanek nie musi pociągać za sobą udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w SDE. Wydanie postanowienia o udzieleniu skazanemu zezwolenia na odbycie wskazanej kary w tym systemie poprzedza dokonanie przez sąd wnikliwej oceny co do zasadności i celowości uwzględnienia wniosku w tym zakresie, opartej na przesłankach ustawowych. Jeżeli sąd penitencjarny nie udziela przedmiotowego zezwolenia, ma obowiązek uzasadnić, mimo istnienia przesłanek określonych w art. 43la § 1, 2 i 3 k.k.w., z jakich przyczyn nie uwzględnił wniosku. Fakultatywność tej decyzji nie oznacza bowiem jej dowolności. Sąd penitencjarny dokonując oceny wskazanych przesłanek

¹⁴ M. Pieszczek, *Odpowiedzialność karna...*, s. 38.

nie może skupiać się tylko na okolicznościach dotyczących czynu i traktować je jako decydujące, albowiem ma również ustalić czy cechy sprawcy, a więc jego postawa, właściwości i warunki osobiste, w różnych ich aspektach, pozwolą w sposób niezakłócony osiągnąć cele kary w zakresie prewencji indywidualnej, odbywanej w SDE¹⁵.

Podkreślenia wymaga, że każdą z przesłanek wymienionych w art. 431a § 1 k.k.w. uznać należy za warunek *sine qua non* udzielenia skazanemu zezwolenia na odbywanie kary w SDE. W literaturze przedmiotu oraz w judykaturze wskazuje się, że każdy z zawartych w tym przepisie warunków ma charakter równorzędny i wymaga ze strony sądu penitencjarnego zbadania, czy został on spełniony. Jak bowiem trafnie orzekł Sąd Apelacyjny w Szczecinie, brak spełnienia któregośkolwiek z nich, „wywołuje skutek w postaci wydania postanowienia o odmowie udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w tym systemie. Stanowi zatem okoliczność uniemożliwiająca podjęcie pozytywnej dla skazanego decyzji merytorycznej a nie – okoliczność o charakterze ściśle procesowym, wyłączającą w ogóle możliwość przeprowadzenia danego postępowania”¹⁶.

Czynnikami determinującym możliwość udzielenia osobie skazanej zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w SDE nie są nigdy względy rodzinne, czy zawodowe, lecz wyłącznie względy prognostyczne, istniejące po stronie ubiegającego się o zezwolenie na zastosowanie tej instytucji. Sąd penitencjarny dokonując oceny warunków materialnych do udzielenia zgody na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, winien przeprowadzić ją nie tylko przez pryzmat aktualnej postawy skazanego, ale przede wszystkim brać pod uwagę jego dotychczasową linię życiową. Okoliczności związane z sytuacją osobistą skazanego nie powinny być brane pod uwagę jako przesłanka do wydania zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w SDE. Kwestie te mogą być natomiast przedmiotem postępowania w przedmiocie odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności lub udzielenia przerwy w jej odbywaniu¹⁷. Zaakcentowania wymaga to, że system dozoru elektronicz-

¹⁵ Postanowienie SA w Szczecinie z 10.05.2017 r., II AKzW 544/17, LEX nr 2536214; zob. też: postanowienie SA we Wrocławiu z 5.09.2017 r., II AKzW 1508/17, LEX nr 2347820.

¹⁶ K. Postulski, *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Glosa do postanowienia SA w Gdańsku z 7 lutego 2017 r., II AKzW 100/17*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 1, s. 48-69; postanowienie SA w Katowicach z 7.07.2020 r., II AKzW 1019/20, LEX/el. 2017.

¹⁷ Postanowienie SA w Katowicach z 23.03.2021 r., II AKzW 241/21, LEX nr 3211814.

nego nie służy łagodzeniu negatywnych skutków dla zdrowia czy sytuacji rodzinnej skazanego, związanych z jego osadzeniem w zakładzie karnym¹⁸.

Należy zaznaczyć, że dozorem elektronicznym powinny być objęte wszystkie kary, jakie skazany ma do odbycia lub odbywa, co wynika z niedopuszczalności selektywnego wskazywania tylko niektórych z nich dla obejścia warunku zawartego w art. 431a § 1 pkt 1 i § 6 k.k.w., jak i z niemożności łączenia wykonywania dozoru elektronicznego z odbywaniem innej kary. Sąd penitencjarny nie będzie zatem związany wnioskiem, w którym skazany dokonał selekcji kar pozbawienia wolności podlegających wykonaniu, gdyż przedmiotem rozpoznania przez sąd będą wszystkie kary podlegające wykonaniu, które uprawomocniły się do chwili prawomocności orzeczenia w przedmiocie SDE. Z funkcjonalnego punktu widzenia, za niecelowe uznać należałoby wykonywanie dozoru elektronicznego w sytuacji, gdy już z góry byłoby wiadome, że ulegnie on przerwaniu z powodu wykonywania innej kary izolacyjnej, która nie może być wykonana w SDE¹⁹. Warunkiem decydującym o możliwości udzielenia rzeczonożego zezwolenia jest suma kar orzeczonych, a nie wymiar (suma) kar pozostających do odbycia w czasie orzekania w przedmiocie udzielenia tego zezwolenia. Co istotne – odroczenie wykonania kary nie eliminuje wykonalności kary i nie zmienia wzajemnej relacji pomiędzy karami podlegającymi odbyciu kolejno po sobie²⁰.

Skazanemu, który nie rozpoczął wykonywania kary w zakładzie karnym, sąd penitencjarny może udzielić zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli względy bezpieczeństwa i stopień demoralizacji, a także inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym (art. 431a § 2 k.k.w.). Należy jednak zaznaczyć, że zgodnie z intencją ustawodawcy dozór elektroniczny ma obejmować przede wszystkim sprawców przestępstw o niższej społecznej szkodliwości, wchodzących w konflikt z prawem po raz pierwszy lub niezdemoralizowanych, ale zarazem takich, wobec których zastosowanie jedynie kar wolnościowych *sensu stricto*, nie byłoby odpowiednie. Ustawa zezwala na stosowanie system dozoru elektronicznego nawet w stosunku do osób, które powracają do przestępstwa, lecz z wyłączeniem tzw. multirecydywistów. Udzielenie zgody skazanym

¹⁸ Postanowienie SA w Krakowie z 8.01.2018 r., II AKz w 1097/17, LEX nr 2566597.

¹⁹ Postanowienie SA w Krakowie z 11.12.2018 r., II AKz w 972/18, LEX nr 2692652.

²⁰ Postanowienie SA w Szczecinie z 6.10.2017 r., II AKz w 1165/17, LEX nr 2428202.

w warunkach art. 64 § 1 k.k. na odbycie kary w SDE jest dopuszczalne wówczas, gdy orzeczono ją za przypadkowe przestępstwo, popełnione w szczególnych okolicznościach wskazujących na brak chęci powrotu do przestępczego życia, a zachowanie skazanego po ostatnim opuszczeniu zakładu karnego było nad wyraz pozytywne²¹. Natomiast z odbywania przez skazanego kary w tym systemie nie powinny korzystać osoby, które swoim zachowaniem wykazują daleko posunięte lekceważenie dla podstawowych reguł porządku prawnego, albowiem z góry można przyjąć, że dozór elektroniczny będzie w ich przypadku niewystarczający dla osiągnięcia celów kary²².

Udzielenie zezwolenia skazanemu, który nie rozpoczął odbywania kary w zakładzie karnym, na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego, poprzedzone musi być ustaleniem, że jest to wystarczające dla osiągnięcia celów kary oraz względy bezpieczeństwa i stopień demoralizacji, a także inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym²³. Za wydaniem zezwolenia na odbywanie kary w SDE muszą przemawiać „szczególne okoliczności”. Wspomniane kryterium, mogące stanowić przeciwskazanie odbywania kary pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego, zostało sformułowane jako klauzula generalna, pozostawiająca sądowi penitencjarnemu, w każdym indywidualnym przypadku, swobodę oceny, czy takie okoliczności mają miejsce. Należy jedynie zwrócić uwagę na właściwe rozumienie pojęcia „szczególne” poprzez wskazanie jego słownikowych synonimów, tj.: nietypowe, niezwykle, wyjątkowe, specyficzne, nieprzeciętne²⁴. Mając powyższe na uwadze, trzeba przyjąć, że „szczególne okoliczności”, o których mowa w analizowanym przepisie, to zarówno okoliczności dotyczące osoby skazanego, wpływające na jego prognozę kryminologiczną – a więc jego postawa, właściwości osobiste, sytuacja życiowa, środowisko rodzinne i domowe, czy sytuacja majątkowa – jak też okoliczności zaistnienia czynu, za który został skazany. W tym drugim przypadku, podobnie jak w sprawach o warunkowe przedterminowe zwolnienie, szczególne okoliczności mogą odnosić się do czynu, ale tylko w takim ich rozumieniu, które wyklucza ocenę i różnicowanie rodzaju tegoż czynu. Chodzi tu przede wszystkim o okoliczności jego popełnienia charakteryzujące osobowość

²¹ Postanowienie SA w Krakowie z 7.05.2019 r., II AKZw 101/19, LEX nr 2718752.

²² Postanowienie SA w Krakowie z 9.03.2018 r., II AKZw 114/18, Lex 2610654.

²³ Postanowienie SA w Krakowie z 15.07.2020 r., II AKZw 265/20, LEX 3169723.

²⁴ M. Bańko (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 5, Warszawa 2007, s. 251.

sprawcy, którą przejawiał popełniając przestępstwo. W przypadku odmowy wydania zezwolenia, obowiązkiem sądu jest wskazanie, jakie okoliczności (rozumiane jako fakty, zdarzenia, sytuacje i stany towarzyszące popełnieniu czynu), wpłynęły na negatywną charakterystykę osobowości skazanego. Samo opisanie okoliczności czynu przypisanego skazanemu w wyroku, nawet drastycznych, tego wymogu nie spełnia, gdyż okoliczności te były już rozpatrywane przez sąd *meriti* i miały znaczenie dla sądowego wymiaru kary²⁵.

3. Dozór elektroniczny a ustawowe cele kary pozbawienia wolności

W dalszej części niniejszych rozważań należy również pochylić się nad problematyką osiągnięcia ustawowych celów kary pozbawienia wolności przez pryzmat kontroli zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Ustalając zatem, czy do osiągnięcia celów kary, o której mowa, wystarczające będzie odbycie jej w formie dozoru elektronicznego (art. 431a § 1 pkt 2 k.k.w.), należy mieć na uwadze cele tej kary określone w art. 67 k.k.w. Trzeba zaznaczyć, że Kodeks karny wykonawczy przewiduje znacznie węższy zakres celów wykonywania kary pozbawienia wolności, niż dyrektywy wymiaru kary wymienione w art. 53 § 1 k.k. W postępowaniu wykonawczym sąd penitencjarny nie dokonuje już oceny stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu, a także nie analizuje kwestii społecznego oddziaływania kary. Podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest bowiem osiągnięcie skutku zapobiegawczego, jak i wychowawczego, a więc prewencja szczególna. Przedmiotowy cel został *in fine* wskazany w art. 67 k.k.w., jako wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego, a zatem powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. Jest to cel niejako perspektywiczny, dalekosiężny, mający szansę realizacji w przyszłości, po odbyciu kary. Wymóg rozważenia względów bezpieczeństwa, stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności w sprawie o zezwolenie na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego i ocena, czy nie przemawiają one za potrzebą osadzenia

²⁵ Postanowienie SA we Wrocławiu z 5.09.2017 r., II AKzW 1508/17, LEX nr 2347820.

skazanego w zakładzie karnym, ma bowiem, co do zasady, zagwarantować wyeliminowanie tych skazanych, którzy mogą na wolności stanowić niebezpieczeństwo dla społecznie chronionych wartości²⁶.

Dla osiągnięcia tego celu „prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych” (art. 67 § 2 k.k.w.), przy czym ustawodawca przewidział w art. 81 k.k.w. trzy systemy wykonywania kary pozbawienia wolności: programowanego oddziaływania, terapeutyczny oraz zwykły.

Przy uwzględnianiu „stopnia demoralizacji” skazanego jako jednej z przesłanek oceny, czy zasadne jest udzielenie mu zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, należy mieć na uwadze właściwe rozumienie powyższego pojęcia. Dokonując pewnego uogólnienia można stwierdzić, że demoralizacja uzewnętrznia się w różnorodnych negatywnych zachowaniach, które naruszają przyjęte normy prawne i społeczne. Zadaniem sądu penitencjarnego jest zatem ocena, na ile stopień tak rozumianej demoralizacji umożliwi wykonanie kary pozbawienia wolności w SDE²⁷.

Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wymusza na skazanym samokontrolę, samodyscyplinę i odpowiedzialność, dlatego tak ważna jest właściwa ocena osoby skazanego w kontekście jego prognozy kryminologicznej. Dotychczasowa karalność skazanego, nierespektowanie norm prawnych i społecznych, a w szczególności nieskuteczność dotychczasowej resocjalizacji, prowadzonej w warunkach wolnościowych, muszą zatem skutkować odmową wydania przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbywanie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, gdyż inaczej nie zostałyby zrealizowane cele kary, o których wyżej mowa.

Tymczasem skazanemu, który rozpoczął już odbywanie kary w zakładzie karnym, można udzielić zezwolenia na odbycie pozostałej części tej kary w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli za udzieleniem tego zezwolenia przemawiają dotychczasowa postawa i zachowanie skazanego (art. 431a § 2 k.k.w.). W tym miejscu należy jednak podkreślić, że samo poprawne zachowanie skazanego, czy włączenie się w proces resocjalizacji, nie stanowi wystarczającej podstawy do udzielenia zezwolenia na odbycie

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

kary poza zakładem karnym²⁸. Niewątpliwie dla wydania przez sąd penitencjarny orzeczenia w przedmiocie zezwolenia na wykonanie kary pozbawienia wolności w SDE w stosunku do skazanego pozbawionego wolności, istotne znaczenie ma opinia administracji zakładu karnego. Zawiera ona bowiem informacje na temat zachowania skazanego w warunkach izolacji więziennej, ewentualnego uczestnictwa w subkulturze przestępczej, nakładanych na niego kar dyscyplinarnych, czy otrzymywanych nagród. Na tej podstawie sąd penitencjarny dokonuje oceny, czy skazany aktywnie włączył się w proces resocjalizacji. Ważną wskazówkę stanowi skuteczność systemu odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności. Na szczególną uwagę zasługuje w tym względzie system programowego oddziaływania, który można określić mianem resocjalizacyjnego. W ocenie Joanny Hołdy, zdaje się on bowiem stwarzać najlepsze możliwości osiągania celów wykonywania kary. Autorka ta zwraca uwagę, że jak wynika z uzasadnienia rządowego projektu k.k.w. „(...) podstawą wykonywania kary w systemie szczególnie nakierowanym na resocjalizację będzie indywidualny program oddziaływania, opracowany przy udziale skazanego. Ma to znaczenie nie tylko dla upodmiotowienia skazanego, ale także dla skuteczności podejmowanych oddziaływań”²⁹.

Wybór systemu programowego oddziaływania, który łączy się z dodatkowymi zobowiązaniami, wskazuje niewątpliwie na to, że w postawie skazanego zachodzą zmiany w pożądanym kierunku. Biorąc to pod uwagę, w programach oddziaływania ustala się zwłaszcza: rodzaje zatrudnienia i nauczania skazanych, ich kontakty (przede wszystkim z rodziną i innymi osobami bliskimi), wykorzystywanie czasu wolnego, możliwości wywiązywania się z ciężących na nich obowiązków oraz inne przedsięwzięcia niezbędne w celu przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa (art. 95 § 2 k.k.w.). Dzięki temu, że wykonywanie tych programów podlega okresowym ocenom, istnieją rzetelne podstawy do weryfikacji danego procesu resocjalizacji skazanego. W tym miejscu warto zgłosić postulat *de lege ferenda*, aby z dobrodziejstwa wykonywania pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności, mogli skorzystać wyłącznie skazani, którzy wyrazili zgodę na zastosowanie wobec nich systemu programowego oddziaływania i osiągnięto wobec nich zamierzone tym programem efekty.

²⁸ Postanowienie SA w Krakowie z 10.12.2018 r., II AKz w 1005/18, LEX nr 2692651.

²⁹ J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2006, s. 137-138.

Wykonywanie kary w systemie zwykłym, nawet w sytuacji nagradzania skazanego, może wskazywać natomiast na to, że ograniczył się on jedynie do poprawnego poddania się karze, co stanowi wszakże jego obowiązek. Z takiego też faktu trudno wyciągać daleko idące wnioski, czy skazany przebywając poza zakładem karnym będzie potrafił należycie funkcjonować, a w szczególności przestrzegać porządku prawnego. Natomiast bierna postawa skazanego, który w toku odbywania kary niczym szczególnie pozytywnym się nie wyróżnia, z pewnością nie uzasadnia hipotezy, że w jego osobowości i postawie doszło do trwałej oraz pozytywnej zmiany. Te ostatnie okoliczności trudno więc uznać za wystarczające do skutecznego ubiegania się przez skazanego o udzielenie mu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbywanie kary w SDE.

Z kolei negatywną przesłankę w przedmiocie wydania zezwolenia na wykonanie kary w SDE stanowi recydywa penitencjarna. Jeżeli skazany najpierw opuścił zakład karny w związku z udzielonym mu warunkowym przedterminowym zwolnieniem, a następnie popełnił kolejne przestępstwo i ponownie został skierowany do wykonania kary w zakładzie penitencjarnym, to oznacza, że jest sprawcą zdemoralizowanym, którego do zmiany nagannej postawy nie skłonił nawet pobyt w warunkach izolacji więziennej. Taka postawa niezbitcie dowodzi, że wobec skazanego nie zostały osiągnięte cele resocjalizacyjne kary wynikające z treści art. 67 § 1 k.k.w. w zakresie poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby życia zgodnego z zasadami porządku prawnego oraz powstrzymania się od powrotu do przestępstwa.

Niezależnie od tego, że kara pozbawienia wolności wykonywana w SDE nie wiąże się z izolacją więzienną, to odbycie tej kary w systemie dozoru elektronicznego nie zmienia jej istoty, jaką jest pozbawienie wolności o charakterze bezwzględny³⁰. Niewątpliwie jednak kara pozbawienia wolności wykonywana w tym systemie odbiega w swej istocie od tego, co w znaczeniu ontycznym jest powszechnie uznawane za pozbawienie wolności. Obecne ukształtowanie obowiązków skazanego, wiążących się z karą pozbawienia wolności wykonywaną w systemie dozoru elektronicznego, nie stanowi jednak o takim stopniu natężenia dolegliwości, który przesądzałby o możliwości zakwalifikowania dozoru jako dodatkowego szczebla w ramach gradacji form wykonywania tejże kary, sytuującego się tuż za zakładem otwartym.

³⁰ Wyrok SN z 23.05.2014 r., III KK 16/14, LEX nr 1469141; wyrok SN z 5.02.2020 r., V KK 665/19, LEX nr 3122793.

W ocenie Martyny Pieszczek, „uwzględniając pewną unikatową treść, jaka wiąże się z ograniczeniami stosowanymi w ramach dozoru elektronicznego, należałoby postulować wprowadzenie nowego rodzaju kary, która stanowiłaby sankcję pośrednią między pozbawieniem wolności a ograniczeniem wolności”³¹. Postulat ten, uwzględniając specyfikę wykonywania kary w formie dozoru elektronicznego, wydaje się interesujący.

Z całą pewnością wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wpisuje się w realizację ogólnych celów wykonywania kary pozbawienia wolności. W uzasadnieniu rządowego projektu Kodeksu karnego wykonawczego stwierdzono, że „oddziaływanie resocjalizacyjne stosowane wobec skazanego ma się stać jego uprawnieniem lub ofertą ze strony organu wykonującego, z której nie musi on skorzystać (...). Odrzucenie przymusu resocjalizacji w czasie odbywania kary wychodzi więc z koncepcji poszanowania praw człowieka do decydowania o sobie oraz z realistycznego uznania faktu, że efektywne jest takie zwłaszcza oddziaływanie na dorosłego człowieka, które on sam zaakceptuje i jako jego podmiot – nawiąże współpracę z wychowawcami, nauczycielami, terapeutami itd.”. Z tego względu Kodeks karny wykonawczy kładzie nacisk wyłącznie na wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw³². Dodatkowo w art. 43a k.k.w. ustawodawca wskazał, że wykonywanie kary pozbawienia wolności może łączyć się z zastosowaniem dozoru elektronicznego. Niezależnie jednak od systemu wykonywania przedmiotowej kary, ma ona zawsze realizować wskazany wyżej cel. Pierwszoplanową rolę odgrywa w tym procesie praca, zwłaszcza sprzyjająca zdobywaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych, a także nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz adekwatne środki terapeutyczne.

4. Społeczne aspekty wykonywania dozoru elektronicznego

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym wymaga przede wszystkim stworzenia odpowiednich warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi, zapobieganiu szkodliwym

³¹ M. Pieszczek, *Odpowiedzialność karna...*, s. 44.

³² J. Hołda, Z. Hołda, *Prawo karne...*, s. 136.

wpływom ze strony skazanych zdemoralizowanych, zapewnieniu bezpieczeństwa osobistego, wyboru właściwego systemu wykonywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego oraz właściwego rozmieszczenia skazanych wewnątrz zakładu karnego. Jest to niewątpliwie prawdziwe wyzwanie dla systemu penitencjarnego i wiąże się w praktyce z wieloma problemami, niekiedy stojącymi na drodze właściwemu realizowaniu zadań, o których mowa. Co prawda ustawodawca stara się wychodzić tym problemom naprzeciw, wprowadzając normatywny system klasyfikacji skazanych, oparty w szczególności na badaniach osobopoznawczych, ale podkreślić należy, że specyfika odbywania kary pozbawienia wolności może w sposób istotny wpływać na zakłócenie tego procesu. Nie można bowiem tracić z pola widzenia faktu, że zakład karny jest miejscem przymusowej integracji osób pochodzących z różnych środowisk i nawet prawidłowo przeprowadzony proces klasyfikacji skazanych nie będzie w stanie w pełni wyeliminować ujemnych następstw, jakie się z tym faktem wiążą. Za istotny w tym względzie należy uznać ponadto destrukcyjny wpływ izolacji więziennej na więzi i relacje rodzinne oraz zawodowe skazanego.

Pobyt w więzieniu utrudnia a niekiedy wręcz uniemożliwia decydowanie o własnej aktywności życiowej oraz ogranicza więzi ze środowiskiem społecznym. Izolacja więzienna zmusza do codziennego przebywania z osobami obcymi, które często naruszają przyjęte powszechnie normy i wzory zachowań społecznych oraz cechują się różnym stopniem demoralizacji. Niewątpliwie utrudnia to stworzenie pomiędzy skazanymi prawidłowych relacji interpersonalnych. Osoby skazane na kary krótkoterminowe, zwłaszcza za popełnienie czynów o stosunkowo niskiej społecznej szkodliwości, narażone są ponadto na negatywne wpływy ze strony więźniów zdemoralizowanych, stosujących wobec innych osadzonych szykany czy nawet przemoc fizyczną, w celu ich psychicznego zdominowania i faktycznego podporządkowania. Odbywanie kary pozbawienia wolności w takich warunkach nie sprzyja resocjalizacji, która ma przecież prowadzić do pozytywnych zmian w zachowaniu skazanego, a często pozostaje w sprzeczności z założonymi celami oddziaływań penitencjarnych i kary pozbawienia wolności³³. Nierzadko pobyt w zakładzie karnym sprzyja też powstawaniu i rozwojowi różnego rodzaju zachowań i zaburzeń

³³ K. Mamak, *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 3, s. 7-39.

dewiacyjnych. Natomiast skazany objęty monitoringiem dozoru elektronicznego nie doświadcza negatywnych skutków, które niesie ze sobą pobyt w zakładzie penitencjarnym. Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego umożliwia w szczególności uniknięcie destruktywnych wpływów izolacji więziennej na osobowość skazanego. Należy też podkreślić, że w przypadku osób przebywających w zakładach karnych, częściej niż u ludzi żyjących w środowisku otwartym, następują negatywne zmiany w psychice, zakłócenia w sferze świadomości i uczuć oraz w procesie podejmowania decyzji, co w konsekwencji zwykle prowadzi do licznych zaburzeń zachowania. Co istotne, osoba odbywająca karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie jest odseparowana od swego środowiska i innych grup społecznych, jak ma to miejsce w zakładzie karnym, a pozostając w miejscu dotychczasowego zamieszkania może nadal zachowywać i rozwijać więzi rodzinne, które odgrywają istotną rolę w readaptacji społecznej oraz kontynuować pracę zawodową, a także edukację i inne formy aktywności. System, o którym mowa, pozwala więc skazanemu na pełne funkcjonowanie społeczne i normalne prowadzenie życia osobistego pod stałą, lecz dyskretną kontrolą³⁴. Skazany, za zgodą sądu, może przebywać poza miejscem odbywania kary, aby w tym czasie podejmować inne czynności związane chociażby z wykonywaną pracą zawodową, kontynuować naukę, czy aktywnie uczestniczyć w życiu rodzinnym. Może on zatem nie tylko przebywać z własną rodziną oraz wypełniać codzienne obowiązki domowe, rodzicielskie, ale również pracować i pomagać rodzinie finansowo. Dzięki zastosowanym rozwiązaniom nie ulega zakłóceniu relacja skazanego z jego dzieckiem, które tym samym nie doświadcza niekorzystnych konsekwencji nieodłącznie związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w warunkach izolacji więziennej³⁵. Bez wątpienia, wykonywanie kar pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego zapewnia skazanym dyskrecję w kwestii odbywania kary, przez co unikają oni stygmatyzacji ze strony

³⁴ D. Sarzała, *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 159-175; K. Daniel, *System dozoru elektronicznego w Polsce – praktyka stosowania*, „Security, Economy & Law” 2019, nr 1 (XXII), s. 20.

³⁵ A. Barczykowska, *Sytuacja życiowa rodzin osób pozbawionych wolności*, w: *Rodzina i praca z perspektywy wyzwań i zagrożeń*, L. Golińska, B. Budek (red.), Łódź 2008, s. 341-354.

społeczeństwa jaka wiąże się nierozłącznie z pobytem w zakładzie karnym³⁶. Jest to jeden z kluczowych argumentów przemawiających na korzyść stosowania omawianej na gruncie niniejszego artykułu instytucji.

Ponadto należy podnieść, że od wielu lat utrzymuje się w Polsce wysoki wskaźnik osób osadzonych w zakładach karnych³⁷, co z kolei generuje kolejne problemy godzące w bezpieczeństwo państwa, jak np. brak walorów resocjalizacyjnych czy wysokie koszty utrzymania osadzonych. Jak trafnie zauważa Czesław Paweł Kłak, polski system penitencjarny, w odróżnieniu od wielu systemów europejskich obowiązujących przykładowo w Grecji, Wielkiej Brytanii, czy na Słowacji, ponosi pełne koszty związane z utrzymaniem skazanych w zakładach penitencjarnych³⁸. W związku z tym odbywanie kary pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego – jako instrumentu o charakterze nieizolacyjnym – stanowi również szansę skutecznego realizowania celów państwowej polityki karnej³⁹. Wskazując dobrodziejstwa wypływające ze stosowania kontroli zachowań skazanych przy użyciu środków technicznych, warto też zwrócić uwagę na ich aspekt ekonomiczny, bowiem koszt odbycia kary pozbawienia wolności w SDE w 2016 r. wynosił w Polsce około 330 zł miesięcznie, podczas gdy średni koszt utrzymania więźnia oscylował wokół kwoty 3400 zł⁴⁰.

5. Dane statystyczne Służby Więziennej dotyczące stosowania SDE

Jak wynikało z informacji Ministerstwa Sprawiedliwości z 11 sierpnia 2014 r. przekazanej Rzecznikowi Praw Obywatelskich liczba osób, które

³⁶ M. Gad, *System dozoru elektronicznego – technologia w służbie publicznego ius puniendi*, *Prawo a nowe technologie*, Katowice 2019, s. 99.

³⁷ <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka> (dostęp: 23.05.2022 r.).

³⁸ Cz.P. Kłak, *Analiza systemów zatrudnienia osób pozbawionych wolności w wybranych państwach świata (z uwzględnieniem standardów międzynarodowych)*, opracowanie sporządzone na potrzeby Najwyższej Izby Kontroli, Rzeszów 2016 r. – załącznik nr 3 do Informacji o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli „Zatrudnienie osób pozbawionych wolności”, Warszawa 2017, s. 18, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,13033,vp,15445.pdf> (dostęp: 25.05.2022 r.).

³⁹ I. Zgoliński, *Dozór elektroniczny jako instrument polityki karnej. Wybrane uwagi na kanwie nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, „*Studia Prawnicze KUL*” 2015, nr 4 (64), s. 89–102; D. Sarzała, *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego...*, s. 167.

⁴⁰ M. Gad, *System dozoru elektronicznego...*, s. 99; P. Nasiłowski, *System dozoru elektronicznego w praktyce*, „*Na Wokandzie*” 2016, nr 29, s. 5-7 i literatura tam przywołana.

objął SDE systematycznie rosła: w 2009 r. było to 35 osób, w 2010 r. – 615, a w 2013 r. – 27653. Dodatkowo, liczba skazanych zwolnionych z ZK i AŚ do SDE wyniosła 13651 (2009-2013). Polska zajmowała w tamtym czasie drugie miejsce w Europie pod względem liczby osób monitorowanych⁴¹.

Zgodnie z danymi Biura Dozoru Elektronicznego Służby Więziennej wskaźnik zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce w ostatnich latach wynosił:

Tabela nr 1. Wskaźnik zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce (opracowanie własne)

Procentowy wskaźnik zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce	Data
93,1%	stan na luty 2014 r.
89,8%	stan na maj 2015 r.
85,5%	stan na luty 2016 r.
89,6%	stan na luty 2017 r.
90,3%	stan na luty 2018 r.
90,8%	stan na luty 2019 r.
94,20%	stan na marzec 2020 r.
84,31%	stan na luty 2021 r.
87,11%	stan na maj 2022 r.

Źródło: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka> (dostęp: 23.05.2022 r.)

Analiza powyższych danych prowadzi do wniosku, że wskaźnik ten utrzymywał się w latach 2014-2022 na wysokim poziomie, wykazując jedynie niewielkie wahania. Zgodnie z danymi z 30 września 2021 r. systemem dozoru elektronicznego od 1 września 2009 r., tj. od dnia wdrożenia SDE, objęto łącznie 120 802 osób, w tym 6852 osoby czynnie odbywały karę, środki karne lub zabezpieczające, a 117 728 osób zakończyło odbywanie kary lub środków karnych. Dane te czytelnie obrazują funkcjonowanie SDE, a ich szczegółowe zestawienie dot. lat 2018-2021 zawiera poniższa tabela:

⁴¹ <https://bip.brpo.gov.pl> (dostęp: 19.06.2022 r.)

Tabela nr 2. Liczba skazanych w SDE (opracowanie własne)

Rok (stan na 31 grudnia)	Liczba skazanych w SDE
2018	4853
2019	4873
2020	5787
2021 – stan na 30.06.	7169

Źródło: <https://sw.gov.pl/jednostka/biuro-dozoru-elektronicznego> (dostęp: 19.06.2022)

Warto dodać, że w 2021 r. (stan na 30 września) w stosunku do swej pojemności (8000 miejsc) wykorzystanie SDE wynosiło 88,8% (wolnych pozostało 1148 miejsc)⁴².

Powyższe zestawienia potwierdzają stabilność co do funkcjonowania systemu, wykazując jednakże niewielką tendencję wzrostową w zakresie jego efektywności⁴³.

6. Ocena funkcjonowania dozoru elektronicznego

Problematyka funkcjonowania elektronicznego dozoru leży w obszarze zainteresowania instytucji, których misją jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej na rzecz naszego kraju. Jest też przedmiotem licznych analiz czynionych przez przedstawicieli nauk penalnych. W tym miejscu warto zatem pokusić się o zaprezentowanie, chociażby pokrótce, wyników badań opublikowanych na temat interesujących nas kwestii w 2012 r. i w 2021 r. przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (dalej: IWS) oraz kontroli zrealizowanej w 2013 r. przez Najwyższą Izbę Kontroli (dalej: NIK), jak również przywołać wybrane głosy doktryny w aspekcie oceny przedmiotowego dozoru jako narzędzia polityki resocjalizacyjnej państwa.

Pierwsze badanie zlecone przez IWS służyło sprawdzeniu, dlaczego przepisy ustawy z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego nie były wykorzystywane „wystarczająco szeroko”⁴⁴. Jednocześnie zauważono,

⁴² <https://sw.gov.pl/jednostka/biuro-dozoru-elektronicznego> (dostęp: 19.06.2022 r.).

⁴³ Zob. też T. Przesławski, E. Stachowska, *Analiza i oceny funkcjonowania...*, s. 11-17.

⁴⁴ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego wykorzystywania ustawy o dozorcze elektronicznym*, Warszawa 2012, s. 3.

że „popularność SDE powoli, ale systematycznie wzrasta”, jak wynikało bowiem z danych Biura Dozoru Elektronicznego Centralnego Zarządu Służby Więziennej 31 stycznia 2012 r. liczba skazanych odbywających karę w tym systemie wynosiła 2039⁴⁵. Ponieważ jednak charakter niniejszego artykułu (jego ramy objętościowe) nie pozwala na analizę istoty tych badań, autorka ograniczy się do przytoczenia wybranych wniosków sformułowanych przez badaczy. Dostrzeżono zatem, że jednym z powodów stosowania ustawy, w stopniu mniejszym niż zakładano, było preferowanie przez skazanych instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia⁴⁶, jak też, że ustawowe kryteria orzekania dozoru charakteryzuje tak wysoka ocenność, iż uniemożliwia to kontrolę odwoławczą zapadłej decyzji w wyższej instancji. Wreszcie, że przyjmowane do tego czasu kryteria stosowania przedmiotowej instytucji dozoru „nie odpowiadają zamierzonemu celowi regulacji”⁴⁷. Wskazane wnioski posłużyły badaczom do zgłoszenia postulatów prawotwórczych, w tym m.in. propozycji „wprowadzenia dozoru elektronicznego do katalogu kar zasadniczych w Kodeksie karnym oraz powierzenia jego stosowania sądom orzekającym w postępowaniu głównym”⁴⁸.

Kolejne badania zrealizowane na potrzeby IWS objęły lata 2018-2019⁴⁹. Warto nadmienić, że w ich ramach skupiono się na analizie danych statystycznych pozyskanych z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich oraz badaniach aktywnych pod kątem udzielania zezwoleń na odbywanie kary pozbawienia wolności w SDE⁵⁰. Przedmiotowe badania zostały zwieńczone licznymi wnioskami, postulatami prawotwórczymi i zmian praktycznych⁵¹. Między innymi postulowano:

- docelowe objęcie systemem dozoru elektronicznego skazanych, którym do odbycia kary pozostaje okres nieprzekraczający dwóch lat⁵² (co zdaniem autorki niniejszego artykułu wymaga głębszego rozważenia);

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 42.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 45.

⁴⁹ T. Przesławski, E. Stachowska, *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2018-2019*, Warszawa 2021.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 10.

⁵¹ Zob. szerzej *Ibidem*, s. 39-48.

⁵² *Ibidem*, s. 41.

- wprowadzenie ujednoliconego wzorca wywiadu środowiskowego, który przyczyniłby się do sprawniejszego działania służby kuratorskiej⁵³ (co jest godne aprobaty);
- przekazanie kompetencji podejmowania decyzji w sprawach udzielania zgody na odbywanie kary w SDE na rzecz dyrektorów zakładów karnych lub wyspecjalizowanych komisji, z wprowadzeniem w tym zakresie trybu kontroli sądowej⁵⁴ (co wydaje się być rozwiązaniem kontrowersyjnym);
- znowelizowanie treści art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w. poprzez nadanie mu brzmienia „jeżeli przemawiają za tym dotychczasowa postawa, zachowanie skazanego, względy bezpieczeństwa, stopień demoralizacji, a także inne szczególne okoliczności” oraz skreśleniu § 2 i 3 w art. 43la k.k.w.⁵⁵ (co jest interesujące).

Z kolei kontrola NIK, o której mowa, miała przede wszystkim posłużyć dokonaniu oceny, czy SDE spełnia pokładane w nim oczekiwania w zakresie efektywnej readaptacji społecznej skazanych, odciążenia zakładów karnych od drobnych przestępców oraz zweryfikować jak w praktyce funkcjonuje system zarządzania dozorem elektronicznym, a w szczególności czy zapewnia on odpowiedni poziom wykonywania kary w tym systemie i czy faktycznie gwarantuje on niższy koszt utrzymania skazanego niż w tradycyjnej jednostce penitencjarnej. Wyniki przedmiotowej kontroli, zawarte w sprawozdaniu z 2014 r. wskazują, że NIK co do zasady, pozytywnie oceniła wprowadzenie systemu dozoru elektronicznego w Polsce, jednakże dostrzegła też wady w jego funkcjonowaniu. W sprawozdaniu tym podkreślono, że zasadniczą przesłanką utworzenia systemu dozoru elektronicznego była chęć zmniejszenia zaludnienia zakładów karnych. Zakładano bowiem, że takie rozwiązanie umożliwi skuteczniejszą readaptację społeczną skazanych za tzw. drobne przestępstwa oraz „przyniesie oszczędności w wykonywaniu kary pozbawienia wolności”. Jak podniesiono w omawianym dokumencie, z ogólnodostępnych informacji wynikało, że choć system został wdrożony na terenie całego kraju, nie był on w dużej mierze wykorzystywany, m.in. ze względu na zbyt wąsko określoną grupę docelową więźniów oraz brak dostatecznej informacji wśród skazanych co do możliwości skorzystania z tej formy odbycia kary. Podnoszono

⁵³ *Ibidem*, s. 48.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 47.

również, że system generuje koszty znacznie wyższe od zakładanych. Poza tym wskazywano na rozbieżności w działaniach sądowych kuratorów zawodowych w różnych apelacjach, realizujących kluczowe zadania w procesie wykonywania, organizowania i kontrolowania kary pozbawienia wolności w SDE⁵⁶.

W sprawozdaniu, o którym mowa, zwrócono ponadto uwagę, że SDE zapewnia niższy stopień negatywnych konsekwencji wykonania kary, aniżeli izolacja skazanych. Ponadto stwierdzono, że stopień dolegliwości oraz kontroli dozoru elektronicznego w porównaniu do dotychczas stosowanych środków probacyjnych jest wyższy. Podniesiono także, że wykonywanie kary poprzez dozór elektroniczny pozwala ograniczyć ryzyko deprawacji sprawców przestępstw mniej szkodliwych społecznie. Odnotowano również duże korzyści finansowe – wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego okazało się prawie dwukrotnie tańsze niż odbywanie jej w zakładzie karnym. Oceniono też, że dozór elektroniczny rozwiązuje dotychczasowe problemy psychologiczno-społeczne skazanych wynikające z długotrwałej izolacji. System dozoru elektronicznego pozwolił również na dokonanie redukcji liczby skazanych odbywających kary w zakładach penitencjarnych, co z kolei doprowadziło do zwiększenia dostępności miejsc dla osób ukaranych za poważniejsze przestępstwa. Mimo to, system nie przyczynił się do zmniejszenia zaludnienia zakładów karnych⁵⁷.

Krytyczne stanowisko, między innymi na temat braku korelacji pomiędzy zastosowaniem dozoru elektronicznego a zmniejszeniem zaludnienia w zakładach karnych, zaprezentował Robert Pelewicz. Autor ten wyraził negatywną opinię co do braku w Polsce opracowania spójnej strategii przeciwko przeludnieniu zakładów karnych, jak i braku szczegółowej analizy głównych czynników, które powodują taki stan rzeczy. Zauważył, że już choćby ze względu na doświadczenia innych państw członkowskich Rady Europy, dozór elektroniczny jako instrument prawny wobec którego kierowano oczekiwania jako remedium na przeludnienie zakładów karnych, wymaga podjęcia wszechstronnych działań przygotowawczych w celu stworzenia zgodnych z aksjologią systemu prawnego warunków

⁵⁶ Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli. Wdrożenie i eksploatacja systemu dozoru elektronicznego oraz realizacja zadań przez sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie, s.7; <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7016,vp,8872.pdf>, (dostęp: 24.05.2022 r.)

⁵⁷ *Ibidem*.

jego funkcjonowania. Dalej dostrzegł, że do ograniczania przeludnienia więzień należy podchodzić kompleksowo i stosować rozmaite działania, wśród których również dozór elektroniczny może odegrać pozytywną i znaczącą rolę – jednak nie jest jedynym ani nawet najważniejszym środkiem osiągnięcia pożądanego stanu⁵⁸.

Niewątpliwie należy podzielić zaprezentowane wyżej stanowisko R. Pelewicza, bo chociaż zostało ono przedstawione w 2013 r., to jednak zważywszy na wysoki stan zaludnienia zakładów karnych w Polsce w kolejnych latach, negatywna diagnoza w zakresie traktowania dozoru elektronicznego jako „remedium” na przeludnienie zakładów karnych, okazała się trafna.

Dokonując oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego, pomimo dostrzeżenia jego licznych zalet, nie można jednak pominąć kwestii związanych z kontrowersyjną w swej istocie korelacją zachodzącą pomiędzy okolicznościami uzasadniającymi zastosowanie tej instytucji przez sąd penitencjarny, a stanem faktycznym ustalonym w procesie karnym, na podstawie którego – sąd orzekł bezwzględną karę pozbawienia wolności. Skoro bowiem sąd ferujący wyrok na podstawie materiału dowodowego zgromadzonego w ramach postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego, nie dostrzegł podstaw do orzeczenia kary wolnościowej (jak również nie zastosował instytucji warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności), to czy na pewno w fazie postępowania wykonawczego cele tej kary zostaną osiągnięte w przypadku wykonywania jej w systemie elektronicznym? Poszukując odpowiedzi na tak sformułowane pytanie, należy przychylić się do stanowiska wyrażonego w tym przedmiocie przez Ryszarda Andrzeja Stefańskiego, który dostrzega, że na decyzję sądu penitencjarnego muszą wpływać wyłącznie przesłanki zaistniałe po wydaniu wyroku. Autor ten wskazuje na szereg okoliczności, które sąd penitencjarny obowiązany jest wziąć wówczas pod uwagę, takich jak: naprawienie szkody po wydaniu wyroku, pojednanie się w tym czasie z pokrzywdzonym, istotne pogorszenie się stanu zdrowia skazanego lub warunków życia jego rodziny, ciężka choroba osoby najbliższej łącząca się z koniecznością opieki nad nią, i in.⁵⁹

⁵⁸ R. Pelewicz, *Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym w świetle Zalecenia Rec(99)22 Komitetu Ministrów Rady Europy*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2013, z. 2(8), s. 38-39.

⁵⁹ R.A. Stefański, *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4 (244), s. 38-39.

W doktrynie pojawiają się ponadto głosy, że orzekanie przez sąd penitencjarny kary w systemie elektronicznego dozoru, niesie ryzyko wydawania przez sądy surowszych wyroków (spodziewając się, że następnie izolacyjna kara pozbawienia wolności będzie zamieniona na dozór, o którym mowa)⁶⁰. Trudno nie podzielić tych obaw.

7. Zakończenie

W konstatacji powyższych rozważań stwierdzić należy, że dozór elektroniczny stał się alternatywą dla wykonywania w zakładach karnych krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, w sytuacji gdy sąd penitencjarny uznał zastosowanie tej instytucji za wystarczające dla osiągnięcia ustawowych celów kary. Wprowadzenie kontroli zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych niewątpliwie zrewolucjonizowało współczesny proces wykonywania kary pozbawienia wolności, i co do zasady, służy efektywniejszej realizacji względem skazanego celów resocjalizacji penitencjarnej. Ta forma wykonywania kary pozbawienia wolności niewątpliwie stanowi istotny instrument w procesie powrotu skazanego do przestrzegania porządku prawnego, co odbywa się bez konieczności stosowania wobec niego izolacji więziennej ze wszystkimi jej negatywnymi zjawiskami, o których była mowa na gruncie niniejszego opracowania. Podkreślić ponadto trzeba, że wykonywanie kary pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego wymaga ze strony skazanego wysokiego stopnia samokontroli oraz daje mu autonomiczną możliwość skorzystania z oferty oddziaływania resocjalizacyjnego w warunkach nieizolacyjnych. Warto zatem postulować, aby z wykonywania reszty kary w tym systemie mogli skorzystać wyłącznie skazani, którzy wyrazili zgodę na zastosowanie wobec nich systemu programowego oddziaływania i osiągnięto wobec nich zakładane efekty tego oddziaływania. Wydaje się też, że nie ma potrzeby ujmowania dozoru elektronicznego w ustawowym katalogu kar, bowiem funkcjonując jako forma odbywania kary z powodzeniem spełnia on swe cele.

⁶⁰ D. Sielicki, *Elektroniczne monitorowanie przestępców – nowoczesna alternatywa pozbawienia wolności*, Wrocław 2005, s. 19; M. Rusinek, *Krytycznie o przyjętym kształcie dozoru*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60, s. 54; G.B. Szczygieł, *Kara pozbawienia wolności*, w: *System prawa karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddane sprawcy próbie*, M. Melezini (red.), Warszawa 2010, s. 219.

Podzielając uwagi NIK, co do zróżnicowanych konsekwencji wprowadzenia tej formy wykonywania kary pozbawienia wolności na grunt polskiego prawa karnego, jak również krytyczne niekiedy głosy przedstawicieli doktryny, trzeba docenić rolę SDE jako ważnego elementu polityki karnej państwa. Należy ponadto oczekiwać, że system ten stanie się w przyszłości istotnym narzędziem spójnej strategii państwa w obszarze polityki penitencjarnej – zarówno w interesie samych skazanych, jak i społeczeństwa.

Bibliografia

Literatura

1. Bańko M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 5, Warszawa 2007.
2. Barczykowska A., *Sytuacja życiowa rodzin osób pozbawionych wolności*, w: *Rodzina i praca z perspektywy wyzwania i zagrożeń*, L. Golińska, B. Budek (red.), Łódź 2008.
3. Borchólski K., *Nowelizacja przepisów karnych a przestępczość pseudokibiców piłkarskich*, „Dziennik Prawniczy” nr 18-19/2012.
4. Daniel K., *System dozoru elektronicznego w Polsce – praktyka stosowania*, „Security, Economy & Law” 2019 (XXII), nr 1.
5. Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2020.
6. Gad M., *System dozoru elektronicznego – technologia w służbie publicznego ius puniendi*, *Prawo a nowe technologie*, Katowice 2019.
7. Hołda J., Hołda Z., *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2006.
8. Jankowski M., Kotowski A., Momot S., Ważny A., *Przyczyny niedostatecznego wykorzystywania ustawy o dozorcze elektronicznym*, Wyd. Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012.
9. Kłak Cz.P., *Analiza systemów zatrudnienia osób pozbawionych wolności w wybranych państwach świata (z uwzględnieniem standardów międzynarodowych)*, opracowanie sporządzone na potrzeby Najwyższej Izby Kontroli, Rzeszów 2016 r. – załącznik nr 3 do Informacji o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli „Zatrudnienie osób pozbawionych wolności”.
10. Krajewski R., *Odpowiedzialność karna za uszkodzenie urządzeń służących do wykonywania dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 2.

11. Mamak K., *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia (art. 242 § 1 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 3.
12. Moczydłowski P., *Przestępca na uwięzi. Elektroniczny monitoring sprawców przestępstw*, Warszawa 2006.
13. Nasiłowski P., *System dozoru elektronicznego w praktyce*, „Na Wokandzie” 2016, nr 29.
14. Pelewicz R., *Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym w świetle Zalecenia Rec(99)22 Komitetu Ministrów Rady Europy*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2013, z. 2(8).
15. Pieszczek M., *Odpowiedzialność karna za zachowania polegające na uchylaniu się od wykonywania dozoru elektronicznego*, „Probacja” 2021, nr 3.
16. Postulski K., *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Glosa do postanowienia SA w Gdańsku z 7 lutego 2017 r., II AKzw 100/17, LEX/el.* 2017.
17. Przesławski T., Stachowska E., *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2018-2019*, Warszawa 2021.
18. Rusinek M., *Krytycznie o przyjętym kształcie dozoru*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60.
19. Sarzała S., *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2.
20. Stefański R.A., *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru*, „Wojсковy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4 (244).
21. Sielicki D., *Elektroniczne monitorowanie przestępców – nowoczesna alternatywa pozbawienia wolności*, Wrocław 2005.
22. Szczygieł G.B., *Kara pozbawienia wolności*, w: *System prawa karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddane sprawcy próbie*, M. Melezini (red.), Warszawa 2010.
23. Zgoliński I., *Dozór elektroniczny jako instrument polityki karnej. Wybrane uwagi na kanwie nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, nr 4 (64).
24. Zoll A., *Założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 9/10.

Inne

1. Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego (45/110) przyjęta 14 grudnia 1990 r. Tekst w: „Archiwum Kryminologii” 1994, t. XX.

Orzecznictwo

1. Wyrok SN z 23.05.2014 r., III KK 16/14, LEX nr 1469141.
2. Wyrok SN z 5.05.2020 r., V KK 665/19.
3. Postanowienie SA w Szczecinie z 10.05.2017 r., II AKZw 544/17.
4. Postanowienie SA we Wrocławiu z 5.09.2017 r., II AKZw 1508/17.
5. Postanowienie SA w Szczecinie z 6.10.2017 r., II AKZw 1165/17.
6. Postanowienie SA w Krakowie z 8.01.2018 r., II AKZw 1097/17.
7. Postanowienie SA w Krakowie z 9.03.2018 r., II AKZw 114/18.
8. Postanowienie SA w Krakowie z 10.12.2018 r., II AKZw 1005/18.
9. Postanowienie SA w Krakowie z 11.12.2018 r., II AKZw 972/18.
10. Postanowienie SA w Krakowie z 7.05.2019 r., II AKZw 101/19.
11. Postanowienie SA w Krakowie z 15.07.2020 r., II AKZw 265/20.
12. Postanowienie SA w Katowicach z 23.03.2021 r., II AKZw 241/21.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.).
2. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. Nr 191, poz. 1366).
3. Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. Nr 113, poz. 719).
4. Ustawa z dnia 12 lipca 2013 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. poz. 915).
5. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

Źródła internetowe

1. <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka>.
2. <https://sw.gov.pl/jednostka/biuro-dozoru-elektronicznego>.

Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli. Wdrożenie i eksploatacja systemu dozoru elektronicznego oraz realizacja zadań przez sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie; <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7016,vp,8872.pdf>.

Justyna Siemionow¹

**REALIZACJA OBOWIĄZKU PROWADZENIA
BADAŃ POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA
NIELETNICH W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH
WYCHOWAWCZYCH I MŁODZIEŻOWYCH
OŚRODKACH SOCJOTERAPII – W PERSPEKTYWIE
ISTNIEJĄCYCH UWARUNKOWAŃ PRAWNYCH**

**THE OBLIGATORY RESEARCH ON THE
PUPILS' SENSE OF SELF-SECURITY IN YOUTH
EDUCATIONAL CENTERS AND YOUTH SOCIO-
THERAPY CENTERS – FROM THE CURRENT LAW
PERSPECTIVE**

Otrzymano: 30.03.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9670

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze i Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii to instytucje przeznaczone dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie oraz zagrożonej tym zjawiskiem, oferujące edukację, terapię i opiekę dostosowaną do ich potrzeb, a także możliwości. Instytucje te podlegają Ministerstwu Edukacji i Nauki, co tworzy prawne podstawy

¹ Dr hab. Justyna Siemionow, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki, Zakład Patologii Społecznej i Resocjalizacji, email: justyna.siemionow@ug.edu.pl, ORCID:0000-0003-3831-3515.

ich funkcjonowania. Badanie poczucia bezpieczeństwa nieletnich, wpisane przez ustawodawcę w zakres podstawowych zadań tych instytucji, ma kluczowe znaczenie dla przebiegu procesu resocjalizacji oraz stopnia jego efektywności. W artykule omówione zostały badania ilościowe przeprowadzone z udziałem ponad dziewięćdziesięciu placówek, co stanowi blisko 60% wszystkich tego typu instytucji, w których zastosowano sondaż diagnostyczny, a techniką zbierania danych był kwestionariusz ankiety on-line. Główny problem badawczy określono następująco: Jak przebiega proces badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków w MOW i MOS oraz od jakich czynników zależy? Zebrane dane pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków. MOW i MOS systematycznie wypełniają obowiązek badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków. Ustawodawca nie określił jak, przez kogo oraz z zastosowaniem jakich metod, te badania mają być prowadzone, stąd też MOW i MOS wykonują je w różny sposób. Nie ma różnic między typami placówek, ich wielkość oraz płeć podopiecznych nie tworzą istotnych dla tego procesu zmiennych. Badania wskazują na potrzebę usystematyzowania zbieranych danych, pogłębionej ich analizy oraz wykorzystywania ich w praktyce resocjalizacyjnej.

Słowa kluczowe: proces resocjalizacji nieletnich, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, badanie poczucie bezpieczeństwa

Abstract

Youth social rehabilitation and socio-therapy centres are places for socially maladjusted adolescents aged between 12 and 19 who have special educational needs, require special interactions and therapy as well as suffer from behavioural and emotional disorders. The role of these institutions is to prepare young people for independent, creative and responsible life in non-institutional environment. The study of sense of self-security is one of the main obligatory tasks which should be performed minimum twice a year in each institution as regulated by the Polish law according to the Polish Ministry of Education and Science which administers all the centres. This study aims at recognizing how youth social rehabilitation centres and socio-therapy centres conduct the surveys connected with the sense of adolescents' self-security when they are in residential care. The article presents the quantitative research with over ninety participants, which constitutes

almost 60% of all these institutions in Poland. The participants responded to the online questionnaire. The main research problem is the way the process of examining youths' sense of security in these institutions is carried out and the factors it depends on. The results show that there are no differences between these two kinds of researched institutions in investigating the youths' sense of self-security. Youth social rehabilitation and socio-therapy centres fully perform this duty but do so differently. The results of the research in the article also show that it is necessary to analyze further the information and data about youth's self-security.

Key words: the process of youths' social rehabilitation, youth social rehabilitation and socio-therapy centres, the youths' sense of self-security investigation

1. Wstęp

Poczucie bezpieczeństwa jest fundamentalną potrzebą każdego człowieka, na wczesnych etapach życia bezwzględnie warunkującą przebieg prawidłowego rozwoju psychospołecznego. Słownik Psychologii A. Rebera termin ten wyjaśnia jako poczucie wolności od strachu i lęku, szczególnie w kontekście zaspakajania obecnych i przyszłych potrzeb jednostki². Z perspektywy dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie bądź zagrożonej różnymi formami tego zjawiska, zagadnienie to staje się kluczowe w procesie ich wychowania w środowiskach instytucjonalnych, do których należą m.in. młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii. W wymienionych placówkach przebywa młodzież niedostosowana społecznie i zagrożona tym zjawiskiem, w wieku 12-18 lat, wymagająca specjalistycznych oddziaływań edukacyjnych, opiekuńczych i terapii. Planowanie i organizacja procesu resocjalizacji ukierunkowana jest na potrzeby rozwojowe podopiecznych związane z dorastaniem i przygotowaniem ich do wejścia w dorosłość. Dzieciom i młodzieży niedostosowanej społecznie organizuje się opiekę i wychowanie na zasadach określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³.

² A. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 508.

³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447).

MOW to instytucje resocjalizacyjne, w których nieletni umieszczani są prawomocnym postanowieniem sądu, stanowią jeden ze środków wychowawczych jakie są w dyspozycji sędziego⁴. MOS to instytucje, w których o umieszczeniu dziecka zagrożonego niedostosowaniem społecznym decydują jego rodzice lub opiekunowie prawni. Co do zasady, instytucje te różni poziom demoralizacji wychowanków, metody pracy wychowawczej, ich organizacja oraz funkcjonowanie. Wymienione placówki mają wiele elementów wspólnych, a ich nadrzędnym zadaniem jest eliminowanie przejawów zaburzeń zachowania oraz przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi. Służy temu organizowanie i zapewnianie wychowankom udziału w zajęciach resocjalizacyjnych, terapeutycznych, rewalidacyjnych, profilaktycznych i wychowawczych, sportowych, turystycznych, rekreacyjnych, kulturalno-oświatowych oraz rozwijających zainteresowania i szczególne uzdolnienia, o charakterze indywidualnym oraz grupowym⁵. Regulacje prawne dotyczące funkcjonowania MOW i MOS wynikają głównie z: ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich⁶, ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁷ oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania⁸.

U podstaw systematycznej i efektywnej pracy z nieletnimi leży zapewnienie im poczucia bezpieczeństwa, a jego badanie i monitorowanie zostało wpisane w 2017 r. przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, któremu podlegają te instytucje w zakresie ich obowiązkowych zadań⁹. W § 28 przywołanego rozporządzenia wskazana została konieczność

⁴ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2018 r. poz. 969).

⁵ A. Kamiński, B. Jezierska, L. Kołodziejczak, *Funkcjonowanie placówek socjalizacyjnych i resocjalizacyjnych w aspekcie organizacyjnym i metodycznym*, Wrocław 2016, s. 45.

⁶ Dz. U. Nr 35, poz. 228.

⁷ Dz. U. Nr 95, poz. 425.

⁸ Dz. U. poz. 1606.

⁹ *Ibidem*, § 28.

realizacji tego typu badań minimum dwa razy w roku. Po wprowadzeniu zmian do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym¹⁰, istotną dla omawianego zagadnienia kwestię stanowią wymienione tam wydarzenia nadzwyczajne, do których zaliczane są m.in.: samookaleczenie się nieletniego zagrażające jego życiu lub zdrowiu, agresja fizyczna wśród nieletnich lub inne, które spowodowało naruszenie bezpieczeństwa w instytucji. Ośrodki mają obowiązek podejmowania działań zapobiegających tego typu wydarzeniom, tym samym – zwiększać poczucie bezpieczeństwa wychowanków w środowisku instytucjonalnym. Stąd też, wnioski z przeprowadzanych systematycznie badań stają się kluczowe dla działań profilaktycznych.

2. Znaczenie poczucia bezpieczeństwa wychowanków w procesie resocjalizacji instytucjonalnej

Motywacja człowieka opiera się na hierarchicznym uporządkowaniu potrzeb podstawowych według ich priorytetu. Naczelną zasadą uruchamiającą procesy motywacyjne, jest pojawienie się u zdrowej osoby, po zaspokojeniu potrzeb o większym znaczeniu, potrzeb mniej dominujących¹¹. Poczucie bezpieczeństwa zaliczane jest do potrzeb podstawowych, niezbędnych do realizacji potrzeb wyższego rzędu. Utrata czy zachwianie poczucia bezpieczeństwa jest istotnym czynnikiem ryzyka w procesie psychospołecznego rozwoju dziecka i wiąże się z licznymi negatywnymi konsekwencjami w jego funkcjonowaniu, jak np. agresją, autoagresją, czy też podejmowaniem czynów karalnych. Źródło poczucia bezpieczeństwa tkwi w doświadczeniach wczesnodziecięcych jednostki, na co wskazuje teoria przywiązania J. Bowlby'ego oraz style przywiązania M. Ainsworth¹². Warto podkreślić różnice między potrzebą a poczuciem bezpieczeństwa, które prezentuje koncepcja A. Masłowa. Pierwsze z określeń jest szersze, natomiast drugie, zdaniem wspomnianego autora posiada zdecydowanie bardziej ograniczony zakres. Na gruncie tego przekonania bezpieczeństwo

¹⁰ Dz. U. Nr 296, poz. 1755, z 2021 r. poz. 1502.

¹¹ A. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2009, s. 84.

¹² D. Shaffer, K. Kipp, *Psychologia rozwoju od dziecka do dorosłości*, Gdańsk 2014, s. 429-440.

powinno być kreowane w wewnętrznej sferze człowieka, aby w pełni przekształcić się w bezpieczeństwo zewnętrzne¹³. Zasadnicze, dla powodzenia procesu wychowania młodzieży niedostosowanej społecznie, stają się zatem systematycznie prowadzone w instytucjach działania budujące poczucie bezpieczeństwa nieletnich w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym¹⁴. W odniesieniu do pierwszego z nich istotne stają się przyjazne i dostosowane do potrzeb dorastających wnętrza instytucji (pokoje, klasy, świetlice, pracownie) zapewniające jednocześnie poczucie wspólnoty jak i intymności, sprzyjające budowaniu własnej strefy komfortu. Osiągnięcie tego celu może być realizowane również poprzez działania podejmowane w MOW i MOS takie jak: wprowadzenie czytelnych zasad życia w instytucji oraz ich przestrzeganie, wdrażanie systemu wartości opartego na szacunku dla drugiego człowieka, kształtowanie zachowań prospołecznych czy wreszcie sprawnej organizacji czasu wolnego dostosowanej do potrzeb i zainteresowań wychowanków. Wewnętrzny wymiar poczucia bezpieczeństwa, uwarunkowany przez wiele czynników pozostających we wzajemnej zależności, zakotwiczony jest we wczesnych doświadczeniach jednostki, jej przekonaniach kluczowych oraz stylu myślenia. Tu bez wątplenia fundamentalną rolę odgrywa stabilna i prawidłowa relacja z wychowawcą, oparta na zaufaniu, zrozumieniu oraz wzajemnej otwartości emocjonalnej wychowywanych i wychowujących. Korzystanie ze wsparcia społecznego ze strony kadry pedagogicznej, rodziny, jak również rówieśników, sprzyja utrwalaniu pozytywnych zmian w funkcjonowaniu nieletnich i zapobieganiu powrotowi do aspołecznych form zachowania¹⁵. W połączeniu z wiedzą na temat zadań rozwojowych okresu adolescencji oraz czynników leżących u podstaw niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży, powstają realne możliwości podejmowania skutecznych działań w procesie resocjalizacji. Warunkiem bezwzględny jest jednak zapewnienie podopiecznym bezpiecznych warunków do życia i rozwoju w środowisku instytucjonalnym, jak i poza nim.

¹³ I. Korcz, *Inteligencja emocjonalna – gwarantem bezpieczeństwa i determinantą rozwoju uczniów*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2007, s. 107-109.

¹⁴ T. Moore, M. McArthur, J. Death, C. Tilbury, S. Roche, *Young people's views on safety and preventing abuse and harm in residential care: „It's got to be better than home”*, „Children and Youth Services Review” 2017, vol. 81, s. 212-219.

¹⁵ R. Opora, *Resocjalizacja wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010.

3. Cel, zakres badań oraz metoda badawcza

Zasadniczym celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie w jaki sposób młodzieżowe ośrodki wychowawcze oraz młodzieżowe ośrodki socjoterapii badają poczucie bezpieczeństwa wychowanków. Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania¹⁶ wprowadzono obowiązek prowadzenia tego typu badań w wymienionych instytucjach minimum dwa razy w roku, nie wskazując ich przebiegu ani też osób je realizujących. MOW i MOS wywiązują się z tego obowiązku w bardzo różny sposób, poszukując własnych rozwiązań. W odniesieniu do tak sformułowanego celu badań wskazano główny problem badawczy, który brzmi: *Jak przebiega proces badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży w zależności od ich typu oraz wielkości?*

Aby uniknąć nadmiaru, jak pisze J. Creswell¹⁷, formułuje się albo pytania badawcze, albo hipotezy, a nie jedno i drugie. Poniżej, wskazano hipotezy, bez szczegółowych pytań badawczych.

1. Instytucje resocjalizacyjne dla nieletnich badają poczucie bezpieczeństwa wychowanków dwa razy w ciągu roku zgodnie z wymaganiami ustawodawcy.
2. Nie istnieją istotne różnice w sposobie i liczbie wykonywanych badań między MOW a MOS.
3. Wielkość instytucji rozumiana jako liczba miejsc dla wychowanków pozostaje w związku z częstotliwością oraz sposobem wykonywania badania poczucia bezpieczeństwa podopiecznych.
4. MOW i MOS korzystają głównie z indywidualnych oraz grupowych ankiet jako narzędzi do badania poczucia bezpieczeństwa.
5. Psycholodzy i pedagodzy koordynują i realizują badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków.

¹⁶ Dz. U. poz. 1606.

¹⁷ J. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Kraków 2009, s. 151.

6. Wyniki badań poczucia bezpieczeństwa wychowanków przekazywane są w postaci zbiorczych wniosków na posiedzeniach rad pedagogicznych oraz zespołów wychowawczych.

W prezentowanych badaniach zrealizowanych w strategii ilościowej zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz kwestionariusz ankiety on-line do samodzielnego wypełnienia – jako technikę zbierania danych. Ankieta internetowa to uznana już technika badań społecznych, której popularność stopniowo wzrasta od połowy lat dziewięćdziesiątych XX w.¹⁸ Ankieta składała się z 16 pytań, z których pytania nr 1, 2, 3 – to metryczka placówki, pytania zasadnicze od nr 4-14 (pytania zamknięte z możliwością jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru odpowiedzi), pytanie nr 15: czy są Państwo zainteresowani udziałem w ogólnopolskich badaniach poczucia bezpieczeństwa wychowanków oraz pytanie nr 16: uwagi do ankiety (opcja otwartego pytania).

Zastosowanie ankiety on-line jako techniki zbierania danych umożliwiło objęcie badaniami ponad połowę instytucji, **tzn. 93 z 176 (53%)** aktualnie funkcjonujących MOW i MOS łącznie.

Szczegółowe dane odnośnie typu placówek, które wzięły udział w badaniu oraz ich wielkości, prezentuje tabela nr 1.

Tabela 1. Opis instytucji uczestniczących w badaniu.

typ placówki						wielkość placówki (liczba miejsc)			
MOW			MOS			≥45	46-60	61-90	≤91
59			34			15	39	32	7
ch	dz	koed	ch	dz	koed				
35	18	6	16	0	18				

Źródło: badania własne

Zmienne zależne: częstotliwość badania, sposób przeprowadzania badań, rodzaj wykorzystywanych narzędzi, sposób udostępniania i wykorzystywania wyników badań, funkcje osób koordynujących badania.

Zmienne niezależne: typ placówki, wielkość placówki, płeć wychowanków.

¹⁸ P. Siuda, *Ankieta internetowa: zalety i wady – rekapitulacja*, w: *Metody badań online*, red. P. Siuda, Gdańsk 2016, s. 28-29.

4. Przebieg i organizacja badań

Link do ankiety został przesłany wszystkim aktualnie funkcjonującym w Polsce młodzieżowym ośrodkom wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodkom socjoterapii. Uczestnictwo w badaniu było dobrowolne i anonimowe, tzn. bez identyfikacji placówki, link był ważny w okresie od 15 stycznia do 28 lutego 2022 r. Ankiety wypełniali członkowie dyrekcji instytucji w czasie ok. 30 minut (średni czas poświęcony na jedna ankietę).

5. Prezentacja i analiza wyników

Do analizy uzyskanych w badaniu danych ilościowych zastosowano program typu *open-source* – JASP¹⁹ wspierany przez Uniwersytet w Amsterdamie służący do obliczania analiz wariancji (w dowolnych schematach), regresji, analizy czynnikowej.

Wszystkie badane instytucje realizują ustawowy obowiązek badania poczucia bezpieczeństwa nieletnich, określony na poziomie dwóch w ciągu roku. Część z nich wykonuje więcej badań niż wskazane minimum, szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Tabela 2. Częstotliwość wykonywania badań poczucia bezpieczeństwa w MOW i MOS.

Czy badanie poczucia bezpieczeństwa odbywa się w Państwa instytucji więcej niż dwa razy w roku?		
	Liczba MOW i MOS	% badanych instytucji
tak	30	32,2 %
tak, po każdym zdarzeniu nadzwyczajnym	2	2,2 %
tak, jeżeli pojawi się taka potrzeba wg dyrekcji/kadry	32	34,4 %
nie, tylko zgodnie z rozp. MEN z 11 sierpnia 2017 r.	29	31,2 %
razem	93	100%

Źródło: badania własne

¹⁹ J. Love, R. Selker, M. Marsman i inni, *JASP: Graphical Statistical Software for Common Statistical Designs*, „Journal of Statistical Software” 2019, no 88(2), s. 1-17, <https://doi.org/10.18637/jss.v088.i02>.

Z przedstawionych danych wynika, że blisko 70% badanych instytucji realizuje omawiane zadanie więcej niż dwa razy w ciągu roku, warto podkreślić, że liczba wykonanych badań jest zależna od sytuacji wychowawczej w placówce, a badanie poczucia bezpieczeństwa realizowane jest zgodnie z potrzebami danego środowiska wychowawczego. Zatem, jedna z podstawowych zasad wychowania resocjalizującego czyli indywidualizacji²⁰ jest tu w pełni uwzględniana. Hipoteza 1 została potwierdzona. W celu weryfikacji hipotezy 2 zastosowano test *t-studenta* oraz test *chi-kwadrat*. Wykonane analizy statystyczne nie pozwalają na potwierdzenie tej hipotezy. Nie ma istotnej statystycznie różnicy w liczbie wykonywanych badań poczucia bezpieczeństwa pomiędzy MOW ($M = 7,46$, $SD = 4,02$) i MOS ($M = 6,41$, $SD = 3,22$), $t(89) = -1,273$, $p = 0,206$.

Nie wykazano statystycznie istotnego związku **między typem placówki resocjalizacyjnej a badaniem poczucia bezpieczeństwa za pomocą:**

- indywidualnej ankiety, $\chi^2(1, N = 93) = 3,55$, $p = 0,060$.
- indywidualnej rozmowy, $\chi^2(1, N = 93) = 2,31$, $p = 0,129$.
- spotkania/dyskusji grupowej, $\chi^2(1, N = 93) = 0,45$, $p = 0,502$.
- indywidualnej obserwacji, $\chi^2(1, N = 93) = 0,19$, $p = 0,661$.
- grupowej obserwacji, $\chi^2(1, N = 93) = 0,06$, $p = 0,813$.

Brak jakichkolwiek zależności istotnych statystycznie pomiędzy typem placówki MOW/MOS a badaniem poczucia bezpieczeństwa konkretnymi metodami, wskazuje na to, że instytucje samodzielnie decydują w jaki sposób dokonywać badań. Istotnym, hipotetycznie zakładanym czynnikiem może tu być przygotowanie merytoryczne kadry pedagogicznej do realizacji tego typu badań. Wiedza z zakresu psychologii rozwojowej, pedagogiki oraz metodologii badań społecznych, powinna tworzyć dobry fundament do realizacji tego typu badań. To zagadnienie wymaga dalszych pogłębionych analiz. Również wielkość instytucji rozumiana jako liczba miejsc dla wychowanków nie koreluje z częstotliwością wykonywania badań poczucia bezpieczeństwa (zastosowano tu korelacje liniowe Pearsona, $r = 0,17$, $p = 0,105$). Przed rozpoczęciem badań, wstępnie zakładano, że im większa instytucja, czyli im więcej nieletnich w niej przebywa, badania poczucia bezpieczeństwa realizowane są częściej, niż w mniejszych, czyli oferujących do 45 miejsc. Logicznym wnioskiem wydaje się być stwierdzenie, że większa liczba podopiecznych i tym samym,

²⁰ M. Kalinowski, *Struktura procesu resocjalizacji*, w: *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007, s. 238.

grup oraz oddziałów klasowych generuje zwiększoną liczbę sytuacji trudnych i problemów wychowawczych. Założenie to jednak nie zostało potwierdzone w badaniach. Funkcjonowanie MOW i MOS, a tym samym efektywność realizowanych w tych środowiskach instytucjonalnych działań jest uwarunkowana wieloma czynnikami, które pozostają we wzajemnej interakcji.

Hipoteza 4 została potwierdzona częściowo. Analiza statystyczna wskazuje, że istnieje korelacja pomiędzy wielkością ośrodka a stosowaniem indywidualnych obserwacji jako metody badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków ($r = 0,23$, $p = 0,030$). Im większa placówka tym częściej wykorzystuje się indywidualną obserwację, często w połączeniu z innymi metodami badania poczucia bezpieczeństwa. Znaczenie indywidualnego kontaktu między personelem pedagogicznym a wychowankami jest dość szeroko opisane w literaturze²¹, z jednoznacznym wskazaniem, że jest to czynnik sprzyjający prospołecznej zmianie w funkcjonowaniu nieletnich, a wielu autorów to właśnie z tym łączy efektywność realizowanych działań. Bez wątplenia indywidualna obserwacja stanowi ważne źródło informacji o podopiecznym, a wnioski formułowane na jej podstawie mogą być istotne dla praktyki resocjalizacyjnej. Można założyć, że stosowanie indywidualnych obserwacji w przypadku większych instytucji, spełnia także rolę działań profilaktycznych, poprzez wczesne podejmowanie odpowiednich i właściwych interwencji, zapobiegając eskalacji problemów. Hipoteza nr 5, tak jak nr 4, została potwierdzona również częściowo. Psycholodzy i pedagodzy najczęściej koordynują badania poczucia bezpieczeństwa w ankietowanych MOW i MOS, nie robią tego wyłącznie samodzielnie, współpracują z innymi osobami z kadry pedagogicznej. W przypadku 33 instytucji wskazano, że badania poczucia bezpieczeństwa koordynuje jedna osoba. Te dane liczbowe prezentują się następująco: dyrektora jako osobę koordynującą badania poczucia bezpieczeństwa wskazano w 8 instytucjach, zastępcę dyrektora w 5, psychologa w 4, pedagoga w 10 oraz koordynatora ds. bezpieczeństwa w 6 placówkach. Ta ostatnia funkcja jest nowością w MOW i MOS. Powołanie takiej osoby nie jest standardem we wskazanych instytucjach, jednak widać wyraźną tendencję wskazującą

²¹ Tak m.in. H. Kupiec, *Rozwijanie kompetencji społecznych u nieletnich a klimat placówki resocjalizacyjnej*, „Resocjalizacja Polska” 2012, nr 3, s. 383-398; R. Opora, *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, Gdańsk 2009; M. Dobijański, *Socjalizacja dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie metodami opartymi na wpływie osobistym wychowawcy*, „Student niepełnosprawny szkice i rozprawy” 2018, nr 18(11), s. 161-177.

na to, że coraz częściej taka osoba pojawia się w strukturze zespołu wychowawczego. Z reguły jest to połączenie innego stanowiska np. psychologa, pedagoga czy pracownika socjalnego z funkcją koordynatora ds. bezpieczeństwa. W pozostałych 60 instytucjach uczestniczących w omawianym badaniu, to zadanie koordynują dwie osoby i więcej: pedagog w 40, dyrektor w 34, psycholog w 27, zastępca dyrektora w 25 oraz koordynator ds. bezpieczeństwa w 13 instytucjach. Nie stwierdzono żadnej zależności między liczbą oraz stanowiskami osób koordynujących badanie poczucia bezpieczeństwa wychowanków, a wielkością placówki. Nie istnieją też żadne przesłanki teoretyczne, które wskazywałyby na taką korelację.

Badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków dostarczają wielu ważnych dla funkcjonowania placówki informacji oraz realizacji założonych przez nią celów wychowawczych. Zebrane w ten sposób dane poddawane są analizie, a wnioski przekazywane kadrze pedagogicznej, tak aby mogła dokonywać systematycznej ewaluacji prowadzonych przez siebie działań, a przede wszystkim – indywidualizować pracę z podopiecznymi, którzy mając różne doświadczenia, mogą odbierać określone sytuacje jako zagrażające ich bezpieczeństwu w wymiarze psychicznym i/lub fizycznym. Hipoteza nr 6 została potwierdzona. Wyniki prezentuje tabela nr 3.

Tabela nr 3. Sposób omawiania wyników badań poczucia bezpieczeństwa.

	liczba badanych instytucji	% badanych instytucji
na posiedzeniach rady pedagogicznej	90	96,8 %
każda grupa jest omawiana oddzielnie	18	19,3 %
wychowawca rozmawia z pedagogiem/psychologiem	18	19,3 %
wychowawca rozmawia z dyrektorem	14	15,0 %
wychowawca rozmawia z koordynatorem ds. bezpieczeństwa	11	11,8 %
konsultacje z ekspertem zewnętrznym	3	3,2 %

Badani mogli wskazywać więcej niż jedną odpowiedź; źródło: badania własne.

W 52 uczestniczących w badaniu MOW i MOS, co stanowi blisko 56%, wyniki oraz wnioski omawiane są tylko na posiedzeniach rady pedagogicznej. Z uwagi na różną wielkość instytucji, liczebność i strukturę kadry jest odmienna. Spotkania całego zespołu wychowawczego oraz

omawianie na nim bieżących problemów czy też zadań do realizacji należy do klasycznego modelu pracy resocjalizacyjnej, o niewystarczającym poziomie efektywności w odniesieniu do wyzwań jakie pojawiają się w środowisku instytucjonalnym.

W pozostałych ośrodkach dodatkowo uzyskane dane są interpretowane w mniejszych zespołach wychowawczych. Jedynie w dwóch instytucjach, wyniki badania poczucia bezpieczeństwa omawiane są bez udziału rady pedagogicznej: każda grupa jest omawiana oddzielnie – to jeden przypadek oraz drugi – wychowawca dokonuje analizy z dyrektorem.

6. Dyskusja i wnioski

Badanie poczucia bezpieczeństwa wychowanków to zadanie wpisane w zakres działalności młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii. Jest ono jednym z kluczowych elementów ewaluacji oraz stałego podnoszenia poziomu efektywności procesu resocjalizacji nieletnich w środowisku instytucjonalnym. Wyniki zrealizowanych badań pozwalają stwierdzić, że instytucje wywiązują się w pełni z tego obowiązku. Z uwagi na to, że ustawodawca nie określił jak te badania mają być prowadzone, przez kogo oraz z zastosowaniem jakich metod, MOW i MOS wykonują je w odmienny sposób. Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że nie ma żadnych różnic między młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi a młodzieżowymi ośrodkami socjoterapii w zakresie realizowanych badań. Nie potwierdzono również, że zmienne takie jak wielkość instytucji oraz płeć wychowanków ma związek z realizacją tego zadania. Środowiska wychowawcze MOW i MOS, struktura kadry pedagogicznej oraz jej kwalifikacje są bardzo zbliżone. Głównym zadaniem młodzieżowych ośrodków socjoterapii jest praca z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, a młodzieżowych ośrodków wychowawczych – z adolescentami, którzy już przejawiają symptomy tego zjawiska oraz dopuścili się naruszenia porządku prawnego w postaci różnych czynów karalnych, stąd o ich pobycie w instytucji decyduje sąd rodzinny, co nie ma miejsca w przypadku MOS. Pomimo tych różnic, które zdecydowanie powinny znaleźć odzwierciedlenie w stosowanych metodach pracy z wychowankami, MOW i MOS mają wiele wspólnych elementów, a jednym z nich jest dbałość o jak najwyższy poziom poczucia bezpieczeństwa podopiecznych. Nieletni przebywający

w omawianych instytucjach w zdecydowanej większości ujawniają zaburzenia w rozwoju psychospołecznym, u podłoża których leżą traumatyczne doświadczenia oraz deprywacja potrzeb kluczowych dla realizacji zadań rozwojowych okresu dzieciństwa i adolescencji²². Poczucie bezpieczeństwa jest fundamentem, na którym dokonuje się trwała zmiana w funkcjonowaniu nieletnich, tym samym przygotowując ich do samodzielności życiowej oraz podejmowania właściwych ról społecznych po opuszczeniu instytucji²³. W związku z tym ośrodki poszukują określonych rozwiązań oraz dokładają starań, aby podopieczni czuli się bezpieczni w wymiarze psychicznym i fizycznym. Przykładem takiego rozwiązania, jest powołanie w niektórych badanych ośrodkach koordynatora ds. bezpieczeństwa, którego zakres obowiązków nie jest jeszcze w pełni dopracowany. W przeważającej większości badanych instytucji, omawiane zadanie koordynują pedagodzy i psycholodzy, tworzący integralną część zespołu wychowawczego, który monitoruje bieżącą sytuację w placówce oraz wspólnie podejmuje decyzje o konkretnych działaniach specjalistycznych wobec wychowanków. Opracowanie wystandaryzowanego narzędzia do badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków MOW i MOS, pozwoliłoby na dokładną analizę tego zjawiska w wymiarze pojedynczej instytucji, jak i w szerszej, nawet ogólnopolskiej. Dodatkowo, wyniki tego typu badań otwierają kolejne możliwości podejmowania adekwatnych działań wychowawczych i terapeutycznych, tym samym kształtując wysoki poziom efektywności procesu resocjalizacji w środowisku instytucjonalnym. Na potrzebę tego typu zmian w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych wskazuje raport Najwyższej Izby Kontroli z 2017 r. oraz najnowszy z 2021 r. Wspomniane dokumenty przedstawiają wyniki kontroli w losowo, za każdym razem, wybranych czternastu MOW, które obejmowały lata 2012-2016 oraz 2018-2021. NIK jednoznacznie podkreśla potrzebę monitorowania realizowanych w tych instytucjach działań oraz zwiększania poziomu poczucia bezpieczeństwa podopiecznych²⁴. W ostatnim raporcie NIK zdecydowa-

²² R.S. Feldman, *Development Across the Life Span*, Pearson Education Limited 2018.

²³ J. Sala-Roca, M. Jariot, A.V. Biarnés, M. Rodriguez, *Analysis of factors involved in the social inclusion process of young people fostered in residential care institutions*, „Children and Youth Services Review” 2009, no 31 (12), s. 1251-1257.

²⁴ NIK o resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-resocjalizacji-w-mlodziejowych-osrodkach-wychowawczych.html>; Podopieczni młodzieżowych ośrodków wychowawczych nieprzygotowani do samodzielnego życia, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/mlodziejowe-osrodki-wychowawcze.html>.

nie rekomenduje badanie losów byłych wychowanków, co może być ważnym źródłem informacji na temat skuteczności działań resocjalizacyjnych w tych instytucjach. Tu podobnie, jak w przypadku omawianego w artykule zagadnienia dotyczącego narzędzi i metodologii badań poczucia bezpieczeństwa wychowanków, badanie losów absolwentów MOW, wymaga również dalszych eksploracji. Warto podkreślić, że wnioski z raportów NIK zostały uwzględnione w ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, która została podpisana przez Prezydenta RP 20 lipca 2022 r.²⁵

Istotnym wnioskiem dla praktyki resocjalizacyjnej wydaje się być również wyraźna potrzeba wypracowania modelu gromadzenia danych dotyczących poczucia bezpieczeństwa nieletnich w instytucjach, ich analizy, opracowywania wniosków i dalszych rekomendacji do pracy resocjalizacyjnej. Dalszych pogłębionych badań i analiz wymaga również praca zespołowa w instytucjach resocjalizacyjnych dla nieletnich. Tworzenie mniejszych zespołów wychowawczych złożonych z osób, które bezpośrednio realizują zadania z podopiecznymi, pozwalałoby na interpretację wyników badań poczucia bezpieczeństwa także w wymiarze indywidualnym związanym z osobistymi doświadczeniami nieletnich.

Bibliografia

Literatura

1. Creswell J., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Kraków 2009.
2. Dobijański M., *Socjalizacja dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie metodami opartymi na wpływie osobistym wychowawcy*, „Student niepełnosprawny szkice i rozprawy” 2018, nr 18.
3. Feldman, R.S. *Development Across the Life Span*, Pearson Education Limited 2018.
4. Kalinowski M., *Struktura procesu resocjalizacji*, w: *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007.

²⁵ Dz. U. poz. 1700.

5. Kamiński A., Jezierska B., Kołodziejczak L., *Funkcjonowanie placówek socjalizacyjnych i resocjalizacyjnych w aspekcie organizacyjnym i metodycznym*, Wrocław 2016.
6. Korcz I., *Inteligencja emocjonalna – gwarantem bezpieczeństwa i determinantą rozwoju uczniów*, w: *Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduński, Poznań 2007.
7. Kupiec H., *Rozwijanie kompetencji społecznych u nieletnich a klimat placówki resocjalizacyjnej*, „Resocjalizacja Polska” 2012, nr 3.
8. Love J., Selker R., Marsman M., i inni, *JASP: Graphical Statistical Software for Common Statistical Designs*, „Journal of Statistical Software” 2019, no 88(2).
9. Maslow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2009.
10. Moore T., McArthur M., Death J., Tilbury C., Roche S., *Young people’s views on safety and preventing abuse and harm in residential care: „It’s got to be better than home”*, „Children and Youth Services Review” 2017, no 81.
11. Opora R., *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, Gdańsk 2009.
12. Opora R., *Resocjalizacja wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010.
13. Reber A.S., *Słownik psychologii*, polskie wyd. pod redakcją. I. Kurcz, Warszawa 2008.
14. Roca J.S., García M.J., Biarnés A.V., Rodríguez M., *Analysis of factors involved in the social inclusion process of young people fostered in residential care institutions*, „Children and Youth Services Review” 2009, no 31(12).
15. Shaffer D., Kipp K., *Psychologia rozwoju od dziecka do dorosłości*, Gdańsk 2014.
16. Siuda P., *Ankieta internetowa: zalety i wady – rekapitulacja*, w: *Metody badań online*, red. P. Siuda, Gdańsk 2016.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 35, poz. 228).

2. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. Nr 95, poz. 425).
3. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447).
4. Ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. z 2022 r. poz. 1700).
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (Dz. U. z 2017 r. poz. 1606).
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz. U. Nr 296, poz. 1755, z 2021 r. poz. 1502).

Źródła internetowe

1. NIK o resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-resocjalizacji-w-mlodziezowych-osrodkach-wychowawczych.html>.
2. Podopieczni młodzieżowych ośrodków wychowawczych nieprzygotowani do samodzielnego życia, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/mlodziezowe-osrodki-wychowawcze.html>.

Agnieszka Lewicka-Zelent^{1,a,b,e,f}
Wojciech Marcin Czerski^{2,c,d,e}

**WYBRANE UWARUNKOWANIA GOTOWOŚCI
DO ZMIANY U OSADZONYCH OBJĘTYCH
W PRZESZŁOŚCI SDE**

**SELECTED DETERMINANTS OF READINESS
TO CHANGE AMONG OFFENDERS WHO
UNDERWENT ELECTRONIC MONITORING**

Otrzymano: 27.03.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9671

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

A – projekt badań; B – wykonanie badań; C – analiza statystyczna;

D – interpretacja danych; E – przygotowanie manuskryptu; F – przegląd piśmiennictwa

Streszczenie

Wstęp. Osoby, którym w Polsce dowiedziono dokonanie przestępstwa, mogą odbywać karę w systemie dozoru elektronicznego (SDE). W związku z tym na rynku wydawniczym pojawiają się publikacje z tego zakresu, najczęściej w nurcie rozważań prawnych. Brakuje jednak raportów z badań, w których biorą udział osoby, które mogą się podzielić swoimi

¹ Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. uczelni w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, email: agnieszka.lewicka@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-6967-8966.

² Dr Wojciech Marcin Czerski, adiunkt w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: wojciech.czerski@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-3951-5752.

doświadczeniami z odbywania kary w taki sposób. Dlatego celem badań jest wskazanie wybranych uwarunkowań gotowości do zmiany u osadzonych objętych w przeszłości SDE.

Materiały i metody. Badanie przeprowadzono w 2019 r. w 8 jednostkach penitencjarnych wśród 229 osadzonych. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz dwa narzędzia badawcze: Kwestionariusz Gotowości do Zmiany oraz Skalę Pomiaru Prężności. W celu udzielenia odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze zastosowano: statystyki opisowe, współczynnik korelacji r-Pearsona, test t-Studenta oraz regresję krokową.

Wyniki. Uczestniczące w badaniu osoby uzyskały wynik świadczący o ich dużej gotowości do zmiany oraz umiarkowanej prężności. Osoby, które nigdy nie odbywały kary w SDE wyżej oceniły swoją pomysłowość w porównaniu do osadzonych, którzy mają osobiste doświadczenia z nim związane. W grupie osadzonych będących w przeszłości w SDE ustalono, że im dłużej byli objęci SDE, tym niższa była ich gotowość do zmiany. Poza tym, im bardziej osadzeni, którzy nie doświadczyli skutków SDE, tolerują dotyczące ich niepowodzenia, tym wykazują większą gotowość do zmiany. Im są starsi, tym w mniejszym stopniu są gotowi do zmiany.

Implikacje. W praktyce warto prowadzić więcej badań z udziałem osób, które objęte były dozorem elektronicznym, aby wyłonić predyktory ich gotowości do zmiany. Docelowo chodzi o wskazanie możliwie jak największej liczby czynników warunkujących proces readaptacji społecznej osadzonych, które trzeba uwzględniać na poziomie orzekania SDE, dążąc do podniesienia efektywności odbywania w nim kary.

Słowa kluczowe: system dozoru elektronicznego (SDE), osadzeni, prężność, gotowość do zmiany, uwarunkowania

Abstract

Introduction. In Poland, persons found to have committed a crime may serve their sentence in the electronic supervision system (ESS). Therefore, publications in this field appear on the publishing market, most often are in the mainstream of legal considerations. However, there is a lack of research reports involving people who can share their experiences of serving a sentence in this way. The aim of the research is to indicate selected conditions of readiness to change in prisoners who have been subject to ESS in the past.

Materials and methods. The study was conducted in 2019 in 8 penitentiary units among 229 inmates. The diagnostic survey method and two research tools were used: the Readiness to Change Questionnaire and the Resilience Measurement Scale. In order to answer the formulated research problems, the following were used: descriptive statistics, r-Pearson correlation, Student's t-test and regression.

Results. People participating in the study obtained a result indicating their high readiness to change and moderate resilience. Persons who have never served their sentence in ESS rated their ingenuity higher than inmates who have had personal experience with it. In the group of prisoners who were in ESS in the past, it was found that the longer they were subject to ESS, the lower their readiness to change was. Moreover, the more inmates who have not experienced the effects of ESS tolerate their failures, the more readily they are to change. The older they are, the less they are ready to change.

Implications. In practice, it is worth conducting more studies with the participation of people who were subject to electronic supervision in order to identify predictors of their readiness to change. Ultimately, it is about indicating as many factors as possible conditioning the process of social readaptation of inmates, which should be taken into account at the level of ESS adjudication, striving to increase the effectiveness of serving a sentence in it.

Keywords: electronic supervision system (ESS), inmates, resilience, readiness to change, conditions

1. Wstęp

W praktyce penitencjarnej poszukuje się czynników warunkujących efektywność kary kryminalnej. Wśród nich szczególną rolę zajmują cechy osobowościowe przestępców. Istotne bowiem jest to, jakim jest człowiekiem osoba oskarżana przy orzekaniu konkretnego rodzaju kary. Swoistą alternatywę do kary pozbawienia wolności stanowi system dozoru elektronicznego realizowany w warunkach poza instytucjonalnych (poza więzieniach), który został wprowadzony w 2009 r. na mocy ustawy z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem

karnym w systemie dozoru elektronicznego³, która była nowelizowana dwukrotnie – w 2015 i 2016 r. Ustawa obecnie obowiązująca, została znówelizowana ustawą z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw⁴. Wprowadzono nią również zmiany w art. 43a § 1 Kodeksu karnego wykonawczego⁵. Od tego momentu o odbycie kary pozbawienia wolności w SDE może ubiegać się osoba, wobec której sąd orzekł karę w wymiarze do półtora roku.

Dariusz Sarzała wskazuje na wiele różnorodnych walorów SDE w aspekcie resocjalizacyjnym. Według niego wykonywanie kary w tym systemie umożliwia skazanemu nieprzerwane życie wśród innych ludzi, w przestrzeni otwartej, co zdecydowanie bardziej sprzyja realizacji celów readaptacji społecznej niż odbywanie kary w izolacji penitencjarnej. Pozostając w bezpośrednim kontakcie z innymi członkami społeczności lokalnej zmuszony jest on do zachowania większej kontroli nad swoim postępowaniem, z uwagi na chęć podtrzymania z nimi dobrych relacji. W zakładzie karnym, w którym przebywa z przymusu, o wiele trudniej jest nawiązać mu pożądane kontakty społeczne z osobami, które czasami są zupełnie inne pod względem cech osobowości, preferowanych wartości czy postaw (co nie sprzyja procesowi resocjalizacji, bądź sprzyja jedynie w ograniczonym stopniu). Poza więzieniem unika przemocy ze strony współosadzonych i nie jest narażony na negatywne oddziaływania socjalizacji podkulturowej, co w większym stopniu umożliwi mu zaspokojenie swoich potrzeb. Osoba skazana odbywająca karę w SDE może w pełni uczestniczyć w życiu rodziny. Budować lub odbudowywać relacje z osobami z najbliższego otoczenia pod stałym dozorem, dzięki której kształtuje pozytywne nawyki kontrolowania swojego zachowania. Jest to sytuacja dogodna dla wzmacniania odpowiedzialności za swoje postępowanie i uświadomienia sobie, że należy przestrzegać normy społeczne. Reasumując, system dozoru elektronicznego posiada zalety w zakresie samowychowania, dzięki stymulacji skazanego do podejmowania działalności

³ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. Nr 191, poz. 1366, ze zm.).

⁴ Dz. U. z 2020 r. poz. 568.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2020 r. poz. 523, ze zm.).

prospołecznej na rzecz innych ludzi⁶. Wpisuje się on w cele resocjalizacji penitencjarnej, w których w szerszym znaczeniu chodzi o dokonanie wewnętrznej przemiany u osoby skazanej. Punktem wyjścia staje się zatem pytanie o zmianę w jej życiu.

Według Doroty Kubackiej-Jasieckiej do zmiany, z psychologicznego punktu widzenia, powinniśmy podchodzić jak do zjawiska naturalnego i nieuniknionego. Człowiek funkcjonuje w zmieniającym się świecie, a zatem doświadcza nowych sytuacji, sprzyjających jego rozwojowi, któremu towarzyszą zmiany, w większości niezależne od niego samego. Jego wpływ na nie, pomimo ograniczeń biologicznych, jest możliwy dzięki plastyczności psychofizycznej. Funkcjonując osobiście w zakresie fizycznym, poznawczym i społecznoemocjonalnym tworzy własną wizję świata i siebie. W takim znaczeniu staje się twórcą zmian wewnętrznych i zewnętrznych⁷. Małgorzata Czerska⁸ zwraca uwagę, że to aktywność własna człowieka popycha go do podejmowania kolejnych działań. Dlatego tak ważne jest, aby był on odpowiednio wzmacniany dzięki kształtowaniu jego pozytywnych nastawień do prospołecznych zachowań, motywowaniu do aktywności i rozwijania jego zainteresowań. Autorka podkreśla jednak, że w człowieku może pojawić się opór na zmiany, znajdujący swoje źródło w oddziaływaniu grupy społecznej (np. nacisk współwięźniów), w samej sobie (zmianie) (np. obawa przed odpowiedzialnością za swoje postępowanie), w organizacji procesu zmian (np. negatywne skutki pozytywnej zmiany w postaci doświadczania przemocy ze strony współosadzonych) oraz w cechach osobowości.

Stanowisko to popierają Anna Paszkowska-Rogacz i Małgorzata Tarkowska⁹, które twierdzą, że gotowość do zmian może zależeć właśnie m.in. od charakteru tych zmian. Wskazują na jej elementy składowe: pomyślność, optymizm, podejmowanie ryzyka, napęd, zdolność adaptacyjną i pewność siebie oraz tolerancję na niepewność. Pomyślność traktują

⁶ D. Sarzała, *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 167-169.

⁷ D. Kubacka-Jasiecka, *Psychologia wobec problematyki zmiany*, w: *Człowiek wobec zmiany. Rozważania psychologiczne*, red. D. Kubacka-Jasiecka, Kraków 2002, s. 11-17.

⁸ I. Nowakowska-Buryła, *Gotowość do zmiany a nabywanie kompetencji międzykulturowych przez nauczycieli wczesnej edukacji – o potrzebie eksploracji zagadnienia*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” sectio J, 2019, vol. XXXII, z.2, s. 101-102.

⁹ A. Paszkowska-Rogacz, M. Tarkowska, *Metody pracy z grupą w poradnictwie zawodowym*, Warszawa 2004, s. 209-215.

jako zdolność do wykorzystania każdej możliwości do realizacji celów a także jako umiejętność zrobienia „czegoś z niczego”. Osoby pomysłowe charakteryzują się zatem wiarą w możliwość znalezienia rozwiązania w każdej sytuacji oraz kreatywnością w tym zakresie. Optymizm wyraża się w entuzjastycznej postawie wobec poznawanej rzeczywistości. Poszukują możliwości a nie skupiają się na pewnych ograniczeniach. Osoby śmiałe z kolei podejmują ryzyko, gdyż życie stanowi dla nich przygodę. Cały czas są aktywne, często narażając się na niebezpieczeństwo. Nie lubią nudy i stagnacji, dlatego nierzadko bywają inicjatorami zmian. Pasjonaci rzadko ulegają zmęczeniu, ale potrafią być bardzo uparte, przez co szybko wypalają się zawodowo. Podjęmą trudne zadania, które wykonują z pasją. Osoby o dużej zdolności adaptacyjnej nie załamują się niepowodzeniami i uczą się na własnych błędach. Jeśli nie realizują pomyślnie jakiegoś celu, zmieniają swoje plany, dopasowane do swoich możliwości i sytuacji, w jakiej się znalazły. Odporność cechuje ludzi, dla których nie jest ważny własny status i funkcja, jaką pełnią. Czerpią bardziej z teraźniejszego i przyszłego życia aniżeli cofają się do przeszłości. Osoby pewne siebie wierzą we własne zasoby. Mają poczucie własnej wartości i kontroli nad swoim życiem. Wierzą, że porażki są potrzebne w życiu, gdyż stanowią nieocenioną lekcję. Tolerancja na niepewność charakterystyczna jest dla osób, które wierzą, że nic nie jest pewne. Gotowe są na niespodziewane okoliczności. Są cierpliwe i nie oczekują szybkich efektów.

W psychologii, a także pedagogice resocjalizacyjnej penitencjarnej w ostatnich latach zwraca się uwagę na *resiliency*, czyli taką cechę osobowości, względnie trwałą zasób człowieka oznaczający jego prężność psychiczną¹⁰. Jest ona niezwykle ważna zwłaszcza w sytuacjach trudnych, w których musi się on zaadaptować, co sugeruje, że skazani powinni cechować się wysokim jej poziomem. Znajdują się bowiem w pewnym momencie swojego życia w nowej nieznannej rzeczywistości, jaką jest więzienie. Osoba osadzona charakteryzująca się wysokim poziomem prężności ocenia przebywanie w zakładzie karnym jako wyzwanie i próbę sprawdzenia swoich kompetencji. Zachowują stabilność emocjonalną, a w sytuacji trudnej poszukują skutecznego sposobu rozwiązania¹¹.

¹⁰ Z. Juczyński, *Health-related quality of life: theory and measurement*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Psychologia” 2006, nr 10, s. 3-15.

¹¹ Por. N. Ogińska-Bulik, Z. Juczyński, *Skala pomiaru prężności – SPP-25*, „Nowiny Psychologiczne” 2008, nr 3, s. 39-56.

Irena Mudrecka twierdzi, że prężność (*resilience* w tłumaczeniu autorki) wpisuje się w założenia profilaktyki kreatywnej, w której ważne jest bazywanie na naturalnej odporności i zasobach człowieka. Ich zadaniem jest zapobieganie występowaniu niepożądanego zachowania dzięki wzmacnianiu pozytywnych cech osobowości. Prężność zajmuje poza tym ważne miejsce w koncepcji twórczej resocjalizacji, w której nie tyle chodzi o diagnozowanie i wykorzystywanie deficytów osadzonych czy nieletnich w pracy pedagogicznej, a raczej potencjalnych ich możliwości. Z tego też powodu odgrywa ona znaczną rolę w oddziaływaniach pedagogów resocjalizacyjnych, na poziomie poszukiwania wdrożeń praktycznych dla resocjalizacji potencjalnej, czyli w profilaktyce niedostosowania społecznego, oraz na poziomie resocjalizacji aktualnej w przypadku osób pozbawionych wolności. Według autorki koncepcja *resilience* jest spójna z socjoekologiczną koncepcją rozwoju człowieka, w której podkreśla się, że w każdym człowieku tkwią czynniki rozwoju, w mikrosystemie, ekosystemie oraz makrosystemie. Stąd też tak istotne jest wskazywanie, a następnie wzmacnianie różnorodnych zasobów. Dzięki *resilience* możliwe jest efektywne przystosowanie się do środowiska, nawet w sytuacji jego zmiany, jak ma to miejsce przy osadzeniu w jednostce penitencjarnej. Co więcej, człowiek może dostrzec możliwości wynikające z takiej zmiany i wykorzystać je w sposób twórczy. Uczy się reagować w skuteczny sposób elastycznie dopasowując wykorzystywane strategie. Unika sztywnego myślenia, reagowania emocjonalnego i działania, co zapobiega poddawaniu się w trudnych sytuacjach, przerwaniu realizacji ważnych celów życiowych, a sprzyja czerpaniu zadowolenia z życia¹².

Celem artykułu jest analiza wybranych czynników warunkujących gotowość do zmiany oraz korelacji między nimi wśród osadzonych, zarówno będących wcześniej, jak i nie, w Systemie Dozoru Elektronicznego.

2. Podstawy metodologii badań własnych

Przyjęto, że w przypadku orzekania kary odbywanej w systemie dozoru elektronicznego, sąd powinien uwzględnić wyniki diagnozy, w której brane byłyby pod uwagę czynniki warunkujące skuteczność SDE. Zatem ważne jest identyfikowanie predyktorów gotowości do zmiany u osób

¹² I. Mudrecka, *Wykorzystanie koncepcji «resilience» w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 5, s. 59-60.

osadzonych¹³. Dlatego celem badania było wskazanie wybranych uwarunkowań gotowości do zmiany u osadzonych odbywających w przeszłości karę w systemie dozoru elektronicznego.

Aby można było zrealizować ten cel sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. W jakim stopniu osoby objęte i nie objęte systemem dozoru elektronicznego w przeszłości oceniają swoją gotowość do zmian i poszczególne jej składowe?
2. W jakim stopniu osoby objęte i nie objęte systemem dozoru elektronicznego w przeszłości oceniają swoją prężność i poszczególne jej składowe?
3. Czy występuje zależność między gotowością do zmiany, a prężnością u osadzonych w kontekście wcześniejszego objęcia dozorem elektronicznym, a jeśli tak to jaka?
4. Jakie czynniki warunkują gotowość do zmiany u osadzonych, którzy wcześniej byli objęci SDE oraz u osadzonych nie objętych SDE w przeszłości?

Z uwagi na charakter pytań szczegółowy (o związki) sformułowano hipotezy robocze do pytania 3 i 4. Niemniej jednak nie można ich uzasadnić na podstawie wyników badań innych autorów ze względu na ich innowacyjność.

Hipoteza do pytania 3:

Przypuszcza się, że wystąpi zależność między gotowością do zmiany a prężnością u osadzonych uczestniczących w badaniu, niezależnie od doświadczeń związanych z odbywaniem kary w SDE. Wzrostowi wyników gotowości do zmiany towarzyszyć będzie wzrost wyników prężności.

Hipoteza do pytania 4:

Zakłada się, że predyktorami gotowości osadzonych do zmiany będą: prężność oraz ich wiek, niezależnie od tego, czy odbywali karę w SDE czy też nie.

Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego w drugiej połowie 2019 roku w 8 jednostkach penitencjarnych.

¹³ A. Lewicka-Zelent, *Doświadczenia i wyobrażenia osadzonych związane ze skutecznością dozoru elektronicznego*, „Resocjalizacja Polska” 2021, nr 22, s. 480.

Zastosowano metodę *papier-ołówek* przestrzegając zasadę anonimowości respondentów. Osoby badane ustosunkowały się do twierdzeń zawartych w dwóch narzędziach badawczych: Kwestionariuszu Gotowości do Zmiany oraz Skali Pomiaru Prężności.

Kwestionariusz Gotowości do Zmiany (GdZ), autorstwa R.J. Kriegela i D. Brandta¹⁴ w tłumaczeniu A. Paszkowskiej-Rogacz, składa się z 35 twierdzeń ocenianych w 6-stopniowej skali, gdzie 1 oznacza *zdecydowanie nie zgadzam się*, a 6 – *zdecydowanie zgadzam się*. Kwestionariusz służy do oceny siedmiu cech: (1) *pomysłowość*, (2) *napęd (pasje)*, (3) *pewność siebie*, (4) *optymizm*, (5) *podejmowanie ryzyka (śmiałość)*, (6) *zdolność adaptacyjna* oraz (7) *tolerancja na niepewność*. Optymalny wynik dla każdej z cech wynosi 22-26 punktów¹⁵. Dzięki zastosowaniu narzędzia możliwe jest „sprawdzenie własnych silnych i słabych stron”¹⁶. Współczynnik rzetelności w prezentowanych w niniejszej pracy wynikach badań wyniósł $\alpha=0,915$.

Skala Pomiaru Prężności (SPP-25), autorstwa N. Ogińskiej-Bulik i Z. Juczyńskiego, składa się z 25 twierdzeń, wśród których znajdują się wymiary: (1) *wytrwałość i determinacja w działaniu*, (2) *otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru*, (3) *kompetencje osobiste do radzenia sobie i tolerancja negatywnych emocji*, (4) *tolerancja na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania* oraz (5) *optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach*. Każde zagadnienie oceniane jest w 5-stopniowej skali Likerta, gdzie 0 oznacza *zdecydowanie nie*, a 5 – *zdecydowanie tak*. Wyniki mogą wahać się od 0 do 100 punktów. Im wyższy wynik, tym wyższe nasilenie prężności¹⁷. Skala ma bardzo wysoki współczynnik rzetelności dla wyników prezentowanych w niniejszej pracy ($\alpha=0,917$) i jest wyższy niż u jej autorów ($\alpha=0,89$). Ogólny wynik surowy SPP-25 może zostać przeliczony na steny, co umożliwi ustalenie prężności u badanych osób.

Przeprowadzone analizy statystyczne wykonano za pomocą programu IBM SPSS Statistics w wersji 26. W celu udzielenia odpowiedzi na postawione problemy badawcze zastosowano: statystyki opisowe, współczynnik korelacji *r*-Pearsona, test *t*-Studenta oraz regresję krokową.

¹⁴ R.J. Kriegel, D. Brandt, *Sacred cows make the best burgers*, HarperBusiness, Pymble, N.S.W 1996.

¹⁵ A. Paszkowska-Rogacz, M. Tarkowska, *Metody pracy...*, s. 209-215.

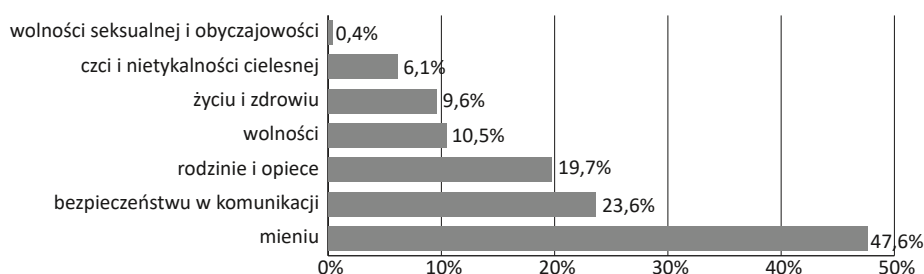
¹⁶ M. Czechowska-Bieluga, *Gotowość do zmian życiowych – propozycja warsztatu metodologicznego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, t. 19, nr 1, s. 159.

¹⁷ N. Ogińska-Bulik, Z. Juczyński, *Skala pomiaru...*, 39-56.

2.1. Uczestnicy badania

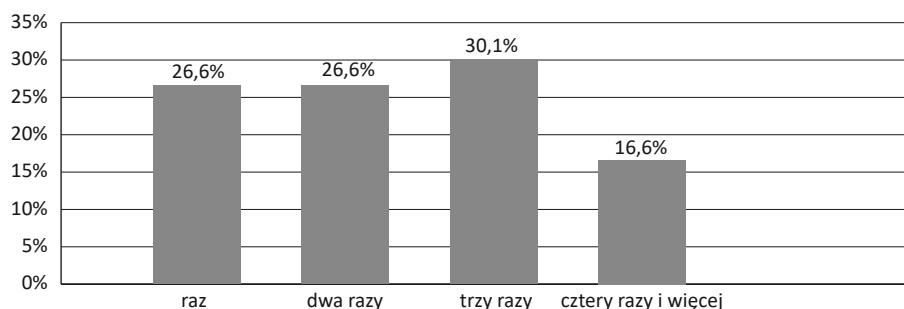
W badaniach wzięło udział 229 osadzonych w wieku 19-68 lat ($M_{\text{wiek}}=37,45$; $SD=10,58$), którzy w czasie trwania badania przebywali w zakładach karnych odbywając średnio przez ponad 13 miesięcy ($SD=22,13$) karę pozbawienia wolności przede wszystkim za przestępstwa przeciwko: mieniu (48%), bezpieczeństwu w komunikacji (24%) oraz rodzinie i opiece (20%). Osadzeni uczestniczący w badaniu odbywali wyroki także za przestępstwa przeciwko: wolności (11%), życiu i zdrowiu (10%), czci i nietykalności cielesnej (6%) oraz wolności seksualnej i obyczajowości (0,4%). Szczegółowe wyniki zaprezentowane zostały na wykresie 1.

Wykres 1. Udział badanych w podziale na rodzaj popełnionego przestępstwa

Większość badanych osób była wcześniej karana (73%). Najczęściej skazane były trzy razy (30%) lub dwa razy (27%). Szczegółowe dane zaprezentowane zostały na wykresie 2.

Wykres 2. Udział badanych w podziale na liczbę kar kryminalnych

Uczestnicy badania podzieleni byli na dwie grupy osób. W pierwszej z nich znaleźli się ci osadzeni, którzy w przeszłości objęci byli systemem dozoru elektronicznego (N=100). Średnia długość trwania dozoru wynosiła 5,97 miesiąca (SD=3,92). W drugiej grupie były osoby, które nie odbywały wcześniej kary w SDE (N=129).

3. Wyniki badań własnych

Podstawą wszelkich analiz jest obliczenie statystyk opisowych. Wartości minimalne i maksymalne, średniej i odchylenia standardowego zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe rozkładu skali GdZ i SPP-25 wśród badanych osadzonych

Skale	N	Min	Max	M	SD
GdZ-P	215	6	30	19,63	4,70
GdZ-N	217	5	30	19,84	4,50
GdZ-PS	217	5	30	19,21	4,33
GdZ-O	216	5	29	17,14	4,56
GdZ-PR	218	5	30	16,19	5,00
GdZ-ZA	217	5	30	16,99	4,41
GdZ-TN	217	5	30	14,91	4,43
GdZ	218	59	158	123,17	11,80
SPP-WDD	214	5	20	15,18	3,20
SPP-OND	215	6	20	15,22	3,06
SPP-KORS	215	5	20	14,68	3,27
SPP-TNW	216	6	21	14,81	3,19
SPP-ON	210	6	20	14,30	2,92
SPP-25	216	21	100	73,51	14,69

N – liczba obserwacji, *Min* – minimum, *Max* – maksimum, *M* – średnia, *SD* – odchylenie standardowe, *GdZ-P* – pomysłowość, *GdZ-N* – napęd (pasje), *GdZ-PS* – pewność siebie, *GdZ-O* – optymizm, *GdZ-PR* – podejmowanie ryzyka (śmiałość), *GdZ-ZA* – zdolność adaptacyjna, *GdZ-TN* – tolerancja na niepewność, *GdZ* – wynik ogólny, *SPP-WDD* – wytrwałość i determinacja w działaniu, *SPP-OND* – otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru, *SPP-KORS* – kompetencje osobiste do radzenia sobie i tolerancja negatywnych emocji, *SPP-TNW* – tolerancja na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania, *SPP-ON* – optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach, *SPP-25* – wynik ogólny.

Analiza zebranych wyników świadczy o tym, że w przypadku pierwszego wymiaru gotowości do zmiany, czyli pomysłowości wartość średniej wyniosła 19,63 (SD=4,70). Oznacza to, że osadzonych cechuje wysoka zdolność do wykorzystania każdej sytuacji do realizacji własnych celów. Potrafią „zrobić coś z niczego”. Porównywalne wyniki dotyczą kolejnych dwóch wymiarów *Napęd* (M=19,84; SD=4,50) oraz *Optymizm* (M=19,21; SD=4,33).

Wskazuje to na fakt, iż z jednej strony badani rzadziej ulegają zmęczeniu przy jednoczesnym możliwym szybszym wypaleniu, a z drugiej strony charakteryzuje ich entuzjazm wobec nowości. Wyniki odnoszące się do *Podejmowania ryzyka* (M=16,19; SD=5,00), *Zdolności adaptacyjnej* (M=16,99; SD=4,41) oraz *Tolerancji na niepewność* (M=14,91; SD=4,43) wskazują na ich przeciętne nasilenie.

Wynik ogólny uzyskany w KGdZ (M=123,17; SD=11,80) wskazuje na wysokie nasilenie gotowości do zmiany u badanych osadzonych.

Wartość średniej drugiej z analizowanych zmiennych – *Prężność*, rozumiana jako predyspozycja do radzenia sobie z następstwami negatywnych doświadczeń, wynosi 73,51 (SD=14,69). Wynik surowy mieści się na poziomie szóstego stenu, który można interpretować jako przeciętny. Osadzeni cechują się średnim poziomem: wytrwałości i determinacji w działaniu, otwartości na nowe doświadczenia i poczucie humoru, kompetencji osobistych do radzenia sobie i tolerancji negatywnych emocji, tolerancji na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania, optymistycznego nastawienia do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach (tabela 1).

Tabela 2. Podsumowanie analizy testem *t*-Studenta dla danych niezależnych nasilenia gotowości do zmiany (GdZ) oraz prężności (SPP-25) dla osób będących i niebędących w SDE w przeszłości

Skale	Osoby będące w SDE		Osoby nigdy nie będące w SDE		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
GdZ-P	18,83	5,24	20,26	4,15	-2,16	0,032	-0,33
GdZ-N	19,59	4,66	20,03	4,38	-0,72	0,473	-0,10
GdZ-PS	18,73	4,12	19,59	4,47	-1,46	0,145	-0,20
GdZ-O	16,87	4,95	17,35	4,24	-0,77	0,444	-0,11

Skale	Osoby będące w SDE		Osoby nigdy nie będące w SDE		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
GdZ-PR	16,71	5,34	15,78	4,69	1,37	0,173	0,19
GdZ-ZA	16,76	4,57	17,17	4,29	-0,69	0,494	-0,09
GdZ-TN	15,22	4,68	14,67	4,24	0,90	0,367	0,12
GdZ	121,41	13,35	124,55	10,27	-1,97	0,051	-0,27
SPP-WDD	15,02	3,49	15,31	2,98	-0,64	0,521	-0,09
SPP-OND	15,10	3,29	15,32	2,88	-0,53	0,598	-0,07
SPP-KORS	14,48	3,50	14,83	3,09	-0,76	0,446	-0,10
SPP-TNW	14,50	3,31	15,05	3,09	-1,26	0,211	-0,17
SPP-ON	14,30	3,17	14,29	2,74	0,04	0,972	0,01
SPP-25	72,17	16,52	74,55	13,01	-1,18	0,239	-0,16

Analiza testem *t*-Studenta (tabela 2) dla prób niezależnych wykazała, że ocena *Pomysłowości* jest istotnie statystycznie zróżnicowana w zależności od tego, czy dotyczy ona osób będących wcześniej w systemie dozoru elektronicznego, czy też nie, $t(173,551)=-2,16$; $p<0,05$; d Cohe-
na=-0,33. Średnia ocena *Pomysłowości* wśród osadzonych, którzy nigdy nie byli w SDE ($M=20,26$; $SD=4,15$) jest istotnie statystycznie wyższa niż średnia uzyskana w grupie osób, które objęte były wcześniej SDE ($M=18,83$; $SD=5,24$). Warto podkreślić, że uzyskane wyniki świadczą o tym, że występuje tendencja do wyższego oceniania gotowości do zmian przez osadzonych, którzy nie mają osobistych doświadczeń związanych z SDE ($p=0,051$). W przypadku pozostałych analizowanych zmiennych nie występują istotne statystycznie różnice, co oznacza, że porównywane grupy osadzonych uzyskały zbliżone wartości średnich zarówno w wyniku ogólnym w SPP-25, jak i w poszczególnych skalach wchodzących w skład tego narzędzia badawczego oraz GdZ.

W toku dalszych analiz statystycznych dokonano weryfikacji istniejących korelacji między gotowością do zmiany z *prężnością* u osadzonych (tabela 3). Przeprowadzono ją w podziale na osoby będące wcześniej w SDE i nie będące w tym systemie.

Z wyników zamieszczonych w tabeli 3 wynika, że w przypadku *Pomysłowości* pozytywne korelacje zachodzą ze wszystkimi wymiarami *Prężności* i wynikiem ogólnym, niezależnie od przynależności badanych do danej

Tabela 3. Korelacja gotowości do zmiany (GdZ) i prężności (SPP-25) w podziale na osoby będące i niebędące w SDE w przeszłości

	GdZ-P		GdZ-N		GdZ-PS		GdZ-O		GdZ-PR		GdZ-ZA		GdZ-TN		GdZ	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
SPP-WDD	0,412**	0,000	0,349**	0,001	0,366**	0,000	0,023	0,826	-0,160	0,125	-0,087	0,410	-0,393**	0,000	0,262*	0,011
SPP-OND	0,464**	0,000	0,281**	0,006	0,394**	0,000	0,078	0,461	-0,015	0,886	-0,068	0,518	-0,279**	0,007	0,279**	0,007
SPP-KORS	0,609**	0,000	0,423**	0,000	0,343**	0,001	-0,045	0,670	-0,204	0,050	-0,251*	0,015	-0,409**	0,000	0,272**	0,008
SPP-TNW	0,472**	0,000	0,339**	0,001	0,368**	0,000	-0,72	0,494	-0,127	0,223	-0,216*	0,036	-0,349**	0,001	0,235*	0,022
SPP-ON	0,389**	0,000	0,234*	0,028	0,353**	0,001	-0,069	0,525	-0,067	0,535	-0,086	0,421	-0,197	0,065	0,137	0,201
SPP-25	0,503**	0,000	0,383**	0,000	0,421**	0,000	0,060	0,569	-0,127	0,221	-0,180	0,083	-0,337**	0,001	0,389**	0,000
SPP-WDD	0,370**	0,000	0,381**	0,000	0,496**	0,000	-0,130	0,158	-0,361**	0,000	-0,096	0,298	-0,437**	0,000	0,087	0,344
SPP-OND	0,369**	0,000	0,324**	0,000	0,410**	0,000	0,036	0,698	-0,305**	0,001	-0,103	0,263	-0,379**	0,000	0,161	0,080
SPP-KORS	0,336**	0,000	0,365**	0,000	0,413**	0,000	0,012	0,896	-0,312**	0,001	0,004	0,969	-0,353**	0,000	0,265**	0,003
SPP-TNW	0,452**	0,000	0,343**	0,000	0,410**	0,000	0,014	0,882	-0,295**	0,001	-0,005	0,956	-0,296**	0,001	0,326**	0,000
SPP-ON	0,330**	0,000	0,325**	0,000	0,386**	0,000	-0,007	0,940	-0,225*	0,014	-0,047	0,610	-0,322**	0,000	0,182*	0,048
SPP-25	0,442**	0,000	0,446**	0,000	0,506**	0,000	-0,029	0,755	-0,384**	0,000	-0,058	0,528	-0,447**	0,000	0,291**	0,001

r – współczynnik korelacji Pearsona, p – poziom istotności, $GdZ-P$ – pomysłowość, $GdZ-N$ – napęd (pasję), $GdZ-PS$ – pewność siebie, $GdZ-O$ – optymizm, $GdZ-PR$ – podejmowanie ryzyka (śmiałość), $GdZ-ZA$ – zdolność adaptacyjna, $GdZ-TN$ – tolerancja na niepewność, GdZ – wynik ogólny, $SPP-WDD$ – wyturalskość i determinacja w działaniu, $SPP-OND$ – otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru, $SPP-KORS$ – kompetencje osobiste do radzenia sobie i tolerancja negatywnych emocji, $SPP-TNW$ – tolerancja na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania, $SPP-ON$ – optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach, $SPP-25$ – wynik ogólny

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

grupy osadzonych. Najsilniejszy związek zachodzi w grupie osób będących wcześniej w SDE pomiędzy *Pomysłowością* a *Kompetencjami osobistymi do radzenia sobie i tolerancją negatywnych emocji* ($r=0,609$; $p<0,001$) oraz wynikiem ogólnym *Prężności* ($r=0,503$; $p<0,001$).

W przypadku kolejnego wymiaru gotowości do zmiany, czyli napędu (pasji), również w obu grupach występuje pozytywna korelacja, ze wszystkimi wymiarami *Prężności* oraz wynikiem ogólnym. W większości związki te są o umiarkowanej sile, a jedynie w przypadku osadzonych będących wcześniej w SDE słaby związek zachodzi między *Napędem (pasją)* a *Otwartością na nowe doświadczenia i poczucie humoru* ($r=0,281$; $p=0,006$) oraz *Optymistycznym nastawieniem do życia i zdolnością mobilizowania się w trudnych sytuacjach* ($r=0,234$; $p=0,028$).

W porównywanych grupach pozytywnie istotne statystycznie korelacje zachodzą między pewnością siebie a wszystkimi wymiarami *Prężności* i wynikiem ogólnym. W zdecydowanej większości przypadków jest to związek o umiarkowanej sile. Jedynie wśród osób, które nigdy nie były w SDE *Pewność siebie* silnie koreluje w wyniku ogólnym *Prężności* ($r=0,506$; $p<0,001$).

Kolejny wymiar *Gotowości do zmiany*, który istotnie statystycznie koreluje z *Prężnością* i jej wymiarami to *Podejmowanie ryzyka*. Związek ten w większości przypadków jest umiarkowany ujemny i zachodzi jedynie w grupie osób, które nigdy nie były objęte dozorem elektronicznym. Jednak *Podejmowanie ryzyka* słabo koreluje tu z: *Tolerancją na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania* ($r=-0,295$; $p=0,001$) oraz *Optymistycznym nastawieniem do życia i zdolnością mobilizowania się w trudnych sytuacjach* ($r=-0,225$; $p=0,014$).

Zdolność adaptacyjna istotnie statystycznie słabo ujemnie koreluje jedynie u osób objętych wcześniej SDE z *Kompetencjami osobistymi do radzenia sobie i tolerancją negatywnych emocji* ($r=-0,251$; $p=0,015$) oraz *Tolerancją na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania* ($r=-0,216$; $p=0,036$).

Tolerancja na niepewność w przypadku osób objętych wcześniej dozorem elektronicznym w większości koreluje w sposób umiarkowany ujemny z *Prężnością* i jej wymiarami. Jednymi wyjątkami są *Otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru*, której wynik jest słaby ujemny ($r=-0,279$; $p=0,007$) oraz *Optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w sytuacjach trudnych*, gdzie nie zachodzi statystycznie istotna zależność. W grupie osób, które nigdy nie były w SDE *Tolerancja na niepewność* również w większości umiarkowanie ujemnie koreluje z *Prężnością* i jej

wymiarami. Jedynie w przypadku *Tolerancji na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwanie* związek ten jest słaby ujemny ($r=-0,296$; $p=0,001$).

Wynik ogólny *Gotowości do zmiany* w głównej mierze słabo koreluje z większością wymiarów *Prężności* i jej wynikiem ogólnym. W grupie osób objętych wcześniejszym dozorem elektronicznym wyjątkiem jest *Optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach* oraz wynik ogólny *Prężności*. W pierwszym przypadku nie zachodzi statystycznie istotna zależność, natomiast w drugim – zachodzi umiarkowana dodatnia istotna statystycznie korelacja ($r=0,389$; $p<0,001$). Wśród osób, które nigdy nie były objęte SDE istotna statystycznie zależność nie zachodzi w przypadku *Wytrwałości i determinacji w działaniu* oraz *Otwarcia na nowe doświadczenia i poczucie humoru*. Umiarkowana dodatnia korelacja zachodzi natomiast z *Tolerancją na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania* ($r=0,326$; $p<0,001$).

Optymizm w obu analizowanych grupach nie koreluje w istotny statystycznie sposób z *Prężnością* i jej wymiarami.

Analiza zebranego materiału pozwoliła również na ocenę związku *Gotowości do zmiany* i jej wymiarów ze zmiennymi charakteryzującymi osadzonych. Wykazała ona, że zachodzi istotna statystycznie zależność między wynikiem ogólnym *Gotowości do zmiany* a wiekiem zarówno u osób będących wcześniej w systemie dozoru elektronicznego ($r=-0,256$; $p=0,012$), jak również nie będących nigdy w SDE ($r=-0,243$; $p=0,007$). W obu przypadkach jest ona ujemna i słaba. Natomiast w grupie osadzonych będących wcześniej w SDE, czas jego trwania koreluje ujemnie jedynie z *Optymizmem* ($r=-0,338$; $p=0,001$) oraz *Zdolnością adaptacyjną* ($r=-0,243$; $p=0,017$). Długość pobytu w zakładzie karnym oraz liczba odbywanych kar kryminalnych nie koreluje w istotny statystycznie sposób z *Gotowością do zmiany* i jej wymiarami.

W celu przeprowadzenia bardziej szczegółowej analizy zebranego materiału wykorzystano analizę regresji krokowej dla dwóch grup osób: będących i nie będących w przeszłości w SDE. W obu analizach predyktorami były wymiary *Prężności* wraz z jej wynikiem ogólnym, wiek osadzonych, długość pobytu w zakładzie karnym, liczba odbywanych kar kryminalnych, a u osób będących wcześniej w dozorcze elektronicznym dodatkowo czas trwania SDE. Zmienną zależną był wynik ogólny *Gotowości do zmiany*.

Tabela 4. Wynik regresji krokowej – zmienna zależna wynik ogólny *Gotowości do zmiany* u osób będących wcześniej w SDE

WSKAŹNIK ZMIENNEJ NIEZALEŻNEJ	GOTOWOŚĆ DO ZMIANY $R=0,361$; $R^2=0,130$; $cR^2=0,119$; $F(1,77)=11,555$			
	β	B	t	p
Czas trwania SDE	-0,361	-1,078	-3,399	0,001

Dla pierwszej grupy, czyli osadzonych będących w przeszłości w SDE (tabela 4), na podstawie współczynników regresji stwierdzono, że jedynym istotnym statystycznie predyktorem jest *Czas trwania SDE* ($\beta=-0,36$; $p=0,001$). Współczynnik standaryzowany *beta* wskazuje, że im dłuższy czas SDE, tym niższa gotowość do zmiany osadzonego. Zaproponowany model okazał się być dobrze dopasowany do danych $F(1,77)=11,56$; $p=0,001$ i wyjaśniał 13% wariacji zmiennej zależnej ($R^2=0,13$).

Tabela 5. Wynik regresji krokowej – zmienna zależna wynik ogólny *Gotowości do zmiany* u osób nigdy nie będących w SDE

WSKAŹNIK ZMIENNEJ NIEZALEŻNEJ	GOTOWOŚĆ DO ZMIANY $R=0,327$; $R^2=0,107$; $cR^2=0,092$; $F(2,116)=6,958$			
	β	B	t	p
SPP-TNW	0,251	0,840	2,849	0,005
Wiek	-0,187	-0,164	-2,124	0,036

SPP-TNW – Tolerancja na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania

Przeprowadzenie regresji krokowej dla drugiej grupy osób skazanych, czyli nigdy nie objętych SDE (tabela 5), pozwala na wyjaśnienie 11% wariacji wyniku ogólnego *Gotowości do zmiany* ($R^2=0,11$). Model jest również dobrze dopasowany do danych $F(2,116)=6,96$; $p=0,001$. Najsilniejszym predyktorem okazała się *Tolerancja na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwanie* ($\beta=0,25$; $p=0,005$). Wynik ten wskazuje, że im bardziej osadzeni tolerują dotykające ich niepowodzenia, tym wyższa jest ich gotowość do zmiany. Drugim istotnym statystycznie predyktorem okazał się *Wiek* ($\beta=-0,19$; $p=0,036$), co świadczy o tym, że im starsi są osadzeni, tym niższa jest ich gotowość do zmiany.

4. Dyskusja i wnioski końcowe

Uzyskany materiał empiryczny umożliwił zweryfikowanie sformułowanych hipotez roboczych. Hipoteza do pytania nr 3 potwierdziła się. Między *gotowością do zmiany a prężnością* u osób odbywających karę pozbawienia wolności występuje wprost proporcjonalna umiarkowana zależność. Oznacza to, że im wyżej osadzeni oceniają swoją gotowość do zmiany, to tym wyżej oceniają swoją prężność. Ustalony związek między gotowością do zmiany a prężnością potwierdzają pośrednio wyniki badań innych naukowców. Dowodzą oni, że osoby prężne podchodzą do trudności jak do wyzwania. Są przeświadczone o własnym wpływie na podejmowanie decyzji i zmotywowane do działania¹⁸. Mają większą łatwość w radzeniu sobie ze stresem dzięki wykorzystywanym strategiom oraz przystosowaniu się do nowych warunków¹⁹.

Ze względu na to, że osoby uczestniczące w badaniu okazały się bardzo pomysłowe, pełne pasji i optymistyczne, warto zwracać uwagę przede wszystkim na konstruktywne wzmacnianie ich przeciętnych: tolerancji na niepewność, predyspozycji do podejmowania ryzyka i zdolności adaptacyjnych. Nie oznacza to jednak braku pracy nad tymi komponentami gotowości do zmiany, które obecnie są na wysokim poziomie, zgodnie m.in. z założeniami twórczej resocjalizacji Marka Konopczyńskiego²⁰.

Umiarkowany poziom prężności u badanych osób skłania do refleksji nad wzmacnianiem jej, uwzględniając przeszłość osadzonych w kontekście objęcia SDE. W grupie osób, które odbywały karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nieco mniejszą uwagę można zwracać na rozwijanie optymistycznego nastawienia do życia i zdolności mobilizowania się w trudnych sytuacjach. Natomiast mniej istotne w procesie wzmacniania gotowości do zmiany u osób pozbawionych wolności, które nie objęte były SDE są: kompetencje osobiste do radzenia sobie i tolerancja negatywnych emocji, tolerancja na niepowodzenie i traktowanie życia jako wyzwania oraz optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach. Wszystkie pozostałe elementy

¹⁸ N. Ogińska-Bulik, *Prężność psychiczna a zadowolenie z życia osób uzależnionych od alkoholu*, „Alkoholizm i Narkomania” 2014, nr 27, s. 321.

¹⁹ N. Ogińska-Bulik, M. Zadworna-Cieślak, *Rola prężności psychicznej w radzeniu sobie ze stresem związanym z egzaminem maturalnym*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2014, nr 19, s. 10.

²⁰ I. Mudrecka, *Wykorzystanie koncepcji...*, s. 59-60.

prężności pozostają w związku z gotowością do zmiany, przez co wymagają stałego rozwijania.

W niewielkim stopniu potwierdziła się hipoteza postawiona do pytania nr 4. Okazało się bowiem, że inne czynniki warunkują gotowość do zmian osób pozbawionych wolności, które w przeszłości odbywały karę w SDE niż osadzonych, którzy nie byli objęci taką karą. W przypadku osób z osobistymi doświadczeniami z systemem dozoru elektronicznego ważnym predyktorem jest czas jego trwania. Wskazuje to na potrzebę planowania, a potem realizowania programów resocjalizacyjnych ze skazanymi, przede wszystkim na początku dozoru elektronicznego, czyli w chwili, w której są oni bardziej gotowi do zmiany. Z punktu widzenia praktycznego dotyczącego orzekania systemu dozoru elektronicznego może się okazać, że krótkie kary są bardziej skuteczne od tych wielomiesięcznych, co trzeba potwierdzić badaniami.

Z kolei w grupie osób osadzonych, które nigdy nie były dozorowane elektronicznie predyktorami gotowości do zmiany są: wysoka tolerancja na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania oraz młodszy wiek. W praktyce penitencjarnej oznacza to, że przy doborze oddziaływań skierowanych do osób, które odbywają karę pozbawienia wolności należy brać pod uwagę to, czy wcześniej były objęte SDE. Jeśli nie, warto skupić się na wypracowaniu przez nie skutecznych sposobów radzenia sobie w sytuacji porażki. Z drugiej strony nie można zapominać o tym, aby intensyfikacja oddziaływań resocjalizacyjnych dotyczyła osób najmłodszych w zakładach karnych. Realizacja tych postulatów będzie sprzyjała zwiększaniu ich gotowości do podejmowania zmian w życiu, o które *de facto* chodzi w procesie readaptacji społecznej. Wyniki badań Niny Ogińskiej-Bulik²¹ i Anny Paszkowskiej-Rogacz²² nie potwierdziły różnic w gotowości do zmiany i prężności u młodszych i starszych badanych osób, aczkolwiek trzeba podkreślić, że w badaniu własnym nie sprawdzane są różnice a poszukiwane są predyktory takiej gotowości w specyficznej grupie osób skazanych.

Niezależnie od uzyskanych wyników badań u niektórych osadzonych pojawia się opór przed zmianą, podobnie jak u wszystkich ludzi. Dlatego według Angeliki Chimkowskiej²³ ważna jest świadomość uruchomienia

²¹ N. Ogińska-Bulik, *Prężność psychiczna...*, s. 322.

²² A. Paszkowska-Rogacz, *Kulturowe i osobowościowe determinanty radzenia sobie pracowników banków ze zmianami organizacyjnymi*, „Przegląd Psychologiczny” 2004, t. 47, nr 4, s. 399.

²³ A. Chimkowska, *Psychologia zmiany w życiu i w biznesie*, Warszawa 2016, s. 76-77.

w takiej sytuacji pewnych mechanizmów obronnych. Umożliwia to skupienie się na poszukiwaniu konstruktywnych rozwiązań określonych problemów. Stawiając opór na zmianę ludzie najczęściej stosują zaprzeczanie, zwlekanie lub racjonalizację. Dlatego można zaobserwować, że osoby osadzone umniejszają wartość przedmiotu takiej zmiany. W ten sposób przekonują siebie, że nie warto podejmować wysiłku działania, ponieważ będzie on przewyższał uzyskane korzyści. Czasami zwlekają z wykonywaniem określonych czynności, których negatywnych skutków się boją, co nierzadko kończy się tym, że z nich rezygnują. Kiedy indziej, na bazie logicznych argumentów, szukają racjonalnych wyjaśnień niepodjęcia aktywności na rzecz uzyskania zmiany.

W opinii Ilony Nowakowskiej-Buryła²⁴ w procesie zwiększania gotowości do zmian u ludzi cenne jest wsparcie społeczne. Jednak warunkiem koniecznym jest ich potrzeba zmiany, którą mogą generować np. wewnętrzne motywy, refleksje, ale także sugestie, inspiracje oraz presja ze strony otoczenia. Spójność tych czynników zwiększa prawdopodobieństwo podjęcia przez nich konkretnych działań. Na tym wstępnym etapie nierzadko odczuwają oni ambiwalencję. Pojawiają się pytania: „Czy to odpowiedni moment na zmiany? Czy jestem gotowy? Czy mam na to czas? Czy dam radę? Czy warto?”, które są naturalne ze względu na większą świadomość wysiłku i niepewności towarzyszących zmianie. Taka sprzeczność emocji aktywuje ich. Dlatego zaleca się prowadzenie warsztatów i szkoleń, które mają na celu wzmacnianie gotowości uczestników do zmian, przygotowywaniu ich do przełamywania stagnacji i rutyny²⁵.

Reasumując, uzyskane wyniki badania skłaniają do refleksji nad zmianami w sposobie orzekania SDE. Potwierdzają konieczność uwzględnienia poziomu gotowości do zmiany osoby skazywanej na karę kryminalną, co jest zgodne z oczekiwaniami osób pozbawionych wolności²⁶.

Bibliografia

1. Chimkowska A., *Psychologia zmiany w życiu i w biznesie*, Warszawa 2016.

²⁴ I. Nowakowska-Buryła, *Gotowość do zmiany...*, s. 104.

²⁵ Por. M. Czechowska-Bieluga, *Gotowość do zmian...*, s. 162.

²⁶ A. Lewicka-Zelent, *Skuteczność odbytego dozoru elektronicznego w opinii skazanych mężczyzn*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 20, s. 209.

2. Czechowska-Bieluga M., *Gotowość do zmian życiowych – propozycja warsztatu metodologicznego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, t. 19, nr 1.
3. Juczyński Z., *Health-related quality of life: theory and measurement*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Psychologica” 2006, nr 10.
4. Kriegel R.J., Brandt D., *Sacred cows make the best burgers*, HarperBusiness, Pymble, N.S.W 1996.
5. Kubacka-Jasiecka D., *Psychologia wobec problematyki zmiany*, w: *Człowiek wobec zmiany. Rozważania psychologiczne*, red. D. Kubacka-Jasiecka, Kraków 2002.
6. Lewicka-Zelent A., *Doświadczenia i wyobrażenia osadzonych związane ze skutecznością dozoru elektronicznego*, „Resocjalizacja Polska” 2021, nr 22.
7. Lewicka-Zelent A., *Skuteczność odbytego dozoru elektronicznego w opinii skazanych mężczyzn*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 20.
8. Mudrecka I., *Wykorzystanie koncepcji «resilience» w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 5.
9. Nowakowska-Buryła I., *Gotowość do zmiany a nabywanie kompetencji międzykulturowych przez nauczycieli wczesniej edukacji – o potrzebie eksploracji zagadnienia*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” sectio J, 2019, vol. XXXII, z. 2.
10. Ogińska-Bulik N., Juczyński Z., *Skala Pomiaru Prężności – SPP-25*, „Nowiny Psychologiczne” 2008, nr 3.
11. Ogińska-Bulik N., *Prężność psychiczna a zadowolenie z życia osób uzależnionych od alkoholu*, „Alkoholizm i Narkomania” 2014, nr 27.
12. Ogińska-Bulik N., Zadworna-Cieślak M., *Rola prężności psychicznej w radzeniu sobie ze stresem związanym z egzaminem maturalnym*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2014, nr 19.
13. Paszkowska-Rogacz A., Tarkowska M., *Metody pracy z grupą w poradnictwie zawodowym*, Warszawa 2004.
14. Paszkowska-Rogacz A., *Kulturowe i osobowościowe determinanty radzenia sobie pracowników banków ze zmianami organizacyjnymi*, „Przegląd Psychologiczny” 2004, t. 47, nr 4.
15. Sarzała D., *Resocjalizacyjny wymiar dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. Nr 191, poz. 1366, ze zm.).
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2020 r. poz. 523, ze zm.).
3. Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r. poz. 568).

**Katarzyna Osiak-Krynicka¹,
Mateusz Derdak²**

**REFLECTIONS ON THE FUNCTIONING OF THE
GUARDIAN *AD LITEM* APPOINTED FOR A MINOR
VICTIM DURING A CRIMINAL TRIAL: A PROSPECT
FOR CHANGE**

**REFLEKSJE NA TEMAT FUNKCJONOWANIA
KURATORA PROCESOWEGO DLA MAŁOLETNIEGO
POKRZYWDZONEGO W PROCESIE KARNYM –
PERSPEKTYWA ZMIAN**

Otrzymano: 13.06.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9871

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Abstract

A minor as a victim cannot act independently in a criminal trial. In accordance with Article 51(1) of the Code of Criminal Procedure, the rights of the minor are represented by their statutory representatives, i.e. their parents (if the minor remains under their parental authority). If,

¹ Mgr Katarzyna Osiak-Krynicka, M.L. Department of Criminal Procedure, Faculty of Law and Administration at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin e-mail: katarzyna.osiak-krynicka@mail.umcs.pl; ORCID: 0000-0003-2101-6717.

² Mgr Mateusz Derdak M.L., Department of Civil Procedure and International Commercial Law, Faculty of Law and Administration at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin e-mail: derdak.mateusz@gmail.com; ORCID: 000-0002-7768-0652.

however, the perpetrator of the crime against the child is the other parent or a spouse of the parent, the non-offending parent is excluded from representing the child. In this case, the guardianship court will appoint a guardian *ad litem*. The goal of this institution is to implement and safeguard the interests of the child during the criminal trial. In practice, however, it often happens that these guardians do not fulfil their duties in a way that guarantees the due protection of the minor. In extreme cases, they are not appointed at all or are appointed too late. While looking for a solution that would guarantee the proper protection of the rights of the minor, the Ministry of Justice presented a proposal for the introduction of the position of “helper” of a minor who is a victim. This publication is a detailed analysis of the institution of the guardian *ad litem*, and studies the validity of the introduction of an additional entity with the authority to defend the rights of an aggrieved child.

Keywords: guardian *ad litem*, minor, victim, guardian, criminal trial

Streszczenie

Małoletni pokrzywdzony, nie może samodzielnie działać w procesie karnym. Zgodnie z art. 51 § 1 k.p.k., prawa małoletniego wykonują jego przedstawiciele ustawowi, czyli rodzice małoletniego, jeżeli pozostaje pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli jednak sprawcą przestępstwa na szkodę dziecka jest drugi rodzic lub małżonek rodzica, rodzic niekrzywdzący jest wyłączony z reprezentacji. Dla małoletniego sąd opiekuńczy wyznacza wówczas kuratora procesowego. Celem tej instytucji jest realizacja i ochrona interesów dziecka w procesie karnym. W praktyce jednak często dochodzi do sytuacji, gdzie kuratorzy nie wykonują swych obowiązków w sposób zapewniający należytą ochronę małoletniemu pokrzywdzonemu. W skrajnych przypadkach nie są oni ustanawiani albo wyznacza się ich za późno. Szukając rozwiązania zapewniającego właściwą ochronę praw małoletniego, Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło propozycję wprowadzenia „pomocnika” małoletniego pokrzywdzonego. Niniejsza publikacja przedstawia szczegółową analizę instytucji kuratora procesowego. Stanowi studium nad zasadnością wprowadzenia dodatkowego podmiotu uprawnionego do ochrony praw pokrzywdzonego dziecka.

Słowa kluczowe: przedstawiciel ustawowy, małoletni, ofiara przestępstwa, kurator, sąd opiekuńczy

1. INTRODUCTION

Considerations concerning a model for the legal protection of a minor as a victim during a criminal trial comprise a complex issue. The manner in which a minor is represented during a trial is stipulated not only by the provisions of the Act of 6 June 1997, the Code of Criminal Procedure,³ but also by the provisions of civil law, especially the Act of 25 February 1964, the Family and Guardianship Code⁴. This situation creates many problems for the practical application of the law, problems which can be detrimental to the exercising of the rights of the child in a criminal trial.

In criminal proceedings, the title of victim is used to describe a natural or legal person or an organisational unit without legal personality whose legal interest has been directly violated or threatened by a criminal act (Article 49 §1 and §2 of the k.p.k.). Both adults and minors can be victims if the victim is a natural person⁵. In contrast to cases where the victim is an adult individual, a minor cannot act independently in the criminal trial in which they are involved⁶. This is due to the fact that the victim has no capacity to participate in the legal proceedings, i.e. to represent themselves directly in the proceedings before the court⁷. The rights of the minor are represented by their statutory representatives (Article 51 § 1 of the k.p.k.). According to Article 98 of the k.r.o., the statutory representatives of a child who is still under parental authority are their parents⁸. If the

³ Act of 6 June 1997, the Code of Criminal Procedure (Journal of Laws [Dziennik Ustaw] 2021, item 534), hereinafter: “(the) k.p.k.”.

⁴ Act of 25 February 1964, the Family and Guardianship Code (Journal of Laws 2020, item 1359), hereinafter: “(the) k.r.o.”.

⁵ K. Witkowska, *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 9/2012, p. 105.

⁶ The authority of the statutory representative to represent the rights of the minor on the basis of Article 51(2) of the k.p.k., is terminated once the minor reaches the age of majority (Order of the Court of Appeal in Katowice of 2 March 2005, ref. no. II S 13/05, Legalis no.71618).

⁷ J. Misztal – Konecka, *Reprezentacja w postępowaniu karnym pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego*, „Monitor Prawniczy” 16/2009, access el./Legalis; D. Drab, *Kilka słów o reprezentacji dziecka w procedurze cywilnej*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2/35/2011, p. 99-104.

⁸ We must remember that minors without parents with parental authority are appointed a custodian by the court who serves as the child’s statutory representative. L. Kociucki, *Komentarz do art 155 k.r.o.*, in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Ed. K. Osajda, Warszawa 2020, access el./Legalis. The essence of the custody is mainly described in Article 155(1), first sentence, of the k.r.o. However, it is determined in detail by the respective applied prescriptions about the exercise of parental authority in compliance with particular regulations

minor is still under the parental authority of both parents, either of them may act as the minor's statutory representative. According to the wording of Article 98 § 1 and § 2 of the k.r.o., the actions performed by one of the parents in their function as a statutory representative are legally effective, and these actions do not have to be effectuated by both parents. It is possible, however, that the parents cannot represent their child. Such situations could occur before the court or another state institution where legal action is undertaken in a case pursued against one of the child's parents or a spouse of one of the child's parents, unless the legal action consists in the free provision of benefits to the child or concerns the means of the child's maintenance and upbringing owed by one parent to the child (Article 98 § 2 of the k.r.o.). In other words, the parents cannot represent a child who is under their parental authority as statutory representatives if the perpetrator of an offence against the child is one of the parents or the spouse of one of the parents⁹. However, the provision in Article 98 of the k.r.o. does not stipulate which spouse is meant. We may therefore assume that this provision does not only apply to the spouse of the parent fulfilling a legal function, but also the spouse of the other parent (e.g. the current husband of the mother of the child)¹⁰. *A contrario*, the parents can thus represent their child if the perpetrator of the crime is a stranger (e.g. a teacher, sports instructor, or camp counsellor) or a different family member (e.g. a grandfather, grandmother, uncle, aunt, cousin, or

(Article 155(2) of the k.r.o.). For the same reason, we observe the similarity between the essence of parental authority and custody, with the difference being that the latter is different in that it is subject to the continuous supervision of the guardianship court as indicated by Art. 155(1) *in fine* of the k.r.o. as well as the necessity of the custodian to seek the permission of that court in all affairs of the highest importance. P. Zakrzewski, *Komentarz do art 155 k.r.o.* in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Eds. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021, access el./Lex.

⁹ Judgment of the Constitutional Tribunal of 21 January 2014, ref. no. SK 5/12, Legalis no. 815910; Resolution of Supreme Court of 30 September 2010, ref. no. I KZP 10/10, Legalis no. 248204; Order of Supreme Court of 11 January 2011, ref. no. V KK 125/10, Legalis no. 509923; Order of Supreme Court of 30 September 2015, ref. no. I KZP 8/15, Legalis no. 1330138; Order of Supreme Court of 29 November 2017, ref. no. IV KK 417/17, Legalis no. 1715500.

¹⁰ A. Z. Krawiec, *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 11/2013, p. 121.

sibling)¹¹. The provision in Article 98 § 2 of the k.r.o. also does not apply to the partner or cohabitant of the non-offending parent¹².

The prohibition of the representation of a minor by their parent expressed in Article 98 § 2 of the k.r.o. was introduced in order to eliminate the risk of the parent acting to the detriment of the child represented. There are several reasons why a parent might act to the detriment of the minor during a criminal trial. First of all, one of the spouses, motivated by a feeling of love towards the other, might decide not to take appropriate legal action towards their partner concerning actions of which the child is a victim. Secondly, the non-offending parent may (even unwittingly) take actions detrimental to the child while under stress or psychological pressure generated by the dramatic situation in which the family involved in the criminal trial is enveloped, or to prevent the dissolution of the family. Thirdly, the harm against the child might be instrumentally treated as an argument in a dispute between the spouses: the charge of perpetration of a crime against the child by the spouse would be the clearest evidence of their guilt in the total breakdown of marital life¹³.

Prohibiting the representation of a minor by a parent in a situation where the other parent or the spouse of the parent is the defendant has liberated courts from the necessity of having to investigate this circumstance in all cases described in the provision under discussion. The consequence of the adoption of such a decision is that irrespective of whether the interests of the parties or participants in the proceedings are contradictory or not, the parents cannot represent the child in any case that has an impact on them. For the protection of the rights of the child the deciding factor is not what position in the case is taken by the parent representing the child, but whether there is (even a hypothetical) inconsistency of interests and whether the parent can at any moment adopt a different position incompatible with the interests of the child they represent¹⁴.

¹¹ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator reprezentujący dziecko w postępowaniu karnym : poradnik dla rodziców dzieci pokrzywdzonych przestępstwem*, Warszawa 2016, p. 4-5.

¹² M. Flis-Świeczkowska, *Kurator procesowy jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym* in: *Prawo w służbie ochrony dzieci: ustawodawstwo, praktyka, wyzwania*, Ed. M. Różański, Olsztyn 2020, p. 181-196.

¹³ M. Flis-Świeczkowska, *Kurator procesowy jako podmiot...*, p. 183-184; M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 4/2015, p. 62-63.

¹⁴ Judgment of the Constitutional Tribunal of 21 January 2014, ref. no. SK 5/12, Legalis no. 815910.

According to the provision in Article 99 § 1 of the k.r.o., a child remaining under parental authority who cannot be represented by either parent is appointed a guardian *ad litem*. Neither the character of the offence committed, nor the type of prosecution affects the assignment of a guardian *ad litem* to a minor who is a victim¹⁵. The goal of this institution is to guarantee reliable and appropriate protection for the minor throughout the criminal proceedings. This applies to both the preparatory as well as the legal proceedings¹⁶.

In practice, a guardian often does not fulfil their duties in a way that guarantees the due protection of the child victim. In extreme cases, guardians are not assigned at all or are assigned too late¹⁷. While looking for a solution that would guarantee the proper protection of the rights of the minor, the Ministry of Justice presented a proposal for the introduction of the position of “helper” of the minor as a victim. This publication is a detailed analysis of the institution of the guardian *ad litem*, and it studies the validity of the introduction of an additional entity with the authority to defend the rights of an aggrieved child.

The subject of the study and the objectives set out in the article’s introduction determined the choice of research methods. The formal-dogmatic method was adopted as the primary research approach. This method, as pointed out in the literature, plays a necessary role in identifying legal rules and in solving their indeterminacies¹⁸. The study was based on Polish law, and the article uses the methods of analysis and critical approach to the literature. This is evident in the form of the multiplicity of citations

¹⁵ Thus, the guardian *ad litem* may be appointed whether the offence is of a public or private nature, and whether the suit was brought by the victim. See for more: Resolution of Supreme Court of 30 September 2010 ref. no. I KZP 10/10, Legalis no. 248204; M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator...*, p. 62-63.

¹⁶ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5.

¹⁷ See e.g. Address of the Children’s Ombudsman on 29 November 2019 to the Minister of Justice and the Attorney General on the Representation of Minors during Criminal Trial Where One of the Parents is Suspected (Charged), published in Information on the Activities of the Children’s Ombudsman in 2019 and Remarks on the Upholding of the Rights of Children in Poland. <https://brpd.gov.pl/wp-content/uploads/2020/05/Informacja-o-dzia%C5%82alno%C5%9B%C4%87i-RPD-za-rok-2019.pdf> (last accessed on 25-05-2021); cf. Legitimization for the Proposal of a Law on Changes to the Family and Guardianship Code as well as the Civil Procedural Code, Official form no.3295. hereinafter “Substantiation”.

¹⁸ M. L. Manrique, P. E. Navarro, J. M. Peralta, *Criminal law and legal dogmatics*, “Revus” 31/2017 access on: <https://journals.openedition.org/revus/3806> (last accessed on:19-08-2022)

included in the study. The jurisprudence of the courts and the Constitutional Tribunal is relevant to this study.

2. THE PROCEDURE FOR THE ASSIGNMENT OF A GUARDIAN *AD LITEM* TO A MINOR VICTIM

Regulations that describe the procedure for assigning a guardian to a minor as a victim during a criminal trial are not found solely in the k.p.k.; criminal procedure provisions are not autonomous in this regard. The laconic Article 51 of the k.p.k. must be complemented by the legal norms following from Article 98 § 2 and § 3 and Article 991 of the k.r.o. It is these provisions of the k.r.o that primarily indicate the rules for the assignment of a guardian who fulfils the role of a statutory representative for a victim who is a minor. The character of these regulations forejudges their perception as civil matters¹⁹. In such matters, the provisions of the Civil Procedure Code apply²⁰. Matters related to guardianship are identified in non-contentious proceedings²¹.

At present, the regulations in force do not indicate when the appointment of a guardian *ad litem* for a minor victim should take place. It appears that the guardian must be appointed after the authority conducting

¹⁹ In this case, the guardianship is the legal form of partial and temporarily limited care for the minor set by the court in a situation where the statutory representative cannot represent the child (J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, p. 651-652). Although the guardian is appointed to participate in a criminal trial, their duties are restricted to the representation of a minor who (due to a lack of the capacity to perform legal and thus procedural actions) cannot independently fulfil their duties or guarantee their rights during the proceedings. In the discussed situation, legal protection is offered until results are reached in the legal civil relationship. (A. Marciniak, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art 1-205*, Ed. A. Marciniak, Warszawa 2019, p. 24). What is more, cases in the area of personal law are closely related to the type of legal institution that guardianship belongs to. (E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, p. 18).

²⁰ Act of 17 November 1964 – the Civil Procedural Code (Journal of Laws of 2021 item 1177), hereinafter “the k.p.c.”

²¹ E. Gapska, *Postępowanie nieprocesowe w strukturze postępowania cywilnego* [in:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020, access el./Lex; M. Horna, *Kurator reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym – wybrane zagadnienia proceduralne*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 1/2014, p. 52-53.

the proceedings has received all necessary information²². Whether a parent is the defendant or is also suspected of having perpetrated a crime against their child is of no relevance. Knowledge about a possible perpetrator is a sufficient prerequisite. Moreover, a guardian can be appointed at any moment, e.g. during the preliminary proceedings as well as during *in rem* proceedings²³. From the perspective of guaranteeing due protection for the minor, the guardian should be appointed before the decision is taken to begin a criminal trial²⁴.

According to Article 506 of the k.p.c. (Code of Civil Procedure), the procedure for assigning a guardian *ad litem* for to a minor victim can be initiated in two ways:

1. Upon the request of²⁵:
 - a) the authority conducting the preliminary proceedings;
 - b) a criminal court;
 - c) any individual whose rights are affected by the result of the proceedings²⁶;
 - d) any other eligible entity that has been authorized for this purpose²⁷.

2. *Ex officio*: by the guardianship court in cases indicated in the regulation.

Furthermore, according to Article 572 of the k.p.c. all those who know the reason for the initiation of proceedings *ex officio* must inform the guardianship court of this fact.

Article 99 § 2 of the k.r.o. indicates that the guardianship court is the appropriate entity for the appointment of guardians *ad litem*. According

²² K. Osiak-Krynicka, *Kurator procesowy małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, in: *Badania i Rozwój Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne. Część I – Prawo*, Lublin 2020, p. 59-64.

²³ Order of Supreme Court of 30 September 2015, ref. no. I KZP 8/15, Legalis no. 1330138.

²⁴ M. Horna, *Kurator...*, p. 58.

²⁵ The motion that begins the non-contentious proceedings must include the wish to issue the specific contents of the verdict, but not the desire to begin proceedings. The motion to begin non-contentious proceedings must fulfill the conditions described in Art. 511 of the k.p.c. (I. Kunicki, *Komentarz do art 511 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I B. Komentarz. Art. 425–729*, Ed. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020. Access el./Legalis).

²⁶ Especially the parent.

²⁷ We also cannot exclude the possibility of the submission of [[such a motion]] e.g. by the Children's Ombudsman, who may wish to begin proceedings in civil matters on the basis of Article 10 section 1 item 3 of 6 January 2020 On the Children's Ombudsman (Journal of Laws of 2020 item 141), hereinafter: "u.r.p.d."

to Article 568 of the k.p.c., the guardianship court is the family court. The guardian *ad litem* should be appointed by the guardianship court at the child's place of domicile, or (if the child has no place of domicile) at their place of residence. If even this latter option is impossible, the District Court for the Capital City of Warsaw will appoint the guardian (Article 569 § 1 of the k.p.c.). However, if a criminal trial against a minor's parent must be held in the court at location X, while the guardianship court authorised to appoint a guardian *ad litem* is located at location Y, we have a situation in which the local jurisdiction of the criminal court will not overlap with that of the guardianship court²⁸. The situation described above will result in significant protraction of the criminal procedure. The solution to this problem may be Article 569 § 2 of the k.p.c., according to which the guardianship court can in extreme cases issue all necessary orders *ex officio* (even those that do not fall under its local jurisdiction) while informing the locally competent guardianship court of this fact²⁹. We must remember, however, that in this procedure the court may only issue "all necessary orders". This means that the guardianship court, acting pursuant to the provision in Article 569 § 2 of the k.p.c., does not carry out the entire proceedings and does not pass substantive judgment³⁰. The orders issued by the guardianship court on the basis of the regulation in Article 569 § 2 of the k.p.c. constitute in effect temporary orders in the sense of regulations on safety, and thus do not adjudicate the essence of the case. A resolution that contains the temporary order mentioned in Article 569 § 2 of the k.p.c., issued as part of an ongoing family or guardianship case (especially when it has been issued "for the duration of the current proceedings"), fulfils the function of a resolution on the provision of security (Article 730 of the k.p.c.) and is not a judgment on the essence of the case³¹.

The proceedings for appointing a guardian *ad litem* are seen as part of the non-contentious proceedings under the jurisdiction of a single judge. The examination of the case takes place during a closed session or hearing

²⁸ M. Horna, *Kurator...*, p. 53.

²⁹ M. Horna, *Kurator...*, p. 53.

³⁰ N. Krej, *Komentarz do art. 569 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Ed. E. Marszałkowska-Krzesz, Warszawa 2021, access el./Legalis.

³¹ S. Jastrzemska, *Komentarz do art. 569 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217, Tom II*, Ed. T. Szanciflo, Warszawa 2019, access el./Legalis.

(Article 514 of the k.p.c.)³². The court's conclusion regarding the appointment of a guardian *ad litem* takes the shape of a decision that is executed with its announcement, or (when there has been no announcement) with the moment of its issuance (Article 578 § 1 of the k.p.c.). In its decision on the appointment of a guardian, the guardianship court must first confirm that the parents' capacity to represent the minor has been ruled out; secondly, it must appoint the guardian; and thirdly, it must indicate the procedure referred to by the decision.

Despite the important role of the guardian *ad litem* for a minor as victim in a criminal trial, practice shows that some guardians *ad litem* are assigned too late, i.e. after the interrogation, and others a few days before the interrogation, but without having been informed of this action. Often, the appointment of a guardian *ad litem* only occurs after the completion of the preliminary proceedings, i.e. after conducting many evidentiary activities, including those that cannot be repeated, and therefore the guardian *ad litem* is deprived of any influence on activities that have already been carried out³³. As rightly pointed out by the Children's Ombudsman in an official letter to the Minister of Justice of 29 November 2019, in such cases the child is actually deprived of appropriate assistance, protection and representation³⁴. For example, it is impossible for a guardian *ad litem* who was appointed at such a late moment to participate in the process of gathering evidence, especially in the process of interrogation³⁵. The reason for the delay in appointing guardians *ad litem* in criminal proceedings may, first of all, be the fact that guardians *ad litem*

³² M. Horna, *Kurator...*, p. 53. On the basis of Art. 605 in conjunction with Art. 5751 k.p.c. we cannot rule out the possibility of a court session being held in full or behind closed doors if the good of the child goes against public knowledge of the case.

³³ M. Wielec, M. Horna-Cieślak, P. Masłowska, *Przestuchanie małoletniego pokrzywdzonego po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego – wyniki badań aktowych*, „Prawo w działaniu. Sprawy karne” 39/2019; M. Flis-Świeczkowska, *Kurator procesowy jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym...*, p. 181-196; M. Flis – Świeczkowska, *Kurator...*, p. 161-177.

³⁴ Address of the Children's Ombudsman on 29 November 2019 to the Minister of Justice and the Attorney General on the Representation of Minors during Criminal Trial Where One of the Parents is Suspected (Charged), published in Information on the Activities of the Children's Ombudsman in 2019 and Remarks on the Upholding of the Rights of Children in Poland. <https://brpd.gov.pl/wp-content/uploads/2020/05/Informacja-o-dzia%C5%82alno%C5%9B%C4%87i-RPD-za-rok-2019.pdf> (last accessed on 25-05-2021).

³⁵ See source cited in footnote 15.

are appointed by guardianship courts and not by criminal courts, and secondly there is no obligation expressed clearly in the Code of Criminal Procedure for the authority conducting the proceedings to apply for the appointment of a guardian *ad litem* for a minor victim³⁶. For this reason, the possibility should be considered of introducing the right for a criminal court to appoint a guardian *ad litem* for a child victim and an explicitly expressed obligation addressed to the authorities conducting criminal proceedings to immediately apply for the appointment of a guardian *ad litem* when making a reasonable assumption that the perpetrator of a crime detrimental to a minor may be the minor's parent or the parent's spouse. Such a modification could take the form of an amendment to Article 51 of the Code of Criminal Procedure (e.g. if the aggrieved party is a minor, their rights are exercised by a statutory representative or by a person under whose care the aggrieved party is. If there is a suspicion that the prohibited act to the detriment of a minor was committed by a parent or other legal representative, the rights of the child victim are exercised by the guardian *ad litem*, who shall be appointed immediately upon the request of the prosecutor or ex officio by the president of the court, the court with jurisdiction to hear the case, or a court referendary) or the addition of a provision under Article. 51a of the Code of Criminal Procedure, e.g. in the following wording: "If there is a suspicion that a prohibited act to the detriment of a minor has been committed by a parent or other legal representative, the rights of the minor as a victim are exercised by the guardian *ad litem*, who is immediately appointed upon the request of the prosecutor or ex officio by the president of the court, the court with jurisdiction to hear the case, or a court referendary"³⁷. The indication of an attorney-at-law or an advocate, as the basic entities providing legal aid among whom candidates for guardians *ad litem* should be sought, is not arbitrary. The complexity, importance and abstruseness of matters, as well as the legal interest of a minor require special predispositions, substantive preparation, knowledge and experience from the guardian *ad litem*, and an attorney-at-law or an advocate, as professional attorneys with the greatest

³⁶ I. Urbaniak-Mastalerz, *Rola kuratora dla pokrzywdzonego małoletniego w postępowaniu karnym*, „Probacja” 4/2020, p. 25.

³⁷ Petition of the Foundation „Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę” on the amendment to the Code of Criminal Procedure on the Representation of Children during Criminal Trials (BKSP-145-111/16) access: [http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-111-16/\\$file/145-111-16.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-111-16/$file/145-111-16.pdf) (last accessed on:19-08-2022).

knowledge and professional experience in representing other people can guarantee the proper protection of the child's interests if it is necessary to perform activities under the conditions specified in Article 98 § 2 of the k.r.o.³⁸. Such a solution could, in principle, be considered correct, because in criminal proceedings the representation of a minor requires taking actions characteristic of those taken by the victim's attorney, who may be an attorney-at-law or an advocate. However, it seems that since the legislator anticipated the exclusion of parental representation as a statutory representative in the cases specified in Article 98 § 2 of the k.r.o. (limiting in some way their parental authority), one should ensure that these powers in the field of representation are exercised by a guardian *ad litem*, entered e.g. on a special list of guardians *ad litem* for minors, as an entity operating within a state institution, e.g. at the Ombudsman for Children or at a district court, with the possibility of their immediate superior or other authority supervising and controlling the correctness and reliability of actions taken by such guardians *ad litem* in the pending proceedings. Being added to the list of guardians *ad litem* should be dependent upon completing legal studies and obtaining a master's degree, completing special guardian *ad litem* training (designed for this purpose), and passing an appropriate examination or, for example, meeting the criteria for being entered on the list of attorneys-at-law or advocates and demonstrating special knowledge of cases involving a child of the same type or generically corresponding to the case for which representation is required, or having completed training in the principles of representation, rights or needs of the child. Giving the institution of guardian *ad litem* an institutional character, introducing the possibility of carrying out inspections, as well as introducing supervision over the correctness and reliability of their activities, providing them with fixed and fair remuneration for their work, as well as creating special training (designed for this purpose) for those who wish to be guardians *ad litem* would perhaps better ensure reliable safeguarding of the interests of minors as victims.

Only a person who is an attorney-at-law or advocate, demonstrating knowledge of matters concerning a child of the same type or corresponding to the case in which representation is required or who has completed

³⁸ Substantiation; A. Borkowski, Kurator małoletniego w postępowaniu karnym, access el./Legalis, access: <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mfxgc3bogi3damrtheytkny&refSource=guide> (last accessed on:19-08-2022).

training on the principles of representation, rights or needs may be appointed as guardian *ad litem* for a minor as a victim in a criminal trial (Article 992 of the k.r.o.). The literature indicates that “special knowledge of matters” does not mean the case of a child for whom a guardian *ad litem* for a minor victim is to be appointed, but they should be knowledgeable on matters of child abuse³⁹. A guardian *ad litem* for victims who are minors should be a person who is aware of the importance of the role they play in criminal proceedings and who has undergone pedagogical and psychological preparation. It is particularly important to know the basics of child psychology (especially in the field of general information about child development, perception, and the way of formulating observations and transferring information), the ability to establish contact with the child and not avoiding this contact, as well as awareness of the negative consequences for a minor that are associated with their inadequate handling in a criminal trial. The guardian *ad litem* for minor victims should also have specialist knowledge about the functioning of children and families where violence is present⁴⁰. A person who is to become a guardian *ad litem* for a minor should guarantee that they will make the most objective decisions regarding the exercising of the child’s rights as a victim and be aware that the proper representation of a minor guarantees their interests in criminal proceedings, and their constitutional rights and freedoms⁴¹. As indicated by M. Flis-Świeczkowska, cases in which an attorney-at-law or advocate with the above-described qualifications is appointed are rare. The reason for this is the fact that classes on the indicated issues are not always conducted during the advocate’s and attorney’s-at-law training. The lack of such education may have a negative impact on the conducted

³⁹ J. Gajda, *Komentarz do art. 992 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Ed. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, access el./Legalis.

⁴⁰ A. Z. Krawiec, *Kurator...*, p. 121; M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5; M. Flis-Świeczkowska, *Kurator procesowy jako podmiot...*, p. 183-184; M. Wielec, *Instytucja kuratora procesowego w postępowaniu karnym – uwagi na marginesie Uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., sygn. I KZP 10/10*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2/2014, p. 43.

⁴¹ Order of the Constitutional Tribunal of February 2014, ref. no. S 2/14, Lex no. 1447958; E. Neuman, *Metodyka reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016, p. 56-60; O Trocha, *Dylematy kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016, p. 65.

criminal proceedings. Legal, pedagogical and psychological preparation (and sometimes even in the field of sexology) are necessary to construct the active position of a guardian *ad litem* for minors as victims as an independent, strong and properly prepared entity. In addition, the lack of soft skills may also have negative consequences when it comes to the minor, especially when the guardian *ad litem* is in contact with the minor. Therefore, it would seem that attorney-at-law or advocate curricula should obligatorily include issues related not only to the institution of guardian *ad litem* for a minor who is a victim, but also include information in the fields of psychology, pedagogy and sexology.

3. THE DUTIES OF THE GUARDIAN *AD LITEM* TOWARDS THE MINOR AS A VICTIM

A person who has been appointed to the position of guardian *ad litem* of a child victim must immediately begin carrying out their tasks once they have been entrusted with this function. While the guardian performs their role, they must remember that the chief goal of their activities is to guarantee the exercising of and respect for the rights of the minor during the criminal trial. Duties must be fulfilled with due care as required by the wellbeing of the child⁴² and the public interest⁴³. The tasks the guardian *ad litem* performs for the child victim include (among others): familiarisation with the case records, meeting the minor and their interrogation, meeting the non-offending parent and informing them about

⁴² In the source literature, the concept of the good of the child is interpreted as a complex of material and immaterial values that are indispensable to the correct physical and mental development of the child as well as the correct preparation for work suitable for their aptitudes; these values are dictated by many different factors, the structure of which depends on the applied legal and concrete norms and the current situation of the child, thereby ensuring the convergence of the thus conceptualised good of the child with the public interest (J. Mierzwińska-Lorencka, *Kurator procesowy – zadania, rola, cel ustanowienia*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016, p. 33-56). However, there is no single official definition of the good of the child, as this concept has to be defined according to the needs of a particular child who happens to be in a particular life situation. The good of the child that the guardian *ad litem* must safeguard may diverge from the child's own feeling of their good as well as the interpretation of that concept by the non-offending parent (J. Gajda, *Komentarz...*, access el./Legalis).

⁴³ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5.

the case, filing charges or lodging a private indictment, accompanying the minor during hearings, composing a statement of the intent to act as an auxiliary prosecutor, representing the minor during court hearings, drawing up a proposal on the non-disclosure of the case, compiling proposals of evidence, speaking during hearings and introducing remedies⁴⁴.

The guardian *ad litem* must meet with the minor if the mental development, health and degree of maturity of the child allow meetings to take place (Article 992 § 1 k.r.o.). The foregoing of meetings is justified in the case of very small children, as well as in situations where there exists a danger that such meetings might worsen the poor mental or physical state of the minor or expose them to danger in a family environment⁴⁵. When designating the time and place of the meeting, the guardian must be guided by the age and level of development of the child. The meeting must take place in a pleasant atmosphere and in a place where the minor feels comfortable with respect to their dignity and privacy as well as the guarantee of freedom of expression. The guardian will then also have the opportunity to inform their ward of the actions they have undertaken, the course of the proceedings, and the way they will conclude as well as the consequences of the said actions for the ward's legal situation. This information must be communicated in a comprehensible fashion concordant with the age and level of development of the child. The absence of contact with the child or insight into their case can serve as a basis for the guardian's dismissal (Article 169 § 2 k.r.o.)⁴⁶. In order to thoroughly exercise the rights of the minor, the guardian *ad litem* must also gather information on their subject, including on their health, psychological situation, the current proceedings, and the victim's relationship with the perpetrator⁴⁷. In order to acquire this information, the guardian may approach organs or institutions as well as associations and public organisations to which the child belongs or which provide them with aid (Article 992 § 1, k.r.o.); above all else, however, the guardian should turn to the non-offending parent. This last action is justified by the fact that the parent who is currently taking care of the child constitutes a source

⁴⁴ K. Osiak-Krynicka, *Kurator...*, p. 59-64.

⁴⁵ A. Budzyńska, *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016, p. 77-94.

⁴⁶ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5.

⁴⁷ K. Osiak-Krynicka, *Kurator...*, p. 59-64.

of information on the minor that allows the legal proceedings to be conducted in a manner taking into account the child's needs and interests. The parent has knowledge concerning the child's development, behaviour and needs (e.g. their health, disabilities or insufficient knowledge of the Polish language⁴⁸). Because the minor's parent has the right to provide the child with information necessary for the normal exercising of parental authority and information concerning the course of the proceedings and decisions reached during them, then as long as this information is not to the detriment of the child, the guardian *ad litem* is obligated to share this information in writing or by way of electronic communication if the parent asks for it (Article 992 § 1 k.r.o.). The curator must be careful, for as noted above, the interest of the parent is not always compatible with the interest of the minor who is a victim⁴⁹.

An issue that may prove highly controversial is that of contact between the guardian *ad litem* of the child victim and the offending parent. This issue has not been clearly resolved in the regulations. It appears, however, that due to the pending criminal trial the guardian should not contact the perpetrator of the offence. It is not possible to rule out the occurrence of such situations. This will take place, for example, when the guardian decides that a meeting with the individual marked as the perpetrator is necessary as they suspect that the person concerned has been falsely accused⁵⁰.

One of the most important tasks of the guardian *ad litem* is participating in the interrogation of the minor. During these proceedings, the guardian ensures that it takes place in accordance with the provisions of the law. If, however, the mental state of the child victim indicates that they

⁴⁸ Substantiation.

⁴⁹ The form of the communication of information to the non-offending parent included in Art. 992(2), k.r.o. (be it in written form or through the use of electronic means of communication), is meant to prevent the transformation of the exchange of information into "consultations", which might allow the position and actions of the guardian *ad litem* to be influenced. The requirement to indicate whether this information is necessary for the parent to exercise their parental authority in the context of the case in which the child is represented by the guardian in the [application] form a secondary barrier of this kind (Wider: Substantiation.).

⁵⁰ J. Mierzwińska-Lorencka, *Kurator...*, p. 33-56; O. Trocha, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego*, „Na wokandzie” 21/2014: access in : <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-21/dobre-praktyki-numer-21/kurator-procesowy-dla-maloletniego-pokrzywdzonego.html> (last accessed on 26-08-2021).

should not be interrogated, it is the task of the guardian to ensure that it does not take place⁵¹.

During the first hearing but before the opening of the trial, the guardian *ad litem* must submit a declaration of confidentiality. After the closing of the trial, however, the guardian also has the right to speak. They will then have the opportunity to present the most important arguments or to draw the court's attention to issues that may have been controversial during the proceedings, as well as make proposals for the sentencing of the perpetrator of the crime or concerning the punitive measures to be applied. However, the issue of the conclusions must be discussed with the non-offending parent if the guardian decides that this will be in accordance with the good of the child⁵². After a verdict has been passed by the court of first instance, the guardian *ad litem* must make efforts to acquire a copy of the verdict in order to appeal if need be. However, the decision to appeal against the verdict of the court must only be taken after considering whether it will be in keeping with the good of the minor victim and their legal interest⁵³.

During the criminal trial, the guardian *ad litem* obtains a significant amount of information concerning the details of the minor's family life; according to Article 992 § 4 of the k.r.o., however, they are duty-bound to keep secret the details of the case that they have become aware of while fulfilling their duties, with the exception of reliable information about the crimes committed against the child. This secret falls under professional confidentiality, and binds all persons who fulfil the role of guardian *ad litem*; it is also a *lex specialis* on professional secrecy prescribed for attorneys-at law and advocates⁵⁴.

The guardian *ad litem* must fulfil their role and complete their tasks with due care, while always bearing in mind the good of the minor and their situation (if, of course, proper contact is possible). This will not always be possible, as it is highly likely that, in situations where the perpetrator of the crime against the child was somebody close, the victim will probably be unable to assess the situation objectively. As a result, the minor might not want to file charges. In such a situation, the guardian's

⁵¹ O. Trocha, *Dylematy...*, p. 65-77; J. Mierzwińska-Lorencka, *Kurator...*, p. 33-56.

⁵² J. Mierzwińska-Lorencka, *Kurator...*, p. 33-56.

⁵³ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5; J. Misztal-Konecka, *Reprezentacja...*, access el./Legalis; M. Flis-Świczowska, *Kurator procesowy jako podmiot...*, p. 192-193.

⁵⁴ Substantiation.

task will be to act against the will of the minor. This is due to the fact that the guardian *ad litem* fulfils a specific procedural role: that of spokesman of the legal interests of the child victim in the criminal trial, and it is the guardian who has the duty to secure the due guarantee of any of the rights enjoyed by the minor. We must also note that the guardian will not always act with the goal of sentencing the perpetrator. It may turn out that taking a different course of action will be demanded by the good of the child for various reasons. An example of this is that of a case in which a false accusation of suspicion has been made; here, the fastest possible termination of a case by way of dismissal is sought⁵⁵.

Indeed, the guardian *ad litem* fulfils their duties independently, but this independence is not unlimited during the criminal trial. Having analysed the regulations found in Articles 156 and 99 § 3 of the k.r.o., we must state that the guardian *ad litem* has to have the agreement of the guardianship court in all of the most important matters concerning the person or fortune of the minor. An example of a “most important matter” is the possibility of reconciliation between the guardian acting in the name of the minor and the offending parent, or the raising of a (non)-objection to a sentencing without trial following Article 335 § 1 and 2 of the k.p.k.⁵⁶. The guardianship court that appointed the guardian *ad litem* to the minor victim must be kept up to date with the guardian’s actions, and should in particular provide them with advice and recommendations (Articles 165 § 1 and 178 § 2 k.r.o.). The court may demand clarification from the guardian *ad litem* on all matters related to their guardianship and the presentation of documents related to the exercising of their care (cf. Articles 165 § 2 and 178 § 2, k.r.o.)⁵⁷.

As a rule, the guardian *ad litem* assigned to a minor as a victim fulfils their duties until the victim acquires the capacity to undertake legal actions or until the victim comes of age. From that moment onward, the minor may independently act in the criminal trial, even if the actions they undertake of their own volition are in conflict with those taken by the guardian *ad litem*. Apart from situations in which the minor reaches the age of majority, the guardianship will cease to operate if it no longer serves its purpose: a) if the guardian was appointed in order to assist with a single

⁵⁵ M. Horna-Cieślak, O. Trocha, *Kurator...*, p. 4-5.

⁵⁶ A. Z. Krawiec, *Kurator...*, p. 124.

⁵⁷ Judgment of the Constitutional Tribunal of 21 January 2014 ref. no. SK 5/12, Legalis no. 815910.; M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator...*, p. 69-70.

case, the guardianship will cease to operate as soon as that case comes to an end; b) the guardian is relieved by the court on their own initiative or *ex officio*; c) the guardian passes away; d) the minor passes away; e) the guardian loses their capacity to take procedural steps; or f) the guardian loses their professional qualifications⁵⁸.

4. PROCEDURAL “HELPERS” FOR THE MINOR VICTIM

The guardian *ad litem* of a minor who is a victim is this child’s statutory representative⁵⁹. They are therefore embraced by the list of persons provided in Article 51 § 2 of the k.p.k. We should not confuse the guardian *ad litem* with a representative, as the activities of a representative are always dictated by the person represented independently of whether the representative has been installed by the choice of the representative or *ex officio*. In contrast to the representative, who may act both to the benefit or detriment of their employer, the guardian *ad litem* must act exclusively in the interests of the minor⁶⁰. What is more, they have the right to appoint a representative, but are not authorised to give out further power of attorney as this power is exclusively granted to the attorney-at-law or advocate who has been appointed as a representative in the case⁶¹.

⁵⁸ M. Flis-Świeczkowska, *Kurator procesowy jako pełnomocnik dziecka w procesie karnym?* in: *Prawo w służbie ochrony dzieci: ustawodawstwo, praktyka, wyzwania*, Ed. M. Róžański, Olsztyn 2020, p. 176; A. Z. Krawiec, *Kurator...*, p. 121. Order of the Court of Appeal in Katowice of 2 March 2005, ref. no. II S 13/05, Legalis no. 71618.

⁵⁹ It is true that this does not emerge *expressis verbis* from Art. 96 of the Act of 23 April 1964 – the Civil Code (Journal of Laws of 2021 item 1509), hereinafter “k.c.” It is assumed, however, that the guardian *ad litem* appointed by the court is also seen as a statutory representative (R. Strugała, *Komentarz do art. 96 K.c.*, in: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Eds. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, access el./Legalis). Thus, the guardian acts in the name of and for the minor (A. Z. Krawiec, *Kurator...*, p. 124), and therefore cannot bring an action themselves or on their own account (Judgment of the Supreme Court of 23 May 2003 ref. no. III CA 1/03, Lex no. 83837).

⁶⁰ During the criminal proceedings, the attorney is not duty-bound to undertake legal actions in the trial that are beneficial to the principal, since Art. 86(1) k.p.k., which prescribes such a limitation for the defending attorney, does not apply to the representative; this was not mentioned in the provision referring to another rule (Art. 88(1) k.p.k.). The representative is, however, empowered to take actions detrimental to the mandatary on the condition that they act in good faith and within the boundaries of their powers. For more on this subject, see R. A. Stefański, *Pełnomocnik w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2/2007, p. 57-58.

⁶¹ M. Flis-Świeczkowska, „*Kurator procesowy jako pełnomocnik...*”, p. 167.

The guardian *ad litem* of a minor fulfils to a certain degree the role of the child's advocate in the criminal trial. However, the guardian is only appointed in situations where the perpetrator of an offence against the child is the child's other parent or the parent's spouse (irrespective of the type of crime and the mode of prosecution). In all other cases (if the child remains under parental authority), they are represented by their parents. Unfortunately, parents do not always demonstrate a proper attitude while representing their child during a criminal trial. This is caused by a lack of knowledge on the subject of legal proceedings and poor familiarity with regulations. What is more, the parents do not cope well psychologically with the fact that their child has experienced a crime (especially if it is a crime of a sexual nature) and must testify during the criminal trial. They are uncertain, and do not know what to do. The minor notices that the situation is destabilising family life, feels guilty, and feels paralysed by the lack of support from their loved ones and the stress caused by involvement in a criminal trial⁶². The above shows that guaranteeing professional support for a child (as well as indirectly for their family) is necessary irrespective of the age of the child and the crime they have suffered, as well as the identity of the perpetrator. This is justified by the fact that the child is a person whose physical and psychological development is at an early stage; therefore, the State must ensure that there exist in criminal trials measures that avert the damaging consequences of the situation that the child has experienced⁶³.

On 24 February 2021, the Deputy Minister of Justice announced a bill for amending the Code of Criminal Procedure, the Criminal Enforcement Code and the Act on the Law on the Structure of Courts of General Jurisdiction; this bill includes a proposed set of changes intended to help victims and witnesses of crimes feel safer during criminal trials. One of the proposals of the Ministry of Justice is the guarantee of the support of a professional attorney for children who are the victims of crimes of a sexual nature. Such a person would be appointed *ex officio* during the preliminary proceedings and independently of the economic status of the child and their family. The attorney would be tasked with representing the rights of the minor as well as listening to their needs. Only an attorney-at-law or an advocate experienced in the field of victims who are

⁶² A. Budzyńska, *Psychologiczne...*, p. 77-94.

⁶³ K. Osiak-Krynicka, *Kurator...*, p. 59-64.

minors can become such a helper⁶⁴. Although at the moment of writing this article the bill had not yet been presented, it is worth examining the Ministry of Justice's proposal at this early juncture and ascertaining whether the position of guardian *ad litem* for child victims will be rendered superfluous. According to the proposals presented by the Ministry of Justice, the minor's helper would only be appointed in cases involving crimes of a sexual nature, irrespective of the age of the minor or the economic status of their family. The title of such a helper has not yet been determined. What is indicated, however, is the requirement for the helper to be an attorney-at-law or advocate with experience in the area of minors who are victims. The idea of assigning a helper to each minor *ex officio* must surely be seen as a positive development. There are cases where the parents of children who are sufficiently well-off to appoint such a representative by choice do not do so, as they consider the appointment useless, or because they desire to act to the detriment of the child by protecting the perpetrator of the crime because they are close to (one of) the parents. Unfortunately, at which moment in time such a helper should be appointed is not precisely indicated in the proposal. However, as the task of the helper is to support and help the minor, it appears that the helper must be appointed immediately when the procedural authority has received information that the minor is the victim of a crime of a sexual nature⁶⁵. The proposal from the Ministry of Justice raises a great many questions concerning (among other things) currently applicable solutions. In the context of the considerations touched upon in this article, the question of whether the assignment of such a "helper" to the minor would exclude the appointment of a guardian *ad litem* remains crucial. This question derives from the fact that the objective and subjective scopes of these two institutions might intersect. The guardian *ad litem* is assigned to a minor when the perpetrator of the offence against the child is one of the parents or a spouse of a parent irrespective of the offence itself or the mode of prosecution, whereas according to the proposals of the bill drawn up by the Ministry of Justice, the helper of the minor must be assigned in cases involving

⁶⁴ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8105533,marcin-romanowski-osoby-pokrzywdzone-swiadkowie-przestepstw-projekt-zmian-wywiad.html> (last accessed on 26-08-2021).

⁶⁵ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8105533,marcin-romanowski-osoby-pokrzywdzone-swiadkowie-przestepstw-projekt-zmian-wywiad.html> (last accessed on 26-08-2021).

crimes of a sexual nature. The question then arises as to whether in a situation in which a minor was violated by a parent a guardian *ad litem* or a helper would have to be assigned. We must also note that there remains a group of minors who would be deprived of the help of both entities. For example, a child who is the victim of abuse as described in Article. 207 of the k.k. (Criminal Code) perpetrated by an individual very close to the child who is not a parent or the spouse of a parent would not be assigned either a guardian *ad litem* or a helper during the criminal trial, despite the fact that the interests of the minor and their psychological support is at significant risk. The statutory representative themselves may be the victim of such violence or attempt to help the perpetrator in order to preserve family ties, thereby acting against the interests of the minor. To be sure, we must appreciate the efforts of the Ministry of Justice to safeguard the interests of the minor as a victim, but it is worth asking here whether another participant in the criminal trial is necessary. It appears that from the point of view of the good of the child victim, the best solution would be to improve the solution we already have, i.e. that of the institution of the guardian *ad litem* for minors. First of all, it would be possible to add provisions regulating the actions of this entity (i.e. by adding “Guardian *ad litem* for a minor who is a victim” to section III subsection 9) to the Code of Criminal Procedure. In order to take into account the proposals of the Ministry of Justice’s bill and to guarantee full protection for the minor against secondary victimisation, the appointment of a guardian *ad litem* for a minor during a criminal trial could be expanded to embrace all minors who are victims. This new solution would thus stipulate the appointment of a guardian for every minor, irrespective of the nature of the crime, the perpetrator, or the age of the minor. Thus, the responsibilities of the guardian would chiefly encompass representation of the minor in the criminal trial, liaison with the minor’s parents, psychological support for the minor and their parents, and preparing the minor for participation in the criminal trial or interrogation. This is a fairly bold solution, as the minor’s parent would be totally excluded from representing the child in the criminal trial. This, however, constitutes a chance to enhance the protection of the rights of every victim who is a minor. As mentioned above, minors are often deprived of the due representation of their interests during criminal trials, since their parents (sufficiently affluent to appoint such a representative by choice) do not appoint a guardian, as they consider the appointment useless or because they desire to act to the detriment of

the child by protecting the perpetrator of the crime because they are close to (one of) the parents.

5. CONCLUSIONS

In summarising the above analysis, we must conclude that the exclusion of the parent of a child victim from representing their child in a criminal trial in a situation where the other parent or a spouse of a parent is the perpetrator of the crime is an appropriate solution. Entrusting the representation of the minor to a guardian *ad litem* boosts the guaranteeing of the protection of the rights and interests of the child in the criminal trial. It appears, however, that usage of the institution of guardian *ad litem* for minors who are victims requires several changes. First of all, the legislature must add to the Code of Criminal Procedure provisions that provide the criminal court with the power to appoint a guardian *ad litem* to a child victim, a change that would decidedly accelerate the criminal trial⁶⁶. Then the guardian could be appointed *ex officio* by the criminal court, or by the submission of a motion to the criminal court by an appropriate entity (e.g. the authority carrying out the preliminary proceedings or the parent of the child victim). Secondly, in order to guarantee better protection of the interests of the minor, a guardian *ad litem* must also be appointed when the perpetrator of the offence is a cohabitant of one of the parents. This is due to the fact that we have recently encountered more and more situations in which the parent raising the child is in a partnership with a person who is not a parent of the child⁶⁷. In such a situation, the parent who is blinded by their feelings for the partner (as is the case when the perpetrator of the crime is the spouse of the parent while not being a parent of the child) can clash with the interests of and even unconsciously act to the detriment of the child (e.g. by not moving to prosecute). Thirdly, keeping in mind the considerations touched upon in this article as well as the proposed changes presented by the Ministry of Justice, we must postulate that

⁶⁶ From a practical point of view, the usual procedure for the appointment of a guardian *ad litem* to a minor victim is time-consuming, as the decision to appoint is taken by the guardianship court and not the criminal court.

⁶⁷ See the data published by the Central Statistical Office under the title “Marriage and Fertility in Poland” at: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/23/1/1/malzenstwa_i_dzietnosc_w_polsce.pdf (last accessed on 26-08-2021).

instead of introducing yet another entity (i.e. the “helper” of the minor as a victim) to the criminal trial, it would be better to improve the already valid institution of the guardian *ad litem*. The fundamental change would be that a guardian would be appointed to every minor who is a victim, irrespective of the identity of the perpetrator, the nature of the offence, or the age of the minor. What is more, the institution of the guardian must be regulated in the provisions of the Code of Criminal Procedure. The creation of special and separate professional legal training for those who wish to be guardians *ad litem* may be considered. It would also be necessary to guarantee the guardians with suitable compensation covered by the State Treasury.

Bibliography/References:

1. Budzyńska A., *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016.
2. Drab D., *Kilka słów o reprezentacji dziecka w procedurze cywilnej*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2/2011.
3. Flis-Świeczkowska M., *Kurator procesowy jako pełnomocnik dziecka w procesie karnym?* in: *Prawo w służbie ochrony dzieci: ustawodawstwo, praktyka, wyzwania*, Ed. M. Różański, Olsztyn 2020.
4. Flis-Świeczkowska M., *Kurator procesowy jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym* in: *Prawo w służbie ochrony dzieci: ustawodawstwo, praktyka, wyzwania*, Ed. M. Różański, Olsztyn 2020.
5. Gajda J., *Komentarz do art. 992 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Ed. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, access el./Legalis.
6. Gapska E., *Postępowanie nieprocesowe w strukturze postępowania cywilnego* in: E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020, access el./Lex.
7. Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016;
8. Jastrzemska S., *Komentarz do art. 569 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506-1217*, Tom II, Ed. T. Szanciło, Warszawa 2019, access el./Legalis.

9. Horna M., *Kurator reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym – wybrane zagadnienia proceduralne*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 1/2014.
10. Horna-Cieślak M., Trocha O., *Kurator reprezentujący dziecko w postępowaniu karnym : poradnik dla rodziców dzieci pokrzywdzonych przestępstwem*, Warszawa 2016, p. 4-5.
11. Kociucki L., *Komentarz do art. 155 k.r.o.*, in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Ed. K. Osajda, Warszawa 2020, access el./Legalis.
12. Kolendowska-Matejczuk M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 4/2015, p. 62-63.
13. Krawiec A.Z., *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 11/2013.
14. Krej N., *Komentarz do art. 569 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Ed. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, access el./Legalis.
15. Kunicki I., *Komentarz do art. 511 K.p.c.*, in: *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425-729*, Ed. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020. access el./Legalis.
16. Marciniak A., in: *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art 1-205*, Ed. A. Marciniak, Warszawa 2019.
17. Manrique M.L., Navarro P.E., Peralta J.M., *Criminal law and legal dogmatics*, “Revus” 31/2017 access on: <https://journals.openedition.org/revus/3806> (last accessed on: 19-08-2022).
18. Marszałkowska-Krześ E., *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012.
19. Mierzwińska-Lorencka J., *Kurator procesowy – zadania, rola, cel ustanowienia*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016.
20. Misztal-Konecka J., *Reprezentacja w postępowaniu karnym pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego*, „Monitor Prawniczy” 16/2009, access el./Legalis.
21. Neuman E., *Metodyka reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016.

22. Osiak-Krynicka K., *Kurator procesowy małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, in: *Badania i Rozwój Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne. Część I – Prawo*, Lublin 2020.
23. Stefański R.A., *Pełnomocnik w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2/2007, nr 2.
24. Strugała R., *Komentarz do art. 96 K.c.*, in: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Eds. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, access el./Legalis.
25. Trocha O., *Dylematy kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego*, in: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2016;
26. Urbaniak-Mastalerz I., *Rola kuratora dla pokrzywdzonego małoletniego w postępowaniu karnym*, „Probacja” 4/2020.
27. Wielec M., *Instytucja kuratora procesowego w postępowaniu karnym – uwagi na marginesie uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., sygn. I KZP 10/10*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2/2014.
28. Wielec M., Horna-Cieślak M., Maślowska P., *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego wprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego – wyniki badań aktowych*, „Prawo w działaniu. Sprawy karne” 39/2019.
29. Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 9/2012.
30. Zakrzewski P., *Komentarz do art. 155 k.r.o.* in: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Eds. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021, access el./Lex.

Legal acts:

1. Act of 25 February 1964 – the Family and Guardianship Code (Journal of Laws of 2020 item 1359), hereinafter “k.r.o.”.
2. Act of 23 April 1964 – the Civil Code (Journal of Laws of 2021 item 1509), hereinafter “k.c.”.
3. Act of 17 November 1964 – the Civil Procedural Code (Journal of Laws of 2021 item 1177), hereinafter “k.p.c.”.
4. Act of 6 June 1997 – the Code of Criminal Procedure (Journal of Laws of 2021 item 534), hereinafter “k.p.k.”.

5. Act of 6 January 2020 On the Children's Ombudsman (Journal of Laws of 2020 item 141), hereinafter "u.r.p.d."

Cases:

1. Judgment of the Constitutional Tribunal of 21 January 2014, ref. no. SK 5/12, Legalis no. 815910.
2. Order of the Constitutional Tribunal of February 2014, ref. no. S 2/14, Lex no. 1447958.
3. Resolution of Supreme Court of 30 September 2010, ref. no. I KZP 10/10, Legalis no. 248204.
4. Judgment of the Supreme Court of 23 May 2003 ref. no. III CA 1/03, Lex no. 83837.
5. Order of Supreme Court of 11 January 2011, ref. no. V KK 125/10, Legalis no. 509923.
6. Order of Supreme Court of 30 September 2015, ref. no. I KZP 8/15, Legalis no. 1330138.
7. Order of Supreme Court of 29 November 2017, ref. no. IV KK 417/17, Legalis no. 1715500.
8. Order of the Court of Appeal in Katowice of 2 March 2005, ref. no. II S 13/05, Legalis no.71618.

Sources from the Internet:

1. Address of the Children's Ombudsman on 29 November 2019 to the Minister of Justice and the Attorney General on the Representation of Minors during Criminal Trials Where One of the Parents is Suspected (Charged), published in Information on the Activities of the Children's Ombudsman in 2019 and Remarks on the Upholding of the Rights of Children in Poland. <https://brpd.gov.pl/wp-content/uploads/2020/05/Informacja-o-dzia%C5%82alno%C5%9B%C4%87i-RPD-za-rok-2019.pdf> (last accessed on 25-05-2021).
2. Borkowski A., Kurator małoletniego w postępowaniu karnym, access el./Legalis, dostęp: <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mfxgc3bogi3damrtheytkny&refSource=guide> (last accessed on:19-08-2022).

3. <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-21/dobre-praktyki-numer-21/kurator-procesowy-dla-maloletniego-pokrzywdzonego.html> (last accessed on 26-08-2021).
4. Petition of Foundation „Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę” on the amendment to the Code of Criminal Procedure on the Representation of Children during Criminal Trials (BKSP-145-111/16) access: [http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-111-16/\\$-file/145-111-16.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-111-16/$-file/145-111-16.pdf). (last accessed on:19-08-2022).
5. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8105533,marcin-romanowski-osoby-pokrzywdzone-swiadkowie-przestepstw-projekt-zmian-wywiad.html> (last accessed on 26-08-2021).

Sources from the legislative process

1. Legitimization for the Proposal of a Law on Changes to the Family and Guardianship Code as well as the Civil Procedural Code, Official form no.3295, hereinafter “Substantiation”.

Daniel Mielnik¹

**SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ
KONFERENCJI NAUKOWEJ – „FUNKCJONOWANIE
SYSTEMU PENITENCJARNEGO I KURATELI
SĄDOWEJ”**

Otrzymano: 05.07.2022 Zaakceptowano: 18.07.2022 Opublikowano: 30.09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9673

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

W dniach 1-2 kwietnia 2022 r. w Ośrodku Szkolenia Służby Więziennej w Popowie odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa – „Funkcjonowanie systemu penitencjarnego i kurateli sądowej”. Organizatorem tego wydarzenia było Ministerstwo Sprawiedliwości oraz redakcja kwartalnika naukowego „Probacja”².

Konferencja skierowana była do szeroko rozumianego środowiska kuratorskiego, sędziów, praktyków oraz teoretyków, jak i do osób, które zawodowo zajmują się zagadnieniami związanymi z kuratelą sądową oraz wymiarem sprawiedliwości *in genere*.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała **SNSA dr Anna Dalkowska** – Redaktor Naczelna kwartalnika „Probacja”, która przywitała uczestników i zaproszonych gości, w tym **gen. Jacka Kitlińskiego** (Dyrektora

¹ Asystent w Pracowni Prawa i Porządku Publicznego Instytutu Penitencjarystyki Stosowanej, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, daniel.mielnik@swws.edu.pl, ORCID: 0000-0001-6508-0273.

² Kwartalnik „Probacja”: ISSN 1689-6122; punktacja czasopisma – 100 pkt zgodnie z komunikatem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 grudnia 2021 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-1-grudnia-2021-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>, dostęp: 18.04.2022 r.

Generalnego Służby Więziennej), **gen. dr Marcina Strzelca** (Rektora-Komendanta Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości), **dra Wojciecha Federczyka** (Dyrektora Krajowej Szkoły Administracji Publicznej im. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego), **dra hab. Marcina Wielca**, **prof. UKSW** (Dyrektora Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, członka Rady Programowo-Naukowej kwartalnika „Probacja”). Zaprezentowała również wykładowców oraz zapoznała uczestników z założeniami programowymi konferencji.

Część naukową swoim wystąpieniem otworzył **dr hab. Czesław Kłak**, profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, sędzia Trybunału Stanu, wiceprzewodniczący Rady Programowo-Naukowej kwartalnika „Probacja”. W wystąpieniu *Epidemia a wykonywanie kary pozbawienia wolności* poruszył on zagadnienia dotyczące odbywania kary pozbawienia wolności w sytuacji zagrożenia stanu epidemii i stanu zagrożenia epidemiologicznego w trakcie ogłoszonej pandemii COVID-19. Odniósł się z aprobatą do wprowadzonych unormowań dotyczących udzielaniu przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności, z uwagi na możliwe zakażenia Covid-19 w zakładach karnych. W swoim wystąpieniu poruszył również problematykę nowych zasad wyrażania zgody na dozór elektroniczny oraz wykonywania kary przez skazanego chorego na Covid-19 w odpowiednim zakładzie leczniczym.

Autorem kolejnego wystąpienia, *Kilka uwag o wykonywaniu środka karnego w postaci zakazu zbliżania się*, był **dr hab. Igor Zgoliński**, profesor Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, sędzia Sądu Najwyższego. Dokonał on deskrypcji zakazu zbliżania się – jednego ze środków karnych, unormowanych w art. 39 pkt 2b ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny³, koncentrując się na aspekcie wykonawczym tego środka w odniesieniu *in concreto* do przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁴.

Następnie głos zabrały **SSR Małgorzata Tracz** i **SSR Izabela Bieńko** (główne specjalistki w Wydziale Wsparcia Rodziny oraz Sądownictwa Rodzinnego i Nieletnich Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich w Ministerstwie Sprawiedliwości). Swoje wystąpienie prelegentki poświęciły tematowi *Wykonywanie orzeczeń sądów rodzinnych*. W pierwszej kolejności prelegentki dokonały analizy *de lege lata* unormowań, które

³ Dz. U. z 2021 r. poz. 2345, ze zm.

⁴ Dz. U. z 2021 r. poz. 53, ze zm.; dalej: k.k.w.

wiążą się z prawidłowym wykonywaniem komentowanych orzeczeń. Zaprezentowały wnioski dotyczące realizacji tych judykatów, dokonując ich oceny. Następnie odniosły się do poszczególnych czynności mieszczących się w ramach postępowania przed sądem (np. w postaci przeprowadzanych wywiadów środowiskowych), jak i w postępowaniu wykonawczym (np. w postaci dokonywania nadzoru nad wykonywaniem nałożonych zobowiązań).

Nadzór i współpraca Prezesa Sądu z kuratorami sądowymi był tematem referatu wygłoszonego przez **SSO Ewę Jończyk** (wiceprezesa Sądu Okręgowego w Warszawie). Przybliżyła ona uczestnikom konferencji rozbudowany proces związany ze współpracą prezesa sądu z kuratorami sądowymi i jego nadzorem nad nimi. Jak się okazało, na tę współpracę i czynności nadzorcze składa się wiele działań, które mają bezpośredni oraz pośredni wpływ na prawidłową pracę kuratorów, a zwłaszcza kuratorów w tzw. terenie.

Ostatnie wystąpienie pierwszego dnia obrad pt. *Wywiad środowiskowy w sprawach o ochronę dobra dziecka w Anglii i Walii. Metodyka sporządzania wywiadu środowiskowego* zaprezentował **SSR Leszek Kuziak** (główny specjalista w Departamencie Spraw Rodzinnych i Nietletnich w Ministerstwie Sprawiedliwości). Zaprezentował on problematykę zróżnicowanego poziomu wywiadów środowiskowych, sporządzanych przez polskich kuratorów sądowych oraz porównał je z metodami i wynikami pracy angielskich i walijskich pracowników socjalnych. Wśród podstawowych problemów mających wpływ na jakość wywiadów wskazał m.in. na:

- brak wnikliwości w ustalaniu stanu faktycznego;
- lakoniczność (jako następstwo powyższego);
- brak koncentracji na określonych zagadnieniach;
- zbędność niektórych treści;
- jednostronność.

Prelegent *de lege ferenda* wskazał na potrzebę wdrożenia odpowiednich szkoleń w zakresie sporządzania wywiadów i zweryfikowanie poziomu obciążeń obowiązkami służbowymi. Ponadto zasygnalizował brak jednolitego systemu kształcenia kadr służby kuratorskiej w ramach obowiązującego w tym zawodzie rocznego przygotowania – aplikacji kuratorskiej.

Drugi dzień obrad, którego moderatorem była **Joanna Strzałkowska** (zawodowy kurator sądowy), otworzyło wystąpienie **dra Łukasza Wirkuśa** (kuratora zawodowego w Sądzie Rejonowym w Słupsku) *Wykonywanie przez kuratorów sądowych wywiadów środowiskowych*. Zapoznał w nim

uczestników konferencji ze znaczeniem wywiadów środowiskowych, przeprowadzanych przez kuratorów sądowych, które stanowią prymarne źródło wiedzy sądu o różnego rodzaju okolicznościach. Stanowią one bowiem podstawę wydawania rozstrzygnięć oraz podejmowania określonych czynności przez sąd w postępowaniu wykonawczym. Ponadto poruszył zagadnienie konieczności wykorzystywania przez kuratorów w ich pracy systemów informatycznych (oraz sprzętu elektronicznego). Zdaniem prelegenta zbyt rzadko organizowane są szkolenia dotyczące tego zagadnienia, a w dzisiejszych czasach jest to wręcz niezbędne.

Organizowanie i kontrolowanie przez kuratora sądowego wykonywania prac na cele społeczne w dobie epidemii COVID-19 to temat, który przedstawiła **dr Anna Janus-Dębska** (kurator okręgowy Sądu Okręgowego Warszawa-Praga). W swoim wstąpieniu podkreśliła rolę i podała przykłady na to, że w poszczególnych krajach przy pracach na cele społeczne mogą być dodatkowo nakładane przez sądy obowiązki probacyjne, zakazy i różnego rodzaju ograniczenia, takie jak zakaz używania telefonu komórkowego w godzinach pracy, zakaz zmiany miejsca pobytu bez zgody sądu lub obowiązek udokumentowania nieobecności zaświadczeniami lekarskimi. Jeśli zaś skazany nie przestrzega zasad określonych w postanowieniu sądu, ten może na niego nałożyć karę grzywny, zmienić wymiar kary, a w ostateczności zastąpić je karą pozbawienia wolności. Zdaniem prelegentki, polskie ustawodawstwo było prekursorem kary ograniczenia wolności, polegającej na wykonywaniu prac na cele społeczne, stopniowo zbliżającej się do współczesnej formy *community service*. Dodatkowo podkreśliła, że w pierwszej połowie 2020 r. kuratorzy spotkali się po raz pierwszy z problemem ograniczenia pracy podmiotów wskazanych w art. 56 § 2-4 k.k.w. lub całkowitym zamknięciem działalności części z nich z powodu epidemii COVID-19.

Dr Paweł Kozłowski (kurator zawodowy, Kierownik Ośrodka Kuratorskiego w Słupsku), autor kolejnego wystąpienia poświęconego *Funkcjonowaniu ośrodka kuratorskiego w czasie pandemii* zaprezentował m.in. osiowe funkcje ośrodka kuratorskiego. Prelegent zwrócił szczególną uwagę na filary funkcji resocjalizacyjnej ośrodka kuratorskiego w ujęciu „resocjalizacja-reintegracja-readaptacja społeczna”, jak również dokonał deskrypcji przedmiotowego ośrodka w ujęciu kryteriów probacji (*in genere*). Co ważne, zaprezentował również wyniki funkcjonowania polsko-francuskiego projektu „Swim for Your Future”.

Kolejne wystąpienie pt. *Sprawowanie przez kuratora sądowego dozoru w okresie pandemii* poświęcone było prezentacji wyników badań przeprowadzonych przez **dr Krzysztofa Stasiaka** (kuratora okręgowy, Sąd Okręgowy w Gdańsku), które dotyczyły sposobu realizacji ustawowych zadań przez kuratorów podczas pandemii COVID-19. W referacie odniesiono się do zaleceń Ministerstwa Sprawiedliwości w przedmiocie określenia procedur mających na celu ochronę kuratorów, np. wstrzymanie zlecenia kuratorom przeprowadzania wywiadów środowiskowych i zaprzestanie wykonywania już zarządzonych; wyrażenie zgody na użycie środków porozumiewania się na odległość w zakresie kontaktów z podopiecznymi, zawieszenie wykonywania spraw prowadzonych w ramach postępowania wykonawczego związanych z: nadzorem, dozorem, karą ograniczenia wolności i pracami społecznie użytecznymi, czy też kontrolą nałożonych przez sąd obowiązków w okresie próby. Podkreślił, że dozór nad osobami przebywającymi w areszcie domowym nie odbywał się przez kontakt twarzą w twarz (*face-to-face*), a co przy tym istotne, kurator w tej kategorii spraw nie wchodził do miejsca zamieszkania ale stosował tzw. kontakt wzrokowy. W celu dotarcia do klienta używano tylko samochodów służbowych. Klienci w areszcie domowym z dozorem elektronicznym byli monitorowani sporadycznie, a badania na okoliczność stanu trzeźwości ograniczono do niezbędnego minimum. W związku z powyższą sytuacją, prelegent zaprezentował *risk-need-responsivity model* w kontekście szacowania ryzyka nawrotu przestępczości.

Na zakończenie swoje referaty wygłosili przedstawiciele **Szkoły Wyzszej Wymiaru Sprawiedliwości** (dalej: SWWS):

- **mjr mgr Magdalena Markowiak** (Instytutu Nauk Prawnych SWWS), tytuł wystąpienia: *Funkcjonowanie Służby Więziennej w pandemii Covid-19*;
- **mł. chor. dr Sławomir Grzesiak** (Instytut Penitencjarystyki Stosowanej SWWS), tytuł wystąpienia: *Praca penitencjarna w czasie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 w kontekście readaptacji i reintegracji społecznej skazanych*;
- **kpt. dr Konrad Wierzbicki** (sekretarz redakcji kwartalnika „The Prison Systems Review”), tytuł wystąpienia: *Teoretyczno-praktyczne konteksty wykorzystania programów resocjalizacji (w praktyce penitencjarnej)*.

W wydarzeniu uczestniczył również **mgr Daniel Mielnik**, asystent w Pracowni Prawa i Porządku Publicznego Instytutu Penitencjarystyki Stosowanej SWWS.

WNIOSKI, INICJATYWY ORAZ REKOMENDACJE

Podsumowując należy podkreślić, że konferencja została przyjęta z entuzjazmem z uwagi na to, że było to pierwsze, od blisko 3 lat, spotkanie stanowiące platformę do wymiany wiedzy i doświadczeń w środowisku kuratorów, a jednocześnie integrujące to środowisko, co w czasach po pandemicznych jest bardzo ważne.

Uczestnicy konferencji, nie tylko w trakcie wystąpień prelegentów i dyskusji po nich, ale i w kuluarach rozmawiali na tematy będące przedmiotem wystąpień. Dzięki temu można było dostrzec różnego rodzaju nieprawidłowości zarówno w pracach kuratorów, jak też występowanie deficytu legislacyjnego. Kuratorzy dokonali ponadto wivisekcji poszczególnych, poruszanych przez prelegentów zagadnień, konfrontując aktualny stan prawny (w ramach analizy *de lege lata*), z rzeczywistością, która realizowana jest w ramach czynności kuratorskich „w terenie”.

W świetle powyższego podczas obrad narodził się pomysł opracowania „białej książki” (ang. *white paper*), będącej w istocie owocem konferencji, zawierającej postulaty, wnioski oraz spostrzeżenia, na podstawie których zostaną opracowane postulaty *de lege ferenda*, a także dokumentem (tj. raportem) mającym w dalszej perspektywie na celu wypracowanie optymalnych rozwiązań legislacyjnych związanych z funkcjonowaniem systemu penitencjarnego i kurateli sądowej w Polsce.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Publikacja w czasopiśmie „Probacja” wymaga spełnienia przez Autorów wymogów formalnych, merytorycznych i technicznych.

Autor winien złożyć oświadczenie o oryginalności tekstu oraz o tym, że tekst nie był wcześniej publikowany w żadnym wydawnictwie – druk do pobrania znajduje się na stronie „Probacji”: www.probacja.com w zakładce „Dla Autorów”.

Redakcja przyjmuje materiały autorskie w wersji elektronicznej (plik doc lub docx).

Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów i zastrzega sobie prawo dokonywania formalnych zmian i niezbędnych skrótów.

Materiały należy składać korzystając z systemu redakcyjnego ICI Publishers Panel na stronie „Probacji”: www.probacja.com w zakładce „Złóż Manuskrypt” lub przesłać na adres e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Wymogi merytoryczne

Przesłane teksty winny zawierać analizę tematyki dotychczas w literaturze nieopracowanej.

Każdy przesłany do redakcji tekst winien zaczynać się od sprecyzowania przedmiotu analizy, wyjaśnienia dlaczego zdaniem autora wybrana tematyka jest ważna z punktu widzenia określonej dziedziny wiedzy, wskazania stawianych przez autora tez badawczych, a kończyć czytelnymi konkluzjami wynikającymi z przeprowadzonego wnioskowania.

2. Wymogi techniczne tekstów

Objętość tekstu dla artykułu: maks. 25 stron znormalizowanego tekstu (włączając bibliografię, rysunki, tabele i wykresy), a dla pozostałych opracowań: 10 stron.

Edytor tekstu: Word, preferowana czcionka Times New Roman 11 punktów, interlinia 1,5 (dla przypisów dolnych 9). Tekst powinien być wyjustowany, śródtytuły numerowane, należy unikać pogrubienia i podkreślenia. Do cytatów należy stosować cudzysłów.

Należy dołączyć: słowa kluczowe (do 8 słów) oraz streszczenie (do 500 znaków) w języku polskim i angielskim oraz ułożoną w porządku alfabetycznym bibliografię.

Autor powinien dostarczyć materiał ilustracyjny (zdjęcia, wykresy, tabele) dodatkowo w formie osobnych plików graficznych.

3. Sporządzanie przypisów

Pierwszy przypis w artykule powinien być afiliacją autora (autorów): posiadane tytuły naukowe, nazwa instytucji zatrudniającej i adres e-mail, ORCID:, np.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, adres do korespondencji, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Zwroty obcojęzyczne oraz tytuły cytowanych prac zaznacza się kursywą.

Dłuższe cytaty są niedopuszczalne, chyba że ich zastosowanie jest uzasadnione i celowe, przykładowo przez przeprowadzenie dokładnej analizy zacytowanego fragmentu.

Przypisy powinny zostać umieszczone na dole strony przy wykorzystaniu funkcji automatycznego numerowania. Należy unikać rozbudowanych fragmentów tekstów w przypisach oraz zamieszczania w przypisach dłuższych cytatów.

W tekście głównym stosowane są powszechnie przyjęte skrótowce, także na oznaczenie aktów prawnych (k.k., k.p.k.), a w przypisie pełna nazwa aktu normatywnego, data jego wydania oraz adres publikacyjny.

Formalny kształt przypisów:

Książki

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Dzieła z jednolitym współautorstwem

inicjały imion i nazwiska autorów, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

J. Giezek, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłączających bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Prace w dziełach zbiorowych

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pracy kursywą, „w:” bez nawiasów, tytuł dzieła kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Komentarze w wydaniach papierowych

inicjał imienia i nazwisko autora, „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, s. 180.

Komentarze w wydaniach cyfrowych

inicjał imienia i nazwisko autora, komentarz do art. ... „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, numer tezy:

Akty normatywne

dokładny tytuł aktu normatywnego i publikator:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1600, ze zm.) dalej: k.k.

Orzecznictwo

rodzaj orzeczenia, nazwa organu (ewentualnie skrót), data wydania (miesiąc cyframi arabskimi), sygnatura (bez dopisku „sygn. akt”), miejsce publikacji:

Wyrok Sądu Najwyższego z 8.02.2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Materiały legislacyjne

pełny tytuł projektu aktu prawnego, nr druku sejmowego, nr kadencji Sejmu; dodatkowo można podać datę projektu (dzień, miesiąc, rok) oraz adres, pod którym projekt został udostępniony w Internecie (analogicznie do stron internetowych):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Źródła internetowe

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, adres www, data dostępu:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQm-CDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false> (dostęp: 07.12.2010).

Sposób powtórnego cytowania

W razie powtórnego cytowania literatury w przypisach należy stosować skrót *ibidem*, *op. cit.* a w razie powtórzenia cytowania tego samego autora, którego cytujemy więcej niż jedną pracę należy tytuł opracowania skrócić i użyć ..., s. 100.

Powtórne cytowanie książki albo artykułu w czasopiśmie

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach papierowych

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach elektronicznych

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

Powtórne cytowanie orzeczeń

Wyrok Sądu Najwyższego z 8.02.2017 r., III KK 226/16.

4. Bibliografia opracowania

Do każdego artykułu i glosy należy załączyć – w osobnym pliku – bibliografię cytowanych prac, ułożoną w kolejności alfabetycznej według nazwisk autorów.

Bibliografia

Literatura

Balandynowicz A., *Pejoratywne aspekty systemu izolacyjno-dyscyplinarnego*, w: *Izolacja penitencjarna z perspektywy pejoratywnej i melioratywnej*, red. M. Snopek, Toruń 2012.

Janus-Dębska A., *Praca na cele społeczne jako szansa jednostki na uniknięcie psychospołecznych skutków izolacji więziennej*, „Probacja” 2018, nr 4.

Akty prawne

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523, ze zm.).

Źródła internetowe

<https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>.

PROCES RECENZJI

Autor przekazuje artykuł redakcji Kwartalnika drogą elektroniczną i jest informowany o fakcie poddania artykułu procedurze recenzji.

Na wstępie artykuł poddawany jest ocenie formalnej z uwzględnieniem takich elementów, jak: tytuł artykułu w j. polskim oraz angielskim, streszczenie w j. polskim, streszczenie w j. angielskim, słowa kluczowe w j. polskim, słowa kluczowe w j. angielskim.

Następnie artykuł kierowany jest do recenzji.

Skład Zespołu Recenzentów zamieszczany jest w każdym drukowanym numerze kwartalnika oraz na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce Probacja i na stronie internetowej www.probacja.com

Zespół Recenzentów zrzesza pracowników nauki posiadających co najmniej stopień naukowy doktora. Respektowana jest zasada, że recenzent nie może pochodzić z ośrodka naukowego, reprezentowanego przez autora artykułu i nie jest członkiem Rady Naukowej Czasopisma.

Redakcja przydziela dwóch recenzentów dla każdego artykułu. Respektowana jest zasada, że autor i recenzenci nie znają swoich tożsamości (*double-blind review proces*).

Każda recenzja sporządzana jest pisemnie na „druku recenzji”, zawierającym ocenę artykułu oraz wnioski recenzenta w sprawie dopuszczenia, warunkowego dopuszczenia lub niedopuszczenia artykułu do druku w Kwartalniku.

W procesie recenzji brane są pod uwagę takie kryteria, jak:

- tematyka artykułu w kontekście profilu Kwartalnika,
- poziom naukowy artykułu.

Praca musi być oryginalna, odkrywcza, napisana językiem komunikatywnym i precyzyjnym, wywody i wnioski winny być udokumentowane i osadzone w paradygmacie metodologii empirycznej i teoretycznej.

Jeśli artykuł nie spełnia wymienionych kryteriów, redakcja może zrezygnować z jego publikacji.

Autor otrzymuje drogą mailową informację o wynikach recenzji oraz „wypis” z recenzji, tj. fragmenty, które są istotne z punktu widzenia wprowadzenia niezbędnych korekt do tekstu oraz dalszego rozwoju naukowego autora.

W przypadku uzyskania jednej recenzji pozytywnej i jednej negatywnej, redakcja kieruje artykuł do trzeciego recenzenta.

Autor zobowiązany jest do pisemnego sformułowania „Odpowiedzi na recenzję”, w której określa czy i w jakim zakresie dostosował się do uwag recenzenta lub przedstawia argumenty ich nieuwzględnienia.

IUSTITIA EST
CONSTANS ET PERPETUA
VOLUNTAS
IUS SUUM CUIQUE
TRIBUENDI